

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

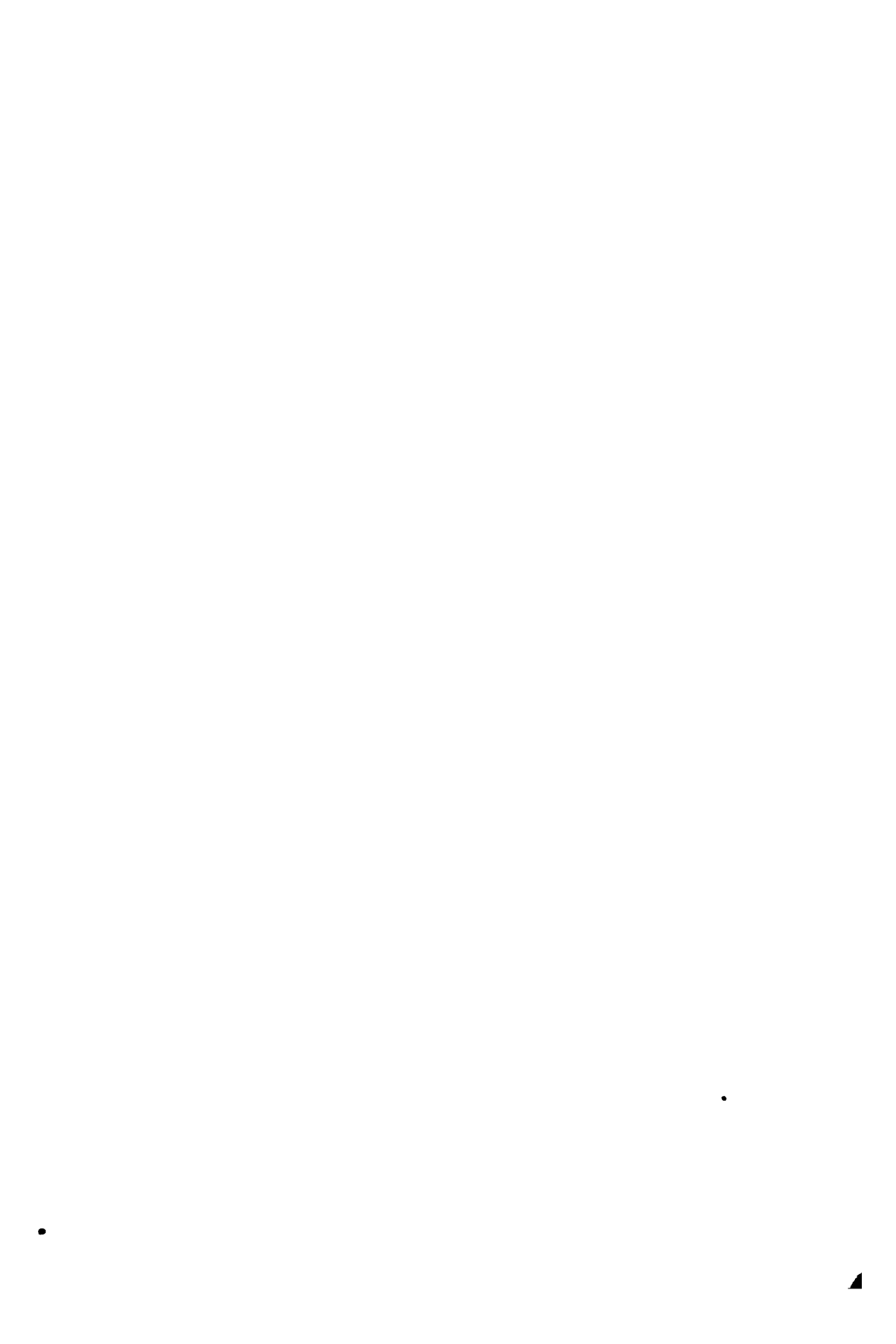
About Google Book Search

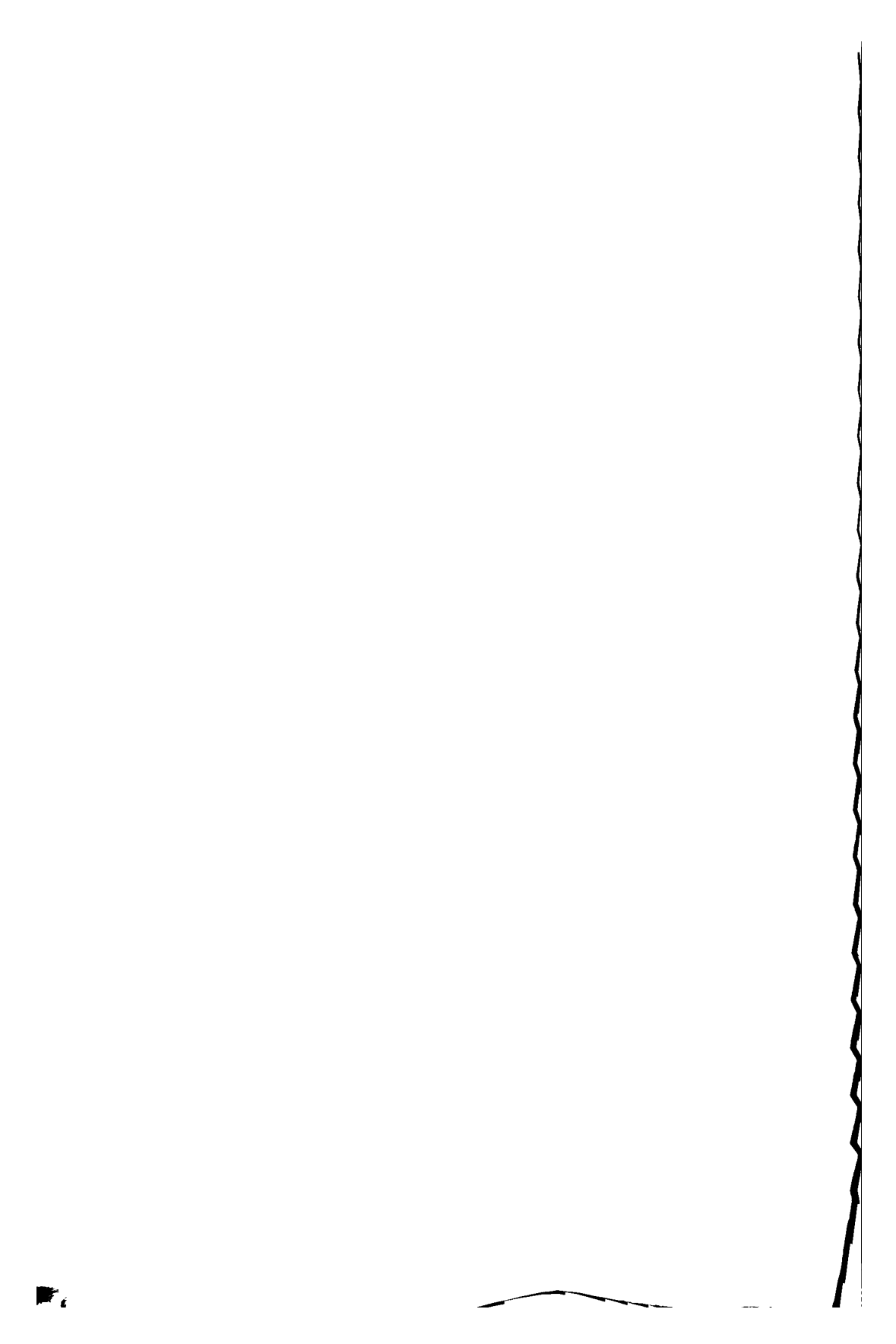
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY

Hungary

2239

32

1

-

.

.....

.

x MAGYARHONI EVANGÉLIKUS c

EGYHÁZJOGTAN.

ÍRTA

CSECSETKA SÁMUEL,

theol. akad. ny. r. tanár.

HARMADIK KÖTET.

POZSONY, 1892.

Flux
C

Wigand F. K. nyomdája, Pozsonyban.

A harmadik kötet tartalma.

Negyedik czikk.

Házasság.

	Lap
123. §. A) A házasságról általában	677
124. §. B) Eljegyzés	698
125. §. C) Házassági akadályok fogalma és osztályozása	699

ELSŐ FEJEZET.

A házasság lényegéből folyó házassági akadályok.

126. §. 1) A jegyeseknek kölcsönös beleegyezés hiányából származott házassági akadályok	703
127. §. 2) A szabad akarat hiánya	705
128. §. 3) A nőrablás mint házassági akadály	708
129. §. 4) A tévedés mint házassági akadály	709
130. §. 5) A nősztehetetlenség	712
131. §. 6) Kiskorúság mint házassági akadály	714
132. §. 7) A katonai kötelezettség mint házassági akadály	718
133. §. 8) A már létező házasság (imp. ligaminis)	732

MÁSODIK FEJEZET.

A tulajdonképeni házassági akadályok.

Első czikk.

1) Vérrokonság (Consanguinitas).

134. §. A vérrokonságról általában	733
135. §. A lelki és utánzott rokonság	735
136. §. A vérrokonsági fokok számítása	737
137. §. Tiltott vérrokonsági fokozatok	741

Második czikk.

2) Sógorság (Affinitas).

	Lap
138. §. A sógorságról általában	747
139. §. A sógorsági fokok számítása	749
140. §. Tiltott sógorsági fokozatok	750

Harmadik czikk.

Az erkölcsi épség hiánya.

141. §. Az erkölcsi épség házassági akadályáról általában	753
142. §. A büntett mint házassági akadály	754
143. §. Valláskülönbség	756
144. §. Csak a r. kath. egyházban előforduló házassági akadályok	757

HARMADIK FEJEZET.

A házassági ügyekre vonatkozó törvényhozási s felmentési jog.

145. §. Házassági törvényhozás	760
146. §. A házassági akadályok megszűnése. Felmentés	762

NEGYEDIK FEJEZET.

A házasságkötés módja.

147. §. Bevezetés	767
148. §. A kihirdetés	771
149. §. A házasságkötés	777

ÖTÖDIK FEJEZET.

A házasság különböző nemei.

150. §. 1) Törvényes és törvénytelen, érvényes és érvénytelen házasság	790
151. §. 2) Titkos- s 3) Balkézre kötött házasság	791
152. §. 4) Vegyes házasság	793
153. §. 5) Vélt házasság. 6) Tettetett házasság 7) Megújított házasság	812
154. §. 8) Vérfertőztetű. 9) Meghatalmazásképeni házasság	814
155. §. 10) Aranylakadalom. 11) Ágyastartás	815
156. §. 12) A magyarhoniaknak külföldön és 13) A külföldieknek Magyar- honban kötött házassága	816

HATODIK FEJEZET.

Az érvényes házasság jogeredményei.

	Lap
157. §. A házasságból eredő jogok és kötelelességek a házasfelekre nézve	819
158. §. A házasság jogeredményei a gyermekekre nézve	822
159. §. A gyermekek törvényesítése	824

HETEDIK FEJEZET.

A házasság megszűnése.

160. §. 1) A házasságnak halál általi megszűnése	826
161. §. 2) A házasság megsemmisítés	830
162. §. 3) A házassági elválás	836
163. §. Az ideiglenes elváltatás a magyarhoni evangélikusoknál	843
164. §. A házasság végképi felbontása a magyarhoni evangélikusoknál	848
165. §. A vegyes házasság felbontása	857
166. §. A házassági végelválás következményei	861
167. §. Házassági bíróságok a magyarhoni ev. egyházban	868
168. §. A köteléki perekben való eljárásról	870

Ötödik czikk.

Az ev. lelkészeknek az egyházi és polgári viszonyokra vonatkozó némely kötelelességei.

169. §. 1) Temetők	877
170. §. 2) Temetkezés	881
171. §. 3) A betegek s elítéltek vigasztalásáról	884
172. §. 4) Anyakönyvek	886

Hatodik czikk.

Iskolaügy.

173. §. Az iskolaügyről általában	896
174. §. Népiskolák	899
175. §. Tanítóképezdek	908
176. §. Középiskolák	909

Ötödik rész.

A magyarhoni ág. h. ev. egyház vagyonáról.

177. §. Az egyházi vagyonról általában	926
178. §. Egyházi javak	930
179. §. Az egyházi szükségletek fedezése	934
180. §. Az egyházi vagyon ellenőrzése	938

FÜGGELÉK.

	Lap
I. A linczi békekötés s az 1646/7-ki országgyűlésen hozott vallás- ügyi törvények szövege	939
II. Az 1681. soproni országgyűlés XXV. és XXVI. t. cz.	950
III. Explanatio Leopoldina	952
IV. II. Józsefnek házassági rendelete	955
V. Az 1790/1-diki XXVI. t. cz. szövege	968
VI. Az 1843/4-diki III. t. cz. szövege	975
VII. Az 1868 : XLVIII. és LIII. t. cz. szövege	977

Értelemzavaró sajtóhibák.

<i>Lap</i>	<i>Sor</i>	<i>Hibás kitevel</i>	<i>Igusitca.</i>
83. felülről	20.	el van ismerve	van elismerve.
120. alulról	5.	A 14.	A 11.
163. felülről	12.	felügyelőiből	felügyelőkből.
170. alulról	4.	VII. Pius	VIII. Pius.
172. „	5.	hirdették	kihirdették.
655. felülről	8.	jogászvesztés	jószágvesztés.
658. „	4.	A 1868.	Az 1868.
679. „	19.	egyházban	egyházba.
747. „	16.	affinitatem	affinitatem.
775. „	15.	eltitkolásáért	eltitkolásáért.
787. „	19.	egyházi tana	egyház tanai.
791. alulról	3.	házassággal	házassággal.
821. felülről	6.	tenne	tenné.
843. „	15.	elválásuk	elválási.
867. „	4.	illetékessége	illetékessége.
886. alulról	3.	criticus	criticus.
891. „	17.	A	Az
895. felülről	2.	hiány	hivány.
898. alulról	16.	A országba	Az országba.
900. „	9.	gyermekeket	gyermekeket.
908. „	13.	nyilvánosak	nyilvánosak.

NEGYEDIK CZIKK.

Házasság.

123. §.

A) A házasságról általában.

I. Fogalom. A házasság (matrimonium) egy férfinak és egy nőnek kölcsönös szeretetből eredő legbensőbb s kizárólagos életközössége, mely az élet minden viszonyainak közös és egyenlő megosztása végett, a fennálló isteni és emberi törvények szerint, életök egész tartamára köttetett. E meghatározás szerint a házasság lényegét nem az egyesülés, hanem a teljes és legbensőbb életközösség képezi. A házastársak egy test egy lélek, ennél fogva az emberi személyiséget a maga teljességében képezik.

A római polgári jogban a házasság így határozta meg: „Nuptiae sunt, conjunctio maris et foeminae et consortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio.“ (I. Dig.) és „Nuptiae sive matrimonium est viri et mulieris conjunctio individuum vitae consuetudinem continens.“ (§. 1 Inst. 1—9.) Az első meghatározás pusztán eszménynek maradt, az utóbbi a gyakorlati életben érvényesült, ámde igen nehéz meghatározni, hogy az „individua consuetudo“ alatt mit értettek a római jogtudósok. A római jog magyarázó e kifejezést „kizárólagos nemi közösség“ (copula) értelmében vették, a „conjunctio“ elé a „legitima“ szót tették — s ez által bebizonyították, hogy a római jogtudósoknak finom kifejezéseit s jogi meghatározásait nem értették.

A házasság az Isten országának növelője, ennél fogva a családnak s ez által az államnak és egyháznak alapja. Valamennyi társaság közt legrégebb, egykorú az emberiséggel s tagjainak száma és nemi különbségök által a többi társaságoktól különbözik. Ugyanis házasságra csak egy férfi és egy nő léphet egymással, ennél fogva törvényes házasságnak csak a monogamia mondható, a polygamia (polygynia, polyandria) pedig az egyházi és állami törvényekkel ellenkezik.

A keresztyén házasság a felek életének egész tartamára köttetik. Ezzel ellenkezik a montanisták s a rajongók nézete, mely szerint a házasság örökre köttetik s az özvegy második házassága nem egyéb mint házasságtörés. Az evangélikus egyház az első és második házasság között sem jogi sem erkölcsi tekintetben különbséget nem tesz, a római kath. egyház a második házasságot nem tiltja ugyan, de azt kevésbé tiszteli, mint az első. A „Rituale Romanum“ szerint a második házasság papi áldás nélkül kötendő.

II. A házasság célja. — Isteni rendeletből a házasság célja a gyermekek nemzése s nevelése által az emberiség fentartása s kiképzése.¹⁾ A házasság második célja a feleknek legbensőbb életközössége, mi által egy jogi személylyé olvadnak össze, egymást kölcsönösen segítik s nemesbítik. A házassági viszony gyöngédebb és erősebb, mint azon kötelék, mely a szülőket és gyermekeket fűzi össze. Urunk mondja: „Elhagyja az ember atyját és anyját és ragaszkodik feleségéhez, és ketten lesznek egy testté.“ Máté XIX, 5. — A harmadik cél a nemi ösztön természet szerű kielégítése.²⁾

A házasság céljával ellenkezik a paráznaság és a nőtlenségnek túlbecsülése. A paráznaság a nemi ösztönnek házasságon kívüli kielégítése, ennél fogva az ember személyi méltóságának lealacsonyítása s az isteni parancsnak megszegése. Pál apostol szerint „az ember teste a benne lakó Szentléleknek temploma s nem a paráználkodásért, hanem az Úrért van. Minden bűn

¹⁾ E cél elérésére az Isten az ember természetébe hatalmas nemi ösztönt oltott be, melyet vallási és erkölcsi érzetek által kell mérsékelni s nemesíteni. E célát a szentírás is hirdeti, midőn mondja: „Gyümölcsözözzetek és sokasodjatok és borítsátok el a földet“; (I. Mózs. I., 28) és „nem helyes az, hogy az ember egyedül legyen.“ (I. Mózs. II., 18.)

²⁾ A házasság egyik célja a nemi ösztön kielégítése, ennél fogva két különemű személynek egyesülése. Ezen egyesülés azonban különbözik az állatok párosodásától, mely pusztán az ösztönnek eredménye s esetleges kielégítése. A házasságban a két nemnek egyesülése az élet tartamára köttetik s a vak ösztönt jog- és erkölcstudat vezeti, mi által a testi vágyakat kisebb s nagyobb mértékben az ész mérsékli és vezeti.

kívül van a testen; a paráználkodó pedig ön teste ellen vét.“ I. Kor. VI., 18. — A házasságra lépés feltételes erkölcsi kötelesség, mindenkinek tetszésére hagyandó, mert lehetnek oly különös életviszonyok, melyeknél fogva valaki házasságra nem léphet, de a ki önmegtartóztatás erejével nem bír, az kövesse Pál apostol tanácsát, mely így hangzik: „A paráznaság eltávolítása végett minden férfiúnak tulajdon felesége legyen, és minden asszonynak tulajdon férje legyen.“ I. Kor. VII., 2. — A ki a nőtlenséget érdemet szerzőnek s tökéletesebb erkölcsi állapotnak tartja, mint a házasság életet, vagy a ki a házasságra lépést akadályozza, az az isteni rendelkezést kigúnyolja s erkölcstelelenül és jogtalanul cselekszik. Ennél fogva a szerzetesek és r. kath. papok nőtlensége az istenalkotta emberi természettel és az isteni rendelkezéssel ellenkezik. Pál apostol „hazug tanítóknak s képmutatóknak“ nevezi azokat, kik megtiltják a házasságot. I. Tim. IV. 1—3. — A nőtlenség, mint érdemet szerző intézmény némely pogány vallásokból előbb az eretneki felekezetekbe, nevezetesen a manichaeismusba csúszott be, később a keleti és nyugoti kath. egyházban, végre a papi nőtlenséget VII. Gergely pápa és utódai csak erős ellenállás után voltak képesek kierősíkolni.¹⁾

III. Némely bölcsészek szerint a házasság nem egyéb, mint a két nemnek pusztá egyestülése s alapja az Isten által alkotott természeti rend; a jogászok szerint nem egyéb, mint a két külön nemű személyek közti polgárjogi szerződés, a római kath. egyház szerint pedig szentség. — Nézetünk szerint a házasság egy férfi és egy nő közti jogi, erkölcsi és vallási viszony s e három alkotó eleme annyira egymásba foly, hogy csak mind a háromnak összetalálkozásával létesül az igazi keresztyén házasság. Ennél fogva a házasság a maga keletkezésére, következményeire és megszűnésére nézve állami és egyházi törvények által szabályoztatik. A protestáns országokban az egyházi és állami törvények megegyeznek egymással,

¹⁾ VII. Gergely írja: Non liberari potest ecclesia a servitute laicorum, nisi liberentur clerici ab uxoriibus.“ (Epist. III. 7.)

míg a r. kath. államokban vagy az egyházi törvények szabályozók, vagy a polgári házasságok behozatala által csak a polgári törvények uralkodnak. Jogi szempontból tekintve a házasság egy férfi és egy nő közti szerződésen alapúl, mert mint legbensőbb életközösség csak egyetértő és közös beleegyezés folytán keletkezhetik. De nagyon tévednek, a kik a házasságot pusztá magánszerződésnek tartják, mert annak lényeges tartalma nem függ egyedül a házasfelek önkényétől. Ugyanis a magánszerződés több személy között köttethetik, a házasság pedig csak egy férfi és egy nő között létesül; a magánszerződés megkötése, módosítása s felbontása a szerződő felek önkényétől függ, a házassági szerződésben ezek nem függnek egyedül a házasfelek akaratától; a magánszerződésből folyó köteleességek teljesítését, a kötelezett fél a jogozott félnek beleegyezésével, más által is végeztetheti, míg a házassági lényeges köteleességek teljesítése másra nem bízható.

Minthogy a házasság a családi életnek alapja, az államra nagy jelentőséggel bíró intézmény. Ez oknál fogva az állam joggal bír a házasságot törvényei által szabályozni s polgárainak erre vonatkozó jogait védelmében részesíteni. Az állam a házassági törvényhozásban csak a házasság természetes céljait, jogi elemét és az állami s családi érdekeket veheti tekintetbe s nem vezetetik a maga körébe nem tartozó egyéni meggyőződések sem az egyházak hitczikkei által. A vegyes házasságoknál egyik egyházat sem szabad valami kedvezésben részesítenie sem oly házassági akadályokat szentesítenie, melyek nem politikai vagy polgári érdekeken, hanem valamelyik egyház rendelkezésén alapúlnak, pl. a papok nőtelenisége, a szerzetesi fogadalmak stb.

Valamint a házas felek kölcsönös beleegyezése nélkül

nem létesülhet jogilag érvényes házasság, úgy az erkölcsi és vallási elem hozzájárulása nélkül nem létesül igazi keresztyén házasság. Erkölcsi érzetek és elvek meghatározzák a házasság tartalmát s biztosítják annak egyik célját s a vallási elem hozzájárulása által a házasság megszenteltetik s megdicsőül. Ugyanis a házasság lényeges kelléke a házasfeleknek az élet kellemes és kellemetlen viszonyainak közös és egyenlő megosztása, mi munkás szeretet s törhetlen hűség nélkül nem képzelhető. De ezek tisztán lelkiismereti dolgok, melyek nem is lehetnek a szerződés tárgyai. Ezen erkölcsi érzeteket a keresztyén vallás ápolja, megdicsőíti — s megakadályozza, hogy a házasság merő állati párosodássá ne aljasuljon.

IV. A keresztyénség előtti emberiség a házasságot túlnyomóan természeti és jogi oldaláról fogta fel. A pogány népeknél a házasság a nőnek valóságos árúba bocsátása s megvétele volt. Így volt ez a pogány magyaroknál is, a mint ezt a következő magyar szavak bizonyítják: vőlegény, azaz vevőlegény, ara, azaz ár, melyet érte a vőlegény fizetett. A házasságkötésnél adatni szokott pénz szintén az adásvevési szokásnak maradványa; ilyen a németeknél a törvényes hitbér (Morgengabe), mi nem egyéb, mint a nőnek államilag meghatározott ára azon célból, hogy az adásvevés szüntettessék meg.

Az egyház kezdetén a házassági viszony felfogására nagy hatással volt a zsidó és római századok óta létező s kifejtett házasságjog. A zsidókból lett keresztyének a Mózes-féle házasságjoghoz, a görög és római nemzetiségűek pedig a római polgári jog rendelkezéséhez alkalmazkodtak. A zsidó törvény szerint a házasság célja a gyermekek nemzése; minden felserdült férfi köteles volt házasságra lépni s legalább két gyermeket nemzeni. Az asszony magtalansága elégséges ok a házasság végleges felbon-

tására. A férj feleségének ura s tetszése és vagyoni állásához képest több feleséget vehet és több ágyast tarthat. A zsidóknál a concubinatus törvényileg szabályozott viszony. A zsidó ágyas („Pilleges“) csaknem egyenjogú a feleséggel s a többnejűség meg volt engedve. A feleségtől („Issah“) az ágyas abban különbözött, hogy házasságra lépése ünnepélyes szertartások és hitbér („Ketubá“) nélkül történt s az ilyen házassági viszonyból származott gyermekek törvényes gyermekek jogával bírtak.

A római polgári jog szerint a monogamia mellett a polygamia is meg van engedve, oly nőekkel, a kikkel a római polgári joggal bíró férfi törvényes házasságra nem léphetett. A „Lex Julia“ (762. u. c.) így szól: „*quas personas per hanc legem uxores habere non licet, eas concubinas habere jus esto. Ingenuam honestam in concubinato habere jus ne esto.*“ A ágyastartás a zsidóktól átment a görögökhöz, mely viszony „*παλλακίς, παλλακίη, πάλλαξ*“ szavakkal jelöltetett, melyek a zsidó „Pilleges“ szóból származtak. A görögöktől az ágyastartás intézménye átment a rómaiakhoz, minek bizonyossága a „*pellex*“ szó, mely a görög „*πάλλαξ*“ szóból származott s „ágyast“ jelentett.

A keresztyénség a polgári életviszonyokat erőszakosan meg nem változtatta, de a melyek a testvériséggel, az emberszeretettel és az emberek közti egyenjogúsággal ellenkeztek, azokat elveinek igazsága által alapjaiban megrendítette. A mi az óvilág intézményeiben igazán emberi volt, azt szellemével áthatotta, megdicsőítette s megszentelte, de a nemzetek közti ellenségeskedést, a rabszolgaságot s a nőknek és gyermekeknek csaknem jog nélküli állapotát megszüntetni törekedett. Az egyház a házasságban nagy súlyt fektetett annak vallási és erkölcsi oldalára, de az első három században tudomásul vette

és megáldotta a római polgári törvények szerint megkötött házasságot. Az egyházban általában elfogadott nézet szerint csak azon házasság tisztességes, mely az egyház tudtával kötött és amíg a római polgári jog megengedi a concubinatust és a házasság felbontását, de a keresztyének e joggal élni nem illik.

A mint az egyházszerkezetben a papuralom lépésről lépésre erősödött, a keresztyén császárok I. Justinian óta az egyháznak sokat engedtek a házassági jogból. A középkorig általában elfogadott nézet volt, hogy a házassági törvényhozás a fejedelmeket illeti. Innen következett, hogy az államok házassági intézményei nagyon különböztek egymástól, mert az ez ügyre vonatkozó törvényalkotás kizárólagos joga sem megállapítva sem gyakorolva nem volt. Nagy Károly házassági törvényei s intézkedései a nyugoti egyházban időszakot alkotó esemény. Törvényei a házasság összes viszonyait szabályozzák. Megállapítják a jegyeseknek physikai, politikai, vallási és erkölcsi kellékeit, elősorolják a házassági akadályokat, az eljegyzés, egybekötés ünnepegyességeit, valamint az ideiglenes és végleges felbontás eseteit is. Nagy Károly gyenge utódai alatt azonban, főleg a „Pseudoisidor“ koholmányai segítségével, a pápaság a házassági törvényhozást s bíráskodást hatalmába kerítette s a házassági jogot maga érdekében megváltoztatta. A számos házassági akadályok felállítását által főleg azon fejedelmek s előkelő családok házasságait meg lehetett támadni s érvényteleneknek kijelenteni, a kik a pápai túlkapások ellen a fejedelmek és államok függetlenségét védték, úgy, hogy ily házások soha sem lehettek biztosak abban, hogy törvényes házasságban élnek, másrészt pedig a legszerencsétlenebb házasságokat sem lehetett felbontani. A középkori egyház a házasságban semmi természeti és polgári elemet nem akart

látni, hanem azt kizárólag vallási ténynek s Krisztus által rendelt szentségnek tartotta. E nézetet a tridenti zsinat dogmai tekintélyre emelte s a római kath. egyház azt vitatja, hogy a házasság lényege és érvénye körüli törvényhozás és bíraskodás őt illeti és egyedül a házasság polgári hatálya tartozik az államhatalom körébe; továbbá mert szentség, tehát felbonthatlan s mert vallási tény, tehát a vegyes házasságok akadályozandók.¹⁾

Erre megjegyezhetjük, hogy a házasságban a szentség lényeges kellékei hiányzanak; ugyanis a házasság az emberiséggel egykorú lévén, azt Krisztus urunk nem szerezte s benne a külső jelek és az isteni kegyelem ígérete is hiányzik. Vitás e szentség anyaga is. Némelyek a házassági szerződést olyanúl tekintik, de akkor ezt a polgári társaság nyújtja; mások szerint a házaselek testöknek kölcsönös odaadása képezi e szentség anyagát, de ekkor ezt a házastársak nyújtják s vallási tények közé nem tartozik. E szentség alakja némelyek szerint a papi áldás, mások szerint pedig a házasságra lépők kölcsönös beleegyezésének nyilvánítása. Ha ez utóbbi áll, akkor a polgári házasság épen oly szentség, mint az egyházi házasság. — Igen vitás kérdés az is, ki a házassági szentségnek kiszolgáltatója? Némelyek szerint kiszolgáltatók magok a házaselek, mások szerint pedig a pap. A sokáig tartó vitának véget vetett IX. Pius pápa azon nyilatkozatával, hogy a házassági szerződést a szentségtől elválasztani nem lehet. A csalatkozhatlan pápa nyilatkozata után tehát római kath. egyházi tannak nevezhetjük azt, hogy a házasság szentségének kiszolgáltatói magok a házaselek.

¹⁾ A tridenti zsinat mondja: (Sess. XXIV. de Sacr. Matr. can. 1.) „Si quis dixerit, Matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo institutum, sed ab hominibus in ecclesia inventum, neque gratiam conferre: anathema sit.“ A hány állítás, annyi tévedés. A r. kath. egyház annyira ragaszkodik e tanához s az abból folyó következményekhez, hogy ha a pápaság érdeke kívánja, inkább kész a concubinatusst vagy polygamiát is eltérni, mint a házasság végfelbontását megengedni. Az angol király követe arról értesíti VIII. Henriket, hogy VII. Kelemen pápa-

Az evangélikus egyházban a házasság isteni eredetű intézmény, a házassági ügyeknek főszabályozója pedig, a szentiratok kanonikus könyveiben foglalt istenige. Egyházunk összhangzásban fogja fel a házasság természeti, polgári, vallási és erkölcsi elemeit. Ennélfogva a házasságra vonatkozó törvényhozást az állam jogaihoz, az egybekötést és bíraskodást pedig az egyház jogaihoz számítja. A házasság természeti kelléke egy férfinak és egy nőnek legbensőbb egyesülése. Az emberi természet alkotója az Isten, a természeti kellék tehát isteni kellék is s ez isteni rendelkezést semmi emberi hatalom sem képes megváltoztatni.¹⁾ Vallási s erkölcsi szempontból egyházunk nagy súlyt fektet a házasoknak egyházi egybekötésére s a papi áldásra.

V. A római kath. egyház szigorúan ragaszkodik a tridenti zsinat határozataihoz, a házasságot szentségnek tartja, miből következteti, hogy felbonthatlan s hogy az érvénytelenítő házassági akadályokat egyedül az egyház állapíthatja meg és hogy a házassági törvényhozás s bíraskodás kizárólag az ő jogaihoz tartozik. De találkoztak egyes r. kath. írók, főleg Franciaországban, — mint

tól titkos utasítást nyert, mely következő: „Concedi posse Vestrae Majestati, ut duas uxores habeat“; — nem szükséges tehát a házassági felbontás, mert törvényes felesége mellé Boleyn Annát is veheti el feleségül. — Különös e szentségnél az is, hogy Krisztus urunk oly valamit szerzett volna, a mi paradicsom óta mindig s mindenütt létezett.

A r. kath. egyház a házasságot egyrészt túlbecstüli, midőn azt szentségnek állítja, másrészt pedig kellőleg nem becstüli, midőn a szerzetesek és papok nőtelenségét tökéletesebb erkölcsi állapotnak tartja, mint a házasság életet. Mindkét nézetét a szentirási helyek ferde magyarázatával támogatja.

¹⁾ „Mandatum Dei et ordinationem Dei nulla lex humana tollere potest.“ (Ang. Conf. 22. l.) „Conjunctio maris et feminae est juris naturalis. Jus naturale vere est jus divinum, quia est ordinatio divinitus impressa naturae.“ (Apol. Aug. C. XI. cz.)

Antonius de Dominis és Launoy J. — kik azt állították, hogy a házasságban a polgári kötés a szentségtől elválasztható s hogy az érvénytelenítő házassági akadályokat felállítani csak az állam főhatalma van jogosítva és hogy erre az egyháznak csak annyi joga van, a mennyit az államtól nyert. E nézetet elfogadták a jansenisták, Németországban pedig Hontheim János (Febronius) felszentelt püspök követői. Hazánkban és Austriában II. József 1786-ban kibocsátott házassági nyílt parancsa ez elveket érvényre emelte, azt állítván, hogy egyedül az állam hatalma van jogosítva az érvényes házasság kellékeit megszabni és a fenforgó polgárjogi akadályok alól felmentvényeket adni.

A r. kath. egyház a tridenti zsinat házassági kánonaihoz mindenkor szigorúan ragaszkodott, miért is az innen eredő társadalmi bajok eltávolítására főleg a római katolikus népek kényszertülve voltak a polgári házasságban keresni orvoslást. A polgári házasságot először az 1789-ki francia parlament hozta be, azt határozván, hogy „A törvény a házasságot úgy tekinti, mint merő polgári szerződést.” A házasság érvényességére pedig szükséges, hogy a jegyesek kétszeri kihirdetésök után a községházban négy tanú jelenlétében az illető polgári tisztviselő által köttessenek egybe. Minden házasság semmis és érvénytelen, mely a község házán kívül s nem az illetékes polgári tisztviselő előtt köttetett. Ez után az új házasok az egyház áldását is kikérhetik, de ez a házasság érvényességére nem szükséges. Ezen elveket számos állam követte, midőn a polgári házasságot törvényileg szabályozta.

A polgári házasság háromféle, u. m. kötelező, tettség szerinti és szükségbeli.

1. A kötelező polgári házasság (Matrimonium

civile obligatum) csak a polgári hatóság előtt, állami törvény által megszabott módon köthető. A polgárilag egybekötött házasok saját lelkészöktől az áldást kívánhatják, de házasságuk e nélkül is érvényes. Ha az egyházi esketés megelőzi a polgári egybekötést, akkor az ilyen házasság érvénytelen és az országos törvény ellen cselekvő pap pénzbeli és más büntetéssel fenyttetik.

Ilyen házasság van behozva: Franciaországban, Belgiumban, Olaszországban, Hollandiában, Németcsászárságban, Romániában.

2. A tetszés szerinti polgári házasság (matr. civile facultativum) szerint mind a polgári mind az egyházi hatóság előtt lehet érvényes házasságot kötni, a választás a jegyesek tetszésére van bízva. Ilyen házasság van Angliában és az angol gyarmatokban.

3. A szükségből való polgári házasság (matr. civ. ex necessitate. Nothcivilehe) oly államokban van behozva, a melyekben kötelező az egyházi házasság, de azon esetekben, midőn az egyház valamely dogmatikai okból a jegyesek egybekötését megtagadná, ezek fel vannak jogosítva a polgári hatóság előtt házasságra lépni. Ilyen házasság lehető Austriában, Svéd- és Norvégországban, Dániában és néhány sveiczi kantonban.

VI. Hazánkban legrégebb idők óta egyedül az egyházi házasság törvényes. Az Árpád-családbeli királyok korszakából a házasság megkötésére nézve nevezetes Kálmán király (1100—1112) törvénye, mely azt rendeli, hogy a házasság az egyház és annak papja előtt köttessék egybe.¹⁾ E törvény régiebb, mint Gratianus Decre-

¹⁾ „De desponsatione conjugali placuit sanctae Synodo, ut omnis conjugalis desponsatio, in conspectu Ecclesiae, praesente sacerdote, coram idoneis testibus, aliquo signo subarrhationis consensu utriusque fieret; aliter non conjugium, sed opus fornicationis reputetur.“ Akkor az egyházban azon nézet volt uralkodó, hogy a házasság

tuma (1141—1151) s hazánkban a kánontárnak egyengette útját. A középkorban a kánontári házassági kánonok országos törvények alapján a házassági ügyeket szabályozták. A kánonjog rendelkezései azonban csak annyiban valának érvényesek, a mennyiben az országos törvényekkel nem ellenkeztek. A gyakorlati életben általában azon elv uralkodott, hogy a pápa s az egyház szabványai, a melyek hazánk törvényeivel ellenkeznek, csak a lelkiismeretben köteleznek. Luther a kánoni törvénytárt tűzbe dobta (1520. dec. 10.) s annak érvényességét el nem ismerte. De a kánontár némely tételei átmentek az evangélikus egyházjogba, mely az élet szükségéi szerint századok alatt képeződött. A XVI. században az egyházközségekben az ev. lelkész egyetértve a patronussal, nevezetesen a szabad királyi városokban a városi magistratus egyetértve a lelkészekkel intézkedett a házassági ügyekben, a vármegyékben pedig a házassági ügyekben intézkedett a január vagy február havában egybegyűlt papi gyűlés (Esperesség), mely a vármegyével egyetértve rendelkezett és a házassági perekben ítelt. A XVI. században az evang. egyház szervezete az esperességnél magasabb egyházi hatóságot nem ismert. Magyarhoni egyházunk a házassági ügyekben is követte a németországi evangélikus egyház elveit s rendelményeit. Akkor Németországban a házassági ügyeknek általános szabályozása nem tartott oly égető kérdésnek, hogy a házassági jogot hitvallásokban vagy az evangélikus fejedelmeknek egyetértő intézkedéseiben részszerűen kidolgozták s életbe léptették volna. Hitvallásaink szerint a házasság nem szentség, egyházilag érvényes házasság pedig az, mely

 törvényességére lényeges kellék : a jegyeseknek az egyház színe előtt összhangzó akaratnyilvánítása, hogy házassági szerződésre lépnek egymással.

az istenigéjével s az ország törvényeivel nem ellenkezik. Innen foly, hogy az evangélikus egyházjogban a törvényes és érvényes házasság között különbség nincsen, a kánonjog szerint pedig valamely házasság lehet államilag érvényes, mely egyháziilag érvénytelen; mert a r. kath. egyház nézete szerint csak az egyháznak van joga a házasságot törvényei által szabályozni s a házassági ügyekben bíraskodni. A XVI. században tehát hazánkban egységes evangélikus házasságjog nem létezett, mert egységes szervezetű evangélikus egyház sem létezett, hanem a szabad királyi városok ev. magistratusai és az ev. esperességek a házassági ügyekben az istenige és a hitvallások alapján rendelkeztek. Hogy ilyen rendelkezések csak az illető testületek körén belül voltak érvényesek, magától értetik. A felső magyarországi városok az 1549-ki eperjesi zsinaton Stöckel Lénárd által szerkesztett hitvallásukban a házasságról rövideden csak azt mondják, a mi az ágostai hitvallásban bővebben fordul elő, t. i. hogy a házasság isteni rendeleten alapúl s érvényességére szükséges, hogy a házasfelek azon kellékekkel bírjanak, melyek a szentírás szerint arra szükségesek¹⁾ A felső magyarországi szabad kir. városok, valamint a bányavárosok is politikai tekintetben külön testületet képeztek s közös ügyeikben közösen tanácskoztak és rendelkeztek. Ha egyházi ügyek rendezésére gyűltek, az ilyen gyűlést zsinatnak („Synodus“) nevezték, mert több törvényhatósági joggal bíró városnak gyűlése volt. Az esperességi gyűlés „Congregatió“-nak

¹⁾ Confessio Pentapolitana „Art. XVII. De Matrimonio“: Ita sentimus etiam Matrimonium esse divinum ordinationem, ac propterea, damnatis vagis libidinibus, contrahendum esse ab idoneis hominibus, si donum castitatis virgineae non habeant.“ — E cikkben nincsen említve a papok házassága, de rövideden az mondatik, a mi az ágostai hitvallásban s az Apologia XI. cikkében a papok házasságáról s általában a házasságról bővebben mondatik.

neveztetett, melyen az esperességhez tartozó papok, a papok által választott, de a vármegye által megerősített esperes elnöklete alatt tanácskoztak, a házassági ügyekben rendelkeztek és bíraskodtak. Ilyen zsinatokat a bányavárosok tartottak 1558-ban Körmöczbányán és 1559-ben Selmezbányán, hol a házassági ügyekben is rendelkeztek. E zsinatok tartására okot szolgáltatott Oláh Miklós esztergomi érsek, kinek érseki megyéjéhez a bányavárosok is tartoztak, a ki az ottani ev. lelkészeket a Znió-Váralljára hirdetett zsinatra rendelte. A bányavárosok meg nem ijedtek az érsek fenyegetéseitől, papjaikat nem bocsátották Znió-Váralljára s midőn az érsek e zsinat kánonait a bányavárosokkal közölte, hogy azokhoz mindenben alkalmazkodjanak; a bányavárosok ev. papjai az érsek czikkeire körmöczbányán 1558-ban nyilatkoztak.¹⁾ E nyilatkozatban bővebben értekeznek a házassági ügyekről, mint az 1559-ki december 6-án kelt selmezbányai hitvallásukban, mely az ágostai és a Stöckel Lénárd-féle hitvallás mintájára készült.

A tridenti zsinat a fejedelmek, különösen a francia király unszolására 1552-ben és másodízben 1563-ban fogott a házassági ügyek rendezéséhez s határozatai „Decreta de Reformatione Matrimonii“ című fejezetben (Sess. XXIV.) foglaltatnak. Hogy a zsinat végzései a protestánsokra nem kötelezők, magától értetik. A zsinat maga mondja, hogy a zsinati decretum csak azon egyházközségben lesz kötelező, a melyben az 30 napon át a templomban lett kihirdetve. Magyarországból aligha lehet azt hitelesen bebizonyítani, hogy hol voltak e házassági decretumok

¹⁾ Az érsek czikkeit és az evang. lelkészek nyilatkozatát közli Breznyik János a selmezbányai ev. egyház történelmében 129—142. l. A házasságról az érsek az ő 37—44. czikkeiben szól még pedig a kánonjog alapján.

kihirdetve. Oláh Miklós esztergomi érsek nem merte a zsinat végzéseit kihirdetni, mert attól tartott, hogy ez által a reformatio terjedését elő fogja mozdítani. Hazánkban államilag a zsinat végzései nem voltak elismerve, mert akkor a mostani Magyarország három külön államból állt. Erdélyben s a tiszántúli megyékben a protestáns egyház már a trid. zsinat befejezése s végzéseinek kihirdetése előtt mint törvényesen bevett vallás közjogi állást nyert. (Approbáták I. R. 1. cz. 2. cikk); ennél fogva ott a tridenti kánonok nem voltak kihirdetve valamint a Török-hódoltságban sem, melyhez a XVII. század elején Esztergom és Eger is tartozott. A nyugoti Magyarországnak sem lehettek e végzések kihirdetve, mert ott a vármegyék gyakorolták az állam jogait s a lakosság legnagyobb része a reformációhoz csatlakozott. Hazánkban tehát a tridenti házassági végzések a r. kath. egyházra nézve is nem úgy váltak kötelezőkké, a mint azt a zsinat elrendelte, sem az állami kihirdetés vagy elismerés, hanem csak szokás által. Innen foly, hogy a tridenti zsinat házassági végzései állami és ev. egyházi szempontból tekintve a magyarhoni evangélikusokra nem kötelezők, sőt még a r. kath. egyházjog szempontjából sem bírnak jogerővel.

A bécsi békekötésben az evangélikus egyháznak a római kath. püspököktől való függetlensége elismertetvén, joga volt a házassági ügyeket rendezni s bennök saját törvényszékei által bírászkodni. A zsolnai és szepesváralljai zsinatok a házassági ügyek rendezését az esperességek kiváltságaihoz számítják s először a semptei consistorium VI. cikkében említi a házassági ügyeket, azt határozván, hogy a májusban tartandó egyetemes (egyházkerületi) zsinaton a házassági ügyek is tárgyalassanak. A helv. hitv. egyházban a komjáthii zsinat (II. R. VIII. Can.)

szerint a házassági válóperekben itél az egyházkertületi gyűlés („Generalis Synodus“) a többi ügyekben pedig az esperes „kánonok szerint.“ A Geleji Katona-féle egyházi rendtartás 65—74. kánonai a házassági ügyeket szabályozzák. Az evangélikus egyház egészen 1734. évig a házassági ügyekben önállóan rendelkezett s bíraskodott s csak III. Károly azon évi rendelete utasítja, a házassági pereket a r. kath. egyházi törvényszékekhez azt rendelvén, hogy ilyenekben az ev. egyház elvei szerint ítéljenek. Ez idő óta egyházunk a házassági ügyekben való bíraskodást elvesztette, de a többi házassági ügyekben szabadon intézkedett és intézkedik. Így álltak ez ügyek II. József uralkodásáig, ki 1786. évi márczius 6-án kelt nyiltparancsában a házassági ügyeket az egész birodalomban és kancellariai rendelet által Magyarországon minden vallású lakosokra kötelezőleg rendezte. E rendelet az evang. házasságokat a r. kath. szentszékek járma alól felszabadította. Az 1791. évi országgyűlés az evangélikus egyházak nyilvános és szabad vallásgyakorlata alapjául a bécsi és linczi békekötéseket elfogadván, a XXVI. t. cz. 11. §-ában kimondja, hogy „az evangélikusok minden házassági ügyének elintézése az ő saját egyházi törvényszékeikre hagyassék“, addig azonban míg ezek kellően szervezve s azon törvények, melyek szerint itélni fognak, Ő Felsége által megerősítve lesznek, „a házassági ügyekben a közelebbi múlt években divatozott elvek szerint fognak a világi törvényszékek itélni.“ Minthogy a pesti zsinat kánonait Ő Felsége meg nem erősítette, II. József házassági rendelete az evang. egyházakra az 1822. évi augusztus 6-án 19,435. sz. a. kelt királyi rendelet s az 1868. évi országgyűlés LIV. t. cz. 36. §-a által törvényerővel ruháztatott fel.

E rendeletek helyébe az 1853. évi májushó elsején

az 1852. évi november 28-diki cs. és kir. nyiltparancscsal kihirdetett osztrák általános polgári törvény lépett, némely módosításokkal, melyek III., IV., V., X., XII. és XIV. cikkeiben foglaltatnak.

Az 1860. évi október 20-diki diploma hazánkat elébbi alkotmányos jogaiba helyezvén vissza, az országbírói értekezlet az osztrák általános polgári törvénykönyv érvényességét megszüntette s II. József házassági rendeletét érvényesnek elismerte s végre az 1868. évi országgyűlés is LIV. t. cikkében kimondja: hogy „a mindkét hitfelekezeti evangélikusok házassági ügyeire, valamint az eljárásra nézve az 1786. évi márczius 6-án kiadott utasítás és az eddigi törvényes gyakorlat szolgál tovább is zsinórmértékül.“ Jelenleg tehát a Királyhágón inneni Magyarországon II. József házassági rendelete érvényes, a Királyhágón túl pedig az evangélikus egyházaknak külön jogi rendjük van, melyet saját egyházi életök viszonyaiból egyházi törvényhozásuk hozott létre.

124. §.

B) *Eljegyzés.*

1. A házasság megkötését megelőzi az eljegyzés vagy kézfogás (sponsalia), mely egy férfi és egy nő közti kölcsönös ígérés, hogy jövőben egymással házasságra fognak lépni.

2. Történeti tájékozás. Az eljegyzés a római jogból ment át a kánonjogba, mely különbséget tesz a „sponsalia de futuro“ és a „sponsalia de praesenti“ között, mely utóbbi, nézetünk szerint nem eljegyzés, hanem házasságkötés. Első esetben a férfi mondja: „Ego te in meam accipiam“, a másodikban pedig: „Ego te in meam accipio.“ A kánonjog szerint tehát az eljegyzés és házasságkötés egy-ugyanazon dolgot jelentő s együvé való fogalmak. Ezen kánonjogi megkülönböztetés az életben zavarokat okozott. Luther a „Von den Ehesachen“ cz. művében ez álla-

poton segíteni akart úgy, hogy különbséget tett a feltétel nélküli és a feltételes eljegyzés között, az első annyi, mint „sponsalia de praesenti“ vagyis a régi „desponsatio“ (kötés), az utóbbi pedig a „sponsalia de futuro.“ Ez utóbbinak egyik faja Luther szerint a „sponsalia impuberum“, melyben a feltétel hallgatag rejlik.¹⁾ Luther föllépése a házasságjogra nézve nagy jelentőséggel bírt főleg az által, hogy az alattomos házasságokból eredő bajokat az eljegyzés és házasságkötés némi nyilvánosságának behozatala által ellensúlyozta. Az eljegyzésnél kívánja, hogy az ne történjék a szülők vagy helyetteseik tudtán kívül. A protestáns országokban a jogfejlődés a Luther által megkezdett úton haladva különbséget tett az eljegyzés és a házasságkötés között, úgy, hogy az eljegyzés a család körében de az illetékes lelkész vagy közjegyző és hivatalos tanúk jelenlétében, a házasságkötés pedig nyilvánosan a templomban ment végbe. — Luther a „Traubüchlein“ cz. művében a házasságkötés templomi szertartásáról szól, úgy azonban, hogy ez ne tekintessék szabálynak, melyet változatlanul mindenkor s mindenütt meg kellene tartani s mely nélkül a házasságkötés nem volna érvényes. Mert Luther szerint a házasságkötés már a család körében tanúk előtt végrehajtott eljegyzés által történt,

¹⁾ E műben megtámadja a jogászokat és a püspöki officialisokat, kik szerinte valóságos bolondságot fűznek a „de praesenti vel futuro“ szavakkal „Damit haben sie auch viele Ehen zerissen, die nach ihrem Recht gegolten hat, und gebunden, die nicht gegolten hat. Denn diese Worte: „Ich will dich zum Weibe haben“; oder: „Ich will dich nehmen, ich will dich haben, du sollst mein sein“ und dergleichen haben sie gemeiniglich verba de futuro genennet, und fürgegeben, der Mansname sollt also sagen: „Accipio te in uxorem, ich nehme dich zu meinem Weibe“; der Weibsname also: „Ich nehme dich zu meinem Ehemann.“ Und haben nicht gesehen, dass dies nicht in Brauch ist deutsch zu reden, wenn man de praesenti redet; sondern das heisst de praesenti geredet: „Ich will dich haben.“ „Ego volo te habere“ est praesentis temporis non futuri; darumb redet kein deutscher Mensch von zukünftigen Verlöbniß, wenn er spricht: „Ich will dich haben“, wie sie gauckeln mit dem: „Accipiam te“; sondern: „Accipio te“ heisst eigentlich auf deutsch: Ich will dich nehmen oder haben und wird verstanden de praesenti, dass er jetzt mit solchen Worten Ja spricht und seinen Willen darenin gibt. . . . Wie man sich verlobet . . . weiss der Pöfel von solcher behender Grammatica nichts, dass accipio und accipiam zweierlei sei . . . das liesse ich wohl verba de futuro heissen, wenn eine conditio, Anhang oder Auszug dabei gesetzt würde.“

a templomi összeadás pedig oly ritualis cselekvény, mely által az összeadott felek a házassági életbe vezettetnek be. A templomi cselekvénynek tehát az az értelme, hogy a jegyesek tényleg is azok akarnak lenni, a mik már ők eljegyzés alapján jogilag. ¹⁾)

Az evangélikus egyházjog kifejtésére a XVII. és XVIII. században nagy befolyást gyakorolt Carpzov Benedek, ki „Jurisprudentia ecclesiastica et consistorialis“ című művében az eljegyzésnek házasságkötő erőt tulajdonít és azt oly felbonthatlannak tartja, mint a végrehajtott házasságot.

Midőn a római jog befolyása alapján az ev. egyházjog tovább fejlődött az ev. theologusok és jogtudósok az eljegyzés és házasságkötés között éles különbséget kerestek. Ez irányú jogtudósok közt a XVIII. században legnevezetesebb Boehmer J. H., ki szerint a kánonjogi „sponsalia de futuro“ eljegyzés, a „sponsalia de praesenti“ pedig nem eljegyzés, hanem „consensus matrimonialis“ s a házasság életre való egyesülés.

Hazánkban az ev. házasságjog fejlődésére a németországi jogfejlődések nagy hatással voltak. A XVI. században a reformátorok munkái s a hitvallások, a XVII. és XVIII. században

¹⁾ A „Traubüchlein“-ban a templomi ritus formája következő: „Hans, wilt du Greten zum ehelichen Gemahel haben? Dicit: Ja. — Greta, wilt du Hansen zum ehelichen Gemahel haben? Dicit: Ja. — Hie lasse sich die Trauringe einander geben und füge ihre beide rechte Hand zusammen und spreche: Was Gott zusammen füget, soll kein Mensch scheiden. Darnach spreche er für Allen ingemein: Weil denn Hans N. die Greta N. einander zur Ehe begehren und solches hie öffentlich für Gott und der Welt bekennen, darauf sie die Hände und Trauringe einander gegeben haben, so spreche ich sie ehelich zusammen im Namen des Vaters und des Sohnes und des heiligen Geistes, Amen.“

Ez irat előbeszédéből kiemelendő Luthernek következő nyilatkozata: „Demnach weil die Hochzeit ein weltlich Geschäft ist, gebührt uns Geistlichen oder Kirchendienern Nichts darin zu ordnen oder regieren, sondern lassen einer jeglichen Stadt und Land hierin ihren Brauch und Gewohnheit, wie sie gehen. Aber so man von uns begehrt, vor den Kirchen oder in den Kirchen sie zu segnen, oder über sie zu beten, oder sie auch zu trauen, so sind wir solches schuldig zu thun. Denn obs wohl ein weltlicher Stand ist, so hat er dennoch Gottes Wort für sich und ist nicht von den Menschen gedichtet und gestiftet.“ — A mint látjuk, Luther megadja az államnak a mi az államé, és az egyháznak, a mi az egyházé, s a házasságban a vallási elemet összhangzásba igyekszik hozni a jogi elemmel.

pedig Carpov B. és Boehmer munkái jelentékeny befolyást gyakoroltak. A rózsahegyzi zsinat (1707) XXV. cikkében az egyházi törvényszékek utasítást nyertek, hogy a mennyiben valamely perben a zsolnai és szepesváralljai zsinatok kánonai vagy az esperességek rendszabályai nem lennének elégségesek, ítéljenek Carpov munkájának elvei szerint. Boehmer munkája nagy befolyással volt az erdélyi helv. hitv. ev. egyházra, a mint az Bod Péter „Synopsis“ művéből kiviláglik. — Az 1791. évi pesti és budai zsinatok II. József házassági pátense alapján dolgozták ki a házassági kánonokat.¹⁾

3. A magyarhoni ev. egyházakban az eljegyzés formája nincsen egyházi törvények által megszabva. Az eljegyzés kézfogásnak s mátkaságnak is nevezetik. Kézfogásnak nevezetik, mert a felek a kötendő házasság feletti megegyezés nyilvánítására egymás jobbját megfogják. Az eljegyzés vagy a felek által személyesen, vagy a férfi részéről egy harmadiknak szóval vagy írásban adott megbízás útján, vagy a szülők részéről létesül. Ez utóbbi esetben szükséges a gyermekeknek szabad beleegyezése. A nyilvános eljegyzés ünnepélyesen, többnyire az illetékes lelkész és legalább két tanú jelenlétében, gyűrfű, keszkenő vagy más jegyváltás mellett köttetik, miért közönségesen jegy- vagy gyűrfűváltásnak nevezetik. Az eljegyzés után a vőlegény nászajándékot küld a menyasszonynak, ki azt viszonozza. A nászajándék a házasság létrejötte után annak tulajdona, a kinek adatott, de mert feltételes ajándék, ha a házasság elmaradt, visszavonható.²⁾

¹⁾ A pesti zsinat „De sponsalibus“ című kánonában kétféle eljegyzésről szól. Az egyik ünnepélyes, mely két tanú előtt, a másik nem ünnepélyes, mely tanúk nélkül köttetik. Az utóbbtól büntetlenül, minden jogkövetkezmény nélkül vissza lehet lépni, de az előbbi szerint sem kényseríthetők az eljegyzettek, hogy házasságra lépjenek. — A pesti és budai zsinatok kánonai, melyek az eljegyzésre vonatkoznak, jogi szempontból tekintve tökéletlenebbek, mint II. Józsefnek házassági rendelete.

²⁾ Nászajándékot a középkorban csak a vőlegény adott az

Az alattomos eljegyzés tanúis az illetők tudtára beleegyezése nélkül kötve, jogilag érvénytelen.

4. A magyarhoni evang. egyházakban a jegyzőnek (arrha = foglaló) és kötésbeli büntetésnek (bánatpénz) semmi jogereje nincsen, mert II. József rendelete szerint (1. és 2. §.) az eljegyzésnek magára a házasságra vonatkozólag semmi jogszerű kötelezettségei nincsenek. Nem tekintetik az szerződésnek, hanem pusztán ígéretnek, mely nem kötelezi az egymást eljegyző feleket arra, hogy egymással valóban házasságra is lépjenek. A jegyesek mindegyike egyoldalúlag léphet vissza az ígértől, még akkor is, ha az eljegyzés ünnepélyesen s oly szerződés mellett kötött, hogy a visszalépő fél bizonyos meghatározott pénzüsszeget lefizetni tartozik. Egyházjogunk szerint az ilyen szerződések is elvesztik a visszalépőre nézve a kötelezettségi erőt s csak tetszésétől függ, akarja-e a bánatpénzt lefizetni vagy nem, mert törvényszéki ítélet által arra nem kényszeríthető.

A jegyesek még a háromszori kihirdetés után is, sőt ha gyermekeik születnének is egyoldalúan visszaléphetnek az eljegyzéstől s gyermekeik úgy tekintetnek, mint házasságon kívül született gyermekek. (Józs. r. 3. §.)

eljegyzett nőnek s így az eljegyzés a német nemzetnél egy értelmű volt a menyasszony megvételével. Nagy Károly törvényei a középkori házasságjogra s így a kánonjogra is nagy befolyással voltak. Ezek szerint az ünnepélyes eljegyzés pap és tanúk jelenlétében s papi áldással történt meg. Az eljegyzés kötelező volt mindkét jegyesre s a ki a törvényben elősorolt okokon kívül ígéretét megtartani vonatkozott azt pénzbírsággal és jószágának elkobzásával büntették meg.

A vőlegény illendő nászajándékát az ara a hozományával viszonozta, mely az apja vagy gyámja tetszésétől függött s néha csekély értékű volt.

A magyar népnél az eljegyzés régi formája következő: A leány átvette a kérőktől a vőlegény gyűrűjét és saját gyűrűjét keszkenőre akasztván, átküldte a vőlegénynek.

A külföldön létre jött eljegyzés nem kötelezi a magyarhoni evangélikusokat, ha hazájokba visszatértek, hogy az eljegyzett féllal valóban házasságra lépjenek. (Józs. r. 4. §.)

A XVII. századbeli esperességi rendtartások szerint a vőlegényt arra kényszerítették, hogy a teherbe ejtett jegyesét vegye el feleségül, a most érvényes országos törvények szerint pedig csak arra kényszeríthető, hogy a gyermekágyi és gyermektartási költségeknek önként vagy ítéletileg meghatározott részét viselje.

Ha valamelyik eljegyzett fél minden alapos ok nélkül lépne vissza s ez által a másik félnek valóságos kárt okozna, a károsított félnek joga van a visszalépőt a kár megtérítésére szorítani. Ez történhetik vagy barátságos egyezkedés útján az illetékes lelkész és megbízott közbenjárásával, vagy az illetékes országos bíróság ítélete által. Az eljegyzésből származó perekben az 1868. évi LIV. t. cz. szerint a polgári törvényszékek ítélnék.

Az erdélyrészi ág. h. ev. egyházban az eljegyzésre nézve ugyanazon elvek és eljárás van, mint a mi egyházunkban.

A római kath. egyházban és az erdélyrészi hely. h. ev. egyházban az eljegyzés jogerejű szerződés, melytől a jegyesek egyoldalúan vissza nem léphetnek. Ennélfogva az eljegyzés keletkezése s felbontása, érvényessége és érvénytelensége felett a szerződésekre vonatkozó elvek szerint ítélnék az egyházi bíróságok. Az eljegyzés lehet feltételes vagy feltétel nélküli, nyilvános vagy alattomos, érvényes vagy érvénytelen. Az érvényes eljegyzés kellékei nagyrészt ugyanazok, melyek az érvényes házasság kellékei s következményei is ugyanazok. Ennélfogva egyik jegyes sem köthet más érvényes eljegyzést, míg az előbbi eljegyzés törvényszerűleg fel nem bontatik; az érvényes mátkaság közösülés által érvényes házassággá válik; az eljegyzés megszűnik az egyiknek halálával vagy a felek kölcsönös egyetértésével, vagy egyházi bíróság jogérvényes ítéletével. A r. kath. egyházban az érvényes eljegyzés a házassági akadályokhoz

számíttatik, úgy, hogy a jegyesnek más személylyel érvényes házasságra lépni tilos s az esketés addig felfüggesztendő, míg az előbbi eljegyzésnek érvénytelensége egyházi bíróság által ki nem mondatott, vagy annak kötelező ereje meg nem szűnt.

Hazánkban országos törvények és törvényszerű gyakorlat szerint az eljegyzés létele és érvényessége, joghatálya és kötelező ereje, sőt még az eljegyzésből folyó polgári következmények felett is az egyházi bíróságok ítéltek. Jelenleg az 1868. évi LIV, t. cz. 22. §-a szerint az eljegyzés léte és érvényessége felett az egyházi, polgári jogkövetkezményei felett pedig a polgári bíróság ítél.

Az 1791. évi XXVI. t. cz. 16. §-a szerint a vegyes házassági peres ügyek a r. kath. szentszékek elé tartoztak, ennélfogva az eljegyzési ügyek is. Az 1868. évi XLVIII. t. cz. szerint a r. kath. egyházi bíróság ítélete csak a r. kath. vallású jegyesre érvényes, az ev. vallású jegyesre pedig érvénytelen, mert a mely törvényszék illetékes az evangélikusok házassági ügyeiben eljárni, ugyanaz illetékes az eljegyzés ügyeiben is mint azoknak járulékában ítélni.

125. §.

C) Házassági akadályok fogalma és osztályozása.

Az eljegyzés után József rendelete szerint (29. §.) „múlhatlanul szükséges feltétel, hogy a kölcsönös házassági egyezés az illetékes lelkész s két tanú jelenlétében fejeztessék ki.“ Ennélfogva azon esetben, ha az eljegyzés az illetékes lelkész jelenléte nélkül ment véghez, a jegyesek saját lelkészöknél személyesen vagy meghatalmazottjaik által tartoznak eljegyzésüket bejelenteni s őt a kötendő házasság kihirdetésére felszólítani. Ilyenkor a lelkész köteles megvizsgálni, vajjon a jegyesek bírnak-e azon egyházi vagy polgári törvények által megszabott kellékekkel, melyek az érvényes házasságra múlhatlanul szükségesek. Házassági kellékek azon testi, lelki és

társadalmi tulajdonságok és állapotok, melyekkel egyházi és állami törvények szerint az eljegyzetteknek bírniok kell, hogy házasságuk államilag és egyházilag érvényesnek ismertessék el. A házassági kellékek vagy olyanok, melyek a házasság lényegére tartoznak s így maguktól értetnek és változhatlanok s melyek nélkül érvényes házasság nem léteztülhet; vagy olyanok, melyek nem tartoznak a házasság lényegéhez és tekintetbe csak akkor vétetnek, ha állami vagy egyházi tételes törvények által a házassági kellékek közé soroztatnak, ennélfogva államok és egyházak szerint különbözök s nem mindig ugyanazok. Mindkétnemű kellékek házassági akadályoknak neveztetnek, ámbár a házasság lényegéből folyó kellékek nem igazi házassági akadályok. Házassági akadály az állami vagy egyházi törvény által megnevezett ok, mely-nélfogva bizonyos személyek egymással érvényes házasságra nem léphetnek. Ha az akadály már a házasság megkötése előtt létezett, természetes akadálynak, ha pedig a megkötés után jön elő, felbontó oknak nevezhető.

A római kath. jogtudósok közt vitás kérdés: vajjon az egyház, vagy az állam, vagy mindkettő jogosítva van-e házassági akadályokat megszabni. Az egyik nézet szerint a bontó vagy a házasság érvényességét lerontó akadályok felállítása az egyház kizárólagos jogaihoz tartozik, oly annyira, hogy az nem is tartozik az állami törvényben kiszabott érvénytelenítő akadály daczára létre jött házasságot egyházilag is semmisnek s érvénytelennek elismerni. A másik nézet szerint a házassági szerződés a szentségtől elválasztható lévén, bontó akadályokat az állam is állíthat fel. A tiltó akadályokat, mindakét párt nézete szerint, az egyház és az állam egyaránt szabhatja meg.

Az evangélikus egyház nézete szerint a házassági akadályok felállítása az állam és egyház jogaihoz tartozik.

A házassági akadályok meghatározásában a magyarországi házasságjog a kánonjogot követi s eltérőleg ettől

csak az evangélikusokra s görögkeletiekre és a vegyes házasságokra nézve rendelkezik.

A házassági akadályok több nemeit szokás megkülönböztetni. Vannak:

1. Hatályukra nézve házasságtiltó és házasság-bontó akadályok. A házasságtiltó, jobban mondva ellenző vagy gátló akadályok („impedimenta impedientia“ „Eheverbothe“) a házasságkötést tiltják, de a tilalom ellenére létre jött házasság nem érvénytelen („matrimonium irritum“) hanem csak törvénytelen („m. illicitum“). Ilyen esetben a házassági akadály utólag megszüntethető. A házasság bontó, jobban mondva érvénytelenítő akadályok („impedimenta dirimentia“ „Ehehindernisse“) a létre jött házasságot megsemmisítik („m. nullum“). Ez osztályozás a kánonjogból átment az egyházjogba is. A magyarhoni ev. egyházjogban ez osztályozás nem használható, mert a mi törvénytelen az érvénytelen is, s a mi jogilag lehetetlen és semmis, az magától bomlik fel. A kánonjogban ez osztályozás 1177. év óta folytonosan használtatik, melyet a tridenti zsinat is elfogadott. (Sess. 24. de sacr. matr. c. 3—4.)¹⁾

¹⁾ Gratian decretuma ez osztályozást még nem használja. A „glossátorok“ 14 bontó akadályt sorolnak elő, mi inkább játék, mint komoly tudományos foglalkozás. A bontó akadályok a következő versekben foglaltatnak:

„Error, conditio votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Aetas, affinis, si clandestinus, et impos,
Si mulier sit rapta loco nec reddita tuto:
Haec fieri vetant connubia, facta retractant.“

A tiltó akadályok:

„Sacratum tempus, vetitum, sponsalia, votum,
Impediunt fieri, permittunt facta tueri
Connubia.“

A kánonjog régi írói a bontó akadályokat a fennebbi versek sorozata szerint tárgyalják, az újabb írók pedig ezen akadályokat bizonyos vezéreszmék szerint iparkodnak előadni.

2. Személyi és társadalmi házassági akadályok. Az első a jegyeseknek a házassági életre szükséges természeti kellékei hiányából, az utóbbiak pedig a politikai s egyházi kellékek hiányából erednek.

3. Forrásaikra nézve vannak isteni és emberi törvényből folyó házassági akadályok (*impedimenta juris divini et imp. juris humani*); az előbbiek a szentírásban, főleg az újtestamentomban vannak megszabva, melyek alól az illetőket felmenteni nem lehet; az utóbbiak pedig egyházi kánonok vagy állami törvények által vannak felállítva, melyek alól az illető törvény végrehajtója felmentést adhat. — Innen foly a további osztályozás, a mint a házassági akadályok felmentés által megszüntethetők (*impedimenta dispensabilia*) vagy meg nem szüntethetők (*imp. indispensabilia*).

4. Az eljárásra nézve vannak közjogi és magánjogi házassági akadályok (*imp. juris publici vel privati*); az előbbiek miatt a házasság érvényességét megtámadhatja akárki, vagy az állam részéről hivatalból is megtámadható; az utóbbiak miatt a házasság érvényességét csak a jogaiban sértett házassági fél támadhatja meg, mert a magánjog elve: „*Jure uti suo nemo cogitur.*“

5. Terjedelmökre nézve vannak általános vagy feltétlen és viszonylagos vagy feltétes házassági akadályok (*imp. absoluta vel relativa*), a mint valaki senki-vel vagy csak bizonyos személyekkel vagy bizonyos körülményekhez viszonyítva nem léphet érvényes házasságra.

6. Köztudomású és titkos h. akadályok (*imp. publica vel occulta*) a mint általában ismeretesek vagy a közönség előtt titokban maradtak.

7. Az idő tartamához képest ideiglenes és örök ideig tartó h. akadályok (*imp. temporanea vel*

perpetua); az előbbiek idővel magoktól megszűnnek, az utóbbiak pedig soha sem enyésznek el.

8. Keletkezésükre nézve a házasságot megelőzők (imp. antecedentia) vagy a házasság megkötése után keletkezettek (imp. supervenientia),

ELSŐ FEJEZET.

A házasság lényegéből folyó házassági akadályok.

126. §.

1. *A jegyeseknek kölcsönös beleegyezése hiányából származott házassági akadály.*

A házasság érvényességére elengedhetlen feltétel a jegyeseknek kölcsönös és szabad beleegyezése („Mutuus Consensus in matrimonium“). A házasság jogi alapja a házassági szerződés, mely egy férfinak és egy nőnek szabad akaratból folyó nyilatkozata, hogy egymással életök tartamára házasságra lépni akarnak. II. József házassági rendeletének 1. §-a szerint a házasság polgári szerződésnek tekintetik; ennél fogva „mind az, a mi a megegyezést (Consensus“) gátolja, a házasság érvényét is megrentja.“ A kölcsönös beleegyezés hiánya tehát érvénytelenítő házassági akadály. A ki személyes különösen lelki fogyatkozások miatt képtelen bármely ideiglenes szerződés megkötésére, az még inkább képtelen a házassági szerződés megkötésére. A magyarhoni ev. házasságjog szerint lényeges kellék a házasság érvényes megkötésére, hogy a szerződő felek cselekvényük teljes öntudatával, azaz, ép észszel bírjanak, mert csak így képesek a házasság mivoltát s megkötésének következményeit felfogni. Ennél fogva az elmebeteg, dühöngők, őrültek, kábák (bambák, gytigék, bárgyúk, hülyék), holtrészegek részéről tett beleegyezés jogilag érvénytelen s így az ily természetű beleegyezéssel kötött házasság is

érvénytelen. Ha azonban „ép vagy világos időszakok“ („lucida intervalla“) vannak, „melyekben a házasság állapot jogait és kötelezettségeit átlátni képesek“ érvényes házasságot köthetnek. (J. r. 24. §.) Ugyan ez áll oly elmebetegre nézve, kinek csak egy rögeszméje van, mely a házassággal semmi összeköttetésben nem áll. Ha az elmezavar a házasság megkötése után áll be, okúl nem szolgálhat a házasság érvényességének megtámadására. A ki a házasság előtt elmezavarban szenvedett, azt csak akkor szabad kihirdetni vagy esketni, ha a polgári hatóság bizonyítványával igazolja, hogy az elmezavarból gyógygyult.

Ilyen házassági akadály mellett kötött házasság érvénytelen s nemcsak a házastársak, hanem bárki által is megtámadható.

Részeg emberek az esketéshez ne bocsáttassanak.

„A siketek és némák, kik beleegyezésüket jelek által fejezhetik ki, (ha más fogyatkozásban nem szenvednek), a házasságtól semmiképen el nem zárandók.“ (J. r. 24. §.)

A vakok által kötött házasságok, ha csak tévedés nem jó közbe, érvényesek; mert a házassági szerződés megkötésénél a felek részéről lényeges az akarat szabad nyilatkozata és korántsem a látás.

Az ép ész és öntudat hiánya nemcsak egyházunkban, de a r. kath. és görögkeleti egyházakban is érvénytelenítő akadály. E házassági akadályra nézve II. József rendelete a kánonjog alapján készült.

A kánonjogban előforduló „simulatio“ és „mentalis reservatio“ melletti akaratnyilvánítás jogi szempontból tekintve nem szünteti meg a házasság valóságát, mert jogilag a külsőleg kifejezett akarat valódi akarat. A régi házassági jog szerint ilyen beleegyezés mellett kötött házasság a „forum internum“ előtt semmis, mert a házasság szentségéhez az igazi, vagyis a belső akarat szükséges. Az ev. egyház szerint a tettetés és

reservatio mentalis nem egyéb, mint csalás, jogilag érvénytelen, erkölcsileg pedig bűn.

A kánonjog s r. kath. egyházjog szerint a feltételes beleegyezés is (impedimentum conditionis appositae) elégséges a házasság megkötésére. A valóságos feltét valamely jövő bizonytalan esetre, a nem valóságos feltét pedig mult vagy jelen időre vonatkozik. E házassági kellékről III. Sándor pápa előtt a kánonjog mit sem tud. III. Sándor különbséget tesz a „sponsalia de praesenti et de futuro“ között s ezzel kezdetét vette a házassági jog reformja. Ilyen feltételes beleegyezés volna pl. ha egy keresztyén férfi kijelenti, hogy N. N. zsidó leányt feleségül veszi, ha keresztyén hitre tér át, vagy ha szülei az ilyen házasságot nem ellenzik. A feltételes beleegyezés lehet felfüggesztő vagy feloldó. A felfüggesztő feltét (conditio suspensiva) alatt kötött házasság érvényessége függőben marad addig, míg a feltétel nem teljesül, ha azonban a házasfelek a feltétel teljesülése előtt testileg közösültek, ez a feltételről való hallgatag lemondásnak tekintetik. Ha a feltét nem teljesült, a házasság semmis. — Feloldó feltétel („conditio resolutive“) alatt házasság nem köthető s ha kötötnék semmis.

E tárgy igen rosszul illik a kánonjogba s ellenkezik a szentség tanával, ennélfogva a r. kath. egyházjogból kizárandó volna. Az evangélikus és görögkeleti egyházjog szerint a feltételes beleegyezés a házasság megkötésénél meg van tiltva. Feltételes eljegyzés jogilag megállhat, de feltételes kötés nem. Az osztrák birodalomban a plebános a feleket feltétes házasságra csak püspöki engedély folytán bocsáthatja.

127. §.

2. *A szabad akarat hiánya, vagy erőszak és félelem mint házassági akadály. („Impedimentum vis et metus“.)*

A tudomány különbséget tesz az akarás és az akarat külső nyilatkozása között, az előbbi belső elhatározás a cselekvésre, az utóbbi pedig az elhatározásnak külső kifejezése. Az akarás szabadsága abban áll, hogy az ember öntudatosan két ellentétes cselekvés között választhat s magát az egyiknek vagy a másiknak végrehajtására

önállóan elhatározhatja. Minthogy a házasság a feleknek egész élettartamára köttetik és számos terhes kötelesegeket von maga után, szükséges, hogy a kölcsönös beleegyezés teljesen szabad legyen. A házasság igen lényeges kelléke, hogy a házaspárt szabad akarat fűzze egymáshoz. Innen foly, hogy minden jogellenes kényszer érvénytelenítő házassági akadály. De van jogos kényszer is, mely a jognak kifolyása, midőn a jogozott személy a másik szerződő félt elvállalt kötelezettségének teljesítésére kényszerítheti. A mely egyházban az eljegyzés jogerejű szerződésnek tartatik, ott a vőlegényt jogosan kényszeríthetik, hogy teherbe ejtett jegyesét vegye el feleségül. Általában a jogos kényszer nem ellenkezik a joggal, mert az a jognak kifolyása s biztosítása, de semmiféle kényszer sem lehet a jognak alapja, mert ez annyit jelentene, hogy mindig az erősebbnek van joga, a gyengébb félnek pedig csak kötelezettsége. A szülők sürgetése vagy rábeszélése, hogy leányuk a kérőhöz menjen feleségül, jogos cselekvés s nem tartozik a házassági akadályokhoz, főleg akkor nem, ha ez a vőlegény tudtán kívül történt.

A kényszer kétféle, u. m. testi és lelki, és csak akkor képez házassági akadályt, mikor sikeresen használtatik arra, hogy valaki oly házasságba adja beleegyezését, a melybe kényszer nélkül bele nem egyezett volna. A testi kényszer erőszaknak („vis“) neveztetik s abban áll, hogy ha a nőt az ő szülei vagy kérője veréssel s testi tetteles bántalmazással kényszerítik arra, hogy a neki visszatetsző házasságba beleegyezzen. A testi kényszer igen ritkán fordul elő, a férfira nézve pedig tekintetbe sem jöhet; itt többnyire a lelki kényszer („vis compulsiva“) értetik, mely nem egyéb, mint a vőlegény részéről fenyegetés, hogy a megkért nőnek bajt fog okozni.

E bajok a kánontári jogforrások szerint a következők: halál, testcsonkítás, fogság, testi bántalmazások, erőszakos közösködés, ijesztgetés, hogy botlásait, vétkeit stb. fedezze. Ily esetben a megkért nő a fenyegető bajtól féltében akarata ellen is beleegyezik, hogy a neki visszatetsző férfival házasságra fog lépni.

Mint hogy az erőszak és félelem oly lelki indító okok, a melyekre nézve igen nehéz megítélni, mennyiben alaposak, vagy mennyiben nem alaposak, és mint hogy a társadalom érdekében áll megakadályozni, hogy e házassági akadály ne legyen kényelmes eszköz a házasságok végleges felbontására: a bírónak tudni kell, hogy nem minden kényszer és félelem érvénytelenítő házassági akadály. Hogy érvénytelenítő legyen, következő tulajdonokkal kell bírnia:

a) Legyen erős és alapos, mit a veszély nagyságából és valószínűségéből s a fenyegetett személy testi és lelki állapotából kell megítélni. Ha a fenyegetett személy félnék s testileg gyenge, vagy a fenyegetés oly ravaszúl gondoltatott ki s hajtattott végre, hogy a nőnek lelkijelenléte megzavartatott, az ily beleegyezés nem tekintetik szabad beleegyezésnek.

b) Legyen folytonos, mely a házasság megkötéséig tart.

c) Legyen közvetlenül a házasságkötés ki-erőszakolására irányozva. Ide nem sorozható például, ha a hitelező az adóst kényszeríti, hogy adósságát fizesse le s az, hogy a bajtól menekülhessen a hitelező leányát vette feleségül. Ha a nő, az ő szüleinek rábeszélései s kérései által beleegyezett, ez nem tekintetik kényszernek.

d) Legyen jogtalan, mert a jogos kényszer nem képez érvénytelenítő házassági akadályt.

Egyébiránt az alapos félelem magánjogi házassági akadály, melynél fogva egyedül az erőszakolt fél van jogosítva a házasság érvényességét megtámadni. (J. r. 28. §.) Az erőszakoskodó fél a házasság érvényességét nem támadhatja meg, mert jogtalan tette nem lehet a jognak alapja. — Ha a félelem megszűntével az erőszakolt fél az erőszakoskodóval hosszabb ideig élt házasságban, mi által beleegyezését tényleg kinyilatkoztatta, ennél fogva ez alapon házasságának érvényességét többé meg nem támadhatja. II. József rendelete ez időtartanot meg nem határozza, a kánonjog szerint másfél évi együttlakás után az erőszakolt félnek joga megszűnt.

128. §.

3. *A nőrablás mint házassági akadály.*

A nőrablás (raptus mulieris) valamely nőnek erőszakos elvitele (violenta abductio) az elrabló férfi hatalmában lévő helyre oly célból, hogy vele házasságra lépjen. — A nőrablás fogalmából szükségképen foly, hogy ez alatt csak egy nőnek erőszakos letartóztatása értetik azon célból, hogy a neki nem tetsző férfival akarata ellen lépjen házasságra s e fogalom alá nem foglalható egy férfinak egy nő által történt erőszakos letartóztatása vagy elvezetése. A nőrablás különbözik a közönséges erőszaktól és félelemtől is, mert ez a nő, a család szabadsága és a társadalmi rend és biztosság ellen intézett veszedelmes merénylet. A római jog szerint az ilyen házasság érvénytelen s a rabló halálbüntetéssel fenyített meg. A kánonjogban enyhébb felfogás fordul elő, a r. kath. egyházban pedig e házassági akadályra nézve a tridenti zsinat határozata irányadó, mely szerint ez bontó akadály addig, míg a nő a rabló hatalmában van, ha azonban a nő a rabló hatalmából kiszabadúlva biztos helyen

szabadon kijelenti, hogy a rablóval házasságban akar élni, akkor az ily házasság érvényes.

A magyarhoni ev. egyházban II. József rendelete e házassági akadályra is irányadó, melynek 17. §-a így hangzik: „Ki valamely nőt erőszakkal elragadott, vele érvényes házasságot nem köthet: de ha ez, midőn a rabló hatalmán kívül áll, a vele kötendő házasságba beleegyez, az ily házasság többé nem akadályoztatik.“

A nőrablás közjogi házassági akadály, ennél fogva az így létesült házasság bárki által megtámadható és a polgári hatóság a rabló ellen a büntető jog szerint jár el. De ha a nő a rabló hatalmából kiszabadulva biztos helyen szóval kijelenti, hogy a házasságba beleegyez vagy a házas életet szabadon folytatja, akkor ez akadály magánjogi akadálylyá változott s később e házasságot jogosan csak ő támadhatja meg.

Az ilyenemű perekben a nőnek beleegyezése nem tételeztetik fel, ennél fogva a ki ezt állítja, tartozik azt bizonyítani.

A nőrablástól különbözik a nőnek megszőkítése, mert ez a nőnek beleegyezésével, gyakran tanácsával vagy szorgalmazásával, de a szülők akarata ellen történt.

129. §.

4. *A tévedés mint házassági akadály. (Impedimentum erroris.)*

Az evangélikus egyházban a tévedés (error) csak akkor házassági akadály, ha a házassági szerződés lényegére tartozik. A tévedés tehát hibás képzet a hitvestárs személyéről vagy a házassági életre szükséges testi, szellemi vagy erkölcsi tulajdonságairól. Az első eset, t. i. hogy a tévedés a házastárs személyi azonosságára vonatkozik, vagyis hogy ez nem azon személy, a ki a házasulandónak

kijelöltetett s általa elfogadtatott, igen ritka s leginkább csak az idegenek közti házasságokban fordulhat elő; mi gyakran nem annyira tévedés, mint inkább a tévedezőnek könnyelműsége vagy az egyiknek csalárd tette.

Ellenben a házasfeleknek minden oly tévedeseik, melyek a házassági szerződés lényegére nem tartoznak, a házasságot nem gátolják. Ennélfogva „a mellékes dolgokban vagy a személy tulajdonságaiban felmerült tévedés a házasságot nem gátolja, ha csak e tulajdonság („qualitas“) a személyben oly lényeges változást nem okoz, mely szerint míg egyik részről az egyezés ezen tulajdonsághoz köttetett, másik részről az ily tulajdonság hamisan szinleltetett.“ (J. r. 25. §.) E tulajdonságokhoz nem tartozik az egyik vagy a másik házastársnak vagyoni állapota vagy jövedelme; ennélfogva a képzelt vagy kikötött feltételek iránti várakozásaikban való csalódások a házasság érvényességének ellent nem állanak. Így pl. megtörténhetik, hogy maguk a házasulandók közt, vagy a vőlegény és a menyasszony szülei közt oly szerződés jött létre, a melyben a házasságra lépők számára fényes ígéretek s anyagi dolgok biztosítatnak s ez ígéretek ébresztették fel egyedül az egyiknek hajlamát arra, hogy a másikkal házasságra lépjen. A házasságra lépés után azonban tapasztalja, hogy a kikötött feltételek iránti várakozásában csalódott. Az ily csalódások a házasság érvényességének ellent nem állanak.

A r. kath. egyházban a házastárs nem lényeges személyi tulajdonságaira nézve való tévedés is (error in qualitate accidentali) bontó házassági akadály, főleg akkor, ha a házasság polgári állapotára vonatkozik. A kánonjog szerint érvénytelen a házasság, ha szabad férfi rabszolga nőt vett feleségül, vagy ha szabad nő rabszolgához ment férjhez, azt hívén, hogy szabadokkal kötnek házasságot; azonban két rabszolga között kötött házasság érvényes. E szabályok oly államokban érvényesek,

a melyekben a rabszolgaság fönnáll, hazánkban ily esetek nem fordulhatnak elő, mert a rabszolga a mint hazánk területére lépett szabad emberré lett. Az erdélyrészi helv. h. ev. egyházban azelőtt az oly házasság érvénytelen volt, melyre nemes nő nem tudva jobbágy férfival lépett. A jobbágyság eltöröltetvén, e házassági akadály megszűnt.

Egyházunk elvei szerint érvénytelenítő házassági akadály a csalás (dolus) vagyis oly testi, lelki és erkölcsi hiányoknak elhallgatása, melyekről ha a másik házastársnak tudomása lett volna, az eljegyzettel házasságra nem lép, mert e hiányok a házasság lényegét veszélyeztetik. Ennélfogva a házasság megsemmisíthető, ha a férj a maga nejét a megkötött házasság után mástól teherben találja (J. r. 26. §.) ki ez állapotát leendő férje előtt eltitkolta. Kivétel van az özvegy vagy férjétől elválttól nőre nézve, ha az előbbi férje halálától vagy az elválttól számítva hat hónap előtt ment férjhez. Ha a férj válópert indít felesége ellen, akkor a bíróság előtt be kell bizonyítani, hogy neje terhes állapotáról a házasság megkötése előtt nem volt tudomása, és hogy a mint ezt megtudta, a testi közösülést nejével nem folytatta. Ily esetben ha a gyermek születése s megkeresztelése után a megcsalatott férj saját lelkészétől azt kívánja, hogy a gyermeket az anyakönyvbe törvénytelen ágyból származottnak írja be, a lelkész csak azt mondhatja, hogy ő az ilyen ügyben nem bír. Ennélfogva vagy válópert kezdjen felesége ellen, vagy ha ezt nem akarja, akkor forduljon az illetékes bírósághoz, hogy a gyermeket törvénytelen ágyból származottnak jelentse ki. Egyébiránt, ha a feleségtől nem akar elválni, akkor nézettünk szerint eszélyesen cselekszik, hogyha ez esetről hallgat s feleségének jó hírét nem veszélyezteti.

Egyházjogunk a csalást a nőnek szűzies állapotára ki nem terjeszti, ennélfogva a megkötött házasság fel nem

bontható azon alapon, hogy a nő a házasság előtt gyermeket szült, akár van a gyermek életben, akár nincsen és akár volt a férjnek arról tudomása, akár nem.

Egyházunk bontó akadálynak tartja a csaláson és szándékos árnításon gyökerező tévedést is, így pl., ha az egyik fél magasabb rangúnak adja ki magát, vagy eltitkolja testi s erkölcsi fogyatkozásait, melyek a házasság célját vagy a testi közöstülést veszélyeztetik. — Az erdélyrészi ág. h. ev. egyházban a szűziesség hiánya bontó h. akadálynak tartatik.

A tévedés magánjogi házassági akadály s ha a tévedő fél a tévedés felfedezése után a házasság érvényességét meg nem támadja, feltételeztetik róla, hogy e jogáról hallgatag lemondott.

Az 1878: V. t. cz. 255. §-a szerint: „A ki a házasság megkötésnél a másik felet oly tévesztés által bírta a házasság megkötésére, mely miatt az felbontatott, vagy semmisnek nyilvánított: a családi állás elleni büntetett követi el és két évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ezen büntett miatt csupán a sértett fél indítványára van helye a bűnvádi eljárásnak“.

130. §.

5. A nősztehetetlenség.

A házassági czélok elérésére szükséges kellékek közé tartozik, hogy a házas felek testi képességgel birjanak a gyermekek nemzésére.

Ezzel ellenkezik a nősztehetetlenség (impotentia), mely alatt érteni kell a testnek azon fogyatkozását, mely a házasfeleknek testi közöstülését lehetetlen teszi (impotentia perficiendi copulam carnalem). Ettől különbözik a magtalanóság (sterilitas, impotentia generandi), melynek oka a nő testi erejének fogyatkozása.

II. Józsefnek házassági rendelete e házassági akadályra nézve elfogadja a kanonjog szabályait.

A kánonjog szerint a „copula carnalis“ nemcsak egyik célja a házasságnak, hanem a házasság lényeges kellékeihez is tartozik. A zsidók házasságjoga szerint nemcsak a nősztehetetlenség, hanem a magtalanság is bontó házassági akadály. A római jog szerint a heréltekkel való házasság semmis, a nősztehetetlenség pedig ok az elválásra. A keresztyén egyházban az impotentiát házassági akadályok közé sorozták („frigiditas“ neve alatt), de az csak V. Sixtus pápa (1587. rendelete) óta bontó házassági akadály. A heréltek (eunuchi, castrati) házasságának érvényessége bárki által s az egyházi bíróság részéről hivatalból is megtámadható.

Egyházunkban a nősztehetetlenség érvénytelenítő házassági akadály. A nősztehetetlenség többféle. Van ugyanis a házasságot megelőző (imp. antecedens) vagy a házasságot követő (imp. consequens), időleges és gyógyítható (imp. temporaria vel curabilis) vagy örökös és gyógyíthatatlan (imp. perpétua, incurabilis), általános (imp. absoluta), melynél fogva valaki a testi közösülést senkivel sem végezheti, vagy viszonylagos (imp. relativa), melynél fogva valaki csak bizonyos személylyel nem képes testileg közösülni.

II. József r. 42. §-a szerint: „Ha valamelyik házasság fél a testi közösülést tehetetlensége miatt nem teljesíthetné, az e miatt sértett félnek szabadságában állandó, világi bíróság előtt a házasság megsemmisítése iránt fellépni“. Innen foly, hogy ez magánjogi természetű házassági akadály. — A bíróság az ilyenemű perekben köteles szigorúan megvizsgálni, vajjon igaz-e a panaszosnak állítása? „Ily esetben a bíróság egyedül a panaszlott fél tehetetlenségi beismerését sohasem tekintendő elégségesnek, . . . sőt ha az ily akadály mind két fél által elismertetik is, tekintetbe nem vehető, hanem a tehetetlenség valósága, a személyek különbségéhez képest, mindig szakértő orvosok

és szülésznők által lesz kinyomozandó. A házasfelek pedig, ha kiderülne, hogy vallomásuk valóságon nem alapszik, meg is büntetendők“. (Jozs. r. 43. §.)

„Ha a vizsgálat folytán örökös tehetetlenség biztos jelei mutatkoznak, habár csak egyik félnél is, a házasság érvénytelennek és semmisnek nyilvánítandó; de ha a külső jelekből határozottan ki nem vehető, vajjon csak ideiglenes-e vagy örökös a tehetetlenség? — a házastársak még három évi együttlakásra utasítandók, és csak ennek elteltével lesznek — ha ugyan a tehetetlenség addig tartana — a házasság köteléke alól feloldandók“. (J. r. 44. §.) — „Kiderülvén, hogy a tehetetlenség csak időleges és hogy kellő gyógyszerek használata által elenyészteszhető: a kérelem elvetendő; valamint akkor sem bontható fel a házasság, ha kitünik, hogy a tehetetlenség a házasság idejekor nem létezett, hanem csak azután, a házasság folyama alatt, betegség vagy más véletlen esetek által okoztatott“. (J. r. 45. §.)

A házasságot megelőző tehetetlenség csak akkor vétetik tekintetbe, ha arról a panaszos félnek nem volt tudomása. — Ha valamelyik fél az orvosi vizsgálat eredményével nincsen megelégedve, újabb vizsgálatot kérhet, sőt ha a szakértők véleménye megoszlik, az egyetem orvosi karának véleményét is kikérheti.

Az erdélyrészi evang. egyházakban e házassági akadályra nézve ugyan ezen elvek szabályozók. A helv. hitv. ev. egyházban a magtalanság ok lehet az elváltásra, ha gyógyszerek által kész akarva eszközöltetett.

131. §.

6. Kiskorúság mint házassági akadály.

1. A zsidó és a római jog szerint az atyai hatalom alatt lévő gyermekek a szülők engedélye (Consensus

parentum) nélkül nem köthettek érvényes házasságot. — A keresztyén egyházban kezdettől fogva a reformációig általában azon elv uralkodott, hogy az érvényes házasságra a szülők beleegyezése szükséges. A középkorban a legnevezetesebb scholastikusok azt vitatták, hogy a szülők beleegyezésének hiánya a létre jött házasság érvényét meg nem szünteti. — A tridenti zsinat (Sess. XXIV. C. I. de ref. matr.) rendelete szerint a gyermekek erkölcsileg kötelezvék ugyan a szülők engedélyét kikérni, de engedélyöknek hiánya a már ténynyé vált szentséget nem teheti érvénytelenné. Ez jelenleg a r. kath. egyházjog egyetemes alapelve, mely azonban nem minden államban ismertetik el érvényesnek. A reformátorok nézete szerint jogtalan eljárás s igazságtalan törvény az, mely szerint a szülők előleges értesítése és engedélye nélkül kötött titkos házasságok érvényesek.¹⁾

E nézet azonban az ev. államok törvényeiben nem mindenütt hatott keresztül.

A görögkeleti egyház a szülők beleegyezését szükségesnek tartja gyermekeik érvényes házasságára.

2. Kiskorúság. Egyházjogunk szerint házasságkötésre képtelenek azok is, a kiknek nincs joguk saját személyükről szabadon rendelkezni és azok is, a kikben a házasság céljának elérésére szükséges testi és szellemi érettség hiányzik. Minthogy ez érettség az egyéniségek szerint nem egyformán áll be, az állami törvényhozások bizonyos életkort szabtak meg, melynek elérése előtt a nemi érettség nem vélelmezhető. E törvénytiszta életkor hiánya (impedimentum aetatis) érvénytelenítő házassági akadály.

¹⁾ „Etiam injusta lex est, quae in genere omnes clandestinas et dolosas desponsationes contra jus parentum approbat“. (De potestate et primatu Papae 355 l.)

A zsidók jogtörvényei szerint a felserdülés kora a fiúknál 13 év és 1 nap, a leányoknál pedig 12 év és 6 hónap. Az ifjú köteles 18 éves korában megházasodni. A zsidó házassági akadályok között a kiskorúság nem fordul elő. A római jog eredetileg feltette, hogy a testi és szellemi érettség kölcsönös viszonyban van egymással, ez oknál fogva a kiben a nemi érettség („pubertas“) meg van, az képes a házassági szerződés megkötésére. Nagy Justinián császár a felserdülés korát a finemnél az eltelt 14., a nőnemnél pedig a 12. évben állapította meg, a mely életkor elérése előtt kötött házasság érvénytelen.

A kánonjog a római jogot követvén, kimondja, hogy a felserdülés kora a férfiaknál a betöltött 14., a nőknél pedig a betöltött 12. életév s hogy a megszábot korhiány érvénytelenítő házassági akadály. A r. kath. egyházban a kánonjog szabványa érvényes és a tridenti zsinat határozata szerint a felserdültek házasságára a szülék beleegyezése nem szükséges, sőt átkot is mond a reformátorok azon tanára, hogy a kiskorúak szülőik beleegyezése nélkül érvényes házasságot nem köthetnek.

A magyar magánjog szerint a r. katolikus házasságokra nézve is szükségesek a szülői beleegyezés, de ennek hiánya csak tiltó házassági akadály s a felekre és közreműködőkre büntetést von maga után.

A magyarhoni evang. egyházban a felserdülés kora az ifjakra nézve a betöltött 18., a leányokra nézve pedig a betöltött 15. év, feltéve, hogy e korban is már testileg eléggé kifejlettek, — a mi szükség esetében megyei vagy városi orvos bizonyítványával igazolandó. — Ettől különbözik a polgári törvény szerinti nagykorúság (a betöltött 24. év). A polgári törvény szerint kiskorúak csak „a törvényes atyjok vagy ennek nem létében apai nagyatyjok“, illetőleg gyámjok és némely esetekben az illetékes gyámhatóság beleegyezésével léphetnek érvényes házasságra (J. r. 3—7. §.) A gyámhatóság beleegyezése akkor szükséges, ha „a bíróság az atyát vagy apai nagyatyát, akár önkénytes lemondásuk, akár más alapos ok miatt a gyámságtól felmentendőknek határozta s követ-

közöleg más gyámot rendelt: a gyermekek kötelesek lesznek az atya vagy nagyatya beleegyezésén kívül a gyám beleegyezését is kieszközölni. Ha ezek egymással ellenkeznének“ az úgy a gyámhatóság által lesz eldöntendő.

Ha az illetők beleegyezésüket megtagadják „s a gyermekek némi időköz után kérelmüket sikertelenül ismétlik“, akkor a gyermekek annak pótoltatását az illetékes gyámhatóságnál kérelmezhetik (1877. évi XX. t. cz. 113. §.) A gyámhatóság „hivatalból adja beleegyezését . . s az így kötött házasság jogilag érvényes s a gyermekek jogainak semmi tekintetben sérelmére nem lehet“. (J. r. 5. §.) A gyámhatósághoz folyamodhatik vagy maga a kiskorú vagy a másik félnek atyja vagy gyámja s folyamodhatik vagy házasságra való engedélyért vagy nagykorúsításért.¹⁾ Ha a kiskorú árva, akkor a nagykorúsítási ügyben a közigazgatási bizottság véglegesen határoz. — A magyarhoni evang. egyházban a kiskorúság érvénytelenítő s közjogi akadály. Ennél fogva a kiskorúakat szülői beleegyezés nélkül kihirdetni sem szabad. A mely lelkész a kiskorúakat szülők beleegyezése nélkül egybekötné, vétséget követ el s megbüntettetik. Az 1878. évi V. t. cz. 256. §-a szerint: „Azon lelkész, a ki tudva, hogy olyan akadály forog fenn, mely miatt a házasság felbontható vagy semmis, a feleket még is összeadja három évig terjedhető börtönnel büntettetik“.

A házasságon kívül született kiskorúnak, ha nőstülni akar, szülsége van az édes anyja engedélyére, ha pedig gyámság alatt áll, akkor az illető gyámnak és a gyámhatóságnak engedélyére is.

¹⁾ Nagykorúsításért folyamodhatik minden önjogú ifjú, a ki szüleinek házában nem lakik, segítségökre nem szorul s kinek önálló háztartásra női munkaerő szükséges, pl. tényleg alkalmazott állami vagy egyházi hivatalnok, önálló iparos vagy kereskedő stb.

A polgárilag nagykorúak szülők beleegyezése nélkül is léphetnek érvényes házasságra.

Az 1874. évi XXIII. t. cz. szerint a hajadonok is a betöltött 24. év után nagykorúak, az özvegyasszonyok pedig az életkor tekintetbevétel nélkül nagykorúak. Azelőtt a nők születésüktől kezdve halálukig mindig gyámság alatt állottak. — Jelenleg tehát oly evangélikus hajadonra nézve, ki 24. évét betöltve önjogúvá lett s férjhez akar menni, a szülők vagy a gyám beleegyezése nem kívánatik meg.

132. §.

7. A katonai kötelezettség mint házassági akadály.

A katonai kötelezettség állami törvényen alapuló érvénytelenítő házassági akadály. József rendeletének 20. §-a szerint a katonai felső hatóság engedélye nélkül kötött ilyenmű házasság „nemcsak érvénytelen és semmis . . . de sőt ezen felül a felek s a pap, kik katonai személyeket a megszabott engedély nélkül adnának össze, a körülményekhez képest meg is büntettetnek“.¹⁾

A katonaköteles egyének nősülésére nézve koronként változnak az állami törvények és ministeri rendeletek, miért is azok szorgosan megfigyelendők s szigorúan megtartandók. Jelenleg zsinórmértékül szolgál az 1889. évi VI. t. cz. és a honvédelmi miniszternek 1890. évi okt. 7. 32,500/XVII. sz. a. kibocsátott körrendelete, melyben a véderőről szóló törvény 50. és 61. §§-ai alapján a katonai egyéneknek nősülési ügyeit szabályozza.

¹⁾ Az 1889. VI. t. cz. 50. §-a szerint: a ki a törvény áthágásával nősült meg „kihágást követ el és 30 forinttól háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntettetik“.

„Az engedély nélküli nősülésben bűnrészes hivatalos közeget ugyanezen pénzbüntetés éri, fenmaradván ellene még a hivatali szabályok szerinti eljárás“.

A törvény alapján a besorozott katonánál a hadköteleskor azon naptári év január elsejétől kezdődik, a melyben az illető élete 21. évét betölti s végződik „23. életéve betöltése után következő december 31-vel“.¹⁾

I.

A hadköteles korban álló, valamint az ezen kort még el nem ért, úgyszintén a már besorozott egyének nősülése.

A) Kivételes nősülési engedély nélkül nősülhetnek és így nősülés tekintetében csakis a köztörvények és szabályok alá esnek:

1. azok, a kik a hadköteles (állítás-köteles) korba jutásuk után, az ujoncz-állítás vagy utóállítás alkalmával vagy a felülvizsgáló bizottság által „törlendőknek“ vagy „fegyverképteleneknek“ nyilvánítottak, tekintet nélkül arra, melyik korosztályba tartoznak;

2. azok, a kik a hadseregből (haditengerészetből) vagy a honvédségből felülvizsgálat útján megállapított szolgálatképtelenség folytán történt kilépés esetében nyilvánítottak „törlendőknek“ vagy „fegyverképteleneknek“;²⁾

3. azok, a kik a harmadik korosztályt túlhaladták és sem a hadsereghez (tengerészethez), sem a honvédséghez be nem soroztattak;

4. a közös hadsereg és a honvédség kötelékébe tartozó azon póttartalékosok, a kik az 1889. évi VI. t. cz. 31., 32., 33. és 34. szakaszaiban foglalt kedvezmény alapján, mint papnövendékek és papjelöltek, tanítók és tanítójelöltek, öröklött mezei gazdaság birtokosai, családfentartók, osztattak be, vagy helyeztetek utólagosan át a póttartalékba, a mennyiben a nyolczheti katonai kiképzetés céljából nem állanak éppen tényleges szolgálatban;

¹⁾ Az önkényt beállt katonánál a korosztály azon időtől számítandó, a melyben az illető katonának beállt.

²⁾ Mind a két esetben kötelesek ezt a részökre kiállított hatósági bizonyítvánnyal igazolni. Ezek az 1880. XXVII. t. cz. szerint kötelesek hadmentességi díjat fizetni, melytől fel vannak mentve a papnövendékek és papjelöltek, papok, tanítójelöltek és tanítók.

5. azok, a kik a közös hadseregbeli és a honvédségbeli póttartalék nyilvántartásába, a védtörvény 31. szakaszának harmadik bekezdése alapján, mint felszentelt papok, alkalmazott lelkészek és segédlelkészek, papi jeleggel bíró tanárok¹⁾ áthelyezettek illetőleg felvételtek;

6. a közös hadseregbeli és honvédségbeli azon póttartalékosok, a kik „kevésbé alkalmasok“ vagy „főlös számúak“ gyanánt soroztattak illetőleg osztattak be a póttartalékba, a mennyiben nem részesülnek épen nyolcz heti katonai kiképeztetésben, avagy az 1888. évi XVIII. t. cz. rendelkezései alapján történt behivatásuk, illetőleg visszatartásuk folytán, nem állanak kivételesen tényleges szolgálatban;

7. általában az állományba nem vett hadseregbeli és honvédségbeli póttartalékosok;

8. a közös hadsereg (haditengerészet) és a honvédség kötelékébe tartozó azon tartósan szabadságoltak, a kik az 1889. évi VI. t. cz. 32. szakasza második bekezdésének és 34. szakasza utolsó előtti bekezdésének alapján, mint tanítóképezdei növendékek, illetőleg különös tekintetbevételt érdemlő családi viszonyok folytán, mint családfentartók lettek a béke idejére, a tartósan szabadságolás kedvezményében részesítve, a mennyiben ezen kedvezményben a fősorozás alkalmával vagy pedig utólagosan részesített ily egyének nem állanak épen a nyolcz heti katonai kiképeztetés alatt;

9. azon tartósan szabadságolt sorhadkötelesek, a kik sorhadi szolgálati kötelezettségük három utolsó hónapjában állanak;

10. azon tartósan szabadságolt honvédek, a kik tényleges szolgálatukat még a harmadik korosztályból való kilépés előtt, vagyis azon év december 31-ke előtt, a melyben életöknek 23-diki évét betöltik, lerótták, valamint a kik tényleges szolgálati kötelezettségök három utolsó hónapjában állanak; és végre

11. a közös hadseregbeli (haditeng.) és honvédségbeli tartalékosok, valamint a tengervédhez tartozók is, akármelyik korosztályban álljanak, a mennyiben az 1888. évi XVIII. t. cz. alapján kivételes tényleges szolgálatra vissza nem tartattak illetőleg be nem vonattak.

¹⁾ Theologiai tanárok.

B) Csakis kivételes engedély mellett nősülhetnek és kivételes engedélyért, ha azt igénybe akarják venni, — a közigazgatási bizottságról szóló 1876. évi VI. t. cz. 35. §-ában megszabott eljárás mellett, a honvédelmi ministerhez tartoznak fordulni:

1. azok, a kik a hadköteles (állítás-köteles) kort vagyis azon év január 1-jét, a mely évben életök 21. évét betöltik, még nem érték el és önkényt beállítás folytán nem állanak katonai kötelék alatt;

2. általában azok, a kik az állítás-köteles kort már elérték és a sorozásra még föl vannak hívva; s így különösen

3. azok, a kik az első vagy második korosztályban „jelenleg alkalmatlanoknak“ és „visszahelyezendőknek“ nyilvánítottak.

C) A közös hadsereg (haditengerészet) és a honvédség kötelékébe tartozó egyének közül csakis katonai hatósági engedélylyel nősülhetnek:

1. a közös hadsereg (h. teng.) és a honvédség tényleges szolgálatban álló egyénei;

2. a közös hadsereg (h. teng.) és a honvédség állományba nem vett ujonczai;

3. a tartósan szabadságolt sorhadkötelesek általában [kivétel A)] alatt 8. és 9. pont);

4. a tartósan szabadságolt honvédlegénység általában [kivétel A)] alatt 10. pont);

5. a helyi alkalmazásra előjegyzett nyugdíjas tisztetek — és

6. a közös hadsereg (h. teng.) és a honvédség valamely katonai rokkant ház helybeli ellátásában elhelyezett egyénei.

Ezen egyének közül a közös hadsereg (h. teng.) és a honvédség állományba nem vett ujonczainak a nősülési engedély elnyeréséért, a védtörvényi utasítás I. Részének 138. szakasza értelmében is az illetékes járási tisztviselő útján a hadkiegészítési kerületi, illetőleg honvéd-ezred-parancsnoksághoz kell fordulniok.

A közös hadseregben (h. teng.) és a honvédségnél tényleges szolgálatban álló, valamint az itt felsorolt többi csoportok alá tartozó egyéneknek nősülési ügyeiben követendő eljárás tekintetében egyébiránt a közös hadsereg (h. teng.) és a honvéd-

ség részére külön-külön kibocsátott nősülési szabályzatok foglalják magukban a közelebbi rendelkezéseket.

A fentebbi pontokra vonatkozólag közelebbi tájékozásul megjegyeztetik és pedig

Az 1. ponthoz: A tényleges szolgálat a közös hadseregnél és a haditengerészetnél a sorhad állományában 3, illetve 4 évre, a honvédségnél pedig 2 évre terjed, a mely sorhadi illetőleg honvédségi tényleges szolgálati idő a védtörvény 44., 45., 47. és 49. §§-ai második bekezdéseiben foglalt esetekben büntetésül még egy vagy két évi tényleges szolgálattal, esetleg a védtörvény 51. §-a értelmében, a hadi törvényszéki ítéletben megszabott tényleges szolgálat idejével is, meghosszabbíthatatik.

A 2. ponthoz: Az állományba vétel alatt, a közös hadsereg (h. teng.) illetőleg a honvédség kötelékébe való felvétel értendő, a mely is, ezen egyéneknek az illető csapatteat vagy intézet létszámába való felvételében jut kifejezésre.

Állományba vétetnek pedig az ujonczállítás (fősorozás és utoállítás) utján, a január 1-től október 1-éig terjedő időben besorozott egyének, az ujonczállítási év október 1-jén; az október 1-je után december 31-ig besorozottak pedig, továbbá minden önkénytes, és a védtörvény 44., 45., 47. és 49. §§-ai alapján a korosztály és sorszám rendén kívül besorozottak, a besorozás napján.

Állományba nem vett ujonczok alatt értendők a hadsereghez (haditeng.) vagy a honvédséghez végleges ajánlással és beosztással besorozott egyéneken kívül azok is, a kik az „ajánlás és beosztás fentartásával“ vagy az „ajánlás fentartásával“ soroztattak be.

A 3. és 4. ponthoz: Tartósan szabadságoltak alatt értendők általában a legénységi állománynak sorhadi és illetőleg honvédségbeli tényleges szolgálati kötelezettség alatt álló oly nem tényleges állományú egyénei, a kik vagy a reájuk rótt rendes, illetőleg meghosszabbított törvényes sorhadi és illetőleg honvédségbeli tényleges szolgálati kötelezettségben, vagy az ezen túl terjedő tényleges szolgálati kötelezettségben állanak, és meghatározatlan időre szabadságoltattak, a kiknek tényleges szolgálatra megjelenésük tehát, külön behívástól van feltételezve.

D) A nősülendők összeeskethetésének megítélése.

A lelkészek a fentebb előadottak szerint tehát, a védkötelezettség szempontjából, minden akadály nélkül összeeskethetik:

1. azokat, a kik a védtörvényi utasítás I. Rész 87. § a 6. pontjának második bekezdése értelmében, az állítási lajstrom alapján részükre kiállított bizonyítvánnyal, vagy végelbocsátó levéllel (Abschied) igazolják, hogy állítási kötelezettségöknek teljesen eleget tettek, s így nősülhetésük, a védtörvény szempontjából akadályokba nem ütközik (A. szakasz 1. és 2. pont.);

2. azokat, a kik születési bizonyítvánnyal igazolják, hogy azon év december 31-ét, a melyben életök 23. évét betöltötték, már túl haladták, feltéve, hogy sem a közös hadsereghez (haditeng.) sem a honvédséghez besorozva nincsenek (A. szakasz 3. pont.);

3. azokat, a kik a védtörvényi utasítás I. Részéhez 11. szám alatt mellékelt minta szerint kiállított „Igazolvánnyal“ beigazolják, hogy a védtörvény 31.—34. §§-aiban foglalt valamely kedvezményben lett részesítettésük folytán a póttartalékba osztattak be, vagy abba utólagosan helyeztettek át, illetőleg a béke idejére tartósan szabadságoltattak, feltéve, hogy nem állanak nyolcz heti katonai kiképzetésük céljából épen tényleges szolgálatban (A. szakasz 4. és 8. pont.);

4. azokat, a kik a védtörvényi utasítás I. Részéhez 20. szám alatt mellékelt minta szerint kiállított „ajánlati lappal“ (Widmungsschein) illetőleg katonai (honvéd) igazolványi könyvvel (Militär-Pass), illetőleg katonai (honvéd) igazolványi lappal (Militärschein) beigazolják:

a) hogy, mint „kevésbé alkalmasok“ vagy „főlös számuak“ a póttartalékba soroztattak, illetőleg osztattak be, hogy ezek sem nyolcz heti katonai kiképzetésükre bevonulva, sem esetleg az 1888. XVIII. t. cz. alapján kivételes tényleges szolgálatra behiva, illetőleg visszatartva nincsenek (A. szakasz 6. és 7. p.), vagy

b) hogy a tartósan szabadságoltaknak az A) szakasz 9. és 10. pontjai alatt felsorolt osztályzatai alá tartoznak, vagy végre

c) hogy már a tartalékba (tengervédbe) helyeztettek át, feltéve szintén, hogy az 1888. évi XVIII. t. cz. alapján kivételes tényleges szolgálatra bevonulva illetőleg visszatartva nincsenek (A. szakasz 11. p.);

5. azokat, a kik a védtörvényi utasítás I. Részéhez 12. sz. a. mellékelt minta szerint kiállított igazolvánnyal igazolják, hogy a védtörvény 31-ik szakasza 3. bekezdése alapján mint felszentelt papok, alkalmazott lelkészek és segédlelkészek, vagy papi jelleggel bíró tanárok, a póttartalék nyilvántartásába felvételtek (A. szakasz 5. p.);

6. azokat, a kik részükre kiadott értesítéssel igazolják, hogy a honvédelmi ministertől kivételes nősülési engedélyt nyertek (B. szakasz 1., 2. és 3. p.);

7. azokat, a kik fentebbi C) szakaszban 1—6 alatt felsorolt osztályzatokba tartozván, bemutatják az illető katonai (honvéd) hatóságtól nyert nősülési engedélyt.

A fentebbi 2., illetőleg 3. és 4. pontok alatt említett esetekben a szükséghez képest és ha különösen kívántatnék, a községi előljáróság által, bizonyítvány állítandó ki arról, hogy a nősülendő ifju sem a közös hadsereghez (haditeng.) sem a honvédséghez besorozva nincsen, illetőleg, hogy az sem nyolcz heti katonai kiképzésre, sem az 1888. évi XVIII. t. cz. alapján kivételes tényleges szolgálatra bevonulva illetőleg visszatartva nincsen.

Ha a lelkészeknek, az előadottak mellett, egyik vagy másik irányban még aggályaik merülnének fel, és nem bírnák elhatározni, hogy a nősülendő ifju a felsorolt osztályzatok melyike alá tartozónak tekintendő: az ez iránt, az illető sorozási járási tisztviselőhöz (főszolgabíróhoz, illetőleg városokban a polgármesterhez, esetleg a katonai ügyek vezetésével megbízott tisztviselőhöz) intézett kérdéseikre, a felvilágosító válasz, sürgősen és soron kívül megadandó.

II.

A kivételes nősülési engedélyek iránti folyamodványok felszerelése és az azok elbírálása körül követendő szabályok és elvek.

Az I. fejezet B. szakasza értelmében kieszközölni kívánt kivételes nősülési engedélyek elnyerése iránt benyújtandó folyamodványokhoz, rendszerint a következő okiratok csatolandók s azokra vonatkozólag következő elvek tartandók szem előtt; úgymint:

1. Az anyakönyvvezetők által a védtörvényi utasítás I. Részhez 13. sz. a. mellékelt minta szerint kiállított családi értesítő, a nősülendő ifjú életkorának és a családi állapotnak előtüntetése és annak elbíráhatása végett, vajjon a családban valóban hiányzik-e a nősülendő ifjú házassága által pótolni szándékolt női munkaerő.

A nősülendő ifjak életkorát illetőleg itt megjegyeztetik, hogy a fennálló törvényes gyakorlat szerint, a kivételes nősülési engedély megadásához, ha a női munkaerő szükséges volta igazolva van, a betöltött 18. életévnél nagyobb életkor nem kívántatik.

A családi értesítő melléklése nem kívántatik, ha a nősülendő ifju önjogú (pl. tényleg alkalmazott iskolai tanító, hivatalnok, önálló iparos, nagykorúsított stb.), de ezen esetben a nősülendőnek életkora, — ha az már esetleg az állítási lajstrom kivonata által igazolva nem volna, — a keresztlevél (születési bizonyítvány) által igazolandó.

Míg ellenben, ha a most említett eseteken kívül a családi értesítő szabály szerint mellékelve van, a nősülendő ifjú keresztlevele is külön nem csatolandó.

Az oly anyakönyvekből kiírt családi értesítőkben és anyakönyvi kivonatokban, a mely anyakönyvekben a naptári adatok a Juliánus-féle naptár szerint jegyeztetnek be, a védtörvényi utasítás I. R. 56. §. 3-ik pontjának határozott rendelkezéséhez képest, ezen adatok mellé zárjelek alatt, a Gergely-féle naptár szerinti adatok is bejegyzendők.

A görögkeleti lelkészek által netalán Cyrill betűkkel kiállított családi értesítőbe és anyakönyvi kivonatokba, az adatok, — a vallás- és közoktatásügyi minister úr által tett intézkedés folytán, — latin betűkkel is bejegyzendők.

2. Tiszti orvosi bizonyítvány, a családban élő és tekintetbe veendő női családtagok (rendszerint a nősülendő ifjú édes anyja; esetleg mostoha anyja; nővérei és fivéreinek nejei) egészségi állapotának előtüntetése, illetőleg munkakép telenségének igazolása céljából.

Tekintetbe nem vétetnek és így orvosilag meg sem vizsgálандók a 16. életévüket még el nem ért vagy 60. életévüket már túlhaladott női családtagok, minthogy ezek, a háziasszonyi teendőknék vitelére életkoruknál fogva úgy sem képesek.

A tekintetbe jövő női családtagok véglegesen és mindenkorra való munkaképtelenségének igazolása nem kívánatik feltétlenül, hanem a nősülés iránti igény megállapítottnak tekintendő akkor is, ha az illető női családtagnak ez időszertinti és előreláthatólag (betegség vagy fejletlenebb állapota miatt) húzamosabb ideig tartó munkaképtelensége állapítottatik meg.

Csakis a tiszti orvos által kiállított bizonyítványok vétethetnek figyelembe. Tiszti orvosul illetőleg ezzel hasonló minőséggel bírókul tekintendők pedig:

a megyei főorvos, törvényhatósági joggal felruházott- avagy rendezett tanácsú városok főorvosa, járási orvos, tiszteletbeli megyei vagy városi főorvos, tiszteletbeli járási orvos, nyilvános közkórházak orvosai.

Az orvosi megvizsgálás céljából köteles a községi előjáróság az illető nőszemély személyazonosságát a tiszti orvos előtt igazolni.

Ezen igazolásra, önkényt érthetőleg nincsen szükség akkor, ha a megvizsgálendő nőszemélyt az illető tiszti orvos személyesen ismeri.

A személyazonosság igazolásának ki által és mi módon történte, avagy azon körülmény, hogy az illető megvizsgált női családtagot az orvos személyesen ismeri, az orvosi bizonyítványban különösen hangsúlyozandó.

A férfi nembeli családtagoknak (az atyának, a nősülendő ifjúnak stb.) orvosi megvizsgálása és egészségi állapotuknak előtűntetése ily nősülési ügyekben teljesen felesleges, s így a kérvényező feleknek szükségtelen költségektől megkímélése végett is, mellőzendő.

3. Községi bizonyítvány a községi előjáróság által kiállítva, azon viszonyok és körülményekről, melyek különös tekintetbe vételt érdemelnek s a melyek a nősülés iránti kérelem elbírálására befolyással bírnak.

Az előforduló esetekhez képest tehát, a legkülönbélebb viszonyok és körülmények igazolhatók községi bizonyítvánnyal; nevezetesen a tekintetbe jövő, de a családtól külön élő női családtagok külön lakása avagy külön háztartásban élése, ha ezen körülmény az anyakönyvvezető által a családi értesítőben feltűntetve avagy abba bejegyezve nem volna.

Községi bizonyítvánnyal igazolandó továbbá — a mennyiben

a bemellékelt egyéb iratokból (kinevezési, nagykorúsítási okirat stb.) ki nem tűnnék, — az is, hogy a nősülendő ifjú külön lakik a családtól, pl., ha mint gazda, bérlő, tanító, hivatalnok más községben telepedett meg, vagy, habár ugyanazon községben, de családjától külön válva, önálló ipart űz, gazdaságot önállóan vezet, nagykorúsítása folytán önjogúvá vált stb., s így háztartás és család alapíthatása végett szüksége van arra, hogy nősülési engedélyt nyerjen.

Ügyszintén községi bizonyítvány által igazolandó az is, ha a nősülendő ifjú kötendő házassága által a szülei házat el fogja hagyni és leendő apósa vagy anyósa családjába vőül fog beházasodni. Ezen körülménynek kellő beigazolása mellett azután sem a nősülendő ifjú saját családjában, sem pedig leendő apósa vagy anyósa családjában lévő nőtagok munkaképtelenségét tanúsító, illetőleg egészségi állapotát előtüntető tisztí orvosi bizonyítványra szükség nincsen. Mert ily esetekben rendszerint azon családnál, melybe az illető vőül beházasodni szándékozik, a hiányzó férfi munkaerő pótlása képezi azon különös tekintetbe veendő körülményt, mely a nősülési engedély megadását indokolja s így a kérés elbírálására az, vajjon az egyik vagy másik családban van-e munkaképes női családtag, befolyást nem gyakorol.

Az ország némely részeiben fennálló házközösségi viszonyokra vonatkozólag ugyancsak községi bizonyítvánnyal igazolandó, az ily házközösség feloszlása esetében az is, hogy az ahhoz tartozott családok már külön váltak, külön laknak avagy külön háztartásban élnek.

Községi bizonyítványban mutatandó ki végre a család ingatlan birtoka, s esetleg egyéb jövedelmi s kereset-forrása.

A családi birtoknak a községi bizonyítványban kimutatása elegendő, s ezenkívül még külön kataszteri birtokiveket, vagy telekkönyvi kivonatokat is mellékelni nem szükséges.

A birtok és vagyon hiánya egymagában véve nem szolgálhat alapul a kivételes nősülési engedély megtagadására, ha egyébként annak megadását, a különös tekintetbe vételt érdemlő családi viszonyok és körülmények indokolják.

4. Egyéb okiratok; és pedig a többek között:

a) az állítási lajstromkivonat, ha a nősülendő ifjú felhívott korosztályokba tartozik és a nősülési ügy, a nősülendő ifjúnak már a sorozó bizottság előtt állása után, illetőleg az

ujonczállításnak az illető sorozó eljárásban lett befejezése után terjesztetik fel; ezen állítási lajstromkivonat hivatalból melléklendő;

b) kinevezési okirat, nagykorúsítási árvaszéki végzés, iparhatósági engedély stb. az illető egyének, pl. tanítók, hivatalnokok, nagykorusítottak, önálló iparosok stb. — önjogosságának igazolására.

5. A nem az állam hivatalos nyelvén kiállított okiratokhoz (családi értesítőkhöz, községi bizonyítványokhoz stb.) közigazgatási tekinteteből, nevezetesen az ügyek gyorsabb elintézetése végett az 1868. évi XLIV. t. cz. 5. §-a utolsó pontjának rendelkezése értelmében hivatalból elkészítendőek és csatolandók azok hiteles magyar fordításai is.

6. A még be nem sorozott egyének részére kért s a honvédelmi minister által megadandó nősülési engedélyek iránti folyamodványokhoz nem szükségesek egyéb- s különösen azon okiratok, a melyek a védtörvényi utasítás I. R. 138. §-ának 1-ső pontja alatt vannak felsorolva és a melyek csak is a már besorozott egyének részére kért, és az illető katonai hatóságok által megadandó nősülési engedélyek iránti folyamodványokhoz kívántatnak (mint pl. a menyasszony keresztlevele, erkölcsi bizonyítványa, hozományának kimutatása stb.) S így azok, mint felesleges iratok, jövőre a még be nem sorozott egyének nősülési ügyéhez ki sem állítandók és nem melléklendőek.¹⁾

III.

Bélyegzési szabályok.

1. A kivételes nősülési engedélyek iránti ügyekben, a fennálló bélyeg- és illetékszabályok értelmében :

- a) a folyamodványok 50 krajczárnyi,
- b) az elutasító határozatok ellen közbevetett felebbezések 1 frtnyi,
- c) a családi értesítők, — a melyekben az ok és czél, tudniillik a kivételes nősülési engedély elnyerése, a kiállítók által

¹⁾ A szabályszerűen elkészített s felszerelt folyamodványok az illetékes polgári hatóság utján a honvédelmi ministeriumhoz küldetnek el.

mindig feljegyzendő, — tekintet nélkül az azokban foglalt születési (keresztelési), esketési és halálozási esetek számára, ívenként 50 krnyi bélyegilleték alá esnek ;

d) a folyamodványokhoz mellékelte egyéb okiratok pedig a szabályszerű bélyegilletékekkel bélyegzendők.

2. Az állítási lajstromkivonatokat hivatalból lévén mellékelendők, bélyegmentesen állítandók ki és csatolandók az iratokhoz.

3. A nősülési ügyekben használt és nem az állam hivatalos nyelvén kiállított családi értesítőknél, községi bizonyítványoknak stb. hivatalból eszközölt és hivatalosan mellékelte fordításai, — a mennyiben ezek kizárólag hivatalos czélokra szolgálnak, s az illető fél hozzájárulásán kívül és a nélkül, hogy ő erre törvényesen kötelezhető volna, készítették, a kiállító hatóságot, az illetéki díjjegyzék 85-ik tételének 1. pontjához képest megillető személyes mentesség, illetve az illetéki díjjegyzék 79. tétel c) pontjának határozatai alapján, szintén bélyegmentességben részesülnek.

4. Ha a régiebb keletű s esetleg már használt családi értesítők, nősülési ügyekben újabban leendő használás végett, megújítási záradékkal láttatnak el, a megújítási záradékok szintén 50 krajczárnyi bélyegilletékek alá esnek.

5. Azon körülmény folytán, hogy a kivételes nősülési engedélyek iránti ügyekben kiállított és a fennálló szabályok alapján, a fentebbiek szerint, ívenként csakis 50 kros bélyegilleték alá eső családi értesítők, a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úr részéről ismételt s legutóbb 1889. évi szept. 6-ról 38,529. sz. a. közhirrre tett ezen szabály ellenére, igen sok esetben, még mindig túlbélyegeztetnek : a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által folyó évi május 13-ról 18,818. sz. a. az összes egyházi főhatóságokhoz intézett körrendelet értelmében az anyakönyvvezető lelkészek utasítva lettek, hogy a felektől mindig kérdezzék meg a czélt, melyre a kiadatni kért családi értesítőket használni kívánják.

6. A kivételes nősülési engedélyek megadásáról szóló értesítések a felekkel hivatalból és így bélyegtelenül közlendők ; ezen engedélyek számára tehát, a felek részéről, külön 50 krajczáros bélyegjegyek a folyamodványokhoz nem mellékelendők.

IV.

A honvédelmi miniszter által megadott kivételes nősülési engedélyek érvényességének tartama.

1. Az állításköteles korban még nem álló egyének részére megadott ily kivételes nősülési engedélyek érvényességének tartama egy évre terjed és pedig azon naptól számítva, a mely napon az engedélyt tartalmazó miniszteri rendelet kelt.

Ha tehát az engedély alapján megnősült egyén özvegyiségre jut, ezen egy évi időn belül, újabb engedély kieszközlésére szüksége nincsen, hanem az előbb nyert engedély alapján ismét megnősülhet.

S ugyanez áll a házasság törvényes felbontása stb. esetében is.¹⁾

Azonban az engedély érvénye ezen egy évi idő eltelte előtt is megszűnik azon esetben, ha az illető akár mint önkénytes a hadseregbe (haditeng.) lép, akár időközben állításköteles korba jutván, ujonczállítás utján a közös hadsereg vagy a honvédség ujonczjutaléka javára, illetőleg az „ajánlás és beosztás fentartásával“ avagy az „ajánlás fentartásával“ besoroztatik.

2. A már állításköteles korban álló, vagyis a sorozásra felhívott három korosztályba tartozó egyének részére megadott ily nősülési engedélyek érvényessége, csakis azoknak, az ujonczjutalékok javára, a fentebbi értelemben való besoroztatásával szűnik meg.

Az engedély érvényessége tehát ily egyéneknél — az ujonczjutalékok javára, illetőleg az „ajánlás és beosztás fentartásával“ avagy az „ajánlás fentartásával“ való besoroztatásuk esetét kivéve, — mind a három korosztályra kiterjed. E szerint az, a ki már állításköteles korban kapta meg az engedélyt, de azon sorozásnál, melyre törvény szerint fel volt híva és megjelent, be nem soroztatik, mindaddig, míg az ujonczjutalékok javára

¹⁾ Akkor is érvényes a megadott engedély, ha a vőlegény nem azt veszi nőül, a kivel folyamodvány keltekor jegyben járt, hanem más nőszemélyt; mert a nősülési engedély megadására főindítóokul szolgált, hogy a vőlegény családjában női munkaerő szükséges, nem pedig az, hogy N. N. nővel léphessen házasságra.

illetőleg az „ajánlás és beosztás fentartásával“ avagy az „ajánlás fentartásával“ be nem soroztatik, újabb engedély kieszközlése nélkül, vagyis a korábbi engedély alapján nőülhet, esetleg újra nőülhet.

V.

„Katonai hatósági engedély nélkül nem nőülhetnek“:

a) a közös hadsereg (hadi teng.) és a honvédség tényleges szolgálatban álló egyénei;

b) a közös hadsereg (hadi teng.) és a honvédség állományba nem vett újonczai;

c) a csak rövid időre szabadságolt és még sorhadi szolgálat kötelezettsége alatt álló egyének;

d) a helyi alkalmazásra előjegyzett nyugdíjas tisztek;

e) „a közös hadseregnek (hadi teng.) és a honvédségnek valamely katonai rokkantház helybeli ellátásában elhelyezett egyénei.“ (1889 : VI. t. cz. 61. §-a.)

A b) alatt említettek számára a nőülési engedély megadására az illetékes hadkiegészítési kerületi, illetőleg honvédezredbeli parancsnokságok vannak feljogosítva. Ezen engedély a szolgálati kötelezettség teljesítése tekintetében kedvezményt nem nyújt.

Az illetékes járási tisztviselőhöz benyújtott folyamodványokhoz következő okiratok csatolandók:

a) a vőlegény keresztlevele,

b) a menyasszony keresztlevele,

c) a jegyesek valamelyikének kiskorúsága esetében az atyának, gyámnak és a gyámhatóságnak az egybekeléshez a polgári törvények értelmében megkívánt beleegyezése,

d) a menyasszony erkölcsi bizonyítványa, melyben egyszersemind annak hajadon vagy özvegyi állapota is feltüntetendő,

e) az elhalt férj, illetőleg az elhalt feleség halotti bizonyítványa, ha egyik vagy mindkét fél özvegy,

f) a menyasszony vagyonáról vagy hozományáról szóló kimutatás, esetleg a községi hatósági bizonyítvány arról, hogy a nőstülés a vőlegény érdekében áll.

133. §.

8. *A már létező házasság.* (Impedimentum ligaminis.)

A keresztyén egyház és a keresztyén államok törvényei szerint egyedül a monogamia érvényes házasság, azaz, egy férfinak csak egy nővel s egy nőnek csak egy férfival szabad ugyanazon időben házasságban lenni. Innen következik, hogy az első házassági kapocsnak létezése alatt kötött második házasság semmisnek tekintendő.

II. József rendeletének 12. §-a szerint: „Ha oly személyek, kik már házások voltak, új házasságra lépni akarnának, ha csak első házastársuk halála, azon helyen, hol házasságot kötni szándékoznak, köztudomásra nincs: második házasságra mindaddig nem bocsáthatók, míg előbbi házastársuk halálát teljesen és törvényesen nem bizonyították.“ A mikor a házastárs halálát halotti bizonyítvány által bebizonyítani nem lehet, akkor e házassági akadály holttanylevélváltás által megszüntethető.

Azon esetben, ha a házasfelek egymástól törvényesen végkép (nem csupán ideiglenesen) elváltak s újabb házasságra lépni akarnak, tartoznak a végelválást az elválasztó ítélet hiteles okiratával bebizonyítani.

A létező házasság érvénytelenítő s közjogi akadály. II. József rendeletének 47. §-a szerint a ki tudva a felforgó akadályt, házasságra lépett, nemcsak a második házasság „lesz érvénytelen, de ezen felül sorsa- és állásához képest, három évi fogsággal és munkával, vagy más alkalmas büntetéssel fenytendő.“

Az 1878. évi V. t. cz. 251—253. §-ai szerint az ily házasságra lépés a büntények közé soroztatik s három évig terjedhető büntetéssel büntetetik azon esetben, ha mind a két fél tudta ez akadályt. „Az pedig, a ki a vele házasságra lépő felet az előbbi kötelék fennállására nézve tévedésbe ejtette: öt évig terjedhető börtönnel büntetendő; azon lelkész pedig, a kit a kettős házasság megkötése körül gondatlanság terhel: vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.“

MÁSODIK FEJEZET.

A tulajdonképeni házassági akadályok.

ELSŐ CZIKK.

1. Vérrokonság (Consanguinitas).

134. §.

A vérrokonságról általában.¹⁾

1. A vérrokonság (vérség, cognatio, consanguinitas) ugyanazon közös törzsből származó személyeknek viszonya. A vérrokonság alapját a születés képezi, mely törvényes vagy törvénytelen s így a vérrokonság is törvényes vagy törvénytelen. A házassági akadályokra nézve azonban a törvényes és törvénytelen vérrokonság között különbség nincsen.

Némelyek a vérrokonság helyett az atyafiság-szót használják. A római kath. egyházjogban az atyafiak oly vérrokonok, kik csupa férfiakból állanak s mind egy családnevet viselnek.

¹⁾ A vérrokonságról és sógorságról mint házassági akadályról alaposan értekezik Csiky Lajos ev. ref. theol. tanár „A rokonság és sógorság fokainak számítása“ című művében.

A római jogban a vérrokonság megjelölésére a „cognatio naturalis“ kifejezése használtatik, melylyel szemben áll a „cognatio civilis“ vagy „agnatio.“ A „consanguineitas“-szót a kánon-jog használja a vérrokonság megjelölésére.¹⁾

2. Köztörzs vagy közös törzs (*stipes communis*) azon személy, a kitől a kérdés alatti vérrokonok születés által közvetlenül vagy közvetve származtak. A közös törzs mindig kettő, atya és anya, de a házassági jogban a vérrokonság számításában majd az egyik, majd a másik vétetik köztörzsnek, a következmények egyenlően folyván. Házassági ügyekben csak az anyakönyvi kivonatokkal vagy más hiteles okiratokkal bebizonyított közös törzstől levont vérrokonság vétetik figyelembe.

3. Vérág vagy vérvonal (*ramus, linea consanguineitatis*) ugyanazon közös törzsből közvetlenül vagy közvetve származott összes személyeknek sora.

A vérág kétféle, u. m.

a) Egyenes ág vagy vonal (*linea recta*) oly vérrokonoknak sorozata, kiknek egyike a másikat nemzette pl. atya, fiú, unoka.

Az egyenes ág vagy felmenő (*linea recta ascendens*) midőn a később szülötteken kezdődik a számítás s a köztörzs felé halad, vagy lemenő (*linea recta descendens*), midőn a köztörzstől kezdődik a számítás s a szülötteknek egymásután következő során halad. — A házassági ügyekben a felmenő ágbeli számítás használtatik, mely a jegyesektől kiindulva a közös törzsig halad.

b) A mellék- vagy oldalág, mellék- vagy oldalvonal (*linea vel ramus collateralis*) azon vérrokonoknak sora, kik egy közös törzsből származtak ugyan, de nem

¹⁾ „Dicitur consanguineitas, quasi sanguinis unitas a con et sanguine, quia de communi sanguine descendunt.“ (Glossa.)

állanak egymással a nemző és nemzett viszonyában, pl. nagybátya és unokahúga.

Az oldalág vagy egyenlő (linea collateralis aequalis) vagy egyenlőtlen (linea collateralis inaequalis) a mint a vérrokonok egyenlő távolságban állanak a közös törzstől, pl. két testvér, vagy a mint különböző távolságban állanak a közös törzstől, pl. nagybátya és unokahúga.

4. Fok (gradus) vagy íz (genu, geniculum) az illető vérrokonoknak egymástól való távolsága a vérágon.

A vérrokonság fokainak számításában a római jogászok a hágcso (scala) képe szerint, a német népek pedig az emberi testalkat képe szerint (figura corporis humani) jártak el. A germán népeknél tehát a vérrokonság számítása ízek (genu = könyök, csukló, geniculum = böttyök a növény szárán) szerint történt, úgy, hogy a fejtől a nyakhoz s ettől a test legközelebb részeihez haladtak.

5. A közös törzsből induló összes egyenes és oldalágaknak ábrázolása családfának (arbor consanguineitatis) vagy nemzetségfának nevezetik.

A rómaiaknál az összes vérrokonoknak leszármazási táblázata „Stemma cognationis“-nak nevezetett.

135. §.

A lelki és utáncott rokonság.

1. Lelki rokonság (cognatio spiritualis). A római kath. egyházban házassági akadályok közé tartozik a lelki rokonság, mely a keresztségből és a bérmlásból ered. — Justinian császár 527. évben kiadott egyik törvényében a lelki rokonságot a házassági akadályok közé sorozta. A keleti egyház e törvényhez szigorúan ragaszkodott s a trullanumi zsinaton (692-ben) azt tetemesen bővítette. A nyugoti egyházban is a keletinek szabványai voltak érvényben s idővel e házassági tilalom itt is tágasabb kört nyert. A sok zavar elkerülése végett a

tridenti zsinat 24-ik ülésében elrendelte, hogy jövőben a kereszteleésnél a keresztszűle rendszeren csak egy legyen még pedig azon nemből, a milyen nemű a gyermek. A lelki rokonság pedig mint bontó házassági akadály csak a következő személyek között álljon fenn:

- a) a kereszteleés és a kereszteleésnek szűlei között;
- b) a kereszteleés és a kereszteleés leány és ennek anya között, valamint a kereszteleés és a kereszteleés fiú és ennek atya között;
- c) a bérmáló és a bérmálteleés és ennek szűlei között;
- d) a bérmáteleés és a bérmálteleés leány és ennek édesanya között, valamint a bérmáteleés és a bérmálteleés fiú s ennek édesatya között.¹⁾

Megjegyzendű, hogy a lelki rokonság csak az érvényes kereszteleésből és bérmálteleésből származik.

Az evangélikus egyház a lelki rokonságot képzelt vagy költötte rokonságnak és szűkségtelen s zavart okozó intézkedésnek tartja s elveti („Traditiones de cognitione spirituali sunt injustae“ Art. smalcaldici de potestate episcoporum 355. l.) — Hazánkban az 1791. évi május 12. s július 5-kén kelt udvari rendelet az evangélikusokra nézve a lelki rokonságot házassági akadálynak nem ismeri el. A vegyes házasságok kötésénél az ev. lelkész vegye tekintetbe a r. kath. jegyesre nézve az ilyenmű akadályt is.

2. Utánzotte rokonság. Az utánzotte vagy a polgári törvény szerinti rokonság (cognatio legalis) az örökbefogadás (adoptio) által keletkezik. A rómaiaknál az örökbefogadásnak két főneme volt, az egyik az „arrogatio“, midűn önjogű személyt fogadtak örökbe, a másik

¹⁾ Ezen házassági akadályok e versekben foglaltatnak:

„Baptisans, baptisatus, baptisatique parentes,
Levans, levatus, levatique, parentes.“

a „datio in adoptionem“, midőn az atyai hatalom alatt álló személy adatott másnak atyai hatalom alá. A római katolikus egyház az utánczott rokonságot bontó s közjogi akadállynak tartja, de az „arrogatio“ és „datio in adoptionem“ közti megkülönböztetést tekintetbe nem veszi.

A római katolikus egyházban érvényes házasság nem jöhet létre:

- a) az örökbefogadó atya és az általa örökbefogadott leány, vagy az örökbefogadott fiúnak neje között;
- b) az örökbefogadott fiú és a fogadóatyának neje, anyja, nővére, atyai vagy anyai nagynénje között;
- c) az örökbefogadott és az örökbefogadó édes gyermekei s unokái között.

A magyar magánjog szerint az örökbefogadás csak az örökségre s nem az atyai hatalom megszerzésére vonatkozik s mégis házasságbontó akadállynak ismertetik el.

Mint hogy ez akadály nem isteni, hanem emberi jogon alapúl, a nemkeresztyének házasságára nem alkalmaztatik s alóla szükség esetén felmentés adatik.

A magyarhoni evang. egyházakban az utánczott rokonság nem tekintetik házassági akadállynak, az erdélyrészi helv. h. ev. egyházjog szerint pedig „könnyen megszüntethető akadály.“ (H. t. 107. §.)

136. §.

A vérokonsági fokok számítása.

Az egyház kezdetben a Mózes-féle házassági joghoz ragaszkodott, a VI. század után azonban a római polgári jog szabályait fogadta el. Nagy Károly óta a nyugoti egyházban a germán népek házasságjoga, ennek főleg a rokonsági közelség vagy távolságnak kiszámítási módja fogadtatott

el. Ugyanis a római jogban a fok a germán népeknél pedig az *iz* (*genicula*) szerinti számítás használtott.

A vérrokonsági fokok számításában a kánonjog különbözik a római polgári jogtól. A magyarhoni evangélikus egyház, a róm. kath. egyház és a magyar magánjog a kánonjogot követi a vérrokonsági fokok számításában.

A vérrokonsági fokok számítása másként történik az egyenes és másként az oldalágon.

1. Az egyenes ágon összeszámláltnak a nemzések a közöstörzsön kívül s a hány nemzés, annyi fok az illető vérrokonok között, vagy a hány személy a közös törzsön kívül, annyi a vérrokonsági fok. „*Quot sunt generationes, demto stipite, tot sunt gradus*“, vel „*Tot sunt gradus, quot sunt generationes.*“

Az egyenes ágon lévő vérrokonoknál egyenlőképen számítja a fokokat a római polgári jog és a kánonjog.

A lemenő egyenes vonal (*linea recta descendens*) fokai:

Közös törzs: édes apa és édes anya.

1. fok: fiú, leány (*filius, filia*).

2. fok: unoka fiú és unoka leány (*nepos, neptis*).

3. fok: kisunoka (másodunoka, *pronepos, proneptis*).

4. fok: ősunoka (harmadunoka, *abnepos, abneptis*).

5. fok: dédunoka (negyedunoka, *atnepos, atneptis*).

6. fok: ükunoka (ötödunoka, *trinepos, trineptis*).

A következő fokok együttvéve utódoknak (*poster*) neveztetnek.

A lemenő egyenes vonal fokai ábrában előadva: ¹⁾

$A \circ \square a =$ Közös törzs: $A =$ apa, $a =$ anya.

$B \circ \square b =$ Aa -nak fia B , leánya b .

$C \circ \square c =$ Aa -nak unokája C , unoka leánya c stb.

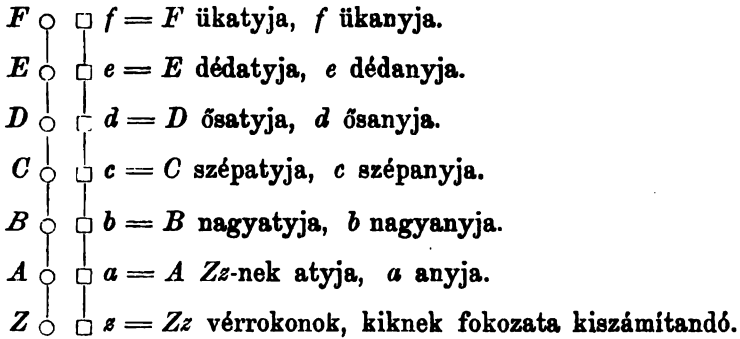
¹⁾ Meg kell jegyezni, hogy ábráinkon a férfit mindenütt az általában elfogadott \circ jellel, a nőt mindenütt egy négyszöggel (\square) fogjuk jelezni. — A családfában czélszerű, ha a kérdés alatti vérrokonokat jelző jegyeket veres téntával vagy cerusával írjuk.

A felmenő egyenes vonal (linea recta ascendens) fokai :

1. fok : a kérdés alatti vérrokonok atyja és anyja (pater, mater).
2. fok : nagyatyja, nagyanya (avus, avia).
3. fok : szépatya, szépanya (proavus, proavia).
4. fok : ősatya, őszanya (abavus, abavia).
5. fok : dédatya, dédanya (atavus, atavia).
6. fok : ükatya, ükanya (triavus, triavia).

A többi fok végtelenig az ősök (majores) nevével jelöltetik.

A felmenő egyenes vonal fokai ábrában előadva :

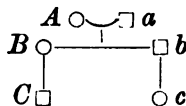

2. Az oldalági fokozatszámításban a római polgárjog ugyanazon szabályt követi, mely az egyenes ágon alkalmaztatott, a közös törzset leszámítva annyi fokot számít, a hány egyén van az egyik és a másik ágon.¹⁾

Más szabály szerint számít egyházjogunk és a kánonjog. Ugyanis a két oldalágon levő rokonok a közös törzstől vagy egyenlő vagy egyenlőtlen távolságban vannak, e szerint

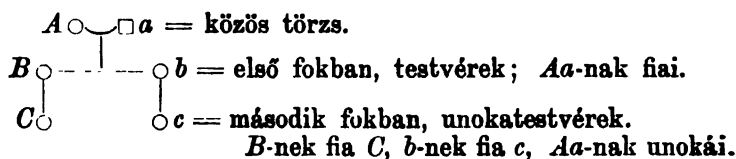
a) ha a kérdés alatti vérrokonok egyenlő távolságban állanak a közös törzstől, akkor következő szabály szerint kell számítani: annyi fokban áll egymáshoz

¹⁾ A római jog szerinti számítás ábrában.

$Bb =$ második fok, $Cc =$ negyedik fok.

két vérrokon, a melyben áll bármelyik közülök a közös törzshöz. E számításmodot II. Sándor pápa 1065. évben hozta be. („Gradus consanguineitatis aequalis in linea collateralis“) Ábrában előadva:

b) Ha a kérdés alatti vérrokonok egyenlőtlen távolságban állanak a közös törzshöz, akkor azon fokban rokonok egymáshoz, a hányadikban áll a távolabbik a közös törzshöz. Így az előbbi ábra szerint, *B* a *c*-vel második fokban rokon, *B* nagybátyja *c*-nek, *c* pedig unokaöccse *B*-nek. („Gradus inaequalis vel mixtus in linea collateralis.“) E számításmodot IX. Gergely pápa hozta be 1234. évben, midőn a Raymundus de Pennaforti által elkészített pápai ügylevelek gyűjteményét kötelező törvénykönyvvül kihirdette.

Az egyszerű rokonságtól, melynél a rokonok csak egy összekötő vonal által vannak egybekapcsolva, meg kell különböztetni a többszörös rokonságot, a melyben a rokonok egynél több közös törzs vagy vonal által vannak összekötve, pl. ha két fitestvér, két unoka-nőtestvért vesz nőül, akkor gyermekeik atyjuk által második, anyjuk által harmadik fokban rokonok. Más példa: ha *B* házasságra lép Erzsébettel, melyből Kálmán fia született. Erzsébet halála után *B* nőül veszi Erzsébet húgát Annát és ezen második házasságból született Paulina. E szerint Kálmán és Paulina atyjuk által testvérek, tehát első fokban, anyjuk által pedig második fokban rokonok. A többszörös rokonságban az egyenes ágon és az oldalágon a közelebbi fok jön tekintetbe.

137. §.

Tiltott vérrokonsági fokozatok.

A keresztyén felfogás szerint a házasságnak rendeltetése az is, hogy a családok vegyülése által az általános emberszeretetet terjesztessék. A közel fokozatban álló vérrokonok közti házasságok a családokat elkülönítik egymástól és az emberszeretetet önzőleg a vérrokonok körére szorítják. Ez oknál fogva a keresztyén egyház a közel rokonok közti házasságot tiltja, mert egyik alaptanával, az általános emberszeretettel ellenkezik. (I. Kor. XIII. f. 1—3. és 13. vers.)

Az egyház kezdetben a Mózes-féle házassági jogot követte, később a zsidókból lett keresztyének a Mózes-féle törvényhez szigorúan ragaszkodtak, míg a görög és latin nyelvű gyülekezetek inkább a római polgári törvénykönyv házassági szabályaihoz alkalmazkodtak. A VI. század végével az egyház a római polgári jog szabályait fogadta el.

A mivel nemzetek a közel rokonok közti házasságokat akadályozták. Mózes törvényeiben (III. Móz. XVIII. 7. 9. 13. — XX. 17—21. — V. Móz. XXVII. 22. 23.) azon vérrokonok, kik között a házasság meg van tiltva, névszerint vannak elősorolva. A talmudisták a vérrokonok közti távolságot fokok szerint számították, úgy, hogy első fokban rokonok: a szüle és gyermekei, a testvérek; második fokban: nagyatya és unokái, két testvér gyermekei, nagybátya és unokaöcscse stb.

A római törvények szerint tilos volt a házasság az egyenes ágon lévő vérrokonok között végtelenig; az oldalágon tilos volt a házasság a testvérek, féltestvérek és a nagybátya meg unok
Ez utóbbi azért volt
tilos, mert a nagybát 'ly (respectus paren-

telae) illetve unokahúga felett. A római jog szerint tilos volt a házasság azon oldalági vérrokonok között, kik egymással kánonjogi számítás szerint első vagy második fokon rokonságban voltak, még pedig akár törvényes házasságból akár házasságon kívül születtek.

A keresztyén egyházban eleinte azon elv uralkodott, hogy a házasság bármely ágon s bármely fokban álló vérrokonok közt egyáltalán tilos. A vérrokonságot azonban be kellett bizonyítani, mi az anyakönyvek nélkül csak tanúk által történhetett s így a tilalom az oldalági vérrokonok közt alig terjedt tovább a harmadik foknál.

A VI. század végén az oldalági vérrokonok között a házasságra való lépés el volt tiltva egészen a hetedik fokig. Az innen származott számos nehézségek miatt III. Inceze pápa a negyedik lateráni zsinaton (1215) a rokonsági tiltó fokokat a negyedik ízre szállította le. — IX. Gergely pápa pedig elrendelte, hogy a közös törzstől ötödik fokban álló rokon, minden a közös törzshöz bármely fokban álló oldalági rokonával érvényes házasságot köthet. A tridenti zsinat elfogadta a kánonjogi tilalmakat s kimondta, hogy azoknak, kik tudván, hogy bezárólag a negyedik izig egymáshoz az oldalágon rokonok; mégis eleve felmentés nélkül magokat megeskettették, házasságuk érvénytelen és abban nemzett gyermekeik törvénytelen ágyúak. (Sess. XXIV. cap. 5. de ref. matr.)

A reformátorok a vérrokonságra vonatkozó kánonjogi határozatokat, a lelkiismeret haszontalan terheltetésének tekintették; ennél fogva a mózesi törvényekhez tértek vissza és az azokban foglalt tilalmakat érvényeseknek ismerték el. Később a római jog befolyása eredményezte, hogy a „respectus parentelae“ is a házassági akadályok közé soroztatott és végre a római katolikusokkal való érintkezés eredményezte, hogy a házasság a harmadik fokon lévő

oldalági vérrokonok között is eltiltatott. A XVIII. században a tudósok azon nézetben voltak, hogy a mózesi házassági tilalmak nem megmásíthatlan isteni törvények s hogy a kétezer év előtti törvények, melyek a zsidó nemzet politikai s társadalmi viszonyaiból keletkeztek, a mai egyházi, állami és műveltségi viszonyokra kivétel nélkül nem alkalmazhatók. Ennélfogva a protestáns államok a mózesi tilalmakat szűkebb körre szorították.

A művelt nemzetek a közel rokonok között a házasságot erkölcsi, természeti és politikai okoknál fogva tiltják. A közel rokonok közti szeretet a nemi szeretetet kizárja. A tapasztalás szerint a közel rokonok házasságából származott gyermekek többnyire testileg és szellemileg gyengék. Ilyen gyermekeken némely szervezeti rendeltenségek (pl. kézen vagy lábon hat uj), stiketnémaság és halandóság nagyobb arányban fordul elő, mint egyébként. Politikai szempontból tekintve az államra káros, ha nagy vagy az egyes családokban aránytalanul össze van halmozva.

Hazánkban az országos törvények a reformatio előtti és utáni időkben a házasságra nézve a kánonjog szabályait fogadták el, ennélfogva az oldalági vérrokonok közti házasságot a negyedik fokig tiltják. Innen foly, hogy az ev. egyházak 1608. évig s később az üldözések korában kénytelenek voltak az országos törvényekhez alkalmazkodni. Ez oka, hogy a bányavárosok az 1577. évi körmöczbányai zsinaton a vérrokonok és sógorok közti házasságot az oldalágon a negyedik fokig tiltották. Így intézkedtek a felsőmagyarországi sz. kir. városok és a vármegyékkel egyetértve az evang. esperességek is. Az 1608. évi törvények alapján az önálló evang. egyház a házassági ügyekben a r. kath. egyháztól függetlenül intézkedhetett, de a zsolnai zsinat ez ügyről nem intéz-

kedett, ennél fogva az esperességek kiváltságai épségben maradtak. E zsinat után a három püspökség rendtartásában ez áll: „Nec in gradibus consanguineitatis et affinitatis lege Dei et regni vetitis matrimonio conjungantur.“ E tilalmat a nógrádi, zólyomi és a többi esperességek rendtartásai csaknem szószerint ismétlik s a vérrokonok és sógorok közti házasságokat a negyedik fokig tiltják. Az evangélikusok akkor nem látták czélszerűnek az országos törvényektől eltávozni.

Az 1567. évi debreczeni zsinat XXIV. cikke így szól: „Bárha az Írás nem tiltja a házasságot a második és harmadik fokon: mindazáltal, hogy a gyengék meg ne botránkozzanak, a harmadik fokon belül nem engedjük meg a házasságot.“ (Csiky L.). A Geleji Katona-féle LXVIII. kánon így hangzik: „Bár az Írás a házasságokat a harmadik és negyedik fokozaton nem tiltja, mégis, hogy a gyengék meg ne botránkoztassanak, a mi nemzetünk régi szokása szerint a vérrokonság negyedik és a sógorság ugyanannyi fokáig meg van nékünk tiltva a házasság.“

III. Károly az 1715. évi XXX. t. cz. alapján nyert jogánál fogva az 1734. évi rendeletében felmentette az evangélikusokat a negyedik fokozatú tilalom alól. Végre II. Józsefnek 1786. évi házassági rendelete 13—16. §§-aiban elősorolja azon vérrokonokat és sógorokat, kik érvényes házasságra nem léphetnek. E rendelet az 1791. évi XXVI. t. cz. 11. §-a és az 1868. évi LIV. t. cz. 36. §-a által törvényerővel ruháztatott fel.

A hazai régibb törvények a negyedik fokon belül lévő vérrokonok és sógorok közti házasságot vérfertőztetésnek (Incestus) tartják s keményen büntetik. Ugyanis az első és második fokú rokonokra ilyen bűnért az országos törvények halálbüntetést szabnak, a harmadik

fokban lévőkre 3 évi, a negyedik fokban lévőkre pedig két évi börtönbüntetést. Az 1878. évi V. t. cz. szerint a vérfertőztetés kiterjed az egyeneságbeli vérrokonokra végtelenig, a mellékágon pedig az első fokban lévőkre. Az ilyen házasság megsemmisítették s a bűnösökre 2—5 évig tartó börtönbüntetés van megszabva.

A magyarhoni ev. egyházban jelenleg a tilos vérrokonsági fokokra nézve Mózes törvénye s II. Józsefnek törvényerőre emelt házassági rendelete szabályozó. Mint-hogy ezekben azon vérrokonok, kik között a házasságkötés tiltva van, névszerint soroltatnak elő, a protestánsok a vérrokonok közti távolság felszámításában tekintetbe nem veszik az ízeket, a melyekre a kánonjog nagy súlyt fektet. Továbbá megjegyzendő, hogy a magyarhoni evangélikusok országos törvény által fel vannak mentve a vérrokonok közti házasságokban az oldalági harmadik és negyedik fok tilalmától. Az 1791. évi XXVI. t. cz. 11. §-a így hangzik: „Mi a hazai törvények által tiltott, az evangélikusok elvei által pedig megengedett fokozatokban leendő engedélyezést illeti, ő Felsége az evangélikusokat az ilyenén engedélyeknek, a harmadik és negyedik fokozatban, nála kérésétől, mikép már korábban boldog emlékezetű felséges II. József császár és király szeretett testvére által rendelve volt, egyszor mindenkorra felmenti.“

A magyarhoni ev. egyházban a vérrokonság következőleg képez házassági érvénytelenítő akadályt:

1. Egyenes ágon, úgy fölfelé, mint lefelémenőleg végtelen izig tilos a vérrokonok között a házasság; (III. Móz. XVIII. 7. 9., II. Józ. r. 13. §.) „a mi nem csak a törvényes, de a törvénytelen ágyból származott vérrokonokról is értetik.“

Például egy férfi nem léphet házasságra édes anyá-

val, nagyanyával; saját leányával, unokaleányával, másod-unokaleányával stb.

2. Az oldalágon Mózes törvénye és II. József házassági rendelete szerint tilos a házasság az első és a második fokban lévő vérrokonok között. E szerint:

a) az első fokon, vagyis az édes és mostoha vagy féltestvérek között el van tiltva a házasság (III. Móz. XVIII. 9.). Ezen tilalom alól felmentés nem adatik s az ily vérrokonok közti házasság nemcsak a keresztyének, hanem a nemkeresztyének között is érvénytelen.

b) A második fokban, vagy az első és második fokban lévő vérrokonok között tilos a házasságkötés. E szerint tilos a házasságkötés „a testvér s másik testvér gyermeke közt és két testvér gyermekei közt.” (Józs. r. 13. §-a.) Vagyis a nagybátya és unokahúga, vagy nagynéni és unokaöccse, továbbá két unokatestvér között tilos a házasságkötés. — Minthogy e házassági akadály nem isteni, hanem emberi jogon alapul, alóla az állam vagy az egyház fontos okoknál fogva megadja a felmentvényt. A római kath. egyház ez akadályt a más valláson lévőkre nem terjeszti ki.

Az ev. egyházban felmentvény nélkül kelhetnek egybe az oldalági vérrokonok, kik közül csak az egyik is a közös törzstől három foknyi távolságban van. Ebből következik, hogy a magyarhoni ev. egyházak nem veszik tekintetbe a római jogban előforduló „respectus parentelae-t”, mely szerint tilos a házasság azon oldalági vérrokonok között, kiknek egyike közvetlen nemzés által veszi eredetét a közös törzstől. A római jog szerint pl. tilos volt a házasság a nagybácsi és unokahúga vagy másod-unokahúga közt.

MÁSODIK CZIKK.

2. S ó g o r s á g (A f f i n i t a s).

138. §.

A sógorságról általában.

A magyarhoni ev. egyházakban csak a törvényes (aff. legitima) és természeteti (aff. naturalis) sógorság fordul elő a házassági akadályok között. A sógorság oly viszony, mely egyfelől a férj és saját feleségének vérrokonai között, másfelől a feleség és saját férjének vérrokonai között, a férj és feleség törvényes házassági egybekelése által létesült.

A férj rokonai és a feleség rokonai között pedig jogilag semminemű sógorság sem létezik, ámbár a közönséges életben sógor névvel címézik egymást. Ily esetekben következő elv szabályozó: „A sógorság nem szül sógorságot“ („Affinitas non parit affinitatem“) és „a sógorság a férj és nő személyén túl nem terjed.“

Ennélfogva az ev. egyházban a törvénytelen házasságból vagy házasságon kívül született vérrokonok közti sógorság házassági akadálynak nem tekintetik. A törvénytelen sógorságnak alapját képezi a házasságon kívüli testi közösetlés, mely a törvényes házasságot vagy megelőzte, vagy a házasság megkötése után ment végbe. Ennélfogva van vagy házasság előtti vagy utáni törvénytelen sógorság, „aff. antecedens vel consequens.“¹⁾

A római katolikus egyház házasságbontó akadálynak tartja az utánzott vagy költött sógorságot is (quasi-affinitas), mely nem keletkezik testi közösetlésből s kétféle:

¹⁾ II. József házassági rendeletének 15. §-a világosan mondja: „Affinitas ex valido duntaxat Matrimonio, non autem ex illegitimo Concubitu oritur, et hinc Concubitus hujusmodi impedimentum Matrimonii neutiquam constituit.“

1. Polgári sógorság, mely az örökbefogadásból keletkezik s házasságbontó akadályt képez az örökbefogadó és az örökbefogadott özvegye között és az örökbefogadott és az örökbefogadó özvegye között.

2. Illedelmi sógorság, mint köztisztességi házassági akadály (*impedimentum publicae honestatis*) keletkezik:

a) érvényes és feltétlen eljegyzésből. Ez akadály a római jogból ment át a kánonjogba. A római jogban az apa jegyese úgy tekintetett mint a vőlegény gyermekeinek mostoha- anyja, a menyasszonynak anyja pedig mint a vőlegénynek napa, a miért tilos volt köztök a házasság. A középkori egyház e tilalmat a jegyések többi vérrokonaira is kiterjesztette. A tridenti zsinat (Sess. XXIV. c. 4.) ezen akadályt csak az első ízre szorította, úgy, hogy az egyik jegyes a másikkal első ízben való vérrokonával nem léphet házasságra, de fenmarad akkor is, ha a házasság akár az egyik jegyes halála, akár közös akarat, akár bírói ítélet folytán nem köttetnék is meg.

b) Utánzott sógorság keletkezik az érvényesen kötött, de el nem hált házasságból, úgy, hogy az egyik házasság fél a másik házasság félnek negyedízigleni vérrokonával nem köthet házasságot. — Minthogy az utánzott sógorság nem isteni, hanem csak egyházi, tehát emberi jogon házassági akadály, a nemkeresztényekre nem terjesztetik ki s alóla a római pápa felmentést adhat.

Az evang. egyház az utánzott sógorságot házassági akadálnak nem tartja, mert az örökbefogadás sem a vérrokonásnak sem a sógorságnak alapúl nem szolgálhat, az eljegyzés pedig semmi jogkötelezettséget nem eredményez s mert az elhált és el nem hált érvényes házasság között semmi különbséget nem tesz.

Az erdélyrészi hely. hitv. evang. egyházban illedelem neve alatt fordul elő egy házassági akadály. Házassági törvény 225. §. szerint: „Semper in conjunctionibus non solum quid liceat considerandum est, sed quid honestum sit.” Ennélfogva tilalmas az, hogy az atya és a ő fia két testvért vegyenek feleségül; mert illetlen, hogy az atya és fia egymással sógorsági viszonyba lépjenek, hogy az atyához ment leány, testvérenek napa s testvére férjének mostohaanyja legyen; hogy a fiúhoz ment leány testvérenek menyé legyen s annak férjét ipának és sógornak is nevezze ez pedig őt menyének és sógor-

asszonyának ia. (Dósa E. 115. l.) — Nézetünk szerint a házassági ügyekben főkérdés ez: mi jogos vagy mi jogtalan? és korántsem az, hogy mi illik és mi nem illik? A mi jogilag nincs eltiltva, az szabad, a mi jogtörvény által el van tiltva, az nem szabad.

Mi házassági akadállynak csak azt tartjuk, a mi isteni vagy emberi jog alapján az. Az utánczott sógorság tehát a magyarhoni ev. egyházban nem házassági akadály, mert sem a szentírásban, sem hitvallásainkban, sem II. József házassági rendeletében a házassági akadályok között nem fordul elő.

139. §.

A sógorsági fokok számítása.

A sógorsági fokok számítása a következő szabály szerint történik: a mely vonalon s a mennyi fokban valaki vérrokona a férjnek, ugyanazon vonalon és ugyanannyi fokban sógora a feleségnek és a mely vonalon és a mennyi fokban valaki vérrokona a feleségnek, ugyanazon vonalon és ugyanannyi fokban sógora a férjnek. — Ennélfogva:

1. Egyenes ágon sógorok:

a) fölfelé menőleg a férjnek első fokban sógora: feleségének édes atyja = ipa vagy após (socer) és édes anyja = napa vagy anyós (socrus), továbbá feleségének mostohaatyja (vitricus) és mostohaanyja (noverca). — II. fokban a férjnek sógorai a feleségnek nagyatyja (socer magnus) és nagyanyja (socrus magna) stb. Ugyanígy kell számítani a feleségnek sógorait.

b) Lemenő egyenes ágon sógorok: I. fokban egy férfi t. i. az ipa és egy nő t. i. a napa az ő menyével (nurus) = fiának feleségével, és vejével (gener) = leánya férjével; továbbá mostoha fiával (privignus) és mostoha-leányával (privigna). A második, harmadik stb. fokok a vérrokonsági fokok szerint számítandók.

2. Az oldalágon sógorok: I. fokban egy férfi sógor fitestvére feleségével (glos) és nőtestvére férjével, valamint felesége nőtestvérével és fitestvérével is. A nőnek első fokú sógora: az ő férjének férfitestvére (levir) és nőtestvére. — Második fokban sógorok: a férj saját családjában: nagybátyja feleségével, unokatestvére feleségével, felesége családjában pedig felesége nagynénjével és unokatestvéreivel. Ugyanígy kell számítani a feleségnek második fokban lévő sógorait. — A sógorsági viszony ábrában:

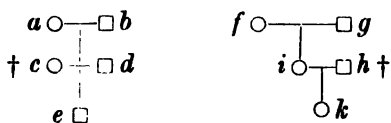

$f =$ férj, $g =$ feleség.

Egyenes ágon f -nek sógorai: c mint ipa, d mint napa; g -nek sógorai: a mint ipa, b mint napa; f veje c -nek és d -nek, g pedig menyé a -nak és b -nek.

Oldalágon: f -nek sógorai: h mint g -nek nőtestvére, g -nek sógora pedig e mint férjének fitestvére.

A mostohaszülék és mostohagyermek közötti sógorsági viszony ábrában:

Ez ábra szerint d özvegnő s leánya e , i özvegy s fia k . — i feleségtől vette d özvegyasszonyt. Ennélfogva i mostohaatyja e -nek s ez mostohaleánya i -nek, d pedig mostohaanyja k -nak, és k mostohafia d -nek; e és k között nincsen sógorsági viszony, valamint a b és f g között sem.

140. §.

Tiltott sógorsági fokozatok.

Mózes törvénye egyenként sorolja elő azon sógorsági viszonyban létező személyeket, kik között a házasság természeti

s erkölcsi okoknál fogva meg van tiltva. E szerint a házasság meg van tiltva: vő és napa (III. Móz. XX, 14, és V. M. XXVII, 23.), meny és ipa között (III. Móz. XX, 12), egy férfi és saját testvérének felesége között (III. M. XX, 21 és XVIII, 16), kivéve azon esetet, midőn testvérének özvegyét feleségül kellett vennie, mert az előbbi házasságból fiú nem született (V. M. XXV, 5.) Tilos a házasság mostohaú és mostohaanya között (III. M. XX, 11), mostohaanya és mostohaleánya és mostohaleány leánya között (III. M. XVIII, 17), az unokaöcs és nagybátyának felesége között (III. M. XVIII, 14).

Sokat vitatkoztak a tudósok a felett, hogy vajjon III. Móz. XVIII, 18. versében e rendelkezés által: „Feleségül ne végy valamely asszonyt hűgával egyetemben, hogy amazt keserűséggel ne illessed, felfedezvén ennek szemérmét amannak életében“, meg van-e engedve a két nőtestvérrel egymás után való házasság? Nézetünk szerint e kifejezés: „amannak életében“ azt jelenti, hogy meg van engedve s hogy e versben csak a többnejűség van megtiltva.

A római jog szerint tiltva volt a házasság a sógorsági egyenes vonalon az első fokban lévő rokonok között, valamint ezeknek föl- és lemenő ágon levő vérrokonaival, az oldalálvonalon pedig az első fokú sógorok között. De ha az egyik hitvestárs halála vagy elválás következtében megszűnt a házasság, megszűnt az illetők közti sógorság is.

Az egyház a középkorban a sógorságot érvénytelenítő, házassági akadálynak kijelentette a hetedik fokig s hozzá csatolta még a második és harmadik nemű sógorságot is (affinitas secundi et tertii generis), azaz, sógorsági viszony létezett nemcsak az egyik házastárs és a másik házastársnak vérrokonai között, hanem az egyik házastárs sógorai és a másiknak sógorai között is. III. Inceze pápa és a tridenti zsinat az oldalági sógorok között megtiltotta a házasságot a negyedik fokig. Ezen sokféle házassági akadályok miatt a reformatio idejében főleg Németországban keserű panaszok hangzottak, részint azért, hogy alig volt házasság, melynek érvényességét a papság meg ne támadhatta volna, részint pedig azért, mert az akadályok alóli felmentvények sok fáradsággal és nagy költséggel voltak megszereshetők.

Az evangélikus egyház a Mózes törvényeiben foglalt sógor-

ságból eredő házassági akadályok érvényességét elismervén, a sógorság bontó természetét megszorította.

Hazánkban az országos törvények az oldalági sógorok között a házasságot a negyedik fokig tiltják. Ennélfogva az evangélikus egyház kénytelen volt sokáig az országos törvényekhez alkalmazkodni, míg III. Károly s még inkább II. József rendeletei az oldalági harmadik és negyedik fokban lévő sógorok között megengedték a házasságot.

A magyarhoni evangélikus egyházak a sógorsági tiltott fokozatok tekintetében ma egyrészt a Mózes-féle törvények, másrészt pedig a II. József-féle házassági rendelet alapján állanak. Ezek szerint a sógorságban:

1. az egyenes ágon, úgy fölfelé-, mint lefelémenőleg végtelen ízig tilos a házasság. E szerint nem léphet házasságra az ipa az ő menyével, a napa az ő vejével, a mostohaanya az ő mostohaleányával, a mostohaanya az ő mostoha fiával, sem ezek gyermekeivel.

2. Az oldalági sógorok között a második fokig tilos a házasság; de az evangélikus egyház tagjainak Ő Felsége a király, illetőleg a vallástügyi magyar királyi minister nemcsak a második, de az első fokban is megadja a felmentést. A Mózes-féle tilalmakra megjegyezzük: hogy a mely tilalom áthágása halálos büntetéssel sújtandó, az alól egyháziilag felmentés nem adható, de államiilag csak azon tilalmak alól nem adatik felmentvény, a melyek II. József rendeletében egyáltalános tilalmaknak vannak előttüntetve, tehát az egyenes vonalon lévő sógorok között.

Ezek szerint felmentvényt nyerhet egy férfi arra, hogy feleségül vegye fitestvérének özvegyét, meghalt vagy törvényesen és véglegesen elváltatott felesége nőtestvérét. József rendelete szerint az oldalágon második fokban lévő sógoroknak is az egybekeléshez dispensatiót kell kérniök.

Dispensatio nélkül egybe kelhet egy férfi az ipa vagy

napa fitestvérének özvegyével, mostohafiának özvegyével, testvérének mostohaleányával, mostohaapja vagy mostohaanyja nőtestvérével; két fitestvér elvehet két nőtestvért. A mostoha-testvérek közt nincsen sógorsági összeköttetés, ennél fogva minden akadály nélkül egybekelhetnek, de a féltestvérek soha.

Minthogy törvénytelen közöstülésből nem származik sógorság, az ágyas nincsen sógorsági viszonyban azon férfinak vérrokonával, kivel együtt él. E szerint egy férfi minden akadály nélkül házasságra léphet fitestvére-
nek ágyasával.

A római katolikus egyházban jelenleg a törvényes sógorság az egyenes ágban végtelenig, az oldalágon pedig a negyedik ízig, a törvénytelen sógorságnál pedig bezárólag a második ízig bontó akadállynak tartatik.

HARMADIK CZIKK.

Az erkölcsi épség hiánya.

141. §.

Az erkölcsi épség házassági akadályáról általában.

A házassági jogban az erkölcsi épség hiánya alatt nem értünk általában erkölcstelen cselekvényeket, melyekért a bűnös ember egyedül felelős az Istennek, a kinek törvényét megsértette és saját lelkiismeretének; hanem értjük azon büntényeket, a melyeket házastársa ellen elkövetett s ez által isteni és emberi törvényeket megsértett.

Az ősegyház minden erkölcstelenséget az egyházból való kirekesztéssel büntetett s a bűnösöket csak évekig tartó vezeklés után vette fel újra a hívők közösségébe. A nyugoti egyházban a negyedik század óta szokássá vált, hogy a megtérő bűnös a vezeklés ideje alatt házasságra nem léphetett. A nyugoti egyházban e házassági

akadály nem az erkölcsi épség hiányából, hanem a vezeklésből származott. A vezeklés (poenitentia) mint házassági akadály vagy meghatározott ideig vagy a bűnös haláláig tartott. Első esetben a kiállott vezeklés után megszűnt e házassági akadály, második esetben azonban soha sem szűnt meg. A középkor kezdetén enyhébb bánásmód és fegyelem gyakoroltatott.

A mi az ókori egyházban „a vezeklésből eredő házassági akadálynak“ neveztetett, az most „az erkölcsi épség hiányából“ vagy „a büntetből“ származó házassági akadálynak mondatik.

142. §.

A büntett mint házassági akadály.

A büntett (crimen) alatt a házassági jogban nem minden bűntény, hanem csak a házassági viszony ellen elkövetett bűntény értetik. A kánonjog szerint két bűnös cselekvény érvénytelenítő házassági akadály, t. i. a házasságtörés és a házastárs meggyilkolása.¹⁾

Mindkét büntett Magyarországon, az Osztrák birodalomban és a magyarhoni ev. egyházban érvénytelenítő házassági akadály.

1. A paráznaság (adulterium) vagy házasságtörés házassági jogunk szerint érvénytelenítő házassági akadály azon személyek között, kik azt elkövették; de csak úgy, ha a házasságtörés már az egybekelés előtt törvényszékieleg lett bebizonyítva s elítélve (II. József r. 18. §.), mely esetben a házasságot érvénytelenné teszi, akár közbejött a házassági ígérés akár nem.

¹⁾ A kánonjog írói azelőtt több bűnös cselekvényt az érvénytelenítő házassági akadályok közé soroztak, melyek a „glossa“ szerint következők:

„Incestus, raptus sponsatae, mors mulieris,
Susceptus propriae prolis, mors presbyterialis,
Vel si poeniteat solenniter aut monialem
Accipiat: prohibent haec conjugium sociandum.“

A törvényszéki ítéletben néha ki van mondva, hogy a paráznak egymással házasságra nem léphetnek. Ilyen ítélet alól azonban felmentésért lehet folyamodni az illetékes törvényszékhez.

A ki a paráznaságot az egybekelés után okúl akarná felhasználni a házasság megsemmisítésére, azt keresetével el kell utasítani. Hasonló bánásmód alá tartozik azon eset is, midőn a házasságtörés közönségesen ismeretes volt ugyan, de az ártatlan fél bűnös házastársát perbe nem fogta, s így a házasságtörés nem képez házassági akadályt. Ennélfogva ha a házasságtörő az ártatlan házastárs halála után, azon személylyel lépett házasságra, a kivel a házasságtörést elkövette, e házasság meg nem támadható sem a házasfelek sem mások által.

2. A hitvesgyilkolás bontó házassági akadály a keresztyén egyházakban. II. József rendeletének 19. §-a szerint: „Nem képesek a házasságra, kik az egyik félnek célba vett házassága útjában álló házastársát megölték, akár követtetett el a gyilkosság önmaguk által, akár az ő megbízásukból más által; továbbá akár a két fél beleegyezésével, akár pedig csak az egyik fél által, a másinak tudta és akarata nélkül.“

A római kath. egyházjog szerint ha a hitvesgyilkolás házasságtörés nélkül az egyik fél tudta és befolyása nélkül megtörtént, a köztök létre jött házasság érvényes, a magyarhoni ev. egyházjog szerint azonban a hitvesgyilkolás mindenkor érvénytelenítő akadály, akár a gyilkolás az egyik fél tudtával és beleegyezésével, akár a nélkül történt.

A hitvesgyilkolás közjogi természetű, de csak viszonylagos akadály; ennélfogva a gyilkos csak a bűntársával nem köthet érvényes házasságot, de mással igen is.

Némely jogászok azt állítják „hogy az ily bűnösök

közi házasság érvénytelenítésére az is elegendő, ha kimutatatik, hogy noha a gyilkolás tényleg meg nem történt, de a czélba vett egybekelés útjában álló házastárs élete ellen kísérlet történt.“ Nézettünk szerint II. József rendeletében előforduló „megölték“ szó („occi-derunt“) a végrehajtott gyilkosságot jelenti. — Az osztrák polgári törvénykönyv (68. §.) szerint a hitvesgyilkosok érvényes házasságra akkor sem léphetnek, ha a gyilkosság végbe nem vitetett.

A pusztá gyanú vagy vád alá helyezés még nem képez házassági akadályt, hanem csak az illetékes törvényszékek által kimondott jogerejű elítélés.

3. Súlyos börtönbüntetésre való ítélet a házasságra lépést akadályozza, mert a házasság egyik czélja, a házastársaknak együttlakása, lehetetlen. Ennélfogva súlyos börtönbüntetésre ítélt gonosztevő, ítélete kihirdetése napjától és addig, míg büntetés ideje tart, érvényes házasságra nem léphet. E tilalom ki nem terjed azokra, kik kisebb vétségért vagy rendőri kihágásért ítéltettek el. Ez akadály a dolog természetéből s az állami törvényekből foly; ennél fogva az alól való felmentvény az állami illetékes hatóságoknál s törvényszékeknél megszereshető.

143. §.

Valláskülönbség.

Az Újtestamentomban a valláskülönbség mint házassági bontó akadály nem fordul elő. Pál apostol különbséget tesz oly házasság között, a mely eredetileg pogány vagy zsidó hitestársak között kötött, de később az egyik fél keresztyén hitre térvén, vegyessé lett és oly házasság között, a melyre a hívő keresztyén a hitelennel lépni készül. Az előbbinek érvényességét elismeri, az utóbbit

pedig nem helyesli. Az első háromezázadbéli egyház-
atyák közt némelyek kárhoztatták a keresztyének és a
hitetlenek közti házasságokat, de az ily házasságok
érvényességét elismerték. Később a római keresztyén
császárok az ily vegyes házasságokat semmiseknek jelen-
tették ki. A római kath. egyházban a keresztyén és
nemkeresztyén közti házasság érvénytelen. Minthogy
ez akadály nem isteni, hanem emberi jogon alapszik,
alóla felmentést fontos okoknál fogva csak a római pápa
adhat.

Hazánkban az I. László király idejében a szabolcsi
országgyűlésen 1092. évben hozott törvény érvénytelen-
nek mondja a keresztyén és nem-keresztyén közti házas-
ságot. II. József rendeletének 10. §-a így hangzik: „A
keresztyén vallást követő alattvalónk s más nem e val-
lást követő közti házasságot semmisnek és érvénytelennek
nyilvánítjuk.“ Hazánkban az országos törvények értelmé-
ben a keresztyén és zsidó közti házasság akkor is érvény-
telen, ha külföldön kötött, vagy ha az egyik fél kül-
földi származású. Ez akadály alól a római pápa sem
adhat felmentvényt, mert a hazai törvényen alapuló aka-
dály alól csak a magyar király adhat felmentést.

A vegyes házasságokról bővebben szólunk a 152. §-ban.

144. §.

*Csak a római kath. egyházban előforduló házassági
akadályok.*

A római kath. egyházban még számos tiltó házas-
sági akadályok vannak, melyek a következő versben
foglaltatnak:

„Sacratum tempus, vetitum, sponsalia, votum,
Impediunt fieri, permittunt facta teneri
Connubia.“

1. Szent vagy zárt idő alatt (*tempus sacratum vel clausum*) azon napokat kell érteni, melyeken ünnepélyes lakadalmak meg vannak tiltva. Az ókori egyházban a gyász napokon nemcsak az esketés, hanem a „coitus“ is tiltva volt. A kánonjogban ilyen zárt idő a nagybőjti és adventi időszak s a főünnepek. Minthogy a zárt időre nézve a nemzeti egyházak különbözőleg intézkedtek, a tridenti zsinat (Sess. XXIV. c. 10. de ref. matr.) azt rendelte, hogy adventi első vasárnaptól kezdve vízkeresztig és hamvazó szerdától husvétutáni első vasárnapig az ünnepies házasságokra vonatkozó régi tilalmak megtartassanak; más időben pedig ünnepélyes házasságok megkötését megengedi. E kánon szerint tehát a csendes esketés meg van engedve és csak a zajos ünnepélyeségek vannak eltiltva. Hazánkban a r. kath. egyház a zárt időt a régi szokás szerint megtartja s nemcsak az ünnepélyes, de a csendes esketés is püspöki felmentés nélkül tilos.

Nézetünk szerint a házasság isteni rendeleten alapuló intézmény, ennél fogva bármely időben köthető, mert törvényessége nem függ az időtől, hanem a törvény által megszabott kellékektől. A magyarhoni ev. egyházban tehát az esketés adventi és bőjti időben meg van engedve, de a más vallásuak iránti kiméletből mindenkor a legnagyobb csendben végzendő.

2. Tilalom („*Vetitum vel interdictum ecclesiae*“) nem egyéb, mint az esketésnek az illetékes egyházi hatóság részéről alapos okból történt betiltása. A pápa, mint a r. kath. egyház legfelső törvényhozója megtilthatja bármely házasság megkötését. A püspök megtilthatja az esketést, hogyha valamely akadály gyanúja forog fenn, vagy ha nagy botrány keletkezhetnék az egybekelésből. A tilalom ellenére eskető plebános egyházi fenyték alá

esik, a házasfelek pedig addig egymástól elválaszthatók, míg a tiltó ok tisztába nem hozatik.

A magyarhoni evang. egyházban csak azon tilalmak vétetnek tekintetbe, melyeket az állam törvényei s ezeken alapuló ministeri rendeletek állítottak fel, pl. a kiskorúság, a katonakötelezettség stb.

3. A jegyváltás (sponsalia) annyiban házassági akadály, a mennyiben a jegyes addig, míg az eljegyzés köteléke az illetékes egyházi törvényszék ítélete által fel nem bontatik, vagy annak kötelező ereje valamikép meg nem szűnik, egy harmadik személylyel házasságra nem léphet.

4. A szűzességi fogadalom (votum castitatis) valaki által Istennek tett oly ígéret, hogy egész életét szűzen s nőtlen vagy hajadon állapotban fogja tölteni. Szűzességi fogadalom lehet: a) egyszerű örök szűzességi fogadalom (votum simplex perpetuae castitatis); b) szerzetes rendbe belépésre való fogadalom (votum ingrediendi ordinem); c) egyházi magasabb rendbe való lépés (ordinem sacros suscipiendi) és d) a házasságtól való megtartóztatás fogadalma (votum non nubendi).

A fogadalom ereje csak a pápai felmentés által szűnik meg. Elnélfogva ha szerzetes, apácza vagy világi pap pápai felmentés nélkül házasságra lép, az ily házasság semmis azután is, ha az illető más vallásra térvén át, megszűnt papnak s szerzetesnek lenni. Magyarországon az 1843. évi III. t. cz. s még inkább az 1868. évi LIII. t. cz. 8. §-a alapján az ev. vallásra áttért r. kath. pap, szerzetes vagy apácza érvényes házasságra léphet akár evangélikus akár r. kath. féllal.

A középkori egyházban még több tiltó házassági akadály volt, pl. a nyilvános vezeklések ideje (impedimentum catechismi). Hazánkban a plebános fel van joga-

sítva az esketést elhalasztani ha egyik vagy másik jegyes a r. kath. vallás alaptanaiban nem eléggé jártas. A felek a plebános eljárása ellen az illetékes püspökhöz folyamodhatnak.

HARMADIK FEJEZET.

A házassági ügyekre vonatkozó törvényhozási s felmentési jog.

145. §.

Házassági törvényhozás.

Az első három században az egyház szigorúan ragaszkodott a házasság monogam természetéhez, de a házassági ügyekben vagy Mózes törvényeihez vagy római jogelvekhez alkalmazkodott. Általánosan elismert és kötelező szabályok nem léteztek, mert az egyház egységes szervezete s az abból folyó összpontosított törvényhozási hatalom hiányzott. Konstantin áttérésével csak annyiban változtak a viszonyok, a mennyiben a római császárok által egybehívott egyetemes zsinatok általánosan kötelező hitcikkeket s némely jogi viszonyokat szabályozó törvényeket hoztak. De csak Justinian császár óta kezdték a keleti római császárok a házassági ügyekre vonatkozó egyházi kánonok tekintélyét elismerni. IX. Gergely pápa előtt a házassági ügyekre nézve nem léteztek általánosan kötelező törvények, hanem minden nemzeti egyház önállólag intézkedett. A IX. Gergely utáni pápáknak sikerült az egyházi törvényhozást a római pápa kezében összpontosítani s a kánonjog házassági szabályainak az államhatalom részéről teljes elismerését megszerezni. A XVI. századig a házassági ügyekre vonatkozó törvényhozás kizárólag az egyház kezében nyugodott. A tridenti zsinat (Sess. XXIV. can. 4. de sacr. matr.) azt állítja, hogy „a házassági bontó akadályokat egyedül az egyház állíthatja fel.“ Minthogy a házasság szentség, ennél fogva a házasság lényege és érvénye körül csak az egyház hozhat törvényeket s kizárólagos joggal bír ezen akadályok alól való felmentésre és a házasság érvényessége feletti határozásra. A r. kath. egyház tántoríthatlanul ragaszkodik a tridenti zsinat rendelkezéséhez.

A reformatio a házasságot szentségi természetéből kivetköztette, és a házassági törvényhozást az államra és az egyházra bízta. A reformátorok szerint a házasságot az Isten rendelte s a házassági ügyekre nézve is szabályozó az Isten igéje. Ennélfogva az Isten igéje feljebb áll minden emberi rendelkezésnél és fogadalomnál (Aug. Conf. XXIII. cz.).

Hazánkban az evangélikus egyház a bécsi békekötésig tényleg rendelkezett a házassági ügyekben az országos törvények és a kánonjog értelmében és csak azon szabványokat szüntette meg, melyek az Isten igéjével s a hitvallásokkal ellenkeztek. A bécsi és linczi békekötés szerint az evangélikus egyház olyan jogokkal ruházta fel, a milyenekkel a r. kath. egyház bírt; ennélfogva a házassági ügyeket maga rendezte, a mint az az akkori esperességi rendtartásokban látható.

III. Károly királynak 1731. évben kibocsátott rendelete a házassági ügyekre vonatkozó biráskodást a r. kath. egyházi székekre bízta azon utasítással, hogy azokban az evang. egyház elvei szerint ítéljenek. E rendelet is elismeri az evang. egyháznak a házassági ügyekre vonatkozó törvényhozási s rendelkezési jogát s egyedül a biráskodás jogától fosztja meg.

II. József uralkodása alatt a házassági ügyekre nézve azon elvek uralkodtak, hogy egyedül az állam van jogosítva az érvényes házasság kellékeit megszabni és a polgárjogi házassági akadályok alól felmentéseket adni. Ez elvek az 1786. évi házassági rendeletben foglaltatnak s vallás tekintet nélkül mindenkire kötelezők voltak. Az 1791. évi XXVI. t. cz. 11. §-a szerint „Mind a két hitvallású evangélikusok minden házassági ügyének elítélése az ő saját egyházi székeikre hagyatik“, a törvényszékek szervezése s „azon elvek felállítása,

melyek szerint e törvényszékek a házassági ügyekben itélni fognak, megerősítés végett Ő Felségének felterjesztessenek.“ „Mi a hazai törvények által tiltott (vérségi és sógorsági) az evangélikusok elvei által pedig megengedett fokozatokban leendő engedélyezést illeti, Ő Felsége az evangélikusokat, az illetén engedélyeknek, a harmadik és negyedik fokozatban, nála keresésétől egyszer mindenkorra felmenti.“

Ezekből látjuk, hogy az evang. egyháznak joga van a házassági ügyeket egyházilag rendezni, egyházi törvényszékeket felállítani s a házassági ügyekben biráskodni.

146. §.

A házassági akadályok megszűnése. Felmentés.

1. A házassági akadályok természetük és hatályuk szerint különbözőleg szűnhetnek meg.

a) Vannak oly akadályok, melyek idő folytán magoktól elenyésznek, pl. a kiskorúság a nagykorúság elérésével, a katonakötelezettség az életkor 24. évével, a fennálló házasság a másik házasság halálával, a nőszületetlenség.

b) Némely akadályok a házasfelek, illetőleg a jogai-
ban sértett fél akaratával megszűnnek, ilyenek a magánjogi természetű akadályok, pl. tévedés, nőrablás.

c) Az isteni jogból s a házasságra lépni akaróknak testi és lelki fogyatkozásaikból származott akadályok soha sem szűnnek meg, pl. vérrokonság az egyenes vonalon és az oldalvonal első fokán.

d) Vannak oly akadályok, melyek felmentés útján megszüntethetők.

2. **Felmentés.** Felmentés (dispensatio) a házasságot tiltó törvény hatályának valamely esetben való felfüggesztése. Felmentés csak azon házassági akadályok alól adható,

melyek emberi jogból folynak. A ki a házassági ügyekre nézve törvényhozási joggal bír, azé a felmentési jog is.

A r. kath. egyházban a bontó akadályok alól egyedül a római pápa, némely tiltó akadályok alól a püspökök is menthetnek fel. A szűzességi örök és feltétlen fogadalom és a vegyes vallás tiltó akadály alól egyedül a pápa menthet fel. A püspökök önjogúlag menthetnek fel következő tiltó akadályok alól: szent idő, tilalom, eljegyzés, ideiglenes szűzességi fogadalom, a „votum non nubendi“, a „votum suscipiendi sacrum ordinem“ és a kihirdetések alól.

A magyarhoni evang. egyházban a felmentés jogilag az egyházi hatóságokat, tényleg a magyar királyt illeti. Nevezetesen az oldalági második fokú vérrokonok és az első és második fokú sógorok csak akkor léphetnek házasságra, ha erre az illetékes ev. püspök véleményezése alapján a magyar királytól engedélyt nyertek.

A folyamodvány „A nagyméltóságú vallás- és közoktatástügyi magyar királyi ministeriumhoz Budapesten“ intézendő.

1. A folyamodványt egy ívpapírosra kell írni s a felmentést a folyamodók nevében kérni. A folyamodványt a jegyesek mindegyike vagy sajátkezűleg maga, vagy ha írni nem tud, nevében más hiteles személy írja alá. Ez utóbbi esetben a két jelenlévő tanúnak neveik kiteendőek.

2. A folyamodványban azon nyomós okok és érvek („graves rationes“), melyeknél fogva az akadály alól felmentés kéretik, pontosan és körülményesen elősorolandók, hogy a törvény azon kívánalmának, mely szerint a felmentés csak nyomós okoknál fogva adathatik meg (Józs. r. 16. §-a), elégtéve s azon kellemetlenség, hogy a felmentés az indokolás hiánya miatt megtagadtassék, elhárítva legyen.

Ezen okok a kánonjog tanárai szerint vagy tisztességesek vagy becstelenítők. — A tisztességes okok (*Causae honestae*) követhetők: „*angustia loci*“, azaz, ha a jegyesek lakóhelysége csekély lakossággal bír, úgy, hogy e miatt a rokonok közti házasság szükségesnek mutatkozik; „*incompetentia dotis*“, midőn az arának vagy semmi vagy igen csekély vagyona van; „*aetas puellae superadulta*“, midőn a hajadon életének 24 évét meghaladta; „*bonum pacis*“ midőn a házasság által két család közötti ellenségeskedés megszüntetett; „*matrimonium bona fide contractum*“ midőn a házasság jóhiszemben kötött, mert a jegyeseknek a főnforgó akadályról nem volt tudomása; „*conservatio familiae illustris*“ vagy „*conservatio bonorum in familia*“; „*legitimitatio*“, a házasságon kívül született gyermeknek utólagos törvényesítése, a jegyeseknek egymásközti igaz szeretete, a leány teljes árvasága stb.

A becstelenítő akadályok (*causae infamantes*) közé tartoznak: „*copula scienter habita cum impregnatione sponsae*“; „*evitatio scandali*“; „*infamia mulieris sine copula*“, midőn jegyesével szoros viszonya miatt rossz hírbe jött. — Némely esetekben felmentés adatik a becstelenítő ok kitétele nélkül is, mert Józ. r. 47. §-a szerint „*impedimentum in quantum possibile fuerit, semper occulte tollendum est*“ = becstelenítő akadály, a mennyire lehet, mindig titokban lesz elhárítandó.

3. Az így elkészült folyamodvány az illetékes lelkésznek, ha pedig a házasulandók különböző egyházközségekben lagnának, a vőlegény lelkészének, átadandó, ki vagy a folyamodványon magán vagy külön lapon pontos és avatos tanubizonyságot teend, hogy „a folyamodványban felhozott okok valósággal léteznek.“¹⁾

¹⁾ Ha a két egyházközség két külön esperességhez tartozik, akkor a vőlegény a folyamodványt a maga esperesének küldi át, ez pedig saját püspöke útján a ministeriumhoz.

A lelkész a folyamodványban felhozott okokra nézve külön lapon akkor tegyen tanubizonyságot, ha ezen okok valósággal nem léteznek; mert ha a kért dispensatio megtagadtatik s a felterjesztett iratok a lelkészhez visszakerülnek, az általa kiállított bizonyítványt visszatarthatja és egyedül a felszerelt folyamodványt adja át a kérelmezőknek.

4. Az illetékes lelkész a házasulandók vérrokonsági vagy sógorsági viszonyát világosan és szembeszökőleg előtüntető törzsfát készít, a melynek felirata: „Vérrokonsági (sógorsági) fokozatot kimutató okirat“ s mely alá következő szöveg irandó: „Hogy ezen törzsfá alakjában elkészített kimutatás szerint N. N. nőtlen ifjú (vagy özvegyférfi) N. N. hajadonnal (vagy özvegynővel) az oldalági második (vagy első-második) fokban áll vérrokonsági (vagy sógorsági) viszonyban, hitelesen és hivatalosan bizonyítom.“ Kelt stb. hivatalos pecsét, aláírás.

A törzsfához melléklendők következő anyakönyvi kivonatok:

- a) A vőlegény keresztlevele.
- b) A menyasszony keresztlevele. (Több anyakönyvi kivonat nem szükséges).
- c) Özvegység esetében a meghalt házastársnak halotti levele.
- d) Ha az özvegynő férjének meghalálózása óta még nem telt el hat hónap, (három hó múlva) orvosi vagy szülész-női bizonyítvány arról, hogy a menyasszony nincsen terhes állapotban.
- e) Az elvált személy kérvényéhez az elválasztó ítélet csatolandó.

5. Kiskorú jegyesek folyamodványaihoz melléklendő, mindkét jegyes atyjának, vagy ennek nem létében nagyatyjának nyilatkozata arról, hogy a czélzott házasságba beleegyeznek. Az árva kiskorúakra nézve a gyámhatóság beleegyezése is szükséges.

6. A folyamodványhoz politikai bizonyítvány csatolandó, a melyben a polgári község előljárósága hivatalosan bizonyítja: „hogy a házasulandók egybekelését a vérrokonság vagy sógorság tilos fokait kivéve, semmi politikai (közjogi) vagy polgári (magánjogi) akadály nem

gátolja.“¹⁾ Ha a helyhatóság szab. kir. vagy rendezett tanácsú város, a bizonyítványt aláírja a polgármester; de ha a község megyei hatóság alatt áll, akkor a községi előjáróság aláírása mellé a szolgabírónak aláírása is szükséges, mely „a bizonyítvány tartalmának valóságát megerősíti.“ Az egyszerű „láttam“ vagy névaláírás itt nem elégséges. (Vallástügyi min. 1871. évi május 16-án 10.054. sz. a. r.)

7. A felmentésért fizetendő díjat a ministerium a kérelmezőknek vagyoni és társadalmi állása szerint szabja meg. Erre szükséges a községi előjáróság által kiállított vagyoni bizonyítvány, még pedig külön mindenik jegyes részére, a már birtokukban lévő vagy örökség szerint reájuk szállandó vagyon mennyiségének és minőségének kitételével. E bizonyítványt a szolgabíró is írja alá a 6. pont alatt említett esetben; de itt a pusztá „látta-mozás“ is elégséges.

8. Ha a folyamodók mindenike teljesen vagyontalan s a felmentési díj elengedéseért folyamodnak, szegénységről szóló bizonyítványt állít ki számukra a helybeli község előjárósága s e bizonyítványt a lelkész is aláírja. A vármegyei hatóság alá tartozó községi bizonyítványát a szolgabíró is hitelesíti.

9. Az így felszerelt folyamodvány az illetékes lelkész által az illető esperesnek s ez által a püspöknek beküldendő, ki azt a maga hivatalos bizonyítványával s azon kijelentésével ellátva, hogy „a felmentés az evang. egyház elvei szerint megadható“, a legfelső helyre felterjeszti.

¹⁾ Politikai akadály pl. hadkötelezettség, külföldiség; polgári akadály pl. az éretlen kor, elmebetegség stb. Itt nem kell bizonyítani, hogy a folyamodónak politikai vagy erkölcsi magaviselete kifogás alá nem esik.

Jegyzet. A folyamodvány és a mellékletek 50–50 kros bélyeggel látandók el. A szolgabírói hitelesítő aláírásokra külön bélyeg nem szükséges. Szegénységi bizonyítvány mellett, — a mi az okiratok mindenikére feljegyzendő, — bélyeg nélkül állítandók ki az okiratok. A folyamodvány egész ívre, a mellékletek csak félvívre irandók. Ha az egyik jegyes ágostai hitvallású a másik pedig helvét hitvallású evangélikus, az illetékes lelkész a vőlegény lelkésze, ennél fogva ennek püspöke is.

A felmentési díjakat a minister az egyházkerületek jótékony céljaira küldi. Ha a jótékony cél a minister átiratában meg nem nevezi, a díjak hova fordításáról az egyházkerületi gyűlések intézkednek.¹⁾

NEGYEDIK FEJEZET.

A házasságkötés módja.

147. §.

Bevezetés.

Hazánkban országos és egyházi törvények szerint a házasság lényeges kellékeihez tartozik a kihirdetés és nyilvános egybekötés.

¹⁾ Ha a jegyeseknek egyike evangélikus, a másika pedig r. katolikus, akkor az evangélikus az előadott módon folyamodik Ő Felségéhez felmentvényért a vérrokonsági vagy sógorsági házassági akadály alól; a r. katolikus fél pedig saját egyházi főhatóságához. Minthogy a r. kath. egyházban a mellékon lévők között a házasság a negyedik fokig van eltiltva, gyakori eset, hogy a r. kath. félre nézve igen sok bajjal jár a felmentvény megszerzése, midőn az ev. vallású jegyesre nézve házassági akadály nem is létezik. Továbbá a r. kath. félre nézve házassági akadály még a „disparitas cultus” is, ennél fogva két házassági akadály alól mentendő fel. Ilyen esetekben a r. kath. plebános vagy az ev. jegyestől azt kívánja, hogy eskü mellett ígérje, hogy minden gyermekeit r. kath. vallásban fogja nevelni, vagy a maga hivatól azon ünnepélyes ígéretet követeli, hogy ez ev. jegyesét rábírja a r. kath. vallás elfogadására vagy azon ígéretre, hogy mindkét nemű gyermekeit r. kath. vallásban fogja neveltetni s ily ígéret nélkül nem vállalkozik a felmentvény kieszközlésére. Ily esetekben az ev. lelkész kötelessége a maga hivatást követve azon kellemetlenségekre, a melyekkel a felmentvény megszerzése együtt jár s igyekezzék őket a szándékolt házasságra lépéstől lebeszélteni.

A keresztyénség előtti időben a pogány népek a házasságkötést vallási szertartásokkal létesítették. A rómaiaknál a házasságkötésnek legünnepélyesebb módja a „confarreatio” volt, midőn a házasságra lépők a pontifex maximus, a flamen Dialis (= Jupiter papja), egy papi szolga és tiz tanu jelenlétében egy áldozati kalácsot (far = lisztből) részint az isteneknek áldoztak, részint egymásközt megosztván, megettek.

Az egyház kezdetben csak azt kívánta, hogy a jegyesek házasságra lépésöket a püspöknek jelentsék be, később a házassulandóknak egyházi megáldatását rendelte el. — Először VI. Leo keleti r. császár rendelte el, hogy a házasság érvényességére szükséges a papi áldás.

A nyugoti egyház különféle visszaélések elkerülése végett azt rendelte, hogy a házasságok istentisztelet alkalmával kihirdetessenek s a papi áldás is kiszolgáltassék.

Az evangélikus egyházban azon szabályozó rendelkezés szerint, a kihirdetés csak azután eszközlendő, midőn előleges vizsgálat folytán a lelkész meggyőződött a felől, hogy a jegyesek között házassági akadályok nem forognak fenn. Az ilyen vizsgálat történhetik az eljegyzés előtt vagy az eljegyzés után, de mindenkor a kihirdetés előtt. Ha a jegyesek két különböző egyházközségben laknak, akkor a menyasszony lelkésze az előleges vizsgálatot tegye meg. De erről egyházi rendtartásaink nem intézkedtek, ezért a vőlegény lelkésze is fel van jogosítva e vizsgálat végrehajtására. A vegyes házasságra lépő evangélikus jegyesre nézve kötelességének tartsa az illető evang. lelkész nemcsak a házassági akadályok tekintetében a szigorú vizsgálatot végbe vinni, de őt arra is figyelmeztetni, hogy a mi a r. kath. jegyesre nézve házassági akadály, az sokszor rá nézve nem akadály s hogy a megkötésre ő is fel van jogosítva.

Ha a lelkésznek közvetlen tudomása van arról, hogy a jegyesek közt semmi házassági akadály nem létezik, akkor a vizsgálat felesleges. Ha azonban erre nézve

biztos tudomása nincsen, köteles legalább két tanú jelenlétében következő kérdések alapján az ügyet megvizsgálni:

1. Önkényt és szabadakarattól kívánnak-e a jegyesek egymással házasságra lépni? E kérdésre nézve a jegyeseknek állítása vagy tagadása elégséges bizonyíték.

2. A többi kérdésekre nézve a jegyeseknek állítása nem szolgál elégséges bizonyítékkal, hanem szükséges okiratok, tanúk vagy eskü általi bizonyítás. A házassági ügyekben csak a közokiratoknak van bizonyító ereje. Hivatalos okiratokkal következő ügyekben kell bizonyítani:

a) Milyen vallásuak s korúak a jegyesek? Erről meggyőződést nyer a lelkész a jegyeseknek keresztleveleiből, melyeket követelni tartozik azon jegyesektől, a kiknek születése bevezetve nincsen az ő parochialis keresztelési anyakönyvébe. Mikor a házasulandó vagy férjhez menendő nem képes keresztlevelét bemutatni, esetről esetre jelentést kell tenni a vallásügyi ministernek, hogy az illetők illetőségi helyének és egyéb kipuhatható adatoknak megállapítása végett szabályszerű vizsgálat rendeltessék el és ennek eredményéhez képest vagy a születésnek utólagos bejegyzése vagy a felderített más adatok alapján házasságra léphetése megengedhető legyen. Ha a jegyes nem azon vallású többé, a milyennek keresztlevele mondja, e tényt bizonyítsa be hiteles áttérési bizonyítvány által. Keresztelt zsidóktól nemcsak keresztelési, hanem születési bizonyítványt is kell követelni. (Lásd e munka 632—634. l.)

b) A 24 éven alóli korban lévő jegyesek a szülők, illetőleg a gyámhatóság által kiállított okirattal bizonyíthatják, hogy azok engedélyével házasságra léphetnek. A szülők nyilatkozata a lelkész előtt élő szóval is történhetik. Oly kiskorú ifjak, kik a szülei háztól elválva

külön háztartást visznek (pl. hivatalnokok, néptanítók, iparosok, kereskedők stb.) szülői beleegyezésre nem szorúlnak. Ha a szüle akadályozná a tervezett házasságra való lépést, folyamodják az illető vőlegény az illetékes hatósághoz nagykorúsításért.

c) Ha a vőlegény életének 18. évét betöltötte egészen 24 éves koráig azt tartozik hiteles okiratokkal bebizonyítani, hogy vagy kivételes nőstülési engedélyt nyert, vagy a sorozó bizottság rendelkezése folytán az illetékes hatóság által a hadkötelesek lajstromából töröltetett vagy hogy hadkötelezettségének eleget tett.

d) Özvegyek hiteles halotti bizonyítvánnyal tartoznak igazolni előbbi házastársuk halálát.

e) A kiknek házassága törvényesen felbontatott eredetiben tartoznak felmutatni a magyar királyi Curia-nak ítéletét.

f) Az idegenek az illetékes polgári hatóság által kiállított okirattal tartoznak bizonyítani, hogy szabadok, vagy hogy engedélyt nyertek a házasságra, valamint azt is, hogy magyar állampolgárok-e vagy külföldiek.

g) Ha a jegyesek közt oly házassági akadály volt, mely felmentvényvel megszüntetett, a felmentvényt elő kell mutatni.

3. Tanúk általi bizonyítás meg van engedve oly esetekben, melyeket hiteles okiratok által bebizonyítani nem lehet, pl. az egyik házastárs halálát, az idegen férfi nőtelenségét vagy az idegen ara hajadonságát stb. E tanúk a jegyeseknek közel rokonaik is lehetnek.

4. Az eskü II. József rendeletének 33. §-a szerint azon esetben rendes bizonyíték, ha a jegyesek kihirdetés alóli felmentvényt kérnek.

Jegyzet. A r. kath. egyházban az előleges vizsgálat arra is tartozik, vajjon a jegyesek elegendőképp jártasok-e a

r. kath. egyház tanaiban? Ha a jegyesek a műveltebb osztályokhoz tartoznak, akkor a tanítás megrövidíthető, vagy el is maradhat.

148. §.

A kihirdetés.

1. A kihirdetés (proclamatio, promulgatio) a kötendő házasságnak nyilvánossá tétele azon czélból, hogy a netán fenforgó, de a jegyesek által nem ismert, vagy eltírt házassági akadályok a közönség által felfedeztessenek. A magyarhoni evang. egyházban a háromszori kihirdetés lényeges házassági kellék, melynek hiánya érvénytelenítő házassági akadályt képez. II. József rendeletének 34. §-a szerint a háromszori kihirdetés, vagy erre nézve az illetékes polgári hatóságtól nyert felmentés nélkül kötött házasság „sem mis és érvénytelen.“

A r. kath. egyházban a kihirdetés elmulasztása mellett kötött házasság törvénytelen, de nem érvénytelen; ennél fogva a háromszori kihirdetés alóli felmentés utólag is megszerezhető.

A kihirdetés jogi és egyházi okoknál fogva szükséges. Ugyanis a házassági szerződésből eredő jogok és köteleességek nemcsak a házasságra lépőket, hanem a társadalmat is illetik, mely a kihirdetés alkalmával ügyel arra, hogy ezen házasság által sem egyes polgárok jogai, sem az állam vagy egyház törvényei s intézményei ne legyenek megsértve. Egyházi szempontból a kihirdetés azért szükséges, hogy az egyhitű testvérek részt vehessenek a házasulandók örömében s imádkozhassanak azok boldogságáért.

2. A kihirdetés a francia egyházban volt szokásban s innen ment át a többi nemzeti egyházakba. E szokást a negyedik lateráni zsinat (1215) törvénynyé emelte, melyet a tridenti zsinat megerősített (Sess. XXIV. c. 1. de ref. matr.) s a kihirde-

tés módját is meghatározta. A r. kath. egyházban a kihirdetés a nagyszámú házassági akadályok miatt vált szükségessé. Ennélfogva a plebános, ki háromszori kihirdetés vagy az alóli felmentés nélkül valakit megesketne, három évig hivatalától felfüggesztetik; az egybekeltek és a tanúk a körülményekhez képest bűnhődnek és ha az esketés után valamely bontó akadály bejelentnék s bebizonyíttatnék, a házaspár egymástól elváltaként, az utólagos felmentés vagy épen nem, vagy csak nagy nehezen adatik és az ily házasságból származott gyermekek törvénytelenek.

Az evangélikus egyház a kihirdetést elfogadta, de mert a házasságnak lelkész általi megkötésére nagy súlyt fektet, a kihirdetés nélkül kötött házasság legtöbb helyen nem tekintetik semmisnek, pl. Poroszországban, Svédországban. — A semptei consistorium XVII. cz. szerint a „jegyesek a házasságkötés előtt a gyülekezetben kihirdetendők“; de hányszor? s mi a kihirdetés elmulasztásának következménye? arról a consistorium mit sem rendelt. A rózsahegyzi zsinat XIV. cikke így szól: „Circa matrimonialia observetur trina promulgatio matrimonia contrahentium, praeter casum specialis necessitatis.“ De a háromszori kihirdetés nem okvetlenül szükséges a mágnások és előkelő nemesek házasságához.¹⁾ Ebből látjuk, hogy egyházunkban II. József rendelete előtt, a kihirdetés elmulasztása nem képezett bontó akadályt. Austriában a kihirdetésnek és a házasságnak ettől föltételezett érvényességére nézve elég, ha legalább egyszer megtörtént, ennél fogva ha a jegyesek akár tévedésből, akár hanyag mulasztásból csak egyszer vagy kétszer hirdették volna ki, e hiány a házasság érvényességét megrontani nem képes, de „részint a jegyesek, részint a lelkészek kötelesek ahhoz mért büntetés alatt arra ügyelni, hogy minden előszabott közzétételek kellő alakban megtörténjenek“ (Austr. polg. t. 74. §-a.)

3. A kihirdetés végrehajtására nézve egyházi rendtartásaink ekképen rendelkeztek: Ha az illetékes lelkész

¹⁾ „Ubi illustrium et nobilium familiarum fiunt matrimonia . . . non in forma promulgationis fiat mentio, verum ore tur pro successu matrimonii eorundem, una, vel si quis desideraverit, altera vice.“

meggyőződött a felől, hogy a szándékolt házasságnak semmi akadály sem áll útjában, vagy hogy ez illetékes úton és módon el lett hártva, következik a kihirdetés, mely II. József házassági rendeletének 31. §-a szerint végbeviendő. Minthogy hibás módon végrehajtott kihirdetés miatt a megkötött házasság érvényessége megtámadható, azért a kihirdetésben e rendelet 31. §-a szabályozó, mely így szól: „Minden házasságot, mielőtt megköttenék, a jegyesek egyházában valamelyik vasárnapon vagy ünnepen, a szentbeszéd rendes idején, („De praecepto tempore Concionis“ = a főistentisztelet idején) vagy midőn a nép különben eléggé egybegyülekezve van, nyilvánosan kihirdetni, ez alkalommal mind a vőlegény mind a menyasszony vezeték- és keresztnévét, születéshelyét, állapotát és életmódját világosan megjegyezni s e kihirdetést még két vasárnapon vagy ünnepen ismételni kell, hogy mindenkinek ideje legyen az előtte netalán tudva levő házasságbontó akadályt felfedezni.“

E rendelet szerint tehát szigorúan megtartandó:

a) A kihirdetésnek a házasulandók egyházközségében kell történnie. Saját egyházközségek pedig az, a melyben házasságralépésök idején tényleg laknak.

A r. kath. egyházjog különbséget tesz rendes és tartózkodási lakhely között. Rendes lakhely (domicilium) az, a hol a jegyesek állandóan letelepedtek pl. a földbirtokosok, kereskedők, iparosok, tisztviselők állomáshelye, kiskorúaké szüleik lakhelye; tartózkodási lakhely (quasi domicilium) az, a hol valaki a nélkül, hogy állandóan letelepednék hosszabb ideig tartózkodik, pl. cselédek, munkások stb. E megkülönböztetés a rendeletben nem fordul elő, hanem 32. §-a szerint valakinek egyházközsége az, a melynek területén hat hétnél tovább tartózkodik.

b) Ha az eljegyzett személyek „két külön egyházközséghez tartoznak, a háromszori kihirdetés mindegyik

egyházban előre bocsátandó“; sőt ha valamelyikök egy harmadik egyházközségből költözött át jelenlegi lakóhelyére, de abban még nem töltött hat hetet, a kihirdetés ama harmadik egyházközségben is történjék. (Józs. r. 32. §-a.)

Azon jegyesek, kik sem rendes sem tartózkodási lakóhelylyel nem bírnak, azon egyházközségben, a melyben házasságra akarnak lépni és születésök helyén kihirdetendők.

c) A kihirdetésnek a templomban kell történnie, mert ez az istentisztelet helye, még pedig „három egymásra következő vasárnapon vagy ünnepen“. Az ünnep olyan legyen, mely az egész magyarhoni evangélikus egyházban vagy legalább az egész egyházkertületben megtartatik. Nem elégséges jogerejű azon kihirdetés, mely a r. kath. vagy görögkeleti egyház ünnepein történt. Hétköznapokon, ha még oly nagy volna is a templomban a hívek száma, a kihirdetés érvénytelen. József rendelete világosan mondja, hogy „a kihirdetést még két vasárnapon és ünnepen kell ismételni.“ Innen következik, hogy nem szabad a házasságot kihirdetni máskor, mint vasárnapi délelőtti istentisztelet alkalmával s hogy érvénytelen a vasárnap délután vagy az idegen egyház ünnepein és hétköznapon istentiszteleten történt kihirdetés. Hogy a kihirdetés célja el legyen érve a kihirdetés történjék a szentbeszéd után a szónoki széken.

d) A kihirdetésnél mind a két jegyesnek vezeték- és keresztnévét, szüleit, születési és lakóhelyét, állapotát, életmódját és vallását világosan kell megjelölni és kijelenteni, hogy a kihirdetés hanyadszor történik. Ha özvegy-nő megy férjhez, megholt férjének nevét is kell említeni. A jegyeseknek állapotára vonatkozó körülményeket pontosan kell megjelölni, de minden megszégyenítő

körülmény (pl. hogy a jegyes törvénytelen származású) elhagyásával.

e) A kihirdetéshez azon figyelmeztetés csatolandó: „Hogyha a hívek a kihirdetett jegyesek között bármely házassági akadályt tudnának, kötelesek azt a lelkésznek feljelenteni“. E figyelmeztetés a József-féle rendeletben nem fordul elő, de a kihirdetés céljából önkényt foly.

Ha valami akadály jelentetett be, fel kell függeszteni a kihirdetést és a házasságra lépőket utasítani, hogy szüntessék meg az akadályt, vagy bizonyítsák be, hogy a vád alaptalan. A bejelentett akadály bebizonyítására egy tanú is elég, még akkor is, ha az saját gyalázatát vallja.

Az 1868. évi LIII. t. cz. 10. §-a szerint: „A netalán bejelentett akadály eltoltakolásáért a lelkész 500 forintig fokozható birsággal és félévig terjedhető fogsággal büntetendő.“

f) A kihirdetés érvénye hat hónapra terjed. Ezen időtartamot II. József rendelete nem határozta meg. Az osztrák polgári törvény 73. §-a alapján szokásba jött s az egyházkerületi rendtartásokban szabályul állított: „Hogyha a kihirdetés után 6 hónap alatt a házasság meg nem köttetik, a háromszori kihirdetést ismételni kell“; mert ezen idő alatt valamely házassági akadály támadhatott.

A kánonjog ezen időtartamot nem határozta meg, azért erre nézve a római katolikus egyházban némely püspöki megyében 6, a másokban pedig 2 hónapig érvényes a kihirdetés.

g) Kihirdetendő az olyan jegyes pár is, mely a vérrokonsági vagy sógorsági akadálytól fölmentvényt kapott, mert az ettől való fölmentés nem egyszersmind az a kihirdetés alól is.

h) „Ha az elvászott felek idő jártával szándékukat

megváltoztatni s a felbontott házassági kötést visszaállítani akarnák“ ez nem történhetik másképen, mint ha szabályszerűen kihirdették vagy a kihirdetés alól fölmentettek. (József r. 62. §-a.)

i) „Rendkívüli vagy igen fontos“ esetekben, vagy ha a késlekedés miatt veszély forogna fenn, a kihirdetés alól felmentésnek (dispensatio) van helye. (József r. 33. §-a.) A kihirdetés alól felmentést adhat a polgári közigazgatási hatóság, nevezetesen a megye területén az alispán, a szabad királyi és rendezett tanácsú városokban a polgármester. Különböző törvényhatóságok területén lakó jegyesek mindkét helyen kéri a felmentést. (1800. évi febr. 14. r.) A felmentés vagy mind a háromszori kihirdetésre, vagy pedig a másodikra és harmadikra vonatkozik. II. József rendelete szerint „a kihirdetés, a menyire lehet, legalább egyszer megtörténjék.“ Ez szokás által úgy módosított, hogy a felmentés mind a három kihirdetés alól megadatik. Ez alkalommal „tartoznak a házasságra lépendő felek azon közhatóság előtt, mely a felmentést megadja, esküt letenni az iránt, hogy előttök semmiféle egymás közt fenforgó házassági akadály nem ismeretes.“ (Józs. r. 33. §-a.) Ha a kihirdetés legalább egyszer megtörtént, az eskü felesleges. A polgári közhatósági tisztviselő a felmentvényt az illetékes lelkész ajánlására és azon bizonyítványára adja ki, hogy a házasságra lépők közt nincsen házassági akadály. — Az egyforintos bélyeggel ellátott folyamodvány mellékletei: a vőlegény és menyasszony keresztlevelei; ha valamelyik fél özvegy, a meghalt házastársnak halotti levele és a lelkésznek ajánló levele és bizonyítványa, mely egy 50 krajczáros bélyeggel ellátott iratba foglalandó össze. A folyamodványhoz csatolni kell egy forintos bélyeget, mely a kiállítandó felmentési okiratra szükséges.

k) A felek a nyert felmentési okirattal az illetékes lelkésznel tartoznak megjelenni, a kinek joga van az esketést elvégezni. A polgári hatóságnak nincsen egyéb joga, mint a háromszori kihirdetés alól a feleket felmenteni; ennél fogva törvényellenes volna arra való engedély, hogy a jegyesek a nem illetékes lelkész által összeköttethetik magokat.

l) Igen veszélyes betegség alkalmával, ha a lelkész tudja, hogy a felek közt házassági akadály nincsen felmentvény nélkül is összeadhatja a feleket, de az utólagos felmentésért azonnal kell folyamodni az illetékes polgári hatósághoz. Ilyen esetek pl. ha valaki a gyermekek törvényesítése végett ágyasával halálos ágyán akar házasságra lépni; vagy ha oly beteg férfi akar ágyasával egybekelni, a kiról mindenki hitte, hogy törvényes házasságban él.

m) A r. kath. egyházban a felmentési jog a püspököt illeti. Ha a püspök a felmentést megtagadná, ellene a jegyesek az érseknél panaszt emelhetnek. A plebánosnak nincs joga felmenteni. Ha a jegyesek két különböző püspökség területén laknak, akkor mind a két püspök adja a felmentést.

149. §.

A házasságkötés.

A házasság érvényességére okvetlenül kívántatik, hogy a jegyesek, kik között semmi házassági akadály nem létezik s kik háromszor szabályszerűleg kihirdettek vagy a kik a kihirdetés alól az illetékes hatóság által felmentettek, egyházi és állami törvények s rendeletek által megszabott módon egybeköttessenek.

Az evangélikus egyház hitvallásai nem rendelkeztek a házasságkötés módjáról. Az evangélikus egyház tiszte-

letben tartja az államnak a házassági ügyekre vonatkozó törvényhozási jogát, de maga részére igényli, hogy a házasságkötés egyházilag rendelt szertartások szerint az illetékes ev. lelkipásztor által a templomban történjék s hogy a felek a házasság életet addig ne kezdjék meg, a míg az egyház áldását nem vették.¹⁾ Az ev. egyház nézete szerint, nem abban áll a polgári házasság, hogy a házassági törvényhozást és bíraskodást az állam veszi egészen a kezébe, hanem abban, hogy a házasságkötés polgári hatóság előtt történik.

II. József rendeletének 29. §-a szerint a házasság érvényességére lényeges kellék a házasulandó személyek házasságuk feletti megegyezésének nyilvános és ünnepléses kijelentése. E rendelet így szól: „Kegyelmesen nyilváníttjuk, hogy nem minden kifejezett megegyezést tartunk elégségesnek a házasság megkötésére; sőt a házasságkötés lényegétől s múlhatatlanul szükséges feltételétül rendeljük, hogy a kölcsönös házasulási egyezés a pap, kinek egyházközségében vagy kerületében a házasulandók laknak, valamint két tanúnak jelenlétében fejeztessék ki, megengedtetvén azonban a nevezett lelkésznek, hogy maga helyett mást is állíthasson, ki nevében a házasságkötésnél jelen legyen.“ E rendelkezés a maga lényegében megegyező a tridentinai zsinat határozatával, mely így hangzik: a házasság érvényére okvetlenül megkivántatik „hogy a házasulandók kölcsönös beleegyezésüket az illetékes, vagyis a felek egyikének saját plebánosa, vagy más általa vagy a püspök által felhatalmazott pap és legalább két jelenlévő tanu előtt jelentésük ki.“

¹⁾ A tridentinai zsinat (Sess. XXIV. c. 1. de ref. matr.) is inti a házasulandókat, hogy a templomban nyert papi áldás előtt, egy földél alatt ne lakjanak.

A tridenti házasságkötés módja („Forma Tridentina“) szerint fődolog, hogy a jegyesek kölcsönös beleegyezését az illetékes pap és legalább két tanú jelenlétében jelentsék ki. Ez megtörténhetik háromszori kihirdetés vagy az ettől való felmentés nélkül is, templomban vagy templomon kívül, a plebános beleegyezésével vagy akaratára ellen is s akkor is érvényes az így kötött házasság, hogyha a plebános pusztán jelen volt, egy szót sem szólt s a papi áldás is elmaradt. Ez igen regényes házasságkötés, de aligha igazán keresztyén, mert benne épen az hiányzik, a mi a keresztyén vallás szempontjából lényeges, t. i. a papi áldás s a keresztyén testvérek részvéte. A zsinat határozata szerint e házasságkötés módja csak azon egyházközségekben érvényes, a melyekben a „decretum“ 30 napon át az egyházközség templomában ki lett hirdetve. Hazánkban a házasságkötés tridenti formája nem úgy vált kötelezővé, a mint azt a zsinat határozta, hanem a gyakorlat által. Innen foly, hogy e házasságkötés formája a szigorú jog szempontjából a r. katolikusokra sem kötelező, mert a „decretum“ tényleges kihirdetését bebizonyítani nem lehet, annál kevésbé kötelező az az evangélikusokra nézve. Innen foly az is, hogy a vegyes házasságot az ev. lelkész is kötheti egybe jogérvényesen, mert a tridenti forma alól kivett evangélikus fél ezen jogállása részesévé teszi a r. kath. felet is.¹⁾

Némely államok a tridenti zsinat határozatát érvényesnek nem ismerik el s országos törvényekben megszabták a házasságkötés módját. Ez ellen IX. Pius pápa „Ad apostolicae“ kezdetű apostoli levelében („Syllabus“ 71. p.) határozottan tiltakozik s azt tévedésnek jelenti ki.

¹⁾ E tárgyról lásd Kovács Gyula és Timon Ákos munkáit. Az első munkának czime: „A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint.“ Budapest 1883.

A magyarhoni evang. egyházban a házasságkötés érvényességére múlhatlanul szükségés:

1. hogy a jegyeseket az illetékes lelkész kösse egybe. Illetékes lelkész az, a kinek egyházközségében vagy annak területén az evang. vallású jegyesek a házasságra lépés idején laknak. A magyarhoni ev. egyházjog a lakhely jogviszonyait közelebbről meg nem határozta, ez úgy tehát a dolog természete szerint megfajtható. Erre nézve ugyanazon szabályok érvényesek, melyeket a kihirdetésnél előadtunk. (124. §.) A lelkész illetékessége a jegyesek lakhelyétől függvén, azon lelkész illetékes, a kinek egyházközsége területén (az anya- vagy leánygyülekezetben) a jegyesek legalább hat hét óta tényleg laknak.

A lelkészre nézve nem elégséges a pusztán testi jelenlét, szükséges, hogy az esketést öntudatosan végezze¹⁾ a házasulandókat lássa s beleegyezésök nyilatkozatát hallja és értse. E kellékek főleg a vegyes házasságoknál tekintetbe veendőek.

A r. kath. egyházban a r. pápa az egész r. kath. egyházban, a megyés püspök pedig egész megyéje területén illetékes a házások egybekötésére. Ennélfogva az ezek által kötött házasság akkor is érvényes, ha az illetékes plebános tudta és akarata nélkül kötött. Ilyen kiváltsággal bírnak még a bíborosok címzeik egyházai-ban, a pápai követek követségi kerületökben, és a püspöki és a káptalani közhelyettes is. A magyarhoni ev. egyházban az ev. püspök csak az illetékes rendes lelkész

¹⁾ Ha a lelkész bódító szerek által oly állapotba tétetett, hogy az előtte történekről nem lehet világos tudata, az esketés érvényességébe kétségbe vonható.

Az ev. egyházjog szerint az illetékes lelkésznek az esketésnél való jelenléte nem lehet kieroszakolt, mert pusztán jelenléte nem elégséges a házasság megkötésére.

beleegyezésével eskethet, mert az esketés az ev. lelkész parochialis jogaihoz tartozik.

2. II. József rendeletének 29. §-a megengedi, hogy az illetékes lelkészek maguk helyett más valakit is állíthassanak, ki nevökben a házasságkötésnél jelen legyen. Magától értetik, hogy ez „a más valaki“ szigorú jog szerint csak evangélikus lelkész lehet s hogy a felhatalmazás irásban vagy élő szóval adható. Ugyanis a jegyesek az ev. egyház tagjai, ennélfogva csak az ev. egyházi hatóságok alá tartoznak s „vallásukkal ellenkező szertartásokra“ nem kényszeríthetők. Az ev. segédlelkész főnöke vagy egyházközsége által kiállított meghívó levél alapján fel van hatalmazva minden előfordúlható lelkészi teendők elvégzésére s így a házasság megkötésére is. Mégis tanácsos, hogy a segédlelkész a házasságkötésnél csak akkor helyettesítse a rendes lelkészt, mikor ez elégséges ok miatt az esketésnél személyesen jelen nem lehet. A felhatalmazás legyen határozottan és az esketés előtt kiállítva s az irásbeli felhatalmazásban legyenek a felhatalmazott lelkésznek és a jegyeseknek nevei kiírva. Ha a felhatalmazás csak egy esetre adatott, azt a megbízott lelkész másra át nem ruházhatja.

A r. kath. egyházban a felhatalmazott csak presbyter lehet (Trid. Sess. XXIV. c. 1. de ref. matr.). A magyarhoni általános szokás szerint a plebános minden egyes esketésre nézve külön megbízást ad segédlelkészének.

A ágostai és helvét hitvallású lelkészek egymást helyettesíthetik; ennélfogva „a helvét hitvallásuaknak, midőn távol laknak saját hitfeleiktől, szabadságukban áll magukat az ev. egyházban megeskettetni.“ (Dunáninn. r. 345. §-a. Kanc. r. 1808. dec. 5.) Az evang. lelkészt a r. kath. lelkész is helyettesítheti (1828. nov. 29. udv. r.) nézetünk szerint csak akkor, ha az illetékes ev. lelkész

által felhatalmaztatott. Az egyházak közti egyenjoguságból következik, hogy az ev. lelkész is a r. kath. plebánost helyettesítheti, ha általa az esketésre írásban felhatalmaztatott.

3. Ha evang. vallású jegyesek két különböző egyházközség területén laknak, II. József r. 30. §-a szerint „elég, ha a házassági egyezés akár a vőlegény, akár a menyasszony lelkésze előtt nyilváníttatik.“ Ugyanezt rendeli a kánonjog is. Az innen eredhető kellemetlenségek elkerülése végett a magyarhoni egyházakban általában a szokásjog vagy egyházi rendelkezések alapján a menyasszony lelkésze illetékes az esketés végrehajtására azon szabály szerint: „Ubi sponsa, ibi copula“; mert illetlennek tartja a közönség, hogy a menyasszony az esketés előtt a vőlegény lakóhelyére menjen. Ha a menyasszony lelkésze esket, akkor a vőlegény lelkésze oly bizonyítványt köteles kiállítani, a melyben tanúskodik, hogy a házasulandókat háromszor kihirdette s hogy semmi házassági akadály sem volt bejelentve. De ha a jegyesek azt kívánják, hogy őket a vőlegény lelkésze eskesse, kívánatukat a menyasszony lelkésze meg nem tagadhatja; ennél fogva az esketésért járó „stola“ lefizetése után köteles a formászerű elbocsátó levelet („litterae dimissoriales“) kiállítani, a melyben a vőlegény lelkészét maga helyett mely napon s mely templomban az esketés végrehajtására felhatalmazza. Ezeken kívül ki kell jelenteni, hogy a háromszori kihirdetés mely vasárnapokon történt meg s hogy e házasság ellen semmi törvényes házassági akadály nem jelentetett be sem előtte tudva nincs. Az elbocsátó levél kiállítására nézve megjegyzendő, hogy az csak a háromszori kihirdetés befejezése után állítandó ki s hogy benne a jegyesek nevei, vallása, lakhelye, állapota, szüleiknek neve, vallása, polgári állása és lakhelye, az özvegyeknél

a megholt házastárs halála, hiteles okiratok alapján világosan legyen előadva. A végrehajtott esketést a menyasszony lelkésze vezeti be saját egyházközségének anyakönyvébe, de csak akkor, ha a megbízott lelkész hivatalosan tudósította, hogy az esketést az elbocsátó levél alapján végre hajtotta.¹⁾ Az anyakönyv „Észrevétek“ rovatában az elbocsátó levél szóról szóra bevezetendő. Mely idő alatt tartozik az esketést végzett lelkész az illetékes lelkészt tudósítani, arról egyházi rendtartásaink mit sem határoztak. Nézetünk szerint tartozik erről az illetékes lelkészt nyolcz nap alatt hivatalból tudósítani, valamint arról is, hogy a végrehajtott esketést saját egyházközségének anyakönyvébe sorszám nélkül a szükséges megjegyzésekkel együtt beigtatta.

Az illetékes lelkész felhatalmazását a megbízott lelkész nem tartozik elfogadni.

A felhatalmazás az esketés előtt visszavonható, mit mind a jegyeseknek mind a felhatalmazott lelkésznek kell tudomására hozni.

Ha a jegyeseket nem illetékes lelkész szabályszerűen kiállított elbocsátó levél nélkül esketi össze, a házasság semmis, és az illetéktelenül eskető lelkész büntetettik.²⁾

3. Egyházjogunk szerint a házasság érvényességére múlhatlanul szükséges, „hogy a kölcsönös házassági egyezés két tanúnak jelenlétében fejeztessék ki.“ (Józs. r.

¹⁾ „Minden pap köteles az egyházában kötött minden házasságot, a hitestársak s jelen volt tanuk világos megnevezésével s a községnek, hol a házasság kötöttett, valamint annak is megjegyzésével, vajon az összekelés előtte történt-e? vagy nevében más és ki előtt? az e végre tartott házassági anyakönyvbe sajátkezűleg beírni, hogy a házasságra vagy az összekelés idejére nézve keletkezett minden kétely azonnal teljesen eloszlattathassék.“ (Józs. r. 35. §-a.)

²⁾ A r. kath. egyházban az illetéktelenül eskető lelkész hivatalától felfüggesztetik addig, míg az illetékes plebános püspökétől nem nyer felmentést.

29. §-a.) E szerint legalább két tanúnak és az illetékes lelkésznek egy helyen és egy időben kell jelen lenni, különben a jegyesek akaratától függ, hogy kettőnél több tanu legyen-e jelen vagy nem. Tanu lehet vallási, rokonsági és nemi különbség nélkül mindenki, ki a tanuskodásra képes. Tanúk nem lehetnek pl.: az eszelősek, vakok, siketnémák, gyermekek, a holtrészek pedig addig, míg ezen állapotban vannak stb. A kierőszakolt tanúskodás érvénytelen.

4. Az esketés helyisége rendszeren a templom (semp. cons. XVII. — pesti zs. 9. cz.), a leányegyházakban a nyilvános istentiszteletre használtatni szokott helyiség, szükség esetében pedig a menyasszony vagy a vőlegény lakása is.

II. József rendelete erről hallgat, mert ez az egyházak belügyeihez tartozik.

5. A házasságkötés idejére nézve megjegyeztük, hogy az esketés egyházi törvényeinkben s rendtartásainkban megszabott időben végeztessék. A magyarhoni ev. egyházban a szentidő nem fordul elő a házassági akadályok között (lásd a 144. §. 1. sz.), ennél fogva a házasságkötés az év és nap bármely időszakában végezhető, ünnepeken és vasárnapokon azonban csak azon feltétel alatt, hogy a hívek az istentisztelet látogatásától el ne vonatassanak s a nap szentsége lakodalmi zajongások s dőzsölések által meg ne zavartassék. Adventi és bőjti időszakokban az esketés nincsen tiltva, de a más vallásuak iránti kiméletből csak sürgős esetekben, s akkor is a legnagyobb csendben végzendő (1804. jan. 4. r.). Magától értetik, hogy e tilalom csak a közhelyekre s vegyes valóságú lakosokkal bíró községekre vonatkozik. Régi egyházi rendelkezések szerint tilalmas volt az esketés vasárnapokon, valamint a karácsoni, húsvéti és pünkösdüi ünnepeken is. Az 1747. évi aug. 5-diki királyi rendelet szerint

„az ev. lelkész vasárnap délután nem tagadhatja meg az esketést.“ Minthogy e tilalom nem annyira a házasságkötést, mint a vele egybekötött menyegzői vendégeskedéseket illeti, nem láthatni helyes okát, miért nem törtenhetnék az esketés a vasárnapi délutáni istentisztelet után, különösen a városokban.

A tridenti zsinat nem házasságkötést, hanem csak a lakadalmi ünnepélyeket tiltja a zárt idő alatt. A magyarhoni r. kath. egyházban azonban püspöki felmentés nélkül tilos a csendben végzendő házasságkötés is adventi és bőjti időszakokban.

A XVI. és XVII. században a magyarhoni evang. egyház a zártidőre nézve a kánonjogi szabványokhoz alkalmazkodott. A zsolnai és szepesváraljai zsinatok a házassági ügyekben nem rendelkeztek, számítván ezeket az esperességek kiváltságaihoz. A semptei consistorium (XVII. cz.) adventi és bőjti időszak alatt tiltja az esketést és a vendégeskedéseket, de rendkívüli esetekben megengedi.¹⁾ A rózsahegyzi zsinat (XIV. cz.) szerint a házasságkötés ideje gyanánt jelöltetik ki kedd és szerda, tilalmas pedig menyegzői lakadalmat tartani vasárnapokon. A pesti zsinat (11. kánon) szerint az esketés az évnek minden szakában végezhető, de vasárnapokon s délutáni órákban csak sürgős esetekben, éjjel pedig soha.²⁾ Minthogy egyházunk elvei szerint a házasság isteni rendelményen alapuló intézmény s így erkölcsi tekintetben jó; ennél fogva a házasságkötés minden időben végezhető s az ev. házasságjog a zárt időt nem számítja a házassági akadályokhoz.

6. Sürgős esetekben, pl. halálos veszély alkalmával mikor sem kihirdetésre, sem az ettől való felmentés kieszközlésére idő nincsen s az illetők állítása szerint köztök

¹⁾ „Temporis etiam habenda est ratio, ne videlicet Adventus Domini, vel Quadragesimae tempore, copulas quispiam administret, neque nuptias celebrari permittat, nisi peculiaris casus aliud svadet.“ Semptei cons. XVII. cz.

Hasonló értelemben rendelkezett a komjátii zsinat és a Geleji Katonaféle rendtartás.

²⁾ „Copulatio quidem omni anni tempore licita est; diebus tamen dominicis et horis pomeridianis non nisi necessitate urgente, nocturnis vero nunquam admittatur.“

semmi házassági akadály nincsen, a lelkész az esketést bármely helyen és időben legalább két tanu előtt elvégezheti, de ezen eljárását az illető törvényhatóság előtt haladék nélkül igazolni s ettől a háromszori kihirdetés alól utólagos felmentvényt kieszközölni tartozik.

7. A házassulandókra nézve megtartandó:

a) ha egyik vagy mind a kettő idegen, akkor az esketés előtt megmutatni tartoznak a szabályszerűen végrehajtott háromszori kihirdetésről szóló bizonyítványt, illetőleg az illetékes lelkész elbocsátó levelét.

b) Az esketésnél az illetékes lelkésznek, a jegyeseknek és tanuknak személyes jelenléte okvetetlenül szükseges. Az evangélikus egyház az esketés fogalmával nem tartja megegyeztethetőnek az ugynevezett „meghatalmazásképeni házasságot,” midőn a vőlegény felhatalmaz egy férfit arra, hogy az ő nevében N. N. arájával érvényes házasságot kössön. A fejedelmi családokra nézve azonban a főnnálló gyakorlat kivételt képez.

c) Az özvegy nő férje halála után hat hónapig nem léphet új házasságra (1788. dec. 23. r.), három hó letelte után azonban új házasságra léphet, ha orvosi bizonyítványt hoz fel, hogy nincsen terhes állapotban.

Ha a férjhezmenendő özvegynek első férjétől magzatja van, annak esketése a polgári hatóság tudtával történjék.

A csatatéren, útközben vagy kórházban elhalt katon a özvegye, férje elhúnytát igazoló parancsnoksági vagy táborig lelkészi bizonyítvány, vagy az illetőt holtta nyilvánító birói ítélet nélkül esketésre nem bocsátható.

d) A törvényesen elvált s ismét összekelni kívánó feleket, újra kell megesketni (Józs. r. 62. §-a).

e) A harmadfokú házassági bíróság által véglegesen elvált személy már a kihirdetés előtt köteles hiteles alakban előterjeszteni a harmadikfokú bíróságnak elvá-

lasztó ítéletét, főleg azért is, hogy kitűnjék, meg van-e neki az új házasság általában vagy csak bizonyos személy kizárásával engedve. Ily esetek alkalmával vigyázzon az eskető lelkész arra is, hogy az első házasságból származott gyermekek tartásáról s neveltetéséről gondoskodva van-e; mert Józs. r. 59. §-a szerint, a mely lelkész a nélkül, hogy erről bizonyosságot szerezne, az első hitestárstól elválasztott félt egybeadja, hivatalvesztéssel büntetendő.

A róm. kath. egyházi bíróságok által ágytól és asztaltól elválasztott s utóbb evangélikus vallásra áttért felek, mielőtt új házasságra bocsáthatók volnának, az 1868. évi XLVIII. t.-cikkben jelzett módon előbbi házasságuk végleges felbontását tartoznak kieszközölni.

f) Az egyházunkba áttért r. kath. pap vagy szerzetes házasságot köthet s ha semmi törvényes akadály nem létezik, választott jegyesével egybeköthető, mert az 1868. évi LIII. t.-cz. 8. §-a szerint: „Az áttértnek áttérése utáni minden cselekvényei azon egyházi tana szerint ítélendőek meg, melybe áttért s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezők.“

g) Ha közvetlenül az esketés előtt valami akadály jelentetett be, mely az egyik vagy a másik jegyesre nézve kellemetlen következményeket szülhet, akkor az esketés felfüggesztetik addig míg a felmentvény szabályszerű módon megszerzettetik. Ilyen esetben az akadály alól a lelkész saját neve és felelőssége mellett is eszközölheti a szükséges felmentvényt. (Józs. r. 47. §-a.)

h) A hadkötelezettség szempontjából a nőstülhetés feltételeinek tekintetében megtartandók, a mikről a 132. §-ban szóltunk. Szigorúan megtartandó a nőstülesi ügyekben a honvédelmi miniszternek 1890. évi okt. 7-ről 32,500/XVII. sz. a. kibocsátott körrendelete.

Ha a hadköteles férfi a sorhadban és a tartalékban eleget tett törvényt szabta kötelességének „elbocsátó bizonylatot“ („Entlassungs - Certificat“) nyer, mely mindaddig, míg az illető a honvédség kötelékébe fel nem vétetik mindenkor katonai igazolványúl szolgál. Az eskető lelkész esketés előtt e bizonylatot vizsgálja meg s annak számát és keltét, valamint a kibocsátó katonai hatóság nevét is jegyezze be az esketési anyakönyv észrevételi rovatába.

8. Az esketés módja. Az esketést az illetékes egyházi hatóságok által elfogadott „agenda“ szerint kell végezni. A lelkész rövid beszédben előadja a keresztyén házasság jelentőségét és a házaspár kölcsönös köteleseégeit; azután a házasulandók a lelkész által hozzájuk intézett kérdésekre vallomást tesznek a felől, hogy ők szabadok, mentek minden más házassági kötelezettestől, hogy a kötendő házasságra önkénytelen és erőltetés nélkül lépnek, egymást szeretik és egymás iránt holtig tartó hűséget ígérnek. Ezen nyilatkozatok a szentháromság nevében letett esküvel megerősíttetnek; mire a jegyesek kezeit egymásba tevén, a lelkész őket ezen szavakkal megáldja: „A mit Isten egybeszerkesztett, az ember el ne választassa.“ (Márk. X. 9.)

Az elfogadott eskümintát senkinek sem szabad módosítani. (1774. dec. 12. udv. r.)

Az esketés érvényességére nézve jogi szempontból megkivántatik, hogy a jegyesek házassági egyezését legalább két tanu jelenlétében s mindenkor az illetékes lelkész előtt fejezzék ki. Szabadsága van azonban a lelkésznek magát az esketésnél más lelkész által is helyettesíttetni. (J. r. 29. §.). Egyházi szempontból megkivántatik, hogy az esketés történjék a templomban s lelkészi áldással.

9. „Minden lelkész köteles az egyházközségében kötött minden házasságot . . a házassági anyakönyvbe sajátkezüleg beírni.“ (J. r. 35. §.¹⁾

10. Az evang. lelkész által szabályszerűen végrehajtott esketés után az evangélikus felek házassága megkötöttség s érvényes. Ennélfogva az ily „házassági szerződés felbontatlan lesz, s e kötelék a meddig mindkét hitestárs él, semmi ürügy alatt meg nem szakíthatatik.“ (J. r. 41. §.)

Az esketés ismétlésének („recopulatio“) akkor sincs helye, ha az ev. lelkész által összehadott ev. házasok r. kath. vallásra térnének, (1827. jan. 16. 1758. sz. a. r.)

Sok vitára szolgáltatott okot azon kérdés: vajjon a r. kath. egyház érvényes házasságoknak ismeri-e el azokat, melyeket ev. lelkészek a tridenti kánonok mellőzésével kötöttek. Világos, hogy azon államokban, a melyekben a tridenti zsinat rendelkezései a r. katolikusokra nézve sem jutottak érvényre, vagy a melyekben a zsinati határozatoktól való eltérést a pápák megengedték, az ev. házasságok érvényessége iránt semmi kétely sem támasztható, úgyszintén azokban sem, a melyekben a vegyes házasságokra nézve „a tridenti formától“ való eltérés pápailag meg van engedve. Számos r. kath. író azt állítja, hogy azon országokban, a melyekben a tridenti zsinat decretuma kellekőleg kihirdetett, az ev. lelkész által kötött házasságokat érvényteleneknek kellene tekinteni, de a gyakorlati életben ezen elmélet keresztül nem vihető. Nevezetes IV. Pius pápának 1789. évi jul. 11. az egri püspökhöz ez ügyben intézett levele, a melyben egyebek közt úgy nyilatkozik, hogy az ev. lelkész által kötött házasságok érvényesek, „Quod nisi ita esset, nullum prorsus inter ipsos acatholicos verum existeret matrimonium, sed eorum matrimonia omnia dicenda essent adulterina conjugia, quod longe abest a

¹⁾ A harmadik korosztályból még ki nem lépett tartósan szabadságolt katonák, kik csak katonai hatóság engedélye mellett nősülhetnek meg, tartoznak a megtörtént nősülést az esketési bizonyítvány bemutatása mellett az illetékes katonai hatóságnak bejelenteni. (1887. évi katonai szabályzat.)

doctrina et praxi Ecclesiae. Nusquam enim tot saeculis auditum est, acatholicorum matrimonia propter ejusmodi errores aut leges habita esse nulla et irrita, ipsosque ideo acatholicos, dum post matrimonium ad fidem convertuntur, debuisse aut facta connubia innovare, aut nova contrahere.“

A tridenti zsinat házassági rendelkezései nem dogmatikai hanem fegyelmi természetű határozatok, ennél fogva az élet szükségéi szerint módosíthatók. E határozatokat maga a zsinat sem akarta kiterjeszteni az evangélikusokra.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A házasság különböző nemei.

150. §.

1. *Törvényes vagy törvénytelen, érvényes vagy érvénytelen házasság.*

A magyarhoni ev. egyházban törvényes házasság („matrimonium legitimum“) az, mely az egyházi és állami törvényekkel s rendelvényekkel megegyezőleg kötött; törvénytelen házasság („matrimonium illegitimum“) pedig az, mely az egyházi és állami törvényekkel s rendeletekkel ellenkezőleg kötött. A törvényes házasság érvényes is („matrimonium ratum, validum“), a törvénytelen házasság pedig érvénytelen is („m. irritum“), mert törvénytelen tény nem lehet a jognak alapja. Ennél fogva az érvénytelen házasság megsemmisítettik s az abból származott gyermekek törvénytelenek, kiket szüleik táplálni, ruházni s iskoláztatni kötelesek addig az ideig, míg élelmüket magok megszerezhetik. Az ev. egyházjogban az állami és egyházi házassági törvények nem ellenkeznek egymással; ennél fogva a törvényes és érvényes házasságok közti megkülönböztetés felesleges.

A r. kath. egyház azt állítja, hogy néki kizárólagos

joga van a házassági u. n. bontó akadályok megállapítására, azok alól való felmentésre és a házasság érvényesége feletti határozásra; ennél fogva a házasság valósága és érvénye feletti törvényhozás és törvénykezés kizárólag az egyházat illeti, az állam pedig egyedül a házasságnak magánjogi oldaláról rendelkezhetik.

A r. kath. egyházban érvényes házasság az, mely az egyházi törvényekkel megegyezőleg kötött, mely kétféle, u. m. el h á l t házasság („matrimonium consummatum“), mely testi közösülés által teljessé lett, és e l n e m h á l t házasság („m. nonconsummatum, initiatum“), mely testi közösülés által még be nem fejezett házasság. A „matrimonium ratum és consummatum“ a házasság teljes jellegével bír s felbonthatlan. Törvényes házasságnak azt nevezik, mely az állami házassági törvényekkel megegyezőleg, törvénytelennek pedig azt, mely azokkal ellenkezőleg kötött. A r. kath. egyházban tehát, lehet valamelyik házasság államilag érvényes, mely egyházilag érvénytelen; mi, nézetünk szerint, képtelenség és számos visszaéléseknek s jogtalanságoknak forrása. Így pl. az ev. hitre áttért r. kath. volt papnak vagy szerzetesnek házassága államilag érvényes, egyházilag pedig érvénytelen s az abból származott gyermekek állami törvény szerint törvényesek, egyházi törvény szerint pedig törvénytelenek.

151. §.

2. Titkos—'s. 3. Balkézre kötött házasság.

A szabályszerű kihirdetés után, az állami és egyházi törvények által megszabott ünnepélyességekkel, a gyülekezet vagy tanúk jelenlétében, nyilvánosan kötött házassággal szemben t i t k o s házasság („matrimonium occultum“) az, mely a megszabott ünnepélyességek s nyilvánosság nélkül létesült.

A magyarhoni ev. egyházban a titkos házasság, mely „háromszori kihirdetés, vagy ettől való felmentés nélkül“ s a nyilvánosság kizárásával kötött „egyszerűen semmis és érvénytelen.“ (J. r. 34., 29 és 36. §.)

A r. kath. egyházban a titkos vagy lelkiismereti házasság („m. conscientiae“) meg van engedve, mely a tridenti zsinat határozatait megtartva úgy köttetik, hogy az két meghitt és a titok megtartását ígérő tanú és az illetékes plébános, vagy erre a püspök által kirendelt pap vagy püspök előtt megelőző kihirdetések nélkül titkosan megy végbe és nem a közönséges anyakönyvbe, hanem egy a püspöknél lévő, folytonosan lepecsételt könyvbe igtattatik be. Az ilyen házasságból származott gyermekek megkeresztelését egy külön titokban tartandó keresztelési anyakönyvbe maga a püspök írja be. Ha a gyermek születését s megkeresztelését a szülők a püspöknek egy hó leforgása alatt be nem jelentik, a püspök az ily titkos házasságot nyilvánosságra hozhatja. — A titkos házasságra külön püspöki engedély kívántatik, mely csak igen nyomós okoknál fogva szokott adatni.

A titkos házasságtól különbözik az alattomos házasság („m. clandestinum“) vagy „lopva menyegzés“,¹⁾ melyet illetékes lelkész, tanúk és ünneplés nélküli egy férfi és egy nő köt s mely nem egyéb, mint vadházasság.

2. „A b a l k é z r e k ö t ö t t h á z a s s á g“ (a longobardoknál „matrimonium ad morganicam“ a frankoknál matr. ad legem salicam²⁾) állami és egyházi törvények

¹⁾ Az 1598-ki soproni ev. seniorok által készített rendtartás 53. kánonában „az alattomban való menyegzőszerzés“ tiltatik.

²⁾ A száli frankoknál csak egyenlő rangú személyek léphettek törvényes házasságra. A szabad férfi törvényes házasságra nem lép-

szerint azon kikötés mellett köttetik, hogy a feleség nem lehet részese férje családi nevének s rangjának és az ily házasságból származott gyermekek nem lehetnek örökösei atyjuk családi nevének s rangjának. Gyakorlatban van ily nemű házasság, midőn az uralkodó családok tagjai házasságra lépnek rangjuk alatti egyénekkal. A magyarhoni evang. egyházban a balkézre kötött házasság meg van engedve, de csak akkor érvényes, ha az uralkodó ház fejének tudtával s beleegyezésével létesült. Az irásban foglalt beleegyezés még a kihirdetés előtt az illetékes ev. lelkésznek bemutatandó.

152. §.

4. Vegyes házasság.

A vegyes házasság („matrimonium mixtum“) különböző vallású jegyesek közt köttetik. A vegyes házasságok kétfélék; a szerint a mint keresztyén és nemkeresztyén, vagy a különböző egyházakhoz tartozó jegyesek közt köttetnek.

A valláskülönbség („disparitas cultus“) nem isteni sem természeti, hanem egyházi vagy állami, tehát emberi törvényen alapuló házassági akadály. — A házasság természeti kelléke a jegyesek nemi különbsége. A természeti törvény pedig nem más, mint isteni törvény, mert az emberi természet alkotója Isten.

I. A keresztyének és nemkeresztyének közti vegyes házasságokra nézve a vallásalapítók szabadabb elveket hirdettek, mint az ő későbbi híveik.

hetett szolgánõvel. Az eljegyzés után a férfi nászajándékot adott jegyesének. A „Morganaticum“ szó annyi mint a német „Morgengabe“. Nagy Károly házassági törvényei szerint, ha a szabad férfi a szolgánõvel („ancilla“) egybekelt s morganaticumot adott neki, ez annak törvényes nejévé lett.

1. **M ó z e s** vallási, nemzetiségi és politikai okokból a zsidóknak megtiltotta, hogy házasságra lépjenek azon pogány néptörzsek tagjaival, a kikkel vegyesen laktak (II. Móz. XXXIV. 11—16); de e tilalomhoz nem alkalmazkodtak a nők sem az előkelő családok férfi tagjai; pl. Salamon király feleségei közt számos pogány volt, Mózes felesége a midianiták papjának, Jetronak leánya s József felesége az egyiptomi papnak, Asenethnek leánya volt.

A próféták és a talmudisták szigoruabban fogták fel a egyes házasságok elleni tilalmat s azt általában a pogány vallásukra alkalmazták.

2. **K r i s z t u s** urunk mondatai közt nem találtatik olyan, a melylyel a keresztyén és nemkeresztyén közti egyes házasságot megtiltotta volna, sőt inkább az istenországa eszméjéből s az általa hirdetett emberi testvériségből s jogegyenlőségből az ellenkezőt lehetne állítani.

Máté evangéliuma szerint rosszalja az irástudók és farizeusok tanait, melyek által felforgatták az isteni rendet, tilalmazván azt, mit az Isten megengedett. Máté XIX, 4—6 mondja: „Nem olvastátok-e (I. Móz. I, 27), hogy a Teremtő kezdettől fogva férjjé és nővé teremtette őket? és ezt mondotta: Annakokáért elhagyja az ember atyját és anyját, és ragaszkodik az ő feleségéhez és ketten lesznek egy testté. Azért ők többé immár nem kettő, hanem egy test. A mit tehát az Isten egybe szerkesztett, azt ember el ne válaszsza.“ E szentírási hely szerint a házasság egy férfi és egy nő között köttetik s ez isteni és természeti törvényt meg nem szünteti a házasulandóknak különböző vallása, sem azoknak különböző társadalmi állása. Mert a házasulandók kilépven a vérrokonsági s családi viszonyokból, a házasság által egy testté lesznek („σὰρξ μία“ „una caro“) azaz, legbensőbbben egyesülnek s egy jogi

személyt alkotnak. „Mit Isten egybeszerkesztett“, azaz, mi isteni törvénynél fogva érvényes, emberi törvény „azt el ne válaszsza“. Mert a hívők közérzete szerint mennyben köttetnek a házasságok. A jeruzsálemi apostoli gyűlés (50. évben K. u.) előszámlálja azon kötelességeket, melyeket kell a megkeresztelt pogányoknak teljesíteniök és azon szertartásokat, melyeknek azokat alávetni kell, a nélkül, hogy a pogányokkal vagy a zsidókkal való házasságot tiltaná. (Apost. cs. XV. 28 stb.)

Az apostolok nem tiltották meg a vegyes házasságokat, mert az akkori állami és társadalmi viszonyokhoz alkalmazkodtak. Pál apostol (I. Korint, VII. 12—16) azt tanacsolja: „Ha valamely atyafinak hitetlen felesége van és az szívesen lakik vele, ne bocsássa azt el. És a mely asszonynak hitetlen férje van, és az szívesen lakik vele, ne hagyja azt el. Mert a hitetlen férj megszenteltetett a feleségben. És a hitetlen feleség megszenteltetett a férjben. Különben a ti gyermekeitek tisztátalanok volnának; most pedig szentek. Ha pedig a hitetlen elválík: hadd váljék. Nincs az atyafi és a hívő asszony szolgálként lekötve az ily esetekben.“ E hely elején Pál apostol ezt mondja: Ezt „én mondom, nem az Úr“, azaz, ez ne tekintessék feltétlen parancsnak vagy tilalomnak, hanem az akkori viszonyokra vonatkozó hasznos tanácsnak. Akkor igen gyakori eset volt, hogy a házasok közül az egyik fél keresztyén hitre tért, a másik pedig zsidó vagy pogány vallásában megmaradt s így a házasság vegyessé lett. Pál apostol szerint az ilyen vegyes házasság érvényes, mert a házasfelek egy testet képezvén, az egyik fél szentsége szentté teszi a másikat is, az az, az ilyen házasság érvényességét, sem vallási sem erkölcsi tekintetben megtámadni nem lehet. Továbbá az ilyen házasságból származott gyermekek is szentek, az az keresztyének, törvényesek s jogilag és erkölcsileg egyenlők azon gyermekekkel, kik tiszta keresztyén házasságból származtak. Pál apostol a hűtelen elhagyást elégséges oknak tartja a házasság végképi felbontására és koránt sem a valláskülönbséget. Azon korban a keresztyén házastárs ellen nem emelhetett panaszt sem a zsidó sem a római törvényszékeknél.

3. A mint a keresztyén öntudat a hívők kebelében erősebb gyökeret vert, az egyház a vegyes házasságokat rosszalta ugyan, de ha törvényesen kötöttek, érvényességüket elismerte. Ennek oka egyrészt a keresztyének üldözése, másrészt pedig a keresztyének küzdelme a világgal, azaz, a zsidóság és pogányság erkölcsi világnézetével. Ezért Pál apostol inti a korintusi híveket (II. Kor. VI, 14. stb.) „Ne legyetek hitetlenekkel idegen igavonókká. Mert micsoda szorosabb viszony van igazság és törvényellenesség között? vagy mi közössége világosságnak sötétséggel? És mi összhangzása Krisztusnak Béliállal? vagy mi köze hívőnek hitetlenhez?” — Az első három századbeli egyházatyák rosszalták a vegyes házasságokat főleg azért, mert benső viszony oly emberek közt nem lehet, kik vallási nézeteikben eltérnek egymástól. Tertullian és Cyprian eszményi oldaláról tekintik a házasságot s a keresztyén elveket túlozzák. Tertullian szerint („Ad Uxorem“ II. c. 3. De Monog. c. 11.) a vegyes házasság nem egyéb mint vadházasság, Cyprian szerint pedig (Ad Quirinum III. c. 63) Krisztus tagjainak az Antikrisztus általi meggyaláztatása. Ágoston szerint a vegyes házasságokat a szentírás nem tiltja s ha a keresztyén a maga hitetlen házastársát elhagyva új házasságra lép, házasságtörést követ el.

A vegyes házasságokat az egyházatyák azért is rosszalták, hogy a keresztyén félnek vallása veszélyben forgott. A ker. nő a családi életben mindenütt a pogány vallás intézményeivel találkozott, a tűzhelyen voltak a házi isteneknek szobrai, az étkezés kezdődött az isteneknek tett áldozatokkal („libatio“) a házasságkötésnél részt kellett vennie a pogány szertartásokban.

A negyedik század után a keleti egyház megtiltotta s érvényességüket el nem ismerte, a római keresztyén császárok pedig az ilyen házasságokat semmiseknek jelentették ki.

A nyugoti egyház eleinte csak rosszalta a vegyes házasságokat, utóbb azonban nem egyetemes zsinatok kánonainak alapján, hanem általános szokásból a keresztyén és nem keresztyén közti házasságot érvénytelennek tartotta.¹⁾

¹⁾ XIV. Benedek pápa az 1749-ben kiadott rendeletében („constitutio“) írja: „Omnes consentiunt, ob cultus disparitatem irrita matrimonia esse, non quidem jure sacrorum canonum, sed generali Ecclesiae more, qui pluribus ab hinc saeculis viget ac vim legis obtinet.“

4. Luther a római és eszményi felfogással szemben az újtestamentom álláspontját foglalja el és a vegyes-házasságokban az emberi törvényeket alárendeli az isteni törvénynek.¹⁾ Hasonló nézetben volt Melanchthon is, ki szerint a törvényes házasság nem semmisített meg, ha az egyik fél keresztyén hitre tért s hogy az „imparitas cultus“ nem érvénytelenítő házassági akadály.²⁾

A későbbi ev. dogmatikusok és jogászok elfogadták a kanonjog szabványait s a zsidó és keresztyén közti házasságot megtiltották. — A XIX. században számos államok a polgári házasság behozatala után kimondták,

1) A „Tractat vom ewigen Leben“ című művében (1522-ben) mondja: „Die fünfte Ursache die Ehe zu wehren ist U n g l a u b e ; nemlich dasz ich keine Türkin, Jüdin oder Ketzlerin nehmen darf. Mich wundert, dasz sich die Freveltyrannen nicht in ihr Herz schämen, so öffentlich wider den hellen Text I. Kor. VII. sich zu setzen, da er spricht: will ein heidnisch Weib oder Mann bei dem Christengemahl bleiben, soll er sich nicht von ihr scheiden; und St. Petrus I. Ep. III. sagt, dasz die christlichen Weiber sollen guten Wandel führen, damit sie ihre unchristlichen Männer bekehren; wie St. Augustin Mutter Monica that. Darum wisse, dasz die Ehe ein äusserlich leiblich Ding ist, wie andere weltliche Handthirung. Wie ich nun mag mit Heiden, Juden, Türken, Ketzern essen, trinken, schlafen, gehen, reiten, kaufen, reden und handeln, also mag ich auch mit ihm ehelich werden und bleiben, und kehre dich an der Narren Gesetze, die solche verbieten, nichts. Man findet wohl Christen, die sind ärger im Unglauben inwendig, denn kein Jude, Heide, Türke oder Ketzler. Ein Heide ist eben sowohl ein Mann und Weib von Gott wohl und gut geschaffen als St. Peter, und St. Paul und St. Lucia, schweige denn ein solcher falscher Christ.“

Luther ezen nyilatkozata számos ev. orthodox irányú theologusoknak nem tetszett, ezért azt állítják, hogy ezt csak a reformatio kezdetén s a vita hevében mondta, de későbbben más nézetben volt.

2) „Prohibent Canones (-a Kánonjog) ducere ethnicam et haereticam, quod etiam bono consilio constitutum est. Sed hic quoque nosse regulam necesse est. Evangelium non abolet politias, sed concionatur de justitia cordis, interea in vita externa sinit nos uti legibus politicis non pugnantibus cum legibus naturalibus, sicut utimur diversis dierum spatiis. Ideo Paulus expresse iubet I, Cor. VII, 12. ut retineant Christiani conjuges.“

hogy a zsidó és keresztyén közti vegyes házasság érvényes, de az abból származott gyermekek keresztyén vallásban nevelendők.

5. Magyarországon I. László óta a keresztyének és zsidók közti házasságok államilag érvénytelenek.¹⁾ E törvényhez az állam, a r. kath. és ev. egyházak a mai napig szigorúan ragaszkodtak. —

A római kath. egyházban a r. pápa dispensálhat ezen akadály alól, ha a zsidóvallású fél formasierüleg lekötelezi magát, hogy aze házasságból származott mindkét nemű gyermekek r. katolikusok lesznek. Nézetünk szerint a r. pápa csak az egyházi törvény tilalma alól adhat felmentvényt, a magyarországi törvény tilalma alól pedig csak a magyar király dispensálhat.

A magyarhoni ev. egyházban a keresztyének és zsidók közti vegyes házasságok érvénytelenek akár itthon, akár külföldön kötettek. (Józs. r. 10. és 38. §-a.)

A már megkötött zsidó házasság érvényes azon esetben is ha csak az egyik fél tér át evang. vallásra s a másik fél zsidó vallásában megmarad; ha ez utóbbi a lelkész vagy polgári hatóság előtt kijelenti, hogy keresztyénné lett házastársával folytatni kívánja a házasságot.

Másképen áll ez ügy, ha a zsidó férfi még az áttérés előtt jogszerűen elbocsátotta a maga feleségét s ez férjének áttérése után az ev. lelkész előtt kijelenti, hogy nem akar férjétől elválni. Az elbocsátott nőnek ily kijelentése

¹⁾ I. László az 1092. évben tartott szabolcsi gyűlésen megtiltotta a vegyes házasságokat (Decretum I. cap. 10.) „Praesidente Christianissimo Ungarorum Rege Ladislao, cum universis Regni sui Pontificibus (-Episcopis. VII. Gergely előtt így nevezték a püspököket) et Abbatibus, nec non cunctis Optimatibus, cum testimonio totius Cleri et populi.“

10. „Si Judaei uxores Christianas sibi associaverint, aut aliquam personam Christianam in servitio apud se detinuerint : ablata ab eis, libertati reddatur, venditoribus ejus pretium tollatur, et in sumptum Episcoporum veniat.“ (Corpus Juris Hung.)

tekintetbe nem vétetik s az áttért férfi érvényes házasságra léphet egy keresztyén nővel. — Az ev. lelkész óvatosan járjon el ily esetekben, midőn a zsidó házasság önkénytelenül nem nyilatkozik, akarja e megkeresztelt házastársával tovább is folytatni a házasságot, vagy ha a lelkész vagy a polgári hatóság hozzá intézett ilyenmű kérdésére nem felel. Nézetünk szerint ily s többféle más esetekben az ügy eldöntését, illetőleg a házasság felbontását, a királyi törvényszékre kell bízni, mely az ev. házasság panaszára „a hűtelen elhagyás“ alapján az előbbi házasságot felbonthatja.

II. A különböző egyházakhoz tartozó keresztyének közti vegyes házasságokra nézve a keresztyén egyházban különböző időkben, különböző nézetek uralkodtak.

1. A Krisztus utáni első három században e kérdés fel nem merült, mert akkor az egyház egységes szervezete hiányozván, hiányzott az egyház egységes törvényhozó és végrehajtó hatósága is; továbbá az eretneki felekezetek nem voltak számosak s épenúgy üldöztek az állam által, mint a katolikus egyház, mely a házassági ügyekben többnyire a római birodalom törvényeihez alkalmazkodott. — A nagy Konstantin utáni ker. császárok és zsinatok a házassági ügyeket törvények által szabályozták. A katolikusok és eretnekek közt kitört heves viták okozták, hogy a keleti egyház már a negyedik századbeli zsinatokon (Laodiceában 347—81.¹⁾ megtiltotta, a hetedik században pedig érvénytelennek kinyilatkoztatta a katolikus és eretnek közti házasságot. (Conc. Trullanum II. 692-ben

1) Conc. Laodicense, in Phrygia, 364-ben 10. kánonában megtiltotta a katolikus és eretnek közti házasságot, de a 31. Kánon szerint azon esetben, ha az eretnek megígérte, hogy a katolikus egyházba lép, a vegyes házasság meg van engedve.

cap. 72.¹⁾ I. Justinian óta (525) a keleti keresztyén császárok kemény büntetések alatt megtiltották az orthodoxok és az eretnekek közti vegyes házasságokat.

2. A nyugoti egyházban találkoztak ugyan egyes theologusok és jogtudósok, kik a keleti egyház nézetéhez csatlakoztak s a vegyes házasságok érvényességét tagadták, de a legnevezetesebb scholastikusok szerint a valláskülönbőség nem érvénytelenítő, hanem csak tiltó házassági akadály, következő okoknál fogva: mert a kath. félnek vallása veszélyben forog, a gyermekek rosszul neveltetnek és a házasfelek között egyetértés s valódi életközösség lehetetlen.

A tridenti zsinat a keleti egyházzal szemben a scholastikusok álláspontját elfogadván, kijelentette, hogy az eretnecség a házasság érvényességét meg nem szünteti.²⁾ E zsinat után a r. kath. egyházban azon szokás kapott lábra, hogy r. katolikusok a vegyes házasságra csak a pápai engedély megszerzése után léphetnek.³⁾ E felment-

1) „Concilium Trullanum II.“ tulajdonképen a negyedik konstantinápolyi egyetemes zsinat, melyet II. Justinian császár egybehívott s melyen 211 püspök jelent meg. E zsinat „Conc. Quinisextum“ név alatt is fordul elő a történelemben, azért, mert ez nem egyéb mint az V. és VI. egyetemes zsinatnak kiegészítése. A keleti egyház e zsinat végzéseit elfogadta, a nyugoti s így a r. kath. egyház e zsinat egyetemes voltát tagadja s kánonainak érvényességét el nem ismeri. A 72. kánon latin fordításban így hangzik: „Non licet virum orthodoxum cum muliere haeretica conjungi neque vero orthodoxam cum viro haeretico copulari. Sed etsi quid ejusmodi ab ullo ex omnibus factum apparuerit, irritas nuptias existimari et nefarium conjugium dissolvi.“

2) „Si quis dixerit propter haeresim dissolvi posse matrimonii vinculum, anathema sit.“ Sess. XXIV. can. 5.

3) Perrone szerint: „Non nisi Romani Pontificis dispensatione licite possunt iniri conjugia mixta.“ — Első ilyen felmentvényt VIII. Orbán pápa 1624-ben adott XIII. Lajos francia király nőtestvérének, ki az angol trónörököshez ment feleségül. A felmentvény csak azon ígéret után adatott, hogy egy r. kath. püspök és 12 kapucinus az angol király palotájában a misét olvashatja, s az e házasságból származott gyermekek 15 éves korukig r. kath. vallásban neveltetnek.

vényt csak oly feltétel alatt adták, ha az evang. házaspár vagy r. kath. vallásra tért, vagy ha megígérte, hogy minden gyermekeit r. kath. vallásban fogja nevelni, s hogy r. kath. házastársát vallása szabad gyakorlásában nem fogja háborgatni. Ily biztosítások mellett is a kihirdetések elmaradnak s az esketés a lelkész „szenvedőleges segédlete“ („passiva assistentia“) mellett történik. Austriában szokássá vált, hogy ily biztosítás mellett a házasság kihirdettetik s a lelkész „activa assistentiája“ mellett köttetik, de az egyházi áldás elmarad. — De az evangélikus államok nem igen törődtek a tridenti zsinat kánonaival s a házassági ügyeket országos törvények által szabályozták. Ez oknál fogva XIV. Benedek óta (1741) a pápaság engedve a körülmények parancsoló befolyásának bizonyos feltételek alatt a vegyes házasságokat megengedi, sőt még ezen feltételek nélkül létre jött házasságokat is eltűri („tolerari posse“), de azért állaspontját nem hagyta el s a valláskülönbséget általában tiltó akadálnak tekinti, mely alól csak a r. pápa vagy az általa erre külön felhatalmazott püspök adhat felmentést. XIV. Benedek azt hitte, hogy a pápa eszélyesen cselekszik s hatalmára hasznosabb, ha az uralkodó fejedelmek kérelmének engedve a vegyes házasságok ügyét a változott viszonyok szerint ő maga szabályozza, mint ha ez ügyben a fejedelmek a pápa nélkül rendelkeznének. Ugyanis XIV. Benedek (1741-ki „Constitutio“ban) kijelenti, hogy a tridenti zsinat ellenére a nem saját kath. plébános előtt létrejött vegyes házasságok is érvényeseknek elismertetnek.

3. Az egyházak a házasságot eszményi oldaláról tekintvén, a vegyes házasságokat nem ajánlhatják, mert a vallásos s buzgó házastársak között nem létesülhet valódi életközösség. Az egyházak eszközei azonban csak szellemiek lehetnek; u. m tanítás, figyelmeztetés. Az

egyházak tilalmai nem képesek az emberi természetet megváltoztatni s a nemi vonzalom erősebb az emberek intézményeinél, a kiben tehát a szerelem szenvedélylyé fokozódott, az túlteszi magát az egyházak által felemelt akadályokon s „elhagyja atyját, anyját“, nemzetét s egyházát is. Az evang. egyház azon oknál fogva sem mozdíthatja elő a vegyes házasságokat, mert a r. kath. papság a maga híveire a gyóntató székben nagy hatalmat gyakorol, úgy, hogy a vegyes házasságok házi békéjé s családi boldogságát megzavarhatja s a gyermekeknek evang. valláson való neveltetését veszélyezteti. Továbbá az ev. egyház a lélekadászatnak ellensége, mely oknál fogva a vegyesházasságok által, szemben a r. kath. egyházzal rövidséget szenved. A r. kath. egyház pedig a lélekadászatot nyíltan s jogtalan eszközök felhasználásával is úzi.¹⁾

A mívelt keresztyén államok e században a vegyes házassági ügyeket országos törvények által szabályozták. Így intézkedett Poroszország 1803 és 1825 évi törvényei által, melyek szerint a vegyes házasságból származott mindkét nemű gyermekek atyjuk vallását követik. A r. kath. püspökök és lelkészek az országos törvényekhez alkalmazkodtak, de némelyek pásztori leveleikben a lelkészeknek meghagyták, hogy a vegyes házasságokat csak oly feltétel alatt kössék meg, ha a házasulandók eskü

1) Perrone (T. IX. 265. §) mondja: „Cum Romani Pontifices non nisi sub appositis conditionibus dispensationem concedant, quibus conjugum proliisque aeternae saluti prospiciatur, hinc factum est, ut iis servatis non modo nullum caperet detrimentum cath. ecclesia ab iis conjugiiis, sed non modicum emolumentum derivaret. Sane experientia id patefecit tum alibi tum praesertim in provinciis foederatis Americae et in Anglia, ubi horum connubiorum celebratione factum est, ut fides catholica magnum incrementum caeperit ac novos in dies progressus faciat.“

mellett megigérik, hogy minden születendő gyermekeik r. kath. vallásban fognak neveltetni.¹⁾

III. Magyarorszában a XVI. és XVII. században igen kevés vegyes házasság jött létre, mert az ev. és r. kath. egyházak rosszalják az ilyen házasságokat.

A komjátii zsinat 40. kánona hivatkozással a szentírásra és a régi kánonokra büntetés alatt tiltja a protestánsok és r. katolikusok közti vegyes házasságokat.²⁾

A XVII. századbeli ev. zsinatok és esperességi rendtartások a vegyes házasságokról hallgatnak, mert a bécsi békekötés után a városok s egyéb községek egyhitű lakosokkal bírtak s mert a buzgó protestánsok vegyes házasságra nem léptek.

Az ellenreformatio időszakában (1660—1790) a r. kath. püspökök csak azon feltétel alatt eszközölték ki a pápai felmentvényt, ha az ev. fél szerződésileg lekötölte magát, hogy minden gyermekeit r. kath. vallásban fogja nevelni. Az evangélikusok panasza folytán III. Károly király 1731-kirendeletében szabályul hirdette, hogy a vegyes házasságok a r. kath. lelkész előtt kötéssenek, a gyermekek azonban nem szerint kövessék a szülők vallását. A r. kath. püspökök nem alkalmazkodtak a királyi ren-

¹⁾ Rómában azt tudták, hogy némely püspökök és számos lelkészek a vegyes házasságok ügyeiben az országos törvény szerint jártak el, de mert ez hivatalosan nem volt bejelentve, hallgattak. Gagern, a porosz király követe a pápánál, beszéli, hogy mikor a vegyes házasságokra nézve Consalvi biborossal alkudozott, ez következőleg nyilatkozott: „Mi tudjuk, hogy a lelkészek a vegyes házasságok ügyeiben mindenben a pápai rendelvényekhez nem alkalmazkodnak s örülünk, hogy erről hivatalos tudomásunk nincsen, és örömet hunyjuk be szemeinket, ha a püspökök és lelkészek saját belátásuk szerint cseleksznek; de nyiltan soha sem fogjuk a vegyes házasságokat helyeselni, sem a pápai rendeleteket visszavonni.“

²⁾ „Ne puellae fideles infidelibus conjungantur. Si vero contra interdictum hoc fecerint parentes scientes et volentes, censurae Canonicae obnoxii sunt.“

delethez és csak az ev. jegyes által kiállított térítvény mellett adtak engedélyt a vegyes házasságokra.

II. József az ily térítvények szorgalmazását megtiltotta s azoknak jogérvényességét megszüntette.

Az 1791. XXVI. t. cz. 15. §-a szerint: „A vegyes házasságok mindig r. kath. lelkész előtt kötendők, melyek ellen mindazáltal bármilyen ürügy alatt akadályt emelni tiltva van.“ A r. kath. lelkészek az ev. féltől gyermekeinek r. kath. vallásban való nevelésére térítvényt követeltek ugyan, de ha ez a térítvény kiadását megtagadta, a vegyes házasságot ünnepélyes szertartással kötötték.

VIII. Pius pápának 1830. évben kiadott brevéje elébb Németországban, később más vegyes vallású lakosokkal bíró országokban is nagy zavarokat okozott főleg akkor, mikor a porosz király parancsára 1837. évben a kölni érsek, Droste—Vischering báró, hivatalától megfosztott s fogságba tétetett, mert az ország törvényeit megsértette s kinevezése előtt a kormánynak tett ígérését megszegte. E mozgalom 1839. évben átlépte hazánk határát, midőn Laitsák Ferencz, nagyváradi és Szcitovszky János, roznnyói püspökök pásztori leveleikben elrendelték, hogy a lelkészeknek csak akkor szabad a vegyes házasságot teljes szertartással a templomban egybekötni, ha az ev. házaspár térítvényt ad arról, hogy minden gyermekeit r. kath. vallásban fogja nevelni. Minthogy e püspökök rendelkezései ellenkeztek az országos törvényekkel, számos vármegye Pestmegyét követve a törvénysértő r. kath. lelkészeket az 1647. évi törvények alapján perbe fogta s esetről esetre 600 forintnyi pénzbüntetésre ítélte. Más-képen s határozottabban és hatályosabban rendelkezett Radvánszky Antal alispán indítványára Zólyom vármegye, mely támaszkodván az 1791. XXVI. törvénycikkre, a megyebeli azon r. kath. lelkészeket, kik a vegyes házas-

ságok egybekötését megtagadták, perbe idézte s egyszersmind az ev. lelkészeket felhatalmazta a vegyes házasságok egybeadására s ezért a felelősséget magára vállalta. E rendelkezés folytán a vegyes házasságok kérdése Zólyom-megyében az 1843/4. évi III. t. cz. kihirdetése előtt is megszűnt.

Az 1840-ki országgyűlés után a r. kath. püspökök a kormányval egyetértve Lonovics László csanádi püspököt Rómába küldték, hogy XVI. Gergely pápától a vegyes házasságok ügyében intézkedő brevét eszközöljön ki. Ezen az esztergomi érsekhez (Kopácsy) intézett s kelt 1841. évi aprilhó 30-dikán breve és az annak fonalán Lambruschini bíboros s államtitkártól ugyanakkor kelt utasítás a magyarországi vegyes házasságokat a római pápa részéről szabályozza.¹⁾

A breve és utasítás szerint a magyarországi r. kath. püspökök és lelkészek ezentúl is kötelesek intések és oktatás által oda hatni, hogy a vegyes házasságok mennél kisebb számmal jőjjenek létre; ha ezt megakadályozni nem lehet, törekedjenek az akatholikus féltől a térítvényt kieszközölni, hogy minden gyermekeit r. kath. vallásban fogja neveltetni. Ha a térítvény megadatott, akkor a házasság kihirdetendő, de a házasulandók közti vallás-

¹⁾ „Breve Gregorii XVI. ad primatem et archiepiscopum Regni Hungariae.“ „Instructio Cardinalis Lambruschini ad primatem stb.“

A pápai „breve“ ellen egy r. kath. püspök és igen számos plebános nyilatkozott. Belánszky József, beszterczebányai püspök egyik pásztori levelében plebánosait utasítja, hogy a vegyes házasságok esketésénél mit se változtassanak s az 1791. évi XXVI. törvényczikkhez alkalmazkodjanak, melylyel szemben a pápai breve érvénytelen. Egyebek közt ezt mondja: „Praetenditur, quod districtuales quaestionatis matrimoniiis assistere non possint, quia id ecclesiae vetat. Ubi est eatenus decretum oecumenici concilii? et si est, quando tale recepit Hungaria? — Constitutiones pontificiae tantum ibi valent, ubi receptae sunt.“

különbség elhallgatandó s az egybekötés a templomban és teljes szertartással végre hajtandó. — Ha az ev. fél a térítvényt megtagadta, akkor a r. kath. plébános csak közönséges papi ruhájában, nem pedig egyházi öltönyben („stola“ stb.) se nem a templomban, hanem vagy a paplakban, vagy egyéb tisztességes helyen, a nélkül, hogy akár az agendát használná, akár imádságokat vagy egyéb szent cselekvényeket teljesítene, egyedül a jegyeseknek nyilatkozatát a házasságba való kölcsönös megegyezés iránt két vagy három tanú jelenlétében elfogadja és azt az anyakönyvbe bevezeti; de a házaseleket arra figyelmezteti, hogy az ily módon, merő „szenvedőleges segédlet“ mellett létre jött házasság teljes érvényességű s feloldhatlan, ugyanazon jogeredménnyel, mint az egyházi áldással történt esketés.

Az ilyen esketésért a plébános stola-illetményt nem követelhet.

A breve az ev. lelkész által kötött vegyes házasságok érvényességét elismeri.¹⁾

Az 1843/4-ki országgyűlésen hosszas tárgyalások után létre jött a III. t. cz., mely szerint „azon vegyes házasságok is érvényesek, melyek evangélikus lekipásztor előtt kötöttek.“

Az 1848. évi XX. t. cz. 6. §-a azt rendeli, hogy „Az 1844. III. törvénycikknek rendelete a görög nemegyesült vallásuakra is kiterjesztetik.“

IV. A r. kath. papok inkább alkalmazkodtak a pápai brevéhez, mint az országos törvényhez s a vegyes házasságokat akadályozták akkor, ha az ev. vallású vőlegény

¹⁾ „Coram acatholico ministro, seu non servata Concilii Tridentini forma inita matrimonia mixta, ab Episcopis et Parochis prudenter dissimulanda, et quamvis illicita, pro validis habenda.“

téritvényt nem adott, vagy ha a jegyesek azt kívánták, hogy őket az ev. lelkész eskesse. Ennélfogva vagy megtagadták a kihirdetést vagy ki nem szolgáltatták a háromszori kihirdetésről szóló bizonyítványt, mely nélkül az ev. lelkész nem adhatta őket össze.

Az 1858. évi esztergomi zsinat a vegyes házasságokra nézve következőleg rendelkezett: „Ha valamelyik a hívek közül az ily házasságtól elállani nem akarna, a papok azon legyenek, hogy a nemkatholikus fél törvényes biztosítékot adjon minden gyermeknek kath. neveltetése felől s egyszersmind gondjok legyen reá, hogy a kath. fél hite minden veszély ellen biztosíttassék. Csak ezek után folyamodjanak a püspökökhöz az apostoli szék felmentvényeért a vegyes házassági akadály alól, mely nélkül az ily házasságokat még kihirdetni se merjék.“ Továbbá minden pap köteles a maga egyházközségében a vegyes házasságok jegyzékét vezetni. (Statutum 17.¹)

¹) „*Mixta matrimonia sunt universim magnum pro Ecclesia catholica malum, quia ipsa eorum existentia indifferentismum religiosum spargit, in parte catholica zelum et spiritum obligationes hominis catholici fideliter implendi multum minuunt, frequenter suffocant, — prolium denique vere catholicam educationem impediunt. Si tamen sub praescriptis per ecclesiam conditionibus ineantur, possunt pro Ecclesia Dei quaedam spiritualia emolumenta parare, tam per omnium prolium catholicam educationem, quam et interdum per partis acatholicae conversionem. Proinde sicut universim reprobanda sunt, itadum declinari non possunt Ecclesiae innoxia aut proficua quoque reddi debent.*“

„*Eo propter Parochorum gravissimum officium est: 1. in locis mixtae religionis quovis anno de periculis, e mixtis nuptiis orituris, pro concione loqui;*

2. Consignationem idmodi connubiorum constanter prae oculis habere, et quamvis circumstantiam, ad eadem se referentem, notare; 3. In consignationem ad finem anni civilis, omne matrimonium mixtum una cum prolibus, eorumque aetate inferre, — de prolibus sextum annum excedentibus: num scholas catholicas frequentent“ stb.

A r. kath. papság elleni védelem szempontjából szükséges, hogy az evang. lelkészek a vegyes házasságokat nyilvántartsák s az evang. gyermekek nevelését folytonos figyelemmel kísérik.

E jogsértések ellen az ev. egyházak az akkori kormánynál védelmet nem találván, egyházkertületi gyűléseikben az evang. lelkészeknek utasításul adták: „Hogyha valamely r. kath. pap a kihirdetésről szóló bizonyítványt vagy épen magát a kihirdetést megtagadná, a vőlegény két tanu által adasson magának bizonyítványt arról, hogy bár semmi törvényes akadály előttök tudva nincsen, melynél fogva a kérdéses jegyesek egybe nem köttethetnének, még is a kihirdetés vagy arról szóló bizonyítvány az illető plebános által megtagadtatott. — E bizonyítvány vétele után az illető lelkész kösse össze a házasulandókat, ha maga azokat háromszor kihirdette és semmi törvényes akadály nincsen.“

Az innen eredő zavarok és visszaélések megszüntetésére hozatott az 1868. évi LIII. t. cz., mely 9., 10., 11., 12., 13. és 14. §§-ban a vegyes házasságokat szabályozza. Ugyanis:

„Különböző hitvallású egyének egybekeléséből származó vegyes házasságoknál a háromszori kihirdetés eszközlésére mindkét fél lelkésze felszólítandó. Ha azt valamelyik fél lelkésze megtagadná, két tanúnak a felől adott bélyegmentes bizonyítványa mellett, hogy azon lelkész a kihirdetésre felszólított, egyik fél lelkészenek kihirdetése is elégséges.“ (LIII. t. cz. 9. §-a.)

A ministeri törvényjavaslat szerint a kihirdetést megtagadó lelkész felelős akkor, ha az egybekelés után kiderül, hogy az összekelt felek közt valamely gátló vagy tiltó akadály volt. Az alsóházi bizottság által kidolgozott törvényjavaslat szerint az ily lelkész 50—200 frtig emelkedhető bírsággal büntetendő. A törvényből e két tétel kimaradt.

E törvény csak a törvényesen bevett egyházak hívei közti vegyes házasságokról rendelkezik. — Az illetékes lelkészek két vagy több tanú jelenlétében felszólítandók a kihirdetésre. A mely lelkész megtagadja a kihirdetést, tettét indokolni nem

tartozik, felesleges is az indokolás, mert a törvény szerint ilyenkor az egyik lelkész kihirdetése is elégséges s a másik lelkész kihirdetését pótolja a tanúk bizonyítványa.

Egyébiránt a háromszori kihirdetés el is maradhat, ha mind a két egyház illetékes hatósága részéről megszereztetett az attól való felmentvény. — Ha a r. kath. lelkész azzal indokolja megtagadását, hogy e házasság ellen akadályok vannak, pl. a jegyesek közti valláskülönbség vagy az egyik jegyesnek szerzetesi fogadalma, — ezek evang. egyházjog szerint nem számíttatnak a házassági akadályokhoz.

„Ha a háromszori kihirdetés megtörtént, de valamelyik fél lelkésze vonakodnék kiadni az elbocsátó levelet: a házasulandó felek részéről két tanu nála megjelenvén, kéri az elbocsátó levél kiadását, melynek megtagadása esetében a tanúk egyike azon kérdést intézi a lelkészhez, hogy a szándékolt egybekelés ellen jelentetett-e be akadály vagy nem? A lelkész által e kérdésre adott vagy megtagadott válaszról a tanúk bélyegmentes bizonyítványt adnak, mely teljesen pótolja az elbocsátó levelet. A netalán bejelentett akadály eltitkolásáért a lelkész a saját egyházi hatósága által reá szabható fenyítéken kívül 500 frtig fokozható bírsággal és félévig terjedhető fogsággal büntetendő.“ (LIII. t. cz. 10. §-a.)

Minthogy a vegyesházasságok megkötésére mind a két fél lelkésze illetékes s a házasulandóknak joga van magokat egyik vagy másik által összeadatni, a törvény rendelkezéséből önkényt foly, hogy az egyik lelkésztől kérni kell az elbocsátó levelet. De a törvény arról is gondoskodott, hogy e törvény végrehajtása ne legyen a lelkészek önkényére bízva; azért hozzá teszi, hogy a tanúk bizonyítványa pótolja a megtagadott elbocsátó levelet.

A törvény vétségnek tartja a bejelentett akadály eltitkolását, ezért a lelkészt állami és egyházi büntetésekkel sújtja.

A ministeri törvényjavaslat szerint „hivatalvesztésig fokozható e büntetés.“ E kifejezés a törvényből kimaradt, talán azért, mert csak az egyházi törvényszék illetékes a lelkészt hivatalától

megfosztani. — Ki ez esetben a vádló? Ki a bíró? Nézetünk szerint a bíró az állami törvényszék és ezután az egyházi is; a vádló pedig, ha az akadály közjogi, bárki, e szerint az államügyész is, ha pedig az akadály magánjogi, akkor csupán a jogaiban sértett fél.

„Vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők.“ (LIII. t. cz. 11. §-a.)

A vegyes házasságban nem érvényes a szokásjog azon rendelkezése: „Ubi sponsa, ibi copula.“

V. A vegyes házasságokból származott gyermekek vallási nevelését illetőleg az 1791. XXVI. t. cz. 15. §-a szerint: „A vegyes házasságokból származott és származandó gyermekek, ha az atya katolikus az ő vallását kövessék, ha pedig az anya katolikus, akkor csak a fiúk követhessék atyjuk vallását.“

Az ev. Karok és Rendek törvényjavaslata azt kívánta, hogy a vegyes házasságból származott gyermekek közül a fiúk atyjoknak, a leányok pedig anyjoknak vallását kövessék, mely nézethez az országos vegyes bizottság is csatlakozott. —

A törvényben előforduló „kövesség“ szót („sequantur“) a r. kath. papok úgy értelmezték, hogy az atyja vallását a gyermekek követni tartoznak, a „sequi possint“ szó pedig engedélyt ad a szülőknek, különösen az ev. atyának, hogy gyermekeit r. kath. vallásban is neveltetheti. Minthogy e törvény rendelkezése szerint „a vegyes házasságok mindig katolikus lelkész előtt kötendők“: ez alkalmat felhasználták a tértvények kicsikarására. — E lélekvásárlást a kormány közegei is gyámolították.

Az 1868. LIII. t. cz. 12. §-a azt rendeli: „Hogy a vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiúk atyjoknak s a leányok anyjoknak vallását követik“ s hozzá teszi: „A törvénnyel ellenkező bármely szerződés, tértvény vagy rendelkezés ezentúl is érvénytelen és semmi esetben sem bírhat jogerővel.“

Igy intézkedett már III. Károly király 1781. rendeletében s e rendelkezés legjobban megfelel az egyházak és a házaspárak

közti egyenjogúságnak. „A törvénnyel ellenkező” annyit jelent mint: általában a magyar törvényekkel ellenkező rendelkezés, mert oly magyar törvény nem létezik, mely az ily lélekvásárlást megengedné vagy annak érvényességét elismerné. Ezt még inkább megerősítik e törvény következő szavai: „Bármely szerződés ezen túl is érvénytelen”. Ennélfogva a szülék magok között kötött szerződések akár a házasságra lépés előtt, akár a gyermekek születésekor; és a házasulandók és a lelkész között szóval, írásban, esküvel tett ígéreték és rendelkezések mind érvénytelenek. Milyen törvényellenes eszközökkel űzik e lélekvásárlást a r. kath. lelkészek, olvasható a keresztségről szóló cikkünkben (120. §.). Ha a törvénybe felvétel voltna azon kifejezés, hogy „A gyermekek vallási nevelése a szülék szabad rendelkezésére bízatik”, ez által törvényileg lettek volna megengedve a térítvények és a vegyes házasságok békéjének háborítása.

„A gyermekek vallásos nevelését se a szülők bármelyikének halála se a házasságnak törvényszerű felbontása nem változtathatja meg.” (LIII. t. cz. 13. §-a.)

„Ha a szülők valamelyike más vallásra tér át, mint a melyet előbb követett, a hetedik évet még be nem töltött gyermekek nemök szerint követik az áttértet.” (LIII. t. cz. 14. §-a.)

J e g y z e t. A vegyes házasságból származott gyermekeknek vallási nevelésére nézve többféle elméletek állítottak fel. Ilyen:

1. „A szülék tetszésére hagyassék, hogy milyen vallásban akarják gyermekeiket nevelni.” Ez elmélet szerint a szüléknek nagyobb jog adatik, mint a melylyel a keresztyén szüle bírhat, a gyermek pedig vele született jogaitól megfosztatik s adásvévesi dolognak tartatik. A keresztyén szüle a gyermeket Isten ajándékának tartja; ennélfogva legszentebb kötelessége a rábízott gyermeket az Isten és azon egyház iránti hűségben nevelni, a melynek ő is tagja s a melybe a gyermek születésénél fogva belépett. Egyébiránt ez nem volna egyéb, mint a lelkészek számára törvényileg biztosított szabadsalom a lélekvásárlatra.

2. „Az egyházak és a házas felek közti egyenjogúsággal megegyező, hogy a gyermekek a születés sora szerint felváltva

kövessék a szülők vallását, úgy, hogy az első, harmadik szülött követi az atya vallását, a második és negyedik pedig az anyja vallását.“ — Ez elmélet a gyermekek vallását a véletlenre bizza s eredeti jogait játékszernek tekinti.

3. „A vegyes házasságból származott gyermekek kövessék az atyjok vallását, mert az atya a család feje s a gyermekek egy vallásban neveltetnek.“ Ilyen törvény van Poroszországban.

Nézetünk szerint ilyen törvény mellett a vegyes házasságban élő nő nem volna egyenjogú társa a maga férjének, mi a ker. egyház szellemével ellenkezik. Ez elmélet ellen felhozhatni azt is, hogy a férjhez menendő leány még nem ismeri az anyai szeretetet, sem a maga jogait, ennél fogva teljesen fel nem fogja a vegyes házasságból személyére vonatkozó hátrányokat s hogy saját leányait férje vallásában nem lesz képes nevelni.

4. „A gyermekek nem szerint követik a szülők vallását.“ („Sexus sexum sequatur“) legigazságosabb s gyakorlatilag leghelyesebb mód, a mely az 1868. LIII. t. cz. 12. §-a által az egész országra és valamennyi törvényesen bevett egyházra nézve kötelezővé tette azt, a mi az előtt Erdélyben általában, Magyarországon pedig az ág. és helv. hitv. evangélikus egyházak és az evang. és görögkeleti egyházak közt volt érvényes.

153. §.

5. Vélt házasság. 6. Tettetett házasság. 7. Megújított házasság.

1. A vélt házasság (matrimonium putativum) oly egyének között szokott ünnepélyességekkel jó hiszeműleg („bona fide“) kötött, kiknek a fenforgó házassági akadályról nem volt tudomásuk, vagy legalább csak az egyiknek és az illetékes lelkésznek sem jutott tudomásra. A jó hiszemben kötött házasság a mennyiben a fenforgó akadály alól felmentés lehetséges, — teljes érvényűnek tekintetik. Így pl. ha a házasfelek az oldalágon második fokban rokonok, de ők ezt nem tudták, mert az egyiknek szülője törvénytelen ágyból született. Ily esetben „a fel-

mentés mindig titokban szorgalmazandó.“ (Józs. r. 47. §-a), az az, a lelkész saját neve vagy költött nevek alatt folya-
modhatik felmentésért s ennek megnyerése után a házasságot a felek beleegyezésével, a nélkül, hogy ehhez háromszori kihirdetés volna szükséges, a nyilvánosság kizárásával megerősíti, érvényesíti s az illető anyakönyv „Jegyzet“ rovatában a tény lefolyását feljegyzi. De „ha ők a fenforgó akadályt tudva léptek házasságra, nemcsak a házasság lesz érvénytelen, de ezen felül a felek, sorsuk és állásukhoz képest, három évi fogsággal és munkával, vagy más alkalmas büntetéssel fenytendők.“ (Józs. r. 47. §-a). — Most az 1878. évi V. t. cikkben megszabott büntetéssel büntettetnek a vétkesek.

Ha a házasság megsemmisített, az illetők nem lakhatnak együtt és ha jó hiszeműleg léptek házasságra, az akadály felfedeztetése előtt fogantatott gyermekek törvényesek; ennél fogva az atyjuk nevét és rangját öröklik s mind a két szülő hátra hagyott vagyonának törvényes örökösei.

2. Tettetett házasság (matr. simulatum) egy férfi és egy nő közti viszony, kik együtt laknak és úgy élnek, mintha egymás házastársai volnának, holott nem azok. Ez nem egyéb, mint ágyastartás, mely csak oly letelepedett idegenek között lehetséges, kiknek előbbi élete a községben ismeretlen.

Ha a tettetett s különben tisztességes házasság valóságos s törvényes házasságra akarnak lépni, a háromszori kihirdetés és a vérrokonsági vagy sógorsági akadály alóli felmentésért a lelkész saját neve alatt folya-
modhatik, s ezt megnyervén, a feleket minden feltűnést okozható külsőségek mellőzésével egész csendben egybeadja.

3. A megújított házasság (m. instauratum) az egymástól törvényesen elvált között egyének között újra

köttetik. „Ez nem történhetik másképen, mint ha ők új házasságuk körül mindazt megtartják, mi minden első házasságkötésnél megkívántatik.“ (Józs. r. 62. §.)

154. §.

8. Vérfertőztető és 9. Meghatalmazásképeni házasság.

1. A vérfertőztető házasság (matr. incestuosum) a tiltott izbéli vérrokonok között kötött. Ha a felek jó hiszemben léptek házasságra, e viszony vélt házasságnak tekintetik, megsemmisítetik ugyan, de a felek nem büntetnek s gyermekeik törvényes születésű gyermekek jogaival élnek. — Ha azonban a két fél tudta a fennlévő akadályt, megbüntettetnek s gyermekeik törvénytelen ágyuaknak tekintendők.

2. A meghatalmazásképeni házasság (matr. per procuram) egybekötése az egyik házafél meghatalmazottjának közbejöttével történik. — Hogyha a házaselek egyike esketésnél bármely ok miatt a személyes megjelenésben akadályozva van, maga helyett másat bízhat meg, hogy helyette és az ő nevében érvényes esküt mondhasson azon személy irányában, kit a meghatalmazó a szabályszerűen kiállított okiratban megnevezett. Ha a meghatalmazás az egybekötés előtt visszavonott és a meghatalmazottnak jóval az esketés előtt kézbesített s az esketés még is végrehajtatott, a házasság érvénytelen s a felhatalmazott az okozott kárért felelős.

A kánonjog és az osztrák polgári törvény az ily házasságot megengedi, a mi házassági jogunk hallgat róla, de mert az akadályok közé nem sorozza, szintén megengedi. A r. kath. egyházban a megbízás csak akkor érvényes, ha azt az illetékes püspök jóváhagyta, mert az ilyen esketés ellenkezik a tridenti zsinat határozatával. — Az osztrák házassági törvény 76. §-a szerint az ily házasság

ságra „az országos kormányzék engedélye szükséges“, mely nélkül az esketést végrehajtani nem szabad. — A magyar-honi ev. egyházban a meghatalmazásképeni házasság eltérés az országos törvény által meghatározott egybekötéstől, ennél fogva a meghatalmazáshoz nézetünk szerint a vallástigyi magyar királyi miniszternek engedélye szükséges.

155. §.

10. Aranylakadalom. 11. Ágyastartás.

1. Aranylakadalom (conjugium quinquagenariorum) nem sajátképi értelemben vett házasságkötés, sem a létező házasságnak megújítása avagy megerősítése, hanem oly vallásos szertartás, a melylyel a házasságban ötven évet eltöltött házások egybekelésök emlékét szokták megünnepelni. Szokásban van az ezüstlakadalom is, melyet az egybekelés 25-dik és a gyémántlakadalom, melyet az egybekelés 75. évének eltelésekor szoktak a házások megünnepelni.

2. Az ágyastartás (concupinatus) kétféle, ú. m. vadházasság és a szorosabb értelemben vett ágyastartás.

a) A vad- vagy természetes házasság (m. naturale) oly törvénytelen viszony, midőn egy nőtelen férfi egy leánynyal vagy özvegy nővel nemi közöstülés végett lakik s e viszonyból származott gyermekeket saját gyermekeinek vallja s neveli a nélkül, hogy azoknak anyját feleségének tartaná. E viszony ellenkezik az egyházi és állami törvényekkel, ennél fogva nem lehet a jogok forrása sem a szülőkre sem a gyermekekre, kik az édes anyjuk nevét viselik s vallását is követik, kivéve azon esetet, ha természetes atyjuk az illetékes lelkész előtt kijelenti, hogy ő a megkeresztelendő fiúnak atya.

A tridenti zsinat (Sess. XXIV. cap. 8.) azt határozta, hogy a világi férfi a püspök által megintessék s ha erre az ágyasnőt

el nem bocsátja, kiközösíttessék és a nő a helységből kiutasíttassék; ha pedig a férfi egyházi személy, először intessék meg, ha erre a nőt el nem bocsátja, jövedelme harmadrésztől megfosztandó, ha a másodszeri intés sem használ egész jövedelme megvonandó s hivatalától megfosztandó.

b) Az ágyastartás (m. ad Thala) másik neme az, midőn egy nős vagy nőtelen férfi nemi közösülés végett egy nőt hosszabb vagy rövidebb ideig fogad s eltartásáról gondoskodik.

E kétféle ágyastartásból törvényes házasság keletkezhetik, mely utólagos házasságnak (m. subsequens) neveztetik, mely által az ily viszonyból származott gyermekek törvényesíttethetők. Ha a házasság-keletkezés után a házasságkötés által elébb született gyermekeik még nincsenek törvényesítve. Ily esetben a gyermekek törvényesítése csak „adoptio“ vagy királyi kegyelem által eszközölendő.

156. §.

12. A magyarhoniaknak külföldön és 13. A külföldieknek Magyarhonban kötött házassága.

1. A magyarhoniak külföldön következő feltételek mellett köthetnek érvényes házasságot:

a) Szükséges a vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszternek bizonylata arról, hogy a jegyeseknek külföldön törvényszerűen megkötött házassága Magyarországon is érvényes lesz. (Az 1876. évi okt. 19., 24,077. sz. a. r.) Kétes esetekben a vallásügyi miniszter az egyházi illetékes hatóság, vagy az igazságügyi miniszter véleményének alapján állítja ki a bizonylatot.

A házasságkötés magyar polgár által aláírt s szabályszerű bélyeggel ellátott folyamodványt vagy a folyamodó

maga vagy az illetékes lelkész küldi a Vallástügyi minisztériumhoz. A folyamodványhoz csatolandó: a jegyesek illetőségére vonatkozó községi bizonylat, mindakettőnek keresztlevele, a polgári hatóság bizonyítványa, hogy a vőlegény katonai kötelezettségének eleget tett, vagy hogy kivételes nőstülési engedélyt nyert és a bizonylat kiállítására egy forintos bélyeg.

b) A mi a magyar polgárra nézve házassági akadály Magyarországon, ugyanaz külföldön is. (Józs. r. 37. és 38. §-a.) A házassági akadályok alól a felmentést a magyar király adja.

c) A kihirdetés vagy attól való felmentés csak azon esetben kívántatik, ha külföldön is, hol a házasság kötöttik, az érvényes házasságnak feltétele. (Józs. r. 39. §-a.)

d) Meg kell tartani a külországnak az egybekötés módját szabályozó törvényeit még azon esetben is, midőn hazánk törvényeitől lényegesen különböznek. (Józs. r. 40. §-a.) Ennélfogva, a mely országban a kötelezett polgári házasság törvényileg van behozva, ott a magyar polgár házassága is a polgári hatóság előtt kötendő. (Ez elv szerint: „Si fueris Romae romano vivito more.“)

2. A külföldiek házassága Magyarországon. Idegenek azok, a kik rövidebb vagy hosszabb idő óta oly egyházközségben laknak, a melyben nem születtek. Az idegenek vagy belföldi vagy külföldi illetőségűek. A külföldi születésűek vagy honosítva vannak vagy honosítva nincsenek; az előbbiek a magyar nemzet tagjai, az utóbbiak pedig Magyarország lakosai, de valamely idegen nemzet tagjai.

a) Ha az idegen jegyes magyar polgár s 6 hét óta valamely egyházközség területén lakik, azon község tagjának tekintetik s a kihirdetés előtt hitelesen bebizonyítani tartozik: mikor s hol született, milyen vallású, hogy a

házasulandók közt semmi házassági akadály nem forog fenn, vagy hogy az akadály alól felmentettek. A vőlegény nőtelensége s a menyasszony hajadonsága tanúk vagy a polgári hatóság előtt letett esküvel is bebizonyítható akkor, ha közokiratokkal bizonyítani nem lehet (pl. vándor színészek, vándor legények, szolgák, 1787. augusztus 7. r.).

b) A külföldiek házasságára nézve a lelkész figyelemmel kísérelje azon nemzetközi szerződéseket, melyek a magyar állam és egyik vagy másik külföldi állam között kötöttek s melyeknek tartalma esetről esetre az egyházi hatóságok útján a lelkészekkel közöltetik.

A házassági akadályokra nézve a külföldi házassági törvények határozók azon esetben, ha a magyar állam és a külföldi állam között kötött szerződésben ez fenn van tartva, mert csak ily módon kötött házasságuk lesz hazájukban is érvényes. De a kihirdetésre és egybekötésre nézve mindenkor a mi egyházunk szabványai határozók.

A magyar kir. helytartótanács 1865. évi július 1. 49.701 sz. a. kelt intézkvénye szerint a külföldi alattvalók házasságára nézve az 1859. évi nov. 22-én 17.702 sz. a. kelt ministeri rendelet szabályozó.

A külföldi államok alattvalói Magyarországon csak saját külföldi illetékes hatóságaik engedélye alapján köthetnek otthon is érvényes házasságot akár magyar polgárral, akár két külföldi egymással.

Az engedélyt az illetékes polgári község adja. Ha a község az engedélyt megtagadja, a külföldi felsőbb polgári közigazgatási hatóság a folyamodót felmentheti a házassági engedélyirat alól. A külföldi alattvalóknak azonban elbocsátó bizonyítványra (Entlassungs-Schein) szükségök nincsen (1851. aug. 4. 12.845 és dec. 20. 18.930 sz. min. r.)

Az angol, a szárdiniai királyság és az éjszakamerikai szövetséges államok polgárai hazai hatóságaik részéről kiállítandó házassági engedély megszerzésére nem kötelezettek s hazánkban törvényesen kötött házasságaik az illető államokban is törvényesek.¹⁾

Az osztrák birodalom polgárai a külföldiekkel egyenlő tekintetek alá esvén, az illetékes polgári község által kiállított engedélyirat alapján köthetnek érvényes házasságot.

HATODIK FEJEZET.

Az érvényes házasság jogeredményei.

157. §.

A házasságból eredő jogok és kötelességek a házasfelekre nézve.

Az érvényes házasságból eredő jogok és kötelességek a házasfeleket vagy közösen vagy egyenként illetik s részint a házassági viszony természetén, részint egyházi és állami tételes törvényeken gyökereznek.

A jelen jogfejlődés szerint ez ügy jobbára a magyar-honi magánjogi elvek szerint a polgári hatóságok által döntenek el, ennél fogva itt csak rövideden egybefoglaljuk azon jogokat és kötelességeket, melyek a házasfeleket illetik.

1. A házasfeleket közösen illető jogeredmények. a) A házasfelek közös háztartásra és együttlakásra kötelezvék s „a kik netalán egymástól tényleg elváltak, házi együttlakásra szorítandók.” (Józs. r. 46. §.)

A házasságos lehet egyik vagy másik házasfél s ha

¹⁾ A német birodalom polgárai (az 1870. évi törv.) hazájukat elhagyva, ha 10 évig folytonosan laknak külföldön s magokat a 10. év vége előtt a német Consulnál lévő anyakönyvbe be nem irták, elvesztették német polgári jogukat.

közös akarattal is váltak el egymástól, a lelkész kötelessége őket figyelmeztetni a törvény követelményére s elválásuk érvénytelenségére, ennél fogva arra, hogy kötelesek együtt lakni, vagy az illetékes törvényszéknél a válópert kezdeni. Az elhagyatott fél panaszának alapján a közigazgatási polgári hatóság kényszerítheti az elhagyó félt, hogy házastársához térjen vissza.

b) A házasfelek törhetlen hűségre és szeretetre tünepélyes esküvel kötelezték magokat, mert e nélkül a házasság célját elérni nem lehet. — E kötelesség megszegése házasságtörésnek nevezetik, mely elégséges ok a házasság felbontására. Hűség és szeretet mint érzületek nem tartoznak ugyan a jog körébe, de a házasfelektől jogilag követelhető, hogy mit se tegyenek, mi a fogadott hűséggel és szeretettel ellenkezik.

c) Kölcsönös joguk van a házassági tartozás (debitum conjugale) az az, a nemi közöstitlés követelésére (I. Kor. VII, 3), melynek makacs és elégséges ok nélküli megtagadása okot szolgáltat a házasfelek végelválására. A házassági tartozás teljesítésére való követelési jogát elveszti azon házasság, ki házasságtörést követett el.

d) A házasfelek sógorsági viszonyba lépnek egymásnak vérrokonaival.

e) A házasfelek egy jogi személyt „egy testet“ képezvén, a közösen szerzett vagyonra nézve egyenlő jogú tulajdonosok az egymás vagyonára nézve pedig a mellékágon lévő vérrokonokat is kirekesztő örökösödési joggal bírnak. — Egyébiránt a házasfeleknek a házasságból eredő vagyoni viszonyai iránt a polgári törvények határoznak s polgári törvényszékek ítélnék.

2. A házasfeleket egyenként illető jogok és kötelességek vagy azoknak különböző természetén vagy különböző társadalmi hivatásán alapúlnak.

a) A férj a család feje, a szentírás szerint „az Isten képe és dicsősége, a feleség pedig a férfi dicsősége.“ A férj kormányozza a háznépet s felesége felett szerezetttel és kimélettel gyakorlandó felsőbbbséget nyer. E hatalom azonban nem terjed ki annyira, hogy feleségét eladhassa, mi, ha feleségének beleegyezésével is tenne azt, keményen büntettetik.

b) A férj meghatározza a lakóhelyet és felesége köteles őt e lakóhelyére követni, kivéven, ha férje valami bűntény vagy vétek elkövetése miatt külföldre menekült vagy hazánkából száműzetett vagy erkölcstelen életével feleségét testi s erkölcsi veszélylyel fenyegeti.

c) A férj köteles nejét a maga vagyonához és rangjához képest illendő tartással ellátni és érte minden előforduló esetekben helyt állani.

d) A férj a maga felesége ingó vagy ingatlan vagyonának tulajdonosává nem lesz a házasságnál fogva, de köteles azt védeni s e vagyon eladása esetében a férjnek beleegyezése is szükséges.

e) A férj a házasságból származott mindkét nemű gyermekei felett atyai hatalommal bír, de tartozik őket a maga vagyonához s rangjához képest táplálni, ruházni s elemi oktatásban részesíteni, a felsőbb oktatásban pedig akkor, ha erre kellő szellemi tehetséggel és hajlammal bírnak.

f) A feleség használja férjének családi nevét és rangját, míg más házasságra nem lép; de ha születésénél fogva magasabb rangú mint férje, e rangját meg is tartja. Férje családi neve mellé a maga családi nevét is használhatja, ha e név alatt a társadalmi életben ismeretes. Köteles férjét lakóhelyére követni s néki a háztartásban és keresetben erejéhez képest segítségül lenni. Igényelhet férjétől rangjához s vagyonához illő tartást. Ha a férj fele-

ségét elúzi hibáján kívül, addig, míg ki nem békülnek vagy míg a válóper be nem fejeztetik, a feleség követelheti az eltartására szükséges pénzösszeget, melyet a törvényszék határoz meg. — Férjének halála után folytathatja férje foglalkozását, üzletét s követelhet férje vagyonából hitbért, özvegyi tartást, sőt részt is; és gyermekeinek természetes és törvényes gyámja.

158. §.

Az érvényes házasság jogeredménye a gyermekekre nézve.

A házasság jogeredménye a gyermekekre nézve illeti azok személyét, rangját, vallását és vagyonát.

1. A gyermekekre nézve a házasság jogeredménye abban áll, hogy törvényes születéstiek-e vagy nem? Azon gyermekek, kik a házastársak törvényes egybekelése után 7 hónappal (210 nappal) későbbre és a házasság megszűnése (férj halála vagy a házasság felbomlása) után 10 hónapnál kevesebb idő alatt születtek, törvényesek. Ilyen gyermekek atyjának tartatik anyjuk törvényes férje a római és kanonjog azon elve szerint: „Pater est quem justae nuptiae demonstrant?” A gyermekek törvényessége mellett a jogvédelem oly erős, hogy azt a nőnek sem tudvalevő házasságtörése, sem azon nyilatkozata, hogy a gyermek törvénytelen, sőt mindkét házasság felbomlásával esküvel erősített nyilatkozata sem képes lerontani.¹⁾

A gyermek törvénytelen származása csak oly esetben

¹⁾ A magyar kir. Curia 1890-ben egy elbírált pör alkalmával kimondotta, hogy az ilyen természetű pereknél az állított házasságtörésnek egyszerű beismerése nem fogadható el bizonyítéknak, mert ez vagyoni hátránnyal és a gyermek kijátszása végett is történhetik, hanem csak is a kétséget kizárólag bizonyított körülmények alapján mondható ki a törvénytelen származás, különösen oly esetben, mikor a házasság felbomlása után is megmaradnak házassági közösségben.

mondható ki, ha a férj a kétséget kizáró bizonyítékok alapján az illetékes törvényszék előtt kimutatja, hogy a gyermek fogantatása idején feleségétől távol volt s nejevel testileg nem közöstülhetett.

A gyermekek törvényes vagy törvénytelen volta felett az 1868. évi LIV. t. cikk szerint csak az illetékes országos törvényszékek ítélnék. Innen foly, hogy a lelkészek ilyen ügyekben nem illetékes bírák, ennél fogva keresztelési anyakönyvbe akkor is „törvényes“nek írják be a gyermeket, ha az anya férje ez ellen tiltakozik.

Ha a házaspár külön laknak, vagy ha csak az ágytól és az asztaltól vannak elválasztva, a nőnek ezen időtartam alatt született gyermekeit törvényeseknek kell beírni az anyakönyvbe, kivéve azon esetet, midőn a nőnek férje a gyermeket magáénak elismerni nem akarja s azon időtől számítva, midőn a gyermek születéséről értesült, három hónap alatt az illetékes törvényszék előtt kijelenti s bebizonyítja, hogy a született nem az ő gyermeke.

A lelkész az anyakönyvbe bevezeti „a keresztelés tényét s a születésről való jelentést, de nem azt, hogy a születésről való jelentés a valóságnak megfelel.“ (Döntvénytár újfolyam X. k. 329. l.)

A házasság tartama alatt született gyermekekre nézve a törvényes születés vélelme állván fenn, ha a gyermek a keresztelési anyakönyvben törvénytelennek van bevezetve, minthogy ezen tényben büntetésre méltó cselekvény jelenségei mutatkoznak, az iratok a büntető bírósághoz átteendőek. (Döntvénytár újfolyam XII. k. 66. l.)

2. A gyermekek öröklök törvényes atyjuk családi

Nézetünk szerint e szigorítása a törvénynek igazságos, mert az állam köteles első sorban az ártatlan gyermekek jogait védeni. Franciaországban a házasság tartama alatt született gyermekek törvénytelenítése nem is kérhető.

Minthogy a törvényesített gyermekek a törvényes ágyból született gyermekek minden jogaival bírnak s az anyakönyvi rovatok a ministerium engedélyével pótlólag kiigazítottak s helyesbítettek, a törvényesítésről sem köziratokban sem házassági kihirdetéseknél említés nem teendő.

A törvényesített a r. kath. egyházban alkalmas az egyházi rendek felvételére, egyházi javadalmak- és méltóságokra, egyedül a bíbornoki méltóságból van kizárva.¹⁾

2. A törvénytelen ágyból született gyermekek örök befogadás (adoptio) által is törvényesíthetők. Az örök befogadás általi törvényesítés az állami törvények szerint az illetékes polgári törvényszékek által csak oly esetben mondatik ki, ha az örök befogadónak nincsenek saját törvényes gyermekei, vagy ha vannak, azok is beleegyeztek a szülők kívánatába.

3. A törvénytelen gyermekek törvényesíthetők még királyi leirat által akkor, ha a törvényesítés sem utólagos házasság sem örök befogadás által nem eszközölhető.

HETEDIK FEJEZET.

A házasság megszűnése.

160. §.

1. *A házasságnak halál általi megszűnése.*

A házasság megszűnik az egyik házastfél halála, a házasság megsemmisítése és felbontása által.

Minthogy a házasság nem örök időre, hanem csak élethossziglan köttetik, a házassági szerződés természetéből szükségképen foly, hogy az egyik házastfél halála

¹⁾ A r. kath. egyházban a kellőleg felszerelt folyamodvány az illetékes megyei püspökhöz intézendő.

által az életben maradt másik fél szabaddá lett s mint özvegy újabb házasságra léphet, ha a kihirdetés előtt az illetékes lelkész előtt előbbi házastársának halálát hiteles okiratokkal vagy tanúk által teljesen és törvényesen bizonyította. A bizonyítás felesleges akkor, ha a házasságra lépő azon egyházközségben hirdettetik ki, a melyben az előbbi házastárs eltemettetett s halála az ottani anyakönyvbe bevezettetett. (Józs. r. 12. §-a.)

Lehetnek azonban oly esetek, hogy valakinek halála feltehető, de hitelesen sem okiratok sem szemtanúk által be nem bizonyítható, pl. ha valaki elbujdosott, vagy a csatából vissza nem tért, vagy állítólag öngyilkossá lett stb.

Ily esetekben a hiányolt házastárs holtjának nyilvánítása az illetékes polgári bíróságnál szorgalmazandó. Illetékes bíróság pedig a magyarhoni evangélikus egyházban a királyi törvényszék (1868. évi LIV. t. cz. 40. §-a)¹⁾, mely az országos törvények szerint jár el.

A r. kath. egyház híveire nézve, ha házastársuk holtjának nyilvánítását a házasság megszűnése céljából kérik, illetékes az egyházi bíróság, az örökösödési ügyekben pedig a polgári bíróság, míg az evangélikusokra nézve mindkét esetben illetékes a polgári bíróság.

A holtjának nyilvánítási eljárást a legújabb törvények (1868. LIV. t. cz.) következőleg szabályozzák:

1. A hiányolt személy megholtjának csak akkor vélelmezhető:
 - a) Ha születésétől számítva 80 év elmult és tartózkodási helye 10 év óta nem tudatik.
 - b) Születési idejére való tekintet nélkül, ha tartózkodási helye 30 egész esztendőn át ismeretlen.

¹⁾ „A holtjának nyilvánítási eljárás ahoz képest, a mint házassági elválás vagy örökösödés céljából kérelmeztetik, azon törvényszéknél indítandó, melyhez a házassági, illetőleg örökösödési perek vannak utasítva.“

c) Ha háborúban nehéz sebet kapott, vagy ha valamely hajón volt, midőn ez törést szenvedett, vagy ha más módon halálveszélyben forgott s azóta három év már lefolyt.¹⁾

2. A törvényszék, a mint a kérvény hozzá érkezett, gondnokot és a házassági kötelék feloldási esetén házasságvédőt is rendel. Egyszersmind az eltűnt egyént hirdetvény által hirlapilag azzal a hozzáadással idézi, hogyha egy évi határidő alatt meg nem jelenne, vagy életben létét más módon nem tudatná: a holtak nyilvánítási kérvény érdemlegesen fog elintéztetni.

3. A tárgyalás a folyamodó fél és a gondnok között a rendes eljárás szabályai szerint megy végbe s a bíró ítéletileg mondja ki, hogy be van-e bizonyítva a halál vagy nincs.

4. Az ítéletet a folyamodónak jogában, a házasságvédőnek pedig (ha az elhalálozás bebizonyítottnak mondatott ki) kötelességében áll egészen a legfőbb ítélőszékig felelbezni.

5. Ha a legfőbb bíróság lényeges hiányokat vesz észre az eljárásban, ítélethozatal előtt azoknak kijavíttatását hivatalból eszközölteti.

6. Azon nap, melyen az ítélet jogerejűvé vált, az eltűnt egyén elhunytá napjául tekintendő. A holtak-nyilvánítás azonban nem zárja ki annak igazolását, hogy az eltűnt előbb vagy később halt el, vagy hogy még életben van. Ez utóbbi esetben az, ki a bírói ítélet alapján valamely vagyont vett birtokába, jóhiszemű birtokosnak tekintendő.

Ha a holtak nyilvánított egyén később visszatér, a második házasság semmis ugyan, de vélt házasság kedvezményében részesül. Egyébiránt a honmaradt házasságtól függ, akarja-e a visszatérten a házasságot folytatni, vagy nem. Utóbbi esetben gonosz elhagyás alapján valópert indíthat a visszatérten ellen.

Egyébiránt a halál csak a házasságból folyó kötelezettségeket szüntette meg, annak jogeredményei pedig az

¹⁾ Ha akkor színházban volt, mikor az elégett, vagy vasúton utazott, mikor a vonat szerencsétlensége következtében, számos utazó elveszett. Ha a holtaknak személyazonossága hatóságilag megállapított, akkor az eljárás egyszerű.

életben maradt házasságra és gyermekekre épségben maradnak. A férj apai hatalmát gyermekei felett feleségének halála után is gyakorolja, akkor is, ha más házasságra lépett s anyjuk után maradt vagyonukat az árvaszék felügyelete alatt kezeli. Az özvegy nő férje nevét, címét használhatja addig, míg más házasságra nem lép (pl. özvegy alispanné, papné stb.); férje keresetét, mesterségét erejéhez képest folytathatja; nyugdíjt vagy segélydíjt húz, ha erre való joga férje hivatalához volt kötve; férje vagyonából tartását s illető részét követelheti, kivéve azon esetet, midőn férjét hűtelenül elhagyta; gyermekeinek természetes gyámja, de az apjuk után maradt vagyonukról az árvaszék rendelkezik. — A gyermekek jogain a megszűnt házasság mit sem változtat, mert azokat törvényes házasságból való születésöknél fogva igényelhetik.

Egyházunk az első és második házasság között sem jogi sem erkölcsi tekintetben nem tesz különbséget. Az isten igéje a második házasságot nem tiltja, sőt (Róm. VII. 2. és I. Kor. VII. 39.) Pál apostol szavai szerint az özvegy új házasságot köthet. Az egyházban a montanisták kárhoztatták a második házasságot nem tartván azt egyébnek, mint tisztességes házasságtörésnek. A görögkeleti egyházban a papnak csak egyszer szabad házassodni, de a többi híveknek a második házasság meg van engedve.¹⁾ A római katolikus egyház a második házasságot nem tiltja, de attól az ünnepélyes áldást megtagadja és az egybekelők javára külön mise nem tartatik.

¹⁾ Tévesen fogják fel Pál apostol (I. Tim. III. 2.) szavait, hogy „A püspöknek egy feleségű férfinak kell lennie.“ Helyesen felfogva ez csak annyit jelent, hogy egy és ugyanazon időben a papnak csak egy felesége legyen, mert a zsidó és római jog szerint a „concupiscitatus“ meg volt engedve.

161. §.

2. A házasság megsemmisítése (érvénytelenítése).

A házasság megsemmisítésének („annulatio vel nullitas matrimonii“) nevezetik az illetékes bíróságnak azon ítélete, melylyel az egy férfi és egy nő között házasság neve alatt fennálló egybeköttetést magában véve semmisnek („ipso jure nullum“), azaz, olyannak nyilvánítja, mintha nem is létezett volna.

Magok a vélt házások ezt akkor sem tehetik, ha legvilágosabb körülmények s tanújelek is vannak arra, hogy a házasság kötésénél akár alaki eljárás, akár a házassági akadályokra nézve lényeges hibák történtek. A házasság érvénytelenségét csak az illetékes bíró mondhatja ki. A házasság érvénytelenítése miatti eljárás „házasság érvénytelenítő“ vagy mivel az a fennálló kötelék szétbontására látszik irányozva lenni, „köteléki pernek“ is nevezetik („Processus vincularis ad declarationem nullitatis matrimonii“).

A házasság megsemmisítésére vonatkozó pereknek csak azon esetekben van helye, midőn a házassági akadályok alól, utólagos felmentés megszerzése jogilag lehetetlen.

Azon akadályok, melyek a vélt házasság érvénytelenségét eszközlik vagy közjogiak vagy magánjogiak. A semmiségi per indítására közjogi akadályok eseteiben mindkét házasság és az állami és egyházi hatóság van jogosítva, a magánjogi akadályok eseteiben pedig be kell várni a jogaiban sértett félnek panaszát. Ha magánjogi akadály eseteiben a sértő fél vagy bárki más lépne fel a házasság érvényessége ellen, a keresettől elmozdítandó s úgy a jogaiban sértett fél is, ha jogáról nyíltan vagy hallgatag mondott le, pl. ha az akadály

megismerése után a házasságot folytatta. Ha az ártatlan fél a házasság-érvényességi pernek megkezdése előtt meghalt, a házasság érvényessége senki által meg nem támadható.

A magánjogi akadályok törvény vagy szokás által meghatározott idő múlva elévülnek, de a közjogi akadályok, mint folytonos törvénysértések, soha sem évülnek el.

1. Azon esetek, melyeket hivatalból kell megvizsgálni, a következők :

a) Ha a házasság elrablott és személyes szabadságát még vissza nem nyert nővel kötött. (Józs. r. 17. §.)
Míg a nő fogva van, a házasság érvénye hivatalból s bárki által megtámadható, „de ha a nő, midőn a rabló hatalmán kívül áll, a vele kötendő (vagy kötött) házasságba (nyíltan vagy hallgatag) bele egyez, az ily házasság többé nem akadályoztathatik.“

b) Ha egy férfi két nővel, vagy egy nő két férfival él ugyanazon időben házasságban, az ily házasság „semmisnek tekintendő“ s hivatalból megtámadandó. (Józs. r. 11. §.)

E törvény szerint az első házassági kapocsnak létezése alatt kötött második házasság mint kétnejűség vagy kétférjűség szigorúan büntetetik és megsemmisítetik.

Az 1878. V. t. cz. 251. §-a szerint: „A kettős házasság 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő.“ (Büntetetik nemcsak az, a ki a bűntényt elkövette, de az is, ki ismervén az akadályt, vele házasságra lépett.) Azon törvény 252. §-a szerint: „Azon lelkész, a ki tudva, hogy ez kettős házasság, a feleket összeadja, 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő“, „a kit pedig gondatlanság terhel, vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.“ (1878. V. t. cz. 253. §.) — Ha időközben az első házasság az elhagyott házastárs halála következtében megszűnt, akkor csak az ártatlan házastársnak van keresetindítási joga („*accusatio matrimonii.*“)

c) Ha keresztyén nem keresztyénnel bel- vagy külföldön lépett házasságra, az ily vegyes házasság semmis és érvénytelen. (Józs. r. 10. §-a.)

d) A vérrokonság és sógorság oly tiltott fokában történt házassági összekelés, melyektől felmentés előre nem adatott. (Józs. r. 13. és 14. §-a.) Igen fontos és figyelmet érdemlők ezen házassági akadályok, melyekről e munka 134—140. §§-aiban szóltunk.

e) Érvénytelenítő akadály a házasságtörés azon személyek közt, kik azt elkövették; de csak úgy, ha a házasság megkötése előtt az ártatlan házastárs fél panasza folytán törvényszékileg ki lett mondva. (Józs. r. 18. §.)

f) Nem képesek érvényes házasságra azok, „kik az egyik félnek czélba vett házasság útjában álló házastársát megölték“ akár magok, akár más által, továbbá „akár a két fél beleegyezésével, akár pedig csak az egyik fél által, a másikkal tudta és akarata nélkül.“ (Józs. r. 19. §.)

g) „Ha a kiskorúak az atya vagy nagyatyja engedélye nélkül vagy világos tilalma daczára, a bírói megengedezés kinyerése nélkül, vagy épen a bírói megtagadás ellenére lépnének házasságra : ez a kellő beleegyezés hiánya miatt egyszerűen semmis s érvénynyel egyáltalában nem bír.“ (Józs. r. 6. §.) Ennélfogva a kiskorú gyermek ily házasság érvénye ellen az atya vagy anya, mint természetes gyám, jogosan felléphet; de e fellépésök érvénye csak addig tart, míg az illető nagykorúságát el nem éri. Az engedély nélkül házasodott kiskorú, ha nagykorúságának elérkezése után is folytatja házasságát, ez által a létező házasságba jogérvényes beleegyezését nyilvánítja s annak érvényét jogosan meg nem támadhatja.

A gyámi hatóság alatt álló kiskorúnak engedély nélküli házassága érvényét az illető hatóság hivatalból

köteles megtámadni. A kiskorúnak atyja vagy rokonsági gyámja az ily házasság érvényét jogosan megtámadhatja, de el is nézheti s ha szükséges, az engedélyt utólag is megadhatja; de a hatóság a törvény őre, ennél fogva a törvény ellenére kötött házasság létezését nem tűrheti.

A magyarhoni ev. egyházban a polgári törvény szerinti kiskorúnak az illető vérrokonok engedélye nélkül kötött házassága „semmis és érvénytelen.“

Az evangélikus lelkész a kiskorúakat szülők engedélye nélkül ne merje kihirdetni, annál kevésbé pedig egybekötni. A szülői engedély élő szóval tanúk jelenlétében a lelkész előtt is kifejezhető, de sokkal jobb, ha a lelkész a szülői engedély kiadását írásban kívánja s ez iratot a lelkészi irattárban megőrzés végett elteszi. (Lásd e munka 131. §-át.)

h) A kik házasságra lépés idején „elme fogyatkozásban szenvednek, házasságot érvényesen nem köthetnek“. (Józs. r. 24. §.) A házasság megkötése utáni őrtiltás a házasság megsemmisítésére okot nem szolgáltat, de még elválás oka gyanánt sem használtatik, mert a házasfelek egymást szerencsétlen állapotukban ápolni kötelesek.

i) Minden házasság érvényességére lényeges kellék, hogy az három egymásra következő vasárnapon vagy egyháziilag elfogadott ünnepen délelőtti istentiszteleten a templomban kihirdetessék. „A háromszori (szabályszerű) kihirdetés vagy felmentés nélkül kötött házasság egyszerűen semmis és érvénytelen“. (Józs. r. 34. §.) Nem elegendős jogerejű azon kihirdetés, mely r. kath. ünnepen vagy hétköznapi istentisztelet alkalmával történt, mert ez a kihirdetésnek a törvényben meghatározott céljával ellenkezik. — Az ev. lelkészek szorosán ragaszkodjanak a törvényhez, melyet sem egyházi rendtartások, sem

semmiféle magánkivánatok nem módosíthatnak. Például, ha a jegyesek csak egyszer vagy nem a törvény által meghatározott időben kívánnák magokat kihirdettetni s ezért a felelősséget magokra vállalják, a lelkész a törvény rendeletétől el ne álljon, mert e cselekvényeért ő is felelőségre vonható s megbüntethető.

k) Minden házasság érvényességére lényeges kellék, hogy a jegyesek beleegyezése nyilvános helyen, az illetékes lelkész s legalább két tanú jelenlétében fejeztessék ki. Józs. r. 29. §-a. (Lásd e munka 780—784. l.)

1) Józs. rendelete 20. §-a szerint a katonai kötelezettség érvénytelenítő házassági akadály. (Lásd e munka 132. §-át.)

2. A magánjogi akadályok eseteiben csak a jogaiban sértett házasságkötőnek van joga kívánni, hogy a törvénytelen házasság az illetékes bíróság által semmisnek nyilvánítottassék, mely jogától azonban elesik, ha az akadálynak tudomására jötte után a házasságot folytatta.

A házasság megsemmisítését követelheti a férj, ha bebizonyítja, hogy nejét házasságkötés után más által teherbe ejtve találta s hogy erről nem volt tudomása. (Józs. r. 26. §.)

3. Az ilyenmű perekben a magyarhoni ev. egyházban a polgári törvényszékek ítélnék, kivételt képeznek az erdélyrészi ev. egyházak, hol az egyházi bíróságok ítélnék. — Az eljárásra nézve az 1791. XXVI. t. cikk s az 1868. LIV. t. cikk 36. §-a szerint Józs. 1786. évi házassági rendelete és az eddigi törvényes gyakorlat szolgál zsinórmértékül. Illetékes első folyamodású törvényszék az, a melynek körében a házastársaknak rendes lakása van. — A magánjogi házassági akadályoknál csak a jogaiban sértett házasságkötőt illeti a keresetjog („*accusatio matrimonii*“). A keresetlevélben a házasság érvénytelenségének alapját képező tények világosan és körülménye-

sen felhozandók s teljesen bebizonyítandók. „A vélelem (praesumptio) mindig a házasság érvényessége mellett van. Az állított házassági akadály tehát teljesen bebizonyítandó“. Minthogy a házasfelek önvallomása a házasság érvénye ellen nem bizonyít, a bizonyítás legalább két kifogás nélküli tanu által történik. Minden köteléki pernél a jogi tudományokban jártas házasságvédőnek (defensor matrimonii) közreműködése szükséges. A törvényszék által kinevezett ügyvéd, a kért megsemmisítés okainak és körülményeinek valódi állását hiteles adatokkal tartozik kimutatni. — Ha az első folyamodású törvényszék ítélete a házasság érvénye mellett szól, a házasságvédő nem felebbez, de a fél az ítéletet felebbezheti; ha pedig az ítélet a házasság érvénytelenségét mondja ki, akkor a házasságvédő a törvényes idő alatt köteles felebbezni a második, illetőleg a harmadik fokú bírósághoz, melynek ítélete döntő.

A mint az érvénytelenítő ítélet jogerőre emelkedett, következményeire nézve egyenlő a végleges elválással, úgy, hogy a felek második törvényes házasságra léphetnek.¹⁾

4. A házasság érvénytelenné nyilvánításának következményei:

a) a felek közti viszony a házasságkötés előtti állapotra vitetik vissza; ennél fogva a felek tovább együtt nem lakhatnak és egymással gyanútkeltő módon nem társalognak. (Józs. r. 46. §.)

b) Ha a feleknek a fenforgó akadályról nem volt előre tudomása „az ily akadály, a mennyire lehet, min-

¹⁾ A r. kath. egyház a házassági végelválást meg nem engedi. E törvényét nem képes egyes esetekben fentartani s ekkor a megsemmisítés azon kibúvó ajtó, melyen a kellemetlen következmények elől menekül.

dig titokban lesz elhárítandó“, ha pedig előre tudták, „nemcsak a házasság érvénytelen, de ezen felül a felek megbüntetésendők.“ (Józs. r. 47. §.)

c) A felek közt „a házassági szerződésből folyó minden jogok és köteleességek megszűnnek.“ (Józs. r. 48. §.)

d) Az ily házasságból származott gyermekek „mindig az atya hatalma alatt maradnak s azonnal meghatároztatik az is, mi legyen azok tartására s nevelésére mindkét fél vagyonából kihatandó.“ (Józs. r. 48. §.)

e) A felek közti kölcsönös vagyoni követelésekre nézve „a törvényszékek jog és törvény szerint“ határoznak.

f) Az ily házasságból született gyermekek törvényesek, akár tudva, akár nem tudva léptek szüleik a megsemmisített házasságra. Ugyanis sem polgári sem egyházi törvény nem rendeli az ellenkezőt, sőt Józs. rendelete szerint „a gyermekek az apjuk hatalma alatt maradnak.“ Jogi értelemben apja csak a törvényes gyermeknek van, a törvénytelen gyermek pedig az anyja nevét viseli.

162. §.

3. A házassági elválás.

II. József 1786. évi házassági rendelete; az 1791. XXVI., 1868. XLVIII. és 1868. LIII. t. cz. Magyar Curiai döntvények. — Sztehló Kornél: „A házassági elválás joga Magyarországon és Erdélyben.“ Budapest. 1885.

Házassági elválás (felbontás) az érvényes házasságnak a házasfelek életében az illetékes bíróság ítéletével való megszüntetése.

Az elválás kétféle, ideiglenes és végleges.

A házasság megsemmisítése és felbontása megegyeznek abban, hogy azokat csak az illetékes bíró törvény-

szerű ítélete eszközölheti, mert a házasfelek magok ezt soha sem tehetik, valamint abban is, hogy a bírói ítéletnek eredménye ugyanaz, t. i. a házasság megsztinése. De a megsemmisítés lényegesen különbözik az elválástól, először abban, hogy az előbbi megsztinteti a vélt, az utóbbi pedig az érvényes házasságot; továbbá a házasság megsemmisítése kimondatik a felek akarata ellen is, de az elválás a felek vagy legalább az egyik félnek akarata ellen ki nem mondható; végtére a megsemmisítésnél, közjogi házassági akadály esetében, a házasság megtámadható hivatalból is, míg az elválásra hivatalból a feleket kényszeríteni nem lehet.

I. A római kath. egyház azt tanítja, hogy „A keresztyének között érvényesen létre jött és testi közösülés által végrehajtott házasságnak köteléke csak a házasfelek egyikének halála által oldatik fel és hogy ezen kapocs, míg a hitves társak élnek, semmi szín és ürügy alatt fel nem bontható.“ (Trid. zs. Sess. XXIV. c. 5. et c. 7. de sacr. matr.)

Hazánkban a r. katolikusok a házassági ügyekben saját egyházi kánonaik szerint élhetnek, melyeknek érvényessége országos törvények által van elismerve (1553: XX. és 1563: XXVII. t. cz.) Ezen kánonok azonban az 1608. évi koronázás előtti t. cikkek folytán csak a r. kath. vallású országlakosokra bírnak jogerővel, sőt 1868. évi LIII. t. cz. 8. §-a óta az ev. vallásra áttért r. katolikusra sem érvényesek.

Mintthogy a r. kath. egyház tana szerint a keresztyének között az érvényesen kötött és elhált házasság teljesen felbontatlan, valamint a nemkeresztyének között saját törvényeik szerint létre jött érvényes házasság is felbontatlan, következik:

1. Hogyha ev. vagy görögkeleti vallású egyén, ki ez előtt házastársától elvált, r. katolikus vallásra tér át, mindaddig míg társa él, új házasságra nem léphet, mert a görögkeleti vagy evangélikus egyházi törvényszékek által kimondott végelválási ítéletet egyházilag érvényesnek nem ismeri el.

2. Midőn a ker. házastársak egyike zsidó vagy pogány vallásra tér át, a másik r. kath. fél, míg házastársa él, új házasságra nem léphet.

3. Ha a zsidó vagy pogány házastársaknak egyike r. kath. vallásra tér át, a másik pedig vallásában megmarad, ily esetben a hitetlen fél megkérdéztetik, akarja-e keresztyénné lett hitvéssével folytatni a házassági életet, de úgy, hogy házastársát hitében ne háborgassa. Ha a hitetlen fél e két feltételt elfogadja, a házassági kötelék ezentúl is érvényben marad, ellenkező esetben pedig a házasság felbontottnak tekintetik.¹⁾

Hazánkban a görög-katholikus (görög egyesült) egyházban az 1699. évi február 16-án kelt egyesülési okirat folytán a házasság felbonthatlan.²⁾

II. A görögkeleti egyház a házassági felbontás alapjául a szentia . . . ; Justinian császár 117. novelláját elfogadván, a házasságtörést . . . a gonosz elhagyást elégséges oknak tartotta a házassági kötelék felbontására, úgy azonban, hogy csak a nő részéről elkövetett házasságtörés ok az elválásra.

1. A férj kívánhatja a házassági kötelék felbontását: ha a nő férjének élete és testi épsége ellen tör; ha az állam elleni összeesküvésről lévén tudomása, azt férjének fel nem fedi; házasságtörés és gonosz elhagyás esetében; ha a férj engedélye vagy akarata ellenére idegen lakmározásban részt vesz, más férfival közös fürdőt használ, ok nélkül idegen házában tartózkodik, színházakat, lóversenyeket látogat; ha magzatát szándékosan elhajtja; ha bélpoklos vagy megtévelyodott és három év alatt meg nem gyógyítható.

¹⁾ E szabályt a gyakorlatban a r. kath. egyház a maga haszna szerint alkalmazza úgy, hogy a zsidó vallásához ragaszkodó házasságtörő meg sem kérdezik, akarja-e a házassági életet keresztyénné lett házastársával folytatni, hanem a keresztyén fél kívánatára a házasság felbontottnak mondatik ki.

IX. Pius pápáskodása alatt Rómában egy zsidóbankár felesége az ő szeretőjével és gyermekeivel együtt férjét elhagyva Bolognába szökött, keresztyén hitre tért s csábítójával házasságra lépett. A zsidó férj a pápai egyházi és állami hatóságokhoz folyamodott, hogy megszökött feleségét s gyermekeit adják vissza. De hiába, mert a házasság felbontatott s a zsidó férj és atya köteleztetett, hogy keresztyén gyermekei s volt felesége számára évi járadékot fizessen.

²⁾ „Omnia admittere, profiteri, ac credere, quae sancta mater Ecclesia romana catholica admittit, profitetur et credit.“

2. A nő kívánhatja a házasság felbontását: ha férje felségsértés bűne miatt ítéltetett el; ha nejének élete ellen tör; ha nejét más által házasságtörésre akarja csábíttatni; ha férje saját házában ágyast tart és megintetvén, azt el nem bocsátja; ha férje fogságba esik; bestialis fajtalanság miatt.

A magyarhoni görögkeleti egyházban a házassági perekben illetékes az egyházi bíróság (1868: LIV. t. cz. 22. §-a), de egyéb a házassági viszonyból származott peres ügyekben az állami bíróságok ítélnék.

III. Az evang. egyház a házasságot nem tartja szent-ségnek s elismeri, hogy az állam jogosítva van a házassági viszonyokat törvények által szabályozni, maga részére azonban igényli, hogy a házasságra vonatkozó törvények az Isten igéjével ne ellenkezzenek s hogy a házasságkötés egyházilag rendelt szertartásokkal az illetékes evang. lelkész által rendszerint a templomban történjék. Németországban az ev. egyház és az állam közti összetütközés lehetetlen, mert az állam ev. fejedelme az állami ev. egyháznak főpüspöke is. E viszony a németországi reformáció történetéből megmagyarázható. Midőn a reformátorok a pápai és császári hatalom ellen sem a püspökökre sem a népre nem támaszkodhattak, a reformáció békés keresztülvitelére elfogadták a fejedelmek segítségét, kik a reformációt védelmezték a külellenségek ellen s mint főpüspökök az alakuló ev. egyházat a reformátorok közreműködésével szervezték. Németországban a r. kath. püspökök valóságos fejedelmek is voltak; innen folyt, hogy a német ev. fejedelmek is valóságos püspökök lettek.

A reformátorok elismerték, hogy az érvényes házasság bizonyos esetekben felbontható s hogy az ártatlan házasság új házasságra léphet. (Art. Schmalc. de potestate episc. 355. p.) Luther az Istenige alapján elválási oknak tartotta a házasságtörést és a gonosz elhagyást, Melancthon pedig a római polgári jog alapján a két bibliai

okon kívül az élet elleni törést, a kegyetlen bánásmódot, a száműzetést s börtönbüntetést is az elválási okok közé számítja. Az ev. hitvallásokban említetik a házassági elválás, de a válási okok közelebbről meghatározva nincsenek. Innen foly, hogy az ev. államokban a házassági elválásra nézve különböző törvények hozattak. Az evangélikus egyház is eszményi oldaláról fogja fel a házasságot s arra törekszik, hogy az ev. házasságok a valóságban mennél közelebb jussanak ez eszményhez; de mert a házasok nem eszményi emberek s mert a szentírás is megengedi a végelválást, a házasságban az erkölcsi kellek mellett lényegeseknek ismeri el a jogi kellekeket is, melyeket az állammal egyetértve állít fel. Az ev. egyháznak nem kell a szentírás egyes mondatainak mester-séges s egyoldalú magyarázatához folyamodni, hanem az elválási okok felállításában alapul kell elfogadni a házasság fogalmát és célját.¹⁾ Ennélfogva elválási ok lehet mindaz, a mi a házasság fogalmával és céljával ellenkezik, mert ilyenkor a házasság már tényleg felbomlott. Ilyen esetekben nemcsak a házaspár magán érdeke, de a társadalom java is kívánja, hogy az állami bíróság a tényleg felbomlott házasságot bírólag is bontsa fel s a volt házasokat új házasság kötésére hatalmazza fel.

Hazánkban a XVI. században az ev. egyház egyes szervezete az akkori polgári és egyházi életviszonyok

¹⁾ A r. kath. egyház az elválás ellen Máté XIX. 5. és 6. versével áll elő, „Ketten lesznek egy testté“, „A mit azért Isten egybe szerkesztett, azt az ember el ne válaszsza.“ Lehet-e oly esetekben „egy testről“ beszélni, hol p. o. egyik fél a másiknak élete ellen tör, vagy a hol a kölcsönös szeretet és tisztelet helyébe engesztelhetlen gyűlölet és megvetés lép. — Rotterdami Erasmus szerint: „Hoc Deus conjunxit, quod rite conjungitur, Deus dirimit, quod rite dirimitur.“

miatt létre nem jöhetett. Az egyházközségek és esperességek a magok belügyeiben függetlenül a r. kath. püspököktől intézkedtek, következőleg a falusi gyülekezetekben az ev. földes urak és a lelkészek, a szabad kir. városokban pedig a városi magistratus a lelkészekkel együtt kormányozták az egyházközségeket s mint első fokú bíróság ítélték a házassági ügyekben is. — Az egyes ev. gyülekezetek egyesületéből alakult az esperesség, mely választott s a vármegye által megerősített esperes alatt a maga egyházi ügyeiben intézkedett s mint második fokú bíróság a házassági ügyekben is ítélt. — Minthogy az ev. földesuraknak egyházi ügyekre vonatkozó jogai csak egyes gyülekezetekben és a vármegye határain belül érvényesülhettek, a király által kinevezett püspökök, támaszkodva az országos törvények s a királyi hatalom által biztosított jogaikra, az ev. lelkészeket a püspöki felsőbbség elismerésére kényszerítették.

A házassági ügyekben az evangélikusok követték a hitvallásokban, a reformátorok irataiban és a szászválasztó fejedelemségi rendtartásokban előforduló tanokat s intézkedéseket. A felső-magyarországi városoknak 1549-ki hitvallása csak annyit mond a házasságról, mennyit az ágostai hitvallás, a 7 bányavárosnak 1577-ki rendtartásában először intézkedtek a házasság felbontásáról, mely házasságtörés és hűtlen elhagyás miatt kimondandó. — Az ev. esperességeknek a házassági ügyekre vonatkozó intézkedései azonban csak oly helyeken voltak érvényesíthetők, hová a püspök hatalma el nem ért.

Az 1608. évi koronázás előtti törvényzettek az ev. és r. kath. egyházak egyenjogúságát s függetlenségét kimondván, a r. kath. püspökök felsőbbsege s a püspöki törvényszékek joghatósága az ev. egyházi ügyekre nézve jogilag megsztint.

Az 1610. évi zsolnai és az 1614. évi szepesváraljai zsinatok a házassági ügyekről hallgatnak. Nézetünk szerint azért, mert a házassági ügyeknek részszerű szabályozását akkor oly sürgősnek nem találták s elégségesnek látszott „a kisebb jelentőségű“ házassági ügyeket az esperességi kiváltságokhoz számítani, a melyekben az egyházi bíróság az országos törvények által megerősített kánonjog szerint tartozott itélni.¹⁾ Az 1622. évi semptei consistorium VI. szakasza szerint a házassági ügyek feletti bíraskodás s intézkedés a püspök által egybehívott egyházkertületi gyűlés illetékessége alá tartozik. — A linczi békekötés alapján hozott 1647-ki XV. t. cikk az evangélikus egyháznak a házassági ügyekre vonatkozó jogát örök időkre biztosítja.

A r. kath. főpapság az ev. egyházaknak a házassági ügyekben a bécsi és linczi békekötések által biztosított jogait el nem ismerte s a r. kath. szentszékek perbe fogták azon ev. papokat, kik a válóperekben a kánonjogi szabályokat meg nem tartották. — Az evangélikus nemeség az ev. egyháznak házassági ügyekre vonatkozó jogait a r. kath. főpapság túlkapásai ellen védelmezte s a házassági ügyeket az 1707. évi rózsahelyi (XIV. cz.) és az 1709. évi tiszakertületi (helv. h.) zsinatok törvények által szabályozták. A rózsahelyi zsinat szabványait az 1715. évi országgyűlés megsemmisítette s III. Károly királynak 1731. évben kiadott rendelete a házassági ügyek feletti bíraskodást a r. kath. szentszékekre bizta, melyek az ev. egyházak elvei szerint tartoztak itélni.

¹⁾ „Causae minores Inspectoribus (= alsuperintendentens) et Senioribus proponantur, in Fraternalitatibus dijudicentur, ne et Senioris dignitati quidquam derogetur et Superintendentens negotiorum multitudine obruatur.“ (X. cikk.)

II. Józsefnek 1786-ki házassági rendelete a keresztények és zsidók házassági ügyeit szabályozta s a válópereket a polgári bíróságoknak rendelte alá. Az 1791. évi országgyűlés az egyházi ügyeket a bécsi és linczi békekötés alapjára vezetvén vissza, a törvényesen elismert egyházaknak a házassági ügyekre vonatkozó jogait visszaadta s a Józsefféle rendelet érvényét megszüntette. Az 1791. évi XXVI. t. cikk 11. §-a mind a két hitvallású evangélikusok minden házassági ügyeinek elítélését saját egyházi székeikre hagyta. A november 7-én kelt királyi leirat azt mondja, hogy az ítélet „vallásuk elvei szerint“ történjék, mi a törvényből kimaradt, és hogy az ev. törvényszékek által „hozott elváltatási ítéletek mindentűt érvényeseknek tekintessenek“, mi helyett a törvény szövege mondja, „hogy az elválásuk ítéletek csak polgári hatásuk iránt tekintessenek mindentűt érvényeseknek“.

Az 1791. évi pesti zsinat a házassági ügyeket a Józsefféle rendelet alapján kánonok által szabályozta, az egyházi törvényszékeket szervezte és a törvénykezési eljárást megállapította. — Minthogy a pesti zsinat kánonai királyi megerősítést nem nyertek, az 1791. évi XXVI. t. cikk 11. §-a szerint „a házassági ügyek az utóbbi években érvényben volt elvek szerint fognak a világi törvényszékek által ítéltetni“. Ez által az evangélikusokra nézve a Józsefféle házassági rendelet ideiglenesen törvényerővel ruháztatott fel, mely intézkedés az 1868. évi LIV. t. cikk 36. §-a által megerősített.

163. §.

Az ideiglenes elváltatás a magyarhoni evangélikusoknál.

Az ideiglenes elválásnak („megkülönböztetésnek“ vagy „ágy és asztaltól való elváltatásnak“ = „separatio a thoro et mensa“) akkor van helye, midőn a házasság

feleknek nincsen törvényes okuk a házassági kötelék felbontására, de az együttlakásból az egyik házastársra tetemes hátrány vagy veszély háríthatnók, vagy növekedvén köztük az ingerültség az együttlakás mind a két fél romlására lehetne. Az ideiglenes elválás főleg abban különbözik a végelválástól, hogy a házaspár csak ideig-óráig mentetnek fel az együttlakás kötelességétől; ennél fogva egymás iránt a házassági jogok és kötelességek csak felfüggesztetnek, de meg nem szünttetnek s így a felek mással házasságra nem léphetnek.

Az ideiglenes elválás vagy a felek közakarattal vagy csak az egyik fél akaratával történik.

Az ev. egyház nem ismeri a folytonos vagy holtig tartó ágy- és asztaltól való elválást, mely a római kath. egyházban előfordúl s melyet az egyház házasságtörés alapján enged meg.

1. Ideiglenes elválás a felek közakarattal. A házaspár önkényt el nem válhatnak s „a kik egymástól tényleg elváltak, házi együttlakásra szorítandók.“ (Józs. r. 46. §-a.) Sokan azt állítják, hogy a magyarhoni ev. egyházban a házaspár közös akarattal a bíróság ítélete nélkül is ideiglenesen elválhatnak egymástól és hogy a gyakorlat nem ismer oly pert, melyben a törvényszék előtt csakis ágy- és asztaltól való elválasztás kéretik. Megengedjük, hogy ilyen elválások tényleg történtek s hogy ezt az egyházi és polgári hatóságok tekintetbe nem vették s az illetőket házi együttlakásra nem szorították vagy II. József rendeletének 46. §-át enyhén alkalmazták; de az ilyen elválás nem mondható jogosnak, mert ellenkezik az országos törvényekkel s az újabb szokásjoggal, mely 1853-dik év óta érvényesült. Ugyanis az osztrák általános polgári törvénykönyv házassági jogának 103. §-a szerint „az ágy- és asztaltól való elválás, ha

mind a két fél reá áll és a feltételek iránt megegyeznek, a bíróság által megengedendő.“ — Az ev. egyház a házasságot nem tartja pusztá magánjogi szerződésnek, melynek megkötésére elégséges volna a házasfeleknek kölcsönös beleegyezése. Hozzá adhatjuk, hogy II. József házassági rendelete a kánonjog alapján készült, melynek szabványai országos törvények által vannak megerősítve. A kánonjog szerint a házások közti életközösség soha önkényileg meg nem szakítható, hanem csak bírói ítélet folytán állhat be. A r. kath. egyházban az ideiglenes elválás a válóper útján az egyházi bíróság által eszközöltetik. A vegyes vallású házások önkényt soha sem válhatnak el.

Megengedjük, hogy a házasságból folyó jogok és kötelezettségek igen kényes természetűek s hogy a legbensőbb életközösséget, törhetlen hűséget s valódi szeretetet hatósági úton kieroszakolni nem lehet s hogy ez sem a házasfeleknek, sem az államnak érdekében nem fekszik. De a házassági szerződésből folyó jogok és kötelezések nemcsak erkölcsi, hanem jogi természetűek is; ennél fogva jogilag a házások szoríthatók arra, hogy mit se tegyenek, a mi az elvállalt kötelezettségekkel ellenkezik. A legbensőbb életközösségből foly az egytítlakás kötelezettsége is, mely alól a felek csak bírói ítélet folytán mentetnek fel.

Az egymástól közös akarattal válni szándékozó feleknek meg kell állapítani egymás között azon feltételeket, melyek egyiket vagy másikat az elválás időszaka alatt terhelendik. Ilyen válóperekben sem egyik, sem másik fél külön az ideiglenes elválást nem kérheti, hanem csak egyesülve.

A házastársak kötelesek illetékes lelkészek előtt elválási szándékukat személyesen kinyilatkoztatni. A lel-

kész kötelessége a házasfeleket amaz ünnepélyes ígéretre emlékeztetni, melyet egybekelésök alkalmával egymásnak tettek és az elválás káros következményeire figyelmeztetni. Ha a lelkész minden fáradozása sikertelen marad, akkor a feleknek bizonyítványt ad arról, hogy ez ügyben szabályszerűen járt el, de a házasfelek elválassi szándékuknál állhatatosan megmaradtak. Ezután a két fél közösen aláírt folyamodványához, a lelkészi bizonyítványt becsatolja s azt az illetékes törvényszékhez benyújtja. A bíróság a feleket személyes megjelenésre idézi s ha a felek előtte elválassi szándékukat s a feltételekre nézve megállapodásukat ki nyilatkoztatják, minden további vizsgálat nélkül a kért elválást megengedi s a válópert befejezi. Az ily perekben az első fokú bíróság ítélete jogerejű.

2. Ideiglenes elválás az egyik házasság fél akaratával. Ha az egyik házasság fél az elválásba beleegyezni nem akar, a másik félnek pedig jogos és alapos okai vannak arra, hogy az ideiglenes elválást eszközölje; ily esetben a válni akaró fél az illetékes lelkész előtt jelenti ki szándékát. A lelkész a válni nem akaró félt háromszor maga elé meghivatja s a felek között a barátságos egyeztetést megkísérli. Ha a lelkész minden fáradozása sikertelen maradt, bizonyítványt ad a panaszos félnek arról, hogy barátságos egyeztetése nem sikerült. Ha a válni nem akaró fél a lelkésznél megjelenni vonakodik, a lelkész egyebet nem tehet, mint hogy a panaszlott félt háromszor maga elé meghivatja s ha a háromszori meghívás sikertelen maradt úgy egyedül arról ad a panaszos félnek szabályszerűen szerkesztett bizonyítványt, hogy a panaszlott házastárs háromszori meghívásra megjelenni vonakodván, az egyeztetést a házastársak között meg nem kísérhette.

A válni akaró fél kérelmével, melyhez a lelkészi

bizonyítvány s egyéb szükséges okiratok csatolandók — az illetékes bírósághoz fordul, mely az ügyet hivatalból megvizsgálja s a fölött ítéletet hozni tartozik. Ha a nőnek élete vagy egészsége az ő férjének durva bánásmódja által veszélyeztetik, a bíróság még az ítélet kimondása előtt is engedhet elkülönzött lakhelyet.

II. József rendeletének 50. §-a csak két okot hoz fel, melynél fogva a bíróság csak az egyik fél kérelmére az ideiglenes elválást kimondhatja. Az egyik ok „a durva bánásmód“ (*dura tractatio*) a másik pedig „a bűntényekre és feslett erkölcsökre csábíttatás veszélye“ („*periculum inductionis ad scelera et corruptos mores*“). Magától értetik, hogy a mely ok elégséges a házassági kötelek végleges felbontására, az elégséges az ideiglenes elválásra is. Az osztrák polgári törvénykönyv 109. §-a szerint a bíróság az egyik házastárs kívánatára kimondhatja az ideiglenes elválást: ha a férj nejét, vagy a nő férjét hűtelenül elhagyta; ha a panaszlott fél házasságtörésben vagy más bűntettben marasztatott el; ha a panaszlott fél oly rendetlenül él s annyira tékozol, hogy a házastárs vagyonát fölemészttel fenyegeti, vagy a család becsülete s erkölcsi tekintete kockáztatva van; ha házastársát súlyosan bántalmazza, életét vagy egészségét veszélyezteti; ha a férj nejét vagy a nő férjét érzékeny s ismételt ok nélküli keserítésekkel nyugtalanítja; ha a panaszlott fél oly testi betegségben szenved, mely tartósága s ragályozásánál fogva a másik házastárs egészségét is veszélyezteti. Az 1853. évtől kezdve 1861. évig a magyarországi bíróságok az osztrák polgári törvény szerint ítélték.

A peres eljárásra nézve ugyanazon szabályok érvényesek, melyek a házassági kötelek felbontására vonatkozó perekben érvényesek.

A bírói ítéletben az ideiglenes elválás vagy megengedtetik vagy megtagadtatik. Első esetben világosan kell kimondani, hogy melyik házasság oka az elválásnak. Az ideiglenesen elvált nő viseli férjének nevét és rangját; ha nem volt oka az elválásnak és férjét önkénytelenül nem hagyta el, hanem attól elűzetett, vagy a férj durva bánásmódja folytán a per kezdetén a bíróság által az együttlakás kötelezettségétől felmentetett, férjétől követelheti tartásdíját. Ha a nő nem volt oka az elválásnak, a hitbérré és férjének meghalálózása esetén az örökösödésre vonatkozó jogait megtartja.

A házasság tartama alatt született gyermekeknek személyi és vagyoni jogai a házassági elválás által változást nem szenvednek. II. József r. 58. §-a szerint „semmi házassági elválás meg nem engedhető, míg a született gyermekek tartása és nevelése iránti kérdés . . el nem intéztetett.“ A válóper tartama alatt a gyámhatóság van hivatva a tényállás kiderítése és a legközelebbi rokonok meghallgatása után a gyermektartás iránt ideiglenesen határozni. (1877. XX. t. cz. 13. §-a.)

II. József. r. 53. §-a szerint „Az ilykép elkülönített feleknek mindig szabadságukban áll, a felsőség vagy bíróságnál történő egyszerű jelentkezés mellett újból egyesülni.“ A jelentkezés történhetik vagy az illetékes lelkésznel vagy azon bíróságnál, mely e válóperben ítél.

164. §.

A házasság végképi felbontása a magyarhoni evangélikusoknál.

II. József rendeletének 54. §-a azon keresztyéneknek, kik nem a r. kath. vallást követik, megengedi az érvényes házasság felbontását következő okoknál fogva: ha az egyik házastárs a másiknak életére tört; ha az egyik házastárs házasságtörést követett el; ha az egyik a mási-

kat gonosz lélekkel elhagyta; ha a házastársak közt halálos gyűlölség vagy legyőzhetlen ellenszenv támadt.

A házassági rendelet szűkre szabta azon határokat, a melyeken belül a házassági kötelék felbontása megengedve van. Ez oknál fogva a törvénykezési gyakorlat a társadalmi élet követelményeihez alkalmazkodva, e négy oknak a gyakorlati szükség szerinti magyarázatával segített a bajon.

1. A házasságtörés (adulterium, paráznaság) elégséges ok a házasság felbontására, ha tudva és akarva elkövetett, a sértett fél által nyíltan vagy hallgatag el nem engedtetett vagy hasonló bűnnel az ő részéről nem viszonztatott. A házasságtörés hallgatag megbocsátottnak tekintetik, ha a sértett fél a házasságtörés megtudása után hitvesével közösül vagy vele a házassági együttélést folytatja.

A házasságtörés miatt az elválást csak az ártatlan fél követelheti nemi különbség nélkül.¹⁾ A házasságtörés bebizonyítása azonban gyakran igen nehéz, gyanús magaviselet erre nem elegendő, ez oknál fogva az óvatos felperes ahhoz még más okot is csatol. A házasságtörés ténye alperes beismerése vagy eskü által nem bizonyítható. Az erdélyrészi ev. egyházakban a házasságtörés terhes gyanúja („adulterium praesumptum“) már elégséges ok a házasság felbontására.

A r. kath. egyház a házasságtörés miatt csak a holtig tartó ágy és asztaltól való elválást engedi meg, úgy, hogy a házasságok közül egyik sem, tehát az ártatlan fél sem léphet mással házasságra. Erre megjegyezzük, hogy a zsidók házassági joga s az apostoli egyház nem ismerte a házassági ideiglenes elválást. Minthogy a r. kath. egyház és theologia az

¹⁾ A görögkeleti egyházban csak a nő házasságtörése miatt bontható fel a házasság.

érvényes házasság felbonthatlanságát nem képes a házasság természetéből vett érvekkel bizonyítani, a szentírásnak erre vonatkozó mondatait mesterséges magyarázat által elferdíteni törekszik. Máté V. 31. és 32. versében Urunk ezt mondja: „Megmondattott: A ki elbocsátja az ő feleségét, adjon neki válólevelet. Én pedig mondom nektek, hogy: A ki elbocsátja feleségét, paráznaság okán kívül (*παρεκτός λόγον πορνείας*) paráznává teszi azt; és a ki elbocsátott asszonyt veszen paráználkodik.“ A r. kath. egyház a tridenti zsinat kánonában a maga tanának megokolására hivatkozik Máté XIX, 8—10-re: „Mózes a ti szíveteknek keménységeért engedte volt meg nektek, hogy elbocsássátok a ti feleségeket, kezdettől fogva azonban nem úgy volt. Mondom pedig nektek, hogy a ki elbocsátandja az ő feleségét, hanemha paráznaság miatt, (*μη ἐπι πορνεία*)“ és mást veend, házasságtörő az; és a ki elbocsátottat vesz el, az is házasságtörő.“ Azt állítják, hogy a szöveg „hanemha paráznaság miatt“ helyesebben fordítható „még paráznaság miatt is.“ De akkor a szövegben kellene állani: „*καὶ ἐπι πορνεία*“, e helyett pedig az elfogadott szövegben áll: „*εἰ μὴ ἐπι πορνεία*.“ Mások azt állítják, hogy ez nem Urunk mondata, hanem Máté evangélistának egyéni nézete, mely állításokat történelmileg bizonyítani nem tudják. Az is légből kapott okoskodás, hogy „A házasságtörés nem lehet ok a házasság felbontására, mert bűn nem lehet alapja azon jognak, melynélfogva az ártatlan fél kivánhatja a házasság végleges felbontását.“ Erre megjegyyezhetjük, hogy nem a házasságtörőnek, hanem az ártatlan félnek van joga kivánni, hogy a tényleg felbomlott házasság bíróilag is felbontottnak mondassék ki; ennélfogva a bírói ítélet által nem az ártatlan, hanem a bűnös fél büntettetik. Krisztus urunk az ártatlan és szerencsétlen házasfélt védi a bűnös házasfél ellen, a r. kath. egyház intézkedése pedig igazságtalan, mert az ártatlan félt épen úgy bünteti mint a bűnöst.

A tridenti zsinat az ellenkező véleményeket átokkal sújtja s dogmatikusai az egyházi tan helyes voltát a házasság szentségéből származtatják.¹⁾ De a felbonthatlanság nem foly szükségszerűen a szentség fogalmából s a pap által végrehajtott

¹⁾ Perrone. T. IX. 45. §.: „Indissolubilitas Matrimonii unice pendet a sacramento.“

házasságkötésnek képzelt magikus hatása nem szabályozhatja a tényleges jogi viszonyokat s nem elégítheti ki a társadalom jogos követelményeit.

Az egyházak s a dogmatikusok jogosan s helyesen cselekesznek, ha az istenige alapján a házasság eszményét állítják fel s a keresztyén híveket oktatás által arra vezetik, hogy ez eszményt megközelíteni törekedjenek, de az államok is jogosan cselekesznek, ha a való életviszonyokat tekintetbe veszik s azok szerint a házassági viszonyokat a családok és állam érdekében jogtörvények által rendezik.

2. II. József rendelete (55. §.) megengedi: „Hogyha egyik házastárs a másiknak életére tört, a sértett fél a házassági kötés teljes felbontását kérheti.“ E gonoszság sokkal inkább sérti a házasság szentségét s lényeges kellékét, mint a házasságtörés. E bűntény tényálladéka megállapítható, ha az egyik házafél kísérletet tesz hitestársa életének gyors vagy lassú kioltására. E bűntényben lényeges az ölési szándék; ez oknál fogva elégséges ok a házassági felbontás kérésére, ha a bűnös fél akár maga személyesen, akár más által kísérletet tett hitestársa megölésére vagy életének megrövidítésére.

Az osztrák polg. törvénykönyv 115. §-a szerint: „Az élet vagy egészség elleni veszedelmes törekedés“ elégséges ok a házasság felbontására. Nézetünk szerint ez helyes kibővítése a József-féle rendeletnek, mert a ki házastársának egészsége ellen tör, azon szándékból, hogy életét megrövidítse vagy elkeserítse, megsérti a házasság fogalmából folyó életközösséget.

Minthogy ez polgári bűntény is, a bűnös a bűnvádi eljárás alá tartozik és ellene a válóper hivatalból is megindítható.

A József-féle rendelet 60. §-a szerint: „A bűnösnek házasságot kötni soha sem szabad azzal, kiről, hogy részese volt a bűnnek, a bíróság előtt bebizonyított.“

Innen következik, hogy ettől a bűnösök a bíróság ítéletében eltiltandók.

Ha az eltiltás az ítéletben hiányzik, vagy a bűnösök a per megkezdése előtt léptek házasságra, a megkötött házasság érvényes lesz, mert a József-féle rendelet 18. és 19. §§-ok egybevetéséből s a szövegben használt „pariter“ szóból következtethető, hogy a hitvesgyilkolás épen úgy mint a házasságtörés csak akkor képez házassági érvénytelenítő akadályt, ha a bíróság előtt még a házasság megkötése előtt bebizonyított.

3. A gonosz vagy hűtlen elhagyás (malitiosa derelictio) elégséges ok a házasság felbontására, ha az egyik házastárs a másikat annak tudta s beleegyezése nélkül azon gonosz szándékkal elhagyta, hogy a házassági együttélést végkép megszakítsa. Ez esetben „a távollévő fél előlegesen három ízben közhirdetmény útján idéztetik, hogy távollétét igazolja.“ (Józs. r. 56. §-a.) A gonosz elhagyás ténye tehát csak a bírói idézés útján állapítható meg s bizonyítható be, ha az eltűnt házastárs a közhirdetményben meghatározott idő alatt az illetékes bíróságnál nem jelentkezik. A József-féle rendelet a hirdetményi határidő tartamát nem határozza meg. A határidő a régi szokás szerint egy év és egy nap, a mostani gyakorlat szerint pedig a bíróság által határoztatik meg. A hirdetés a hivatalos lapban történik három ízben. Az ismeretlen tartózkodás hatósági bizonyítvánnyal igazolandó. Minthogy az alperes tartózkodási helye ismeretlen, azon törvényszék elé idézendő, melynek területén a felperes lakik. (1868. LIV. t. cz. 36. §.)

Az erdélyrészi ev. egyházban a gonosz elhagyás ténye megállapíttatik, ha az alperes tartózkodási helye nem tudatik vagy hozzáférhetlen. Ide tartozik az is, ha az egyik házastárs önkényesen törvényes ok nélkül a má-

sikkal a házassági együttélést felbontja (quasidesertio) s ahhoz a világi és egyházi hatóság által felszólítva, sőt kényszerítve sem akar visszatérni.

4. A Józsefféle rendelet 57. §-a szerint „a házastársak közti halálos gyűlölség („capitale odium“ = engesztelhetlen gyűlölség) vagy legyőzhetetlen ellenszenv („insuperabilis aversio“) ok a végelválásra, ha azt mind a két fél kívánja, azaz, ha a házassági kötelék felbontásába mind a két fél beleegyezik, a mikor elégséges a kölcsönös engesztelhetlen gyűlölség puszta állítása és nem szükséges azt még tényekkel is bizonyítani, sem indokolni.¹⁾

Ily esetekben nem kívántatik, hogy mind a két házastárs gyűlölje egymást, hanem az, hogy mind a két fél kívánja a végelválást. A Józsefféle rendelet 57. §-a nem a kölcsönös gyűlölségre, hanem a kölcsönös beleegyezésre fekteti a súlyt.

Megengedhető-e a végelválás, ha azt legyőzhetetlen ellenszenv alapján csak az egyik fél kívánja, az alperes-fél pedig ellenzi, mert állítása szerint ő házastársát nem gyűlöli? — A Józsefféle rendeletnek toldaléka gyanánt 1787. évi febr. 27-dikén kiadott királyi rendelet és az ezen alapon kifejlődött törvényszéki gyakorlat szerint „A házasság engesztelhetlen gyűlölség okából a protestáns félre nézve felperes egyoldalú kérelmére alperes ellenzése daczára is felbontható, ha a perben kiderített körülményekből vélelmezhető, hogy az engesztelhetlen gyűlölség alperes részéről is fenforog és alperes azon kijelentése, hogy a házassághoz ragaszkodik,

¹⁾ A Döntvénytár XX. 93. szerint: „A protestáns házastársak egymás irányában táplált és a bíróság előtt kijelentett kölcsönös gyűlölsége és ellenszenv a házasság végfelbontására elegendő indokul szolgál.“

őszintének nem tekinthető, vagy valóságos rosszakaratból (ex positiva malitia) a felbontásba beleegyezni nem akar.¹⁾

A törvényszéki gyakorlat a jelenkori társadalom követelményeinek engedve a kivételt szabálylyá tette s a Józsefféle rendelet 57. §-át tényleg oda módosította, hogy a házasság felbontható, ha a bíróság a felbontást igazságosnak találja.

Az 1791. évi pesti zsinat (III. rész 26. kánona) szerint engeszteletlen gyűlölség esetén a házassági kötelek végleges felbontatása a sértett fél kérelmére megadatik, ha ez ok a házassági tartozás konok megtagadásával van összekötve.²⁾

Mint hogy az engeszteletlen gyűlölség alapján megindított válóperekben az adatok méltánylása a bíróság bölcs belátására s igazságszeretetére van bízva, a bíró a felett fog itélni: a) oly súlyosak-e az alperes vétségei, hogy a felperes legyőzhetlen ellenszenvét indokolják; b) őszintének tekinthető-e alperesnek azon nyilatkozata, hogy ő a felperest nem gyűlöli s hogy a végelválásba jogilag és erkölcsileg helyes okoknál fogva bele nem egyezik; c) oly nagy-e a házasságfelek közti gyűlölség, hogy a kibékülés nem remélhető.

Jegyzet. Sokan azt mondják, hogy az engeszteletlen gyűlölség „a gyakorlatban számos visszaélésnek szolgál takaró-

¹⁾ Döntvénytár XXXIII. 144.: A felbontás megengedhető, ha bebizonyítatik, hogy alperesnek a házassághoz való ragaszkodása nem őszinte.“ — Döntvénytár XXIII. 30.: „Ha a házassági kötelek felbontása gyűlölség indokából kéretik s ehhez a gyűlölséget érvényesítő fél a békéltetés, sőt az ágy és asztaltól való elválás határidejének lejáta után is ragaszkodik, a végleges elválás kimondandó abban az esetben is, ha a másik fél a házassági kötelek felbontását ellenzi.“

²⁾ „Irreconcilabile, et cum perfracta debiti conjugalis denegatione conjunctum odium, justa est petendi per partem laesam divortii ratio.“

jául s hogy a könnyelmű és indokolatlan házassági elválásokat előmozdítja“; ennél fogva nem elégséges ok az érvényes házasság felbontására. Nézetünk szerint az egyik házastársnak testi vagy erkölcsi fogyatkozásait a másik fél keresztyén szeretetből is eltűrheti s megbocsáthatja, de a legyőzhetlen ellenszenvet le nem küzdheti. A bíróságra nézve pedig lényegess kérdés az, vajjon azon házasság megegyezik-e a házasság lényeges kellékeivel s céljaival, vagy nem. Ha a bíróság meggyőződése szerint az utóbbi áll, akkor a házasság végleges felbontását kell kimondani.

5. Egyéb okok a házassági kötelék végleges felbontására. Van még az egyik vagy másik házastárs által elkövetett számos vétség, mely a házasság lényegét tényleg lerontja s a legbensőbb életközösséget lehetetlenné teszi. Ennél fogva a törvénykezési gyakorlat az 1—4. szám alatt felsorolt okokkal be nem érte, hanem több oknál fogva a házassági végelválást megengedi, hogyha ezen okok a József-féle rendeletben felsorolt egyik vagy másik felsorolt ok alá hozhatók s főleg a legyőzhetlen ellenszenv indokolására felhasználhatók. Ilyen ok pl. az ismételt kegyetlen bánásmód, az erkölcsi érzetet megsértő kicsapongó vagy aljas életmód, alacsony büntett miatt való elítéltetés, a vétkes fél önhibája által okozott ragályos vagy undort gerjesztő betegség stb.

Sokkal nehezebb a házasság végelválására elégséges okok közé azon tényeket felvenni, melyek nem az egyik fél vétségéből, hanem szerencsétlen állapotából származnak, pl. gyógyíthatlan elmebetegség, a házasság megkötése után bekövetkezett nősztehetlenség. — Ez utóbbira nézve van egy kúriai döntvényünk, (Döntvénytár X. 296.) mely szerint a bebizonyított gyógyíthatlan nősztehetlenség ok a házasság felbontására.

Az erdélyrészi ág. hitv. ev. egyházban a házasság végelválásására elégséges okok oly tények, melyekből következtetni lehet, hogy a házasság tényleg felbomlott és a házassági célok továbbá el nem érhetők. Ilyen okok:

a) A házasságtörés. De nemcsak a testi közösülés által véghez vitt vagy bebizonyított, hanem a vélelmezett házasságtörés is elégséges ok az elválásra. Ennélfogva a házasságtörés alapos gyanúja is elég ok a házasság felbontására. — Hasonlóan rendelkezett az erdélyrészi helv. h. egyház.

A házasságtörés vétségét elköveti azon férj is, a ki a „sodomia“ bűnét követte el, vagy a ki nejét vagy leányát vagy akár milyen nőszemélyt fajtalanságra adja el, vagy házából kurvaházat csinált.

b) A gonosz elhagyás elégséges ok a házasság felbontására, ha az egyik házastárs a másiktól megszökött s tartózkodási helye nem tudatik vagy hozzáférhetlen és a bírói nyilvános idézésre egy év lefolyása alatt vissza nem tér. — Ide sorozzák azon esetet is, midőn az egyik házastárs a másikkal az együttélést önkényt s jogszerű ok nélkül felbontja (quasi-desertio) s a visszatérést konokul megtagadja.

A helv. hitv. egyházjogban a hűtlen elhagyás tényében nem kivántatik az ismeretlen helyre vagy külföldre való távozás, ott elégséges ok arra a gonosz szándék is. Hűtlen elhagyásnak tekintetik az is, ha valaki büntette miatt menekül, de csak akkor, ha a másik fél a büntetben részes nem volt.

c) A házastárs élete s egészsége elleni törés s lesekedés, hová a durva kegyetlenség („schwere thätliche Miss-handlung“) is tartozik. Az osztrák polg. t. k. 115. §-a szerint: „Ismételt súlyos bántalmazások“ ok a házasság felbontására.

d) Az engesztelhetlen gyűlölség, melynek oka a házastárs bűnös s minden erkölcsi érzetet lábbal tipró s a család fennállását veszélyeztető életmódja.

e) Okot szolgáltat a házasság felbontására, ha a nő magát mesterségesen és készakarva a gyermekszülésre alkalmatlanná teszi.

Egyházi és állami érdekből s a házasság egyik főcéljából következik, hogy e bűntény miatt a férj követelheti a házasság felbontását, s azt a legyőzhetlen ellenszenv indoklására felhozhatja.

f) Ok a házasság felbontására az is, ha az egyik fél átér más vallásra s az ev. vallásához hiven ragaszkodó fél a házasság felbontását kívánja.

Ez oknak alapja az evangélikus egyházhoz való szívs ragaszkodás, de az I. Kor. levél VII. fejezetének 15. versében

előforduló „ἄπιστος“ (infidelis) szónak ferde magyarázása; mert e szónak értelme az, hogy „infidelis“ zsidó vagy pogányvallású egyén, nem pedig más ker. egyházhoz vagy felekezethez tartozó személy.

g) Ok a házasság felbontására, ha az egyik házastárs aljas bűntény miatt három vagy több évig tartó fogságra ítéltetett el.

h) Ha az egyik házastárs elmebetegségbe esett s három évi orvosi megfigyelés után a szakférfiak kijelentik, hogy az elmebetegség gyógyíthatlan.

Jegyzet. Az erdélyrészi helv. hitv. ev. egyházban: a házassági tartozás makacs megtagadása (denegatio debiti conjugalis) ok a végelválásra, mely a hűtlen elhagyáshoz hasonló megsértése a házassági kötelességeknek. — Hogyha azonban e tartozás állatilag s a házastárs egészségének vagy életének veszélyeztetésével követeltetik, akkor a kötelesség megtagadása nem ok a házasság felbontására.

Poroszországban okok a házasság felbontására: házasságtörés, hűtlen elhagyás s a házassági tartozás megtagadása, nősztehetetlenség, örültség, a házastárs élete elleni törés, bűnös élet, rendetlen élet, vallásváltoztatás, legyőzhetlen ellenszenv és a család fentartására szükséges dolgoknak megtagadása.

165. §.

A vegyes házasság felbontása.

A bécsi és linczi békekötés és az országos alaptörvények szerint a törvényesen bevett egyházak magok között jogegyenlőségi viszonyban állanak. Innen foly, hogy a vegyesházasságban élő házastársak is vallásgyakorlat tekintetében jogegyenlőséggel bírnak mert az 1791. XXVI. t. cz. 1. §-a szerint: „Senki, bárminő rendű és állapotú legyen is, vallása szabad használatában és gyakorlatában semmi ürtügy alatt semmi módon ne zavartassék vagy akadályoztassék.“ Ugyanazon törvény 11. §-a szerint: „Mind a két hitvallású evangélikusok minden

házassági ügyének elitélése az ő saját egyházi székekre hagyassék.“ Az egyházak közti törvénybiztosította jog-egyenlőséggel ellenkezik e törvény 16. §-a, mely az evangélikus és r. kath. vallású felek közt kötött házasságban csak a r. kath. félnek vallási elveit tartja tiszteletben s „mivel az ily vegyes házasságban valóságos szentségről van szó“, a vegyes házassági ügyeket a r. katolikusok szent székei elé tartozóknak mondja ki. A dolog természetéből folyt, hogy a r. kath. szentszékek az evangélikus vallású házastárs felett is a r. kath. egyház tanai s törvényei szerint itéltek; mi az igazsággal és az evangélikus házasság és ev. egyház békekötések által biztosított jogaival ellenkezett. Ennélfogva hazánkban az 1868. évi XLVIII. t. cz. meghozatala előtt az evangélikus és r. katolikus fél között kötött házasság ép oly kevésbé volt felbontható, mint azon házasság, a melyben mind a két fél r. kath. vallású volt. A r. kath. szentszékek csak az ágy- és asztaltól választották el a vegyes házasságban élő feleket.

Az 1844. évi III. t. cz. meghozatala után azon kérdés merült fel: „Vajjon, ha a r. kath. házaselemek evangélikus vallásra áttérnek, szabad-e az ilyen házasságot felbontani“? Az ily perekben 1848. évig a különböző törvényhatósági bíróságnál különböző gyakorlat volt, és senki sem kételkedett abban, hogy az ily házasság felbontható. Az osztrák polgári törvénykönyvnek behozatala után 1853. év májushó elseje óta az ily vegyes házassági válóperekben a bíróságok a polg. t. 111. §-a és a bécsi vallásügyi miniszternek 1854. évi augusztusban kelt rendelete szerint itéltek.¹⁾

¹⁾ Az említett 111. §. szerint: „Feloldhatlan a házassági kötelek, ha csak egyik fél is már a házasság kötésekor katolikus váláson volt.“

A bécsi ministeri rendelet az osztrák törvényt és törvénykezési

Ezen szomorú állapotokat megszüntette az 1868. évi törvényhozás, midőn XLVIII. t. cikkében kimondja, hogy a „vegyes házassági válóperekben mindenik félre nézve egyedül saját illetékes bíróságának az illető fél saját hitelvi alapján hozott jogerejű ítélete kötelező“, és az LIII. t. cz. 8. §-ának nagyjelentőségű rendelkezése: „hogy az áttértnek áttérése utáni minden cselekvényei azon egyház tanai szerint itélendők meg, melybe áttért.“ E két törvény szerint tehát minden vegyes házasság felbontható, a melyben az egyik fél oly egyházhoz tartozik, a melynek tanai s kánonai a házasság felbontását megengedik, mert a bíróság tekintetbe nem veszi azt, hogy a házasság milyen volt megkötése idején, hanem milyen az a bírósági ítélet idején.

A legújabb két törvény szerint a vegyes házassági válóperekben lényeges az, hogy a házasság már a per megindítása idején vegyes házasság legyen. Ha a tisztán r. kath. házasságban a felperes a per megkezdése után evangélikus vallásra áttérni készül vagy áttért is, tanácsos, hogy előbb a r. kath. szentszék elé beadott keresetét vonja vissza s ezután mint tényleg evangélikus a törvény rendelkezése szerint kérje a vegyessé vált házasság fel-

gyakorlatot Magyarországon is érvényesnek hirdeti, azt rendelvén: „Hogyha egy magában tiszta katolikus vagy vegyes házasság az egyik vagy mind a két fél áttérése folytán utóbb tiszta evangélikussá válik, az ily házasság többé fel nem bontható.“ A bécsi minister, Thun Leo gróf, e rendelet indokolásában egyebek közt azt mondja, hogy ő az ily válóperek által az apostasiát nem akarja előmozdítani. Ez indokolásra megjegyezzük, hogy ha valaki az egyik egyházból a másikba tér át, azt áttérésnek nevezi nemcsak a magyar, de az osztrák törvény is, és hogy a minister köteles a törvényt végrehajtani akkor is, ha ama törvény az ő egyéni nézetével ellenkezik. Az idézett törvény és rendelet pedig ellenkezik az igazsággal, midőn azt rendeli, hogy az ev. vallást követő házaspár házassági ügye felett r. kath. egyházi törvényszék ítéljen oly elvek szerint, melyek az ev. egyház elveivel ellenkeznek.

bontását. Ha a r. kath. vallású alperes a per folyamata alatt áttérne az evang. vallásra, és a felperes ev. vallású, akkor a házasság megszűnt vegyesnek lenni s így a tiszta ev. házasság felett a r. kath. egyházi törvényszékek nem ítélni, de a periratokat az állami törvényszékekhez átadni nem tartoznak.

Ha a tisztán r. kath. házasságban élő házaspár a szentszék jogérvényes ítélete által az ágy- és asztaltól elváltak oly ok alapján, a mely az evangélikus egyház tanai s törvényei szerint ok a házasság felbontására és a per befejezése után az egyik fél evangélikus vallásra áttért s kívánja, hogy a szentszék ítéletében kimondott ideiglenes elválás véglegesnek tekintessék s ő minden további perlekedés nélkül szabadnak tekintessék és házaspár életében mással házasságot köthessen; minthogy az ily házasság a válóper kezdetén nem volt vegyes házasság, az ev. vallásra áttért r. kath. házaspárra az 1868. évi XLVIII. t. cz. kedvezménye az ő személyére csak akkor lesz alkalmazható, ha új válóper indít a r. kath. alperes ellen. Azon esetben pedig, ha a vegyes házaspár válóperében az ev. fél véglegesen, a r. kath. pedig csak az ágy- és asztaltól választatott el s a per befejezése után a r. kath. fél evangélikussá lett s a házasság felbontását személyére nézve is igényli; ezt csak úgy érheti el, ha az illetékes törvényszéknél kérelmezi, hogy, mivel ő is evangélikussá lett, a volt házastársára hozott ítéletet ő reá is terjeszse ki s őt is jogosítsa fel új házasságra való lépésre. Az ilyennemű keresethez az áttérési bizonyítvány csatolandó.

Az erdélyrészi hely. hitv. evangélikus és unitárius egyházi bíróságok azon esetben, midőn az áttért r. katolikus vagy evangélikus házaspár már áttérése előtt illetékes bírósága által ágy- és asztaltól elváltak s áttérése után azt óhajtja, hogy ez

ítélet alapján magára nézve végelválasztó ítélet mondassék ki, nem tartják szükségesnek a válópert az alperes bíróságánál folyamatba tenni, hanem az áttért fél egyoldalú folyamodása folytán és a másik fél meghallgatása nélkül a vegyessé vált házasságot felbontják. — Ez eljárás ellenkezik az országos törvényekkel, nevezetesen az 1868. évi XLVIII. t. czikkel és a törvényesen bevett egyházak jogaival; ez oknál fogva az ilyen ítéletet sem az állam, sem a többi egyházak bíróságai s hatóságai nem tartoznak érvényesnek elismerni.¹⁾

166. §.

A házassági végelválás következményei.

1. Ha az illetékes bíróságok által kimondott végelválasztási ítélet jogerejűvé lett, a perlekedő felek közti házassági viszony minden abból folyó jogokkal és köteleességekkel együtt megszűnik. Az elválasztott feleség nem használhatja volt férjének családi nevét, rangját, sem polgári állását. A férj megtartja gyermekei felett atyai hatalmát, a melytől csak a bírósági ítélet által fosztható meg. Azon szülő, ki a gyermekeket a másíknak átengedni köteles, jogosítva van gyermekeiket meglátogatni s gondozásukat s nevelésöket ellenörizni, de joga nincs azt követelni, hogy a gyermekek hozzáküldessenek.

Az elválasztott felek az ítéletben adott engedély alapján oly személyekkel házasságra léphetnek, a kik házasságot kötni képesek és a kikkal való egybekeléstől az ítéletben eltítva nincsenek. (Józs. r. 60. §-a). Az elválasztott feleségnek várakoznia kell a férjhezmenéssel kellő, azaz a törvényben megszabott (6 hónapi) időig. (Józs. r. 61. §-a.) Ha az új házasságra-lépés engedélye az ítéletből kimaradt, ez esetben az elválasztott házasságleknek jogosultsága más erre képes felekkel házasságot kötni

¹⁾ Lásd: Stehlo K. „A házassági elválás joga“, cz. művét 82—87. l.

kétségbe nem vonható; mert e joguk a házassági felbontásból szükségkép következik.¹⁾

Jegyzet. Vannak, a kik e kérdést vetik fel: „Érvényes-e az állami jog szempontjából azon házasság, melyet elváltasztott protestáns személy r. kath. személylyel az elváltasztott fél előbbi hitvestársának életében köt?” s azt felelik: „hogy az ily házasság a hazai állami jog szempontjából érvénytelen“. E nézetöket indoklják az 1553. évi XXII. és 1563. évi XXVII. t. cikkekkkel, melyek szerint a katholika egyház kánonai állami törvény erejével bírnak. Nézetünk szerint ezen okoskodás téves uton jár, ennélfogva a téves alaptól elvont következtetés is téves. A törvényeket nemcsak betű szerint, hanem történetileg is kell magyarázni, az az, tekintetbe kell venni azon korbéli életviszonyokat, a melyeknek hatása alatt a törvény hozatott. Az idézett két törvény egybefügg az 1548. évi vallásügyi törvényekkel, a melyek a megromlott egyházat „a régi katholikus egyház“ alapjára akarják visszavezetni s közönséges zsinat által reformálni. Minthogy a pápa a tridenti zsinatot 1547-ben feloszlatta s a császár sürgetésére egybehívni nem akarta, V. Károly az 1548. évi augszburgi birodalmi gyűlésen a németbirodalmi egyházat államilag ideiglenesen („Interim“) reformálta. Ugyanezt tette I. Ferdinand király felszólítására az 1548. évben tartott pozsonyi országgyűlés is, mely a magyarországi egyházat ideiglenesen úgy akarta reformálni, hogy az országos egyház egysége s szerkezete fentartassék, de a tan s istentisztelet a régi, vagyis az első 5

¹⁾ Minthogy hazánkban a házassági jog országosan egyöntetűleg megállapítva nincsen, az áttérések következtében a végelválásból igen bonyolódott esetek keletkeznek. A vegyes házasságok felbontásának következtése, hogy az ev. vallású fél új házasságot köthet, míg a r. kath. fél csak az ágy- és asztaltól választatván el, új házasságra nem léphet. Némelyek szerint ez képtelenség s igazságtalanság. Nézetünk szerint az 1868. évi XLVIII. t. cz. előtti gyakorlat ellenkezett az ev. egyház és az evangélikusok jogaival, midőn evangélikusok felett idegen egyház törvényszékei r. kath. tanok és törvények szerint ítélték. A legújabb törvény elismeri az egyházak közötti egyenjogúságot s tiszteletben tartja mindegyiknek elveit. A r. kath. házasság saját egyházának elvei szerint választatván el, nem sértetett jogaiban, midőn evangélikus vallású házasságele az ev. egyház elvei szerint választatott el véglegesen tőle, mert házasságkötés idején az említett törvény rendelkezését s következményeit ismerhette.

századbéli katolikus egyház alapjára visszavezettség. Ilyen ideiglenes érvényességgel bír a két idézett törvénycikk is, a melyekben nem a római katolikus, hanem „a katolikus egyházzól“ van szó, vagyis az 1530. évi ágostai hitvallás alapján reformált egyházzól. Akkor az „ecclesia catholica“ vagy „ecclesia orthodoxa“ annyi volt, mint most „ecclesia evangelica;“ a pápa főnökségéhez ragaszkodók pedig „római kath. egyháznak“ neveztettek az országos törvényekben is. — Midőn a tridenti zsinat befejezése után hazánkban külön ev. egyház szervekedett s a bécsi és linczi békekötésekben államilag önálló s a r. kath. egyházzal egyenlő joggal felruházott egyháznak elismertetett, a házassági ügyekben saját elvei szerint rendelkezett és bíraskodott. E jogától nem fosztatott meg országos törvény, hanem III. Károly rendelete által. Az 1791. évi XXVI. t. cz. 11. §-a visszaadta az evang. egyháznak azon jogát, hogy az evang. házasság ügyeiben saját törvényszékei ítéljenek, az 1868. évi XLVIII. t. cikk pedig a vegyes házasságok válópereit az egyházak közti egyenjogúság alapján rendezte. Ebből következik, hogy az ev. egyház elvei szerint elváltatott evangélikus személynek r. kath. féllal kötött házassága állami jog szerint érvényes, de az 1791. évi t. cikk 11. §-a szerint „az elválasztottak csak polgári hatásuk iránt tekintessenek mindenütt érvényeseknek“; a r. kath. püspököket pedig kötelezni nem lehet arra, hogy a házasságot felbontó ítélet érvényességét elismerjék, sem arra, hogy az ítélet következményeit a r. kath. házasságra is kiterjesszék. — Innen foly, hogy a r. kath. egyház nem köteles az ilyen házasság érvényességét elismerni, de az állami újabb törvények annak érvényességét elismerik s már az 1844. évi III. t. cikk által gondoskodtak arról, hogy ilyen házasság megkötése lehető is legyen, midőn e törvény 2. §-a kimondja, hogy az ev. lelkipásztor által összekötött házasságok is érvényesek. Az ev. lelkipásztor, az ev. egyház elvei szerint jár el a vegyes házasság megkötésében, ennél fogva a törvényesen elváltatott evangélikus házasságot a r. kath. házassággal egybekötött volt feleségének életében, mert a r. kath. egyház tana sem az ev. lelkészre, sem az ev. házasságra nem kötelező, és ha a házasság „egy test“ („una caro“), akkor az ev. fél cselekvési képessége, a r. kath. fél cselekvési képességét is hozza létre. Egyéb iránt ez egyik bizonyossága annak, hogy a r. kath. egyháznak a

házasság felbonthatlanságához való merev ragaszkodása ellenkezik az állam és a társadalom érdekeivel s a házasság jogi oldalával.

2. A házasságfelbontási „esetben egyúttal a felek egyike vagy másika által támasztott követelések is elintézendők. (Józs. r. 59. §.) Ha a felek vagyoni tekintetben meg nem egyeztek, akkor a bíróság ítéletében a vagyoni kérdések is megbírálandók. Kivételnek azonban „a telekkönyvre vonatkozó tulajdonjogi kérdések.“

A hozomány a nőnek akkor is visszaadandó, ha a felbontásra ő szolgáltatta az okot, mert az a házasság tartama alatt is az ő tulajdona. A törvényes hitbért („Morgengabe“) a nő követelheti, ha a férjének tartozó hűséget meg nem szegte; de ha házasságtörést követett el, akkor az írásban biztosított hitbér is visszavonható.

A közösen szerzett vagyon felosztását és kiadását követelhetik.

Az özvegyi jog a házasság felbontásával megszűnik, valamint azon örökösödési szerződéseknek érvényessége is, a melyek a házasság keletkezése alkalmával a házassági életközösségre való tekintettel kötettek.

3. A nőtartási igények. A házasság fogalmából következik, hogy a férj köteles nejét a maga vagyonához és rangjához képest illendő tartással ellátni. Megszűnik-e ezen kötelessége a házasság felbontásával? Ez ügyben a magyar törvényhozás igen hiányos s a törvényszéki gyakorlat is ingadozó. Általában el van fogadva, hogy az állami bíróság a válóper ítéletében a nő tartásdíját megállapítja, de csak akkor, „ha a nő nem önkényt hagyta el férje házáat, hanem attól elűzetett, vagy a férj durva bánásmódja folytán volt annak elhagyására kényszerítve“ (Döntvénytár XI. 3.) és igen nyomós okok kellenek ahhoz, hogy a férj a házasság felbontása után volt nejének tartásdíjának fizetésére köteleztessék. Csak oly nő igényelhet

tartási díjat, ki okot nem szolgáltatott a házasság felbontására. II. József rendeletének 59. §-ából foly, hogy a bíróság a nő tartására nézve a valóper kezdetén vagy befejező ítéletében intézkedik akkor, ha a perlekedő felek ez ügyben magok között szerződésileg meg nem egyeztek. Ha pedig ilyen szerződésre léptek, a bíróság ezt vagy az ítéletben megerősíti vagy nem is említi.

Magától értetik, hogyha a nőtartásra nézve a perlekedő felek magok között meg nem egyeztek, a bíróság egyelőre kísértse meg az ilyen vitatkozásokat s igényeket egyesség által kiegyenlíteni. A nő tartásdíja a férjnek ez ügyben beadott keresete idején lévő vagyoni viszonyához képest állapíttatik meg. Ha a férj vagyoni viszonyai jelentékenyen rosszra változtak, az illetékes bíróságnál a tartásdíj leszállítására keresetet indíthat.

4. A gyermektartás kötelezettsége. II. József r. 59. §-a szerint: „Semmi házasságkötés meg nem engedhető, míg a született gyermekek tartása és nevelése iránti kérdés akár a felek által a bíróság előtt megerősítendő szerződéssel, akár bírói határozat és kihasítás által el nem intéztetett.“ Ebből foly, hogy a házasság tartama alatt született törvényes gyermekek jogai a házasság felbontása által változást nem szenvednek. A bíróság az ítéletben meghatározza, hogy melyik szülőnél maradjon az illető gyermek s hogy a szülők egyenként vagyoni viszonyaikhoz képest mennyivel tartoznak gyermekeik tartásához s neveltetéséhez járulni. Ha a szülők egyike a gyermektartást magára vállalta, a bíróság az ítéletben kimondja, hogy szükség esetére a másik szülőt is terheli a gyermektartás kötelezettsége.

A valóper tartama alatt a gyámhatóság a legközelebbi rokonok meghallgatása után a gyermektartás iránt ideiglenesen intézkedik. (1877. XX. 13. §.) Általában a

7 évet meg nem haladott gyermekek anyjuknál hagyandók azon esetben, ha e gyermekek érdeke nincsen ez által veszélyeztetve, az atya pedig az anya kérelmére vagyoni viszonyaihoz mért havi tartásdíj fizetésére köteleztetik.¹⁾

A József-féle r. 59. §-a azt is mondja: „Senki a lelkészek közül, elmozdítás büntetése alatt, oly házastársat, kinek az első házasságból gyermekei vannak, össze ne adjon, mielőtt a gyermekek részére lett kihatás vagy kimérés nem bizonyíttatik.“ Az ev. lelkész, ha oly jegyes jelentkezik nála, ki előbbi házastársától bíróilag választott el, követelje tőle hiteles alakban a bíróság ítéletét, a melyből meggyőződik, vajjon a gyermekek tartása s nevelése el van-e intézve, valamint arról is, hogy a véglegesen elvált, fel van-e jogosítva új házasság kötésére.

5. Mennyiben alkalmazhatók a házasság felbontására vonatkozó törvények a külföldiekre? Ez ügyben első sorban a külföldi államokkal kötött szerződések, azután pedig a gyakorlat szabályozó. Megjegyzendő, hogy magánjogi szempontból külföldnek nemcsak idegen államok, de oly terület is tartatik, mely külön házassági vagy magánjoggal bír, pl. az erdélyrészi Magyarország és Horvátország.

A mi a bíróság illetőségét illeti, az 1868. évi XLVIII. t. cz. 1. §-a és a polg. perrendtartás 36. §-a alap-

¹⁾ A gyámi törvény intézkedéséből igen sok igazságtalanság támadhat, mert inkább védi a nőnek, mint a férjnek vagy a gyermekeknek érdekét. A könnyelmű, vagy hiúságában megsértett nőnek bosszúvágya visszaélhet e törvény reá vonatkozó kedvezményeivel. Nézetünk szerint igazságtalan az árvaszék intézkedése, ha oly nőnek, a ki jogtalanul távozott el férjétől, oda itéli a gyermekeket és a férjet azok kiadására és azok részére tartásdíj fizetésére elmarasztalja, melyet a könnyelmű asszony saját szükségeire elfecsérel, a gyermekek pedig nyomorognak.

ján áll, hogy a magyarhoni bíróság tekintet nélkül a házaspár honosságára, a mi hazánkban lakó külföldiek házassági ügyeiben, következőleg a válóperekben is ítéltet; mert a bíróság illetékessége a perlekedő felek lakóhelyétől van feltételezve. Ezen elv alkalmazható akkor is, ha csak a férj lakik Magyarországon, a nő pedig külföldön. Ha a magyarhoni bíróság az ily válóperekben illetékes, abból foly, hogy hazánk törvényei szerint ítélt, mert elfogadott jogi elv az, hogy a házasság felbontásánál azon ország törvényeit kell alkalmazni, a melynek területén a házaspár vagy csak a férj lakik (1882. évi 2123. sz. curiai határozat.)

A bíróság a külföldi ember válóperekében a külföldi törvényt is alkalmazhatja, de csak annyiban, a mennyiben a magyar jogba nem ütközik.

A gyakorlat szerint a születésére nézve magyar nő, a külföldön lakó férje ellen válópert indíthat saját hazájának törvényszéke előtt. Megjegyezzük, hogy az egyházjog szerint lakás alatt azon helységet kell érteni, a melyben valaki 6 hét óta állandóan lakik. Ha a felperes folyamodványához az illetékes lelkésznek békéltetési bizonyítványát csatolta, a lakás kérdése a bíróság előtt el van döntve.

6. Azon esetekben, midőn a magyarhoni polgároknak külföldön kötött házasságuk felbontásáról van szó, a hazai bíróságoknak első sorban azt kell megvizsgálni, hogy az ily házasság hazai törvények szerint érvényes-e vagy érvénytelen. Erre nézve a József-féle r. 37—40. §§-ai rendelkeznek, melyek az evangélikusokra kötelezők, de a r. katolikusokra, vagy a görögkeleti vallásúakra nem kötelezők. Pl. ha ev. vallású fél külföldön zsidó vallású féllal lépett házasságra, ez érvénytelen házasság, melyet nem szükséges felbontani, mert már magában véve semmis.

167. §.

Házassági bíróságok a magyarhoni ev. egyházban.

A magyarhoni ev. egyház kétszáz évig a házassági ügyekben saját elvei szerint szabadon rendelkezett és bírászkodott. III. Károly király 1731-ik évben kelt rendeletével az ev. házassági válóperekben való bírászkodást a r. kath. szentszékekre bízta, úgy azonban, hogy azok e perekben az ev. egyház elvei szerint ítéljenek. A szentszékek azonban 1732. évtől kezdve egészen 1786- évig az evangélikusok házassági ügyeiben a r. kath. egyház elvei és kánonai szerint ítéltek. II. Józsefnek 1786. évi rendelete megszüntette az összes egyházi bíróságoknak azon jogát, hogy a házassági ügyekben ítéljenek s kimondta, hogy ezentúl minden házassági ügyekben a polgári bíróságok a rendeletben meghatározott módon és megállapított elvek szerint fognak itélni.

Az 1791. évi XXVI. t. cz. 1. §-a eltörlötte az 1647. év óta az egyházi ügyekben hozott törvényeket és királyi vagy főkormányzéki rendeleteket, következőleg III. Károly rendeleteit is s 11. §-ában kimondja, hogy az evangélikusok minden házassági ügyeinek elitélése az ő saját egyházi székeikre hagyatik. Az 1790. november 7-diki királyi leirat, illetőleg a törvény első szövege határozottabb s az evangélikusokra nézve előnyösebb volt, mint az 1791. évi január 18-dikán kelt kir. leirat, illetőleg a törvény szövege. A november 7-diki leiratban ez áll: „Az evangélikusok minden házassági ügyének vallási elveik szerinti elitélését saját egyházi székeikre kell hagyni, egyszerűs mind meghatároztatván, hogy az ezekben hozott elválasztási ítéletek mindenütt érvényeseknek tekintessenek“; a törvény szövege szerint pedig ez ítéletek csak polgári hatásuk szerint érvényesek s a r. katolikusokra nem terjesztetnek ki. E törvény által megállapított polgári törvényszékek a következők: „A vármegyékben és a saját törvényszékekkel ellátott kerületekben (pl. jászkún, hajdu k.) azoknak törvényszékei, a szabad királyi és bányavárosokban azoknak tanácsai, fenmaradván a királyi s illetőleg a hétszemélyes táblához is a főlebbezés. A november 7-diki kir. leirat szerint az evangélikus bíróságok a törvény kihirdetése után azonnal ítélhettek volna saját vallásuk elvei szerint, a törvény szerint

azonban az ev. egyházi törvényszékek jogosultsága fel van függesztve e törvényszékek kellő szervezésétől és az evangélikusok által hozott, de a király által megerősített elvektől. Míg e feltételek teljesítve nincsenek, a polgári törvényszékek „a közelebb mult években dívott elvek szerint fognak itélni.“ Ez ideiglenesnek mondott rendezés a mai napig tart.

Az 1868. évi XLVIII. t. cz. 2. §-a szerint „A két ev. egyház magyarországi híveire nézve — illetékesek — az illető világi törvényszékek“, nevezetesen az 1868. évi LIV. t. cz. 22. és 36. §§-ai szerint a váló perekben illetékes azon királyi törvényszék, melynek területén a házasségek a per kezdetén együtt laktak; második fokú bíróság azon királyi tábla, a melynek területéhez az elsőfokú bíróság tartozik; a harmadik fokú bíróság a magyar királyi curia Budapesten.

A vegyes házassági válóperekben e törvényszékek hatásköre csak az evangélikus félre nézve érvényes, de a magánjogi kérdésekben e törvényszékek hatásköre a r. kath. vallású félre is érvényes, (1868. LIV. t. cz. 22. §.); 1868-ig a r. kath. szentszékek a nő és gyermekek eltartását és egyéb a házasság vagyonát illető kérdésekben is intézkedtek.

Az 1868. évi LIV. t. cz. 22. §-a szerint az említett törvényszékek elé tartoznak „minden házassági peres kérdések, jelestül, a házassági kötelék érvényessége, az ideiglenes s a végképi elválás, a születés törvényessége, a perlekedő házastársak közt a gyermek tartása, és a házassági elválásból felmerülhető vagyoni követelések.“

Az 1868. LIV. t. cz. 36. §-a szerint: „A mind a két hitfelekezeti evangélikusok házassági ügyeire, mint az eljárásra nézve az 1791: XXVI. t. cz., illetőleg az 1786. évi márczius 6-dikán kiadott utasítás és az eddigi törvényes gyakorlat szolgál tovább is zsinórmértékül.“ A gya-

korlat a József-féle rendeletnek hiányait a mostani életviszonyok követelményei szerint pótolja vagy nem eléggé határozott rendelkezéseit, határozottabban kifejezi s a most érvényes törvényekhez alkalmazza.

168. §.

A köteléki perekben való eljárásról.

1. Minden válóper megindítását a házaselektnek az illetékes lelkész előtti békéltetése megelőzi. Az ev. lelkész legnemesebb hivatása, hogy házasságkötéskor a házastársakat az egyházi áldás által a remélt boldog élet küszöbén átvezeti, de övé azon keresztyén szeretetből fakadó törekvés is, hogy a vizályban élő házaselek szenvedélyeit mérsékelje s kölcsönös engesztelődésre vezesse. A József-féle rendelet 52. §-a ezen szép kötelesség teljesítésére utasítja az ev. lelkészt, de a válni akaró házaseleket is kötelezi, hogy mielőtt az elválasztás iránt a bíróságnál jelentkeznének, saját lelkészők előtt személyesen megjelenvén, előtte azon nyilatkozatot tegyék, hogy egymástól válni akarnak s számlálják elő azon indokokat is, a melyeknél fogva válni akarnak. E perekben a lelkész előtti szabályszerű megjelenés és annak békéltetési eljárása oly lényeges kellék, mely nélkül a bíróság előtt a válóper kezdeni sem lehet. A perlekedő felektnek saját lelkészők az, a kinek egyházközségében a válóper megindításakor laknak. Ha a válni akaró evangélikus házaselek két külön ev. egyházközség területén laknak, akkor mind a két lelkész illetékes lévén, bármelyik előtt nyilatkozhatnak, ha pedig csak az egyik akar válni, azon esetben a felperes saját és az alperes lelkésznél jelentkezik. Ha a békéltetést a két lelkész nem akarná megkísérelni, akkor az esperesnek vagy püs-

pöknek van joga, erre más lelkészt kiküldeni. A vegyes házasságban a békéltetésre mind a két házaspár saját lelkésze illetékes.¹⁾

Mint hogy e nyilatkozatok többnyire szóval történnek, tanácsos, hogy a lelkész azokat a rendszeresen lapozott és számozott jegyzőkönyvbe írja be, hogy bármikor ő vagy hivatalbeli utóda képes legyen a szükséges lelkészi bizonyítványt hiteles jegyzőkönyvi kivonatban kiadni.

A hűtlen elhagyás miatti perekben a békéltetés csak a felperessel kísérlendő meg, mert az alperes tartózkodási helye ismeretlen.

Midőn a nyilatkozat indokaival együtt a jegyzőkönyvbe feljegyeztetett, a lelkész a válni készülő felek között barátságos egyeztetést kísérel meg, emlékeztetvén őket azon ünnepélyes s esküvel megerősített ígéretre, melylyel egymást kölcsönös szeretetre és törhetlen hűségre kötelezték; és figyelmezteti őket azon következményekre, melyek meggondolatlan és sietve véghez vitt válásból mindkét félre nézve bekövetkezhetnek. Ha a lelkész fáradozása nem sikerült, ezt jegyzőkönyvbe feljegyzi s a második egyeztetésre határidőt rendel. Ennek elérkeztevel a békéltetést ismétli, s ha akkor sem sikerülne a harmadik próbára is határidőt tűz ki. Milyen időközökben történjék a békéltetés, az a lelkész bölcseségére hagyatott. Minden esetre a lelkész a válni akaró felek körülményeit veszi tekintetbe s azok szerint rövidebb vagy hosszabb legalább néhány nappól álló

¹⁾ Ha ev. lelkész és felesége közti válóper kezdődik, ki itt a békéltető lelkész? Nézetünk szerint a lelkész esperese, mert a felperes vagy alperes lelkész az esperességi egyháznak tagja, mely testületnek főlelkésze az esperes. Ha a lelkész neje elhagyta férjét, akkor a válni akaró lelkész azon egyházközség lelkészénél, a melynek területén felesége lakik, bejelenti, hogy válni akar feleségétől.

időközben meghallgatja az illetőket. A József-féle rendelet nem mondja meg, hányszor kell a lelkészi békéltetést ismételni, de a törvényszéki gyakorlat szerint az első békéltetési kísérletet még kétszer kell ismételni.

Vannak esetek, midőn csak az egyik házaspár akar elválni, a másik pedig az elválásba beleegyezni nem akar. Ily esetekben is szükséges, hogy a válni akaró fél saját lelkészét fölkérje az egyeztetés megkísértésére. Ha a válni nemakaró fél a lelkésznél megjelenni vonakodik, a lelkész egyebet nem tehet, minthogy a panaszlottat háromszor meghívhatja, és ha a háromszori hívás sikertelen maradt, úgy a panaszlónak egyedül arról ad hivatalos bizonyítványt, hogy a panaszlott házastárs háromszori szabályszerű hívásra is megjelenni vonakodván, az egyeztetést a házastársak között meg nem kísérhette.

A lelkészi bizonyítványt szabályszerű bélyeggel ellátott (50 kr.) lapra hivatalos formában kell szerkeszteni s benne a békéltetés napjait egyenként feljegyezni, valamint azt is, milyen indokoknál fogva akar egyik vagy másik elválni.¹⁾

¹⁾ Hibás az ilyen bizonyítás: „A békéltetést többször kíséreltem meg, de nem sikerült.“ Azon esetben, midőn a panaszlott nem akar megjelenni, a lelkészi bizonyítványt így lehet kiállítani: Alulírott, mint az N. ág. hitv. ev. egyházközség rendes lelkésze, hivatalosan bizonyítom, hogy Szentkereszty Imréné, született Szabó Anna, f. évi márczius 4. napján előttem megjelenvén, nyilvánítá, hogy férje iránt annak durva bánásmódja s kicsapongó élete miatt engesztelhetlen gyűlölséggel viseltetik, miért tőle végképen válni akar.

A törvényrendelet egyeztetést (vagy „békéltetést“) teljesítendő, Szentkereszty Imre n.-i lakos s földbirtokos urat, valamint nejét, Szabó Annát f. évi márczius 7-kére d. e. 9 órára meghívtam; azonban csupán Szabó Anna jelenvén meg, a meghívást ezen kívül még márczius 10-dikén és 14-dikén ismételtem; de mivel Szentkereszty Imre úr háromszori meghívásomra sem jelent meg, törvény értelmében a békéltetést meg nem kísérheltem.

Miről a panaszló félnek, Szentkereszty Imréné született Szabó

2. Az érvényes házasság felbontása iránti kérelem keresetlevél alakjában terjesztendő az illetékes bíróság elé. A keresetlevélben elő kell adni azon tényeket és okokat, melyeknél fogva a házasfelek meghasonlottak, valamint azon törvényes okot is, a melynek alapján a házasság felbontása kéretik. A keresetlevélhez csatolandó:

a) A házasság megkötését bizonyító anyakönyvi kivonat hiteles alakban.

b) A házasfelek vallását bizonyító keresztlevelek, vagy áttérési bizonyítvány anyakönyvi kivonat alakjában. Megjegyzendő, hogy „a nő férjhez menetele után többé vallására nézve nem bolygatható.”

c) Lelkészi bizonyítvány arról, hogy a házasfelek közt az előleges békéltetés három ízben és különböző időben meg lett kísérelve.

d) A házasság tartama alatt született gyermekeknek születésére, esetleg elhalálozására vonatkozó anyakönyvi kivonatok.

e) Azon iratok, melyeket a felperes a házassági kötelék felbontása, vagy a gyermektartási igények és vagyoni követelések érvényesítése céljából bizonyítékul kíván felhasználni.

A keresetlevélben kérni kell a házasság felbontását a törvényes váló ok megemlítésével, az új házasságra lépés megengedését és a netáni vagyoni követelések megítélését. A egyes házassági válóperekben, ha a felperes evangélikus, az alperes pedig r. katolikus, akkor

Annának törvényes használatára kiadtam ezen hivatalos bizonyítványomat, az egyházközség hivatalos pecsétével is megerősítve.

Kelt N.-ben 18.. márcziushó 14-kén.

(p. h.)

N. N.

az n.-i ág. hitv. ev. egyházközség
rendes lelkésze.

a szentszékhez beadott keresetben kérni kell, hogy az alperesre nézve a r. kath. egyház elvei szerint hozassék ítélet s annak jogerőre emelkedése után az ügyiratok a felperes illetékes bíróságához tétessenek át, hogy az az ev. egyház elvei szerint itélvén, a házassági köteleket végkép bontsa fel. — Az ilyen perekben tehát csak egy keresetet kell beadni, de olyat, mely az alperes és a felperes kérelmét foglalja magában.¹⁾

Ha a házasság felbontása vagy érvényessége a per tárgya, a bíróság a törvénytudók közül egy házasságvédőt köteles kirendelni, ki az ügy valódi mivoltát s a felperes által felhozott okok törvényességét kötelességszerűleg tartozik kinyomozni, mert a törvényes vélelem mindig a házassági kötelék fentartása mellett van.²⁾

Váló perben viszkonkeresetnek is van helye, a mennyiben alperes szintén kérheti a házasság felbontását, — vagy vagyoni követelésekben kérheti, hogy a felperes marasztaltassék el.

Vegyesházassági válóperekben az alperes viszkonkeresete akkor is támasztható a házasság végképi felbontása

¹⁾ Az 1868. évi XXIII. t. cz. 19. §-a szerint: „Válóperekben a beadványok és ezekben hozott ítéletek — minden tekintet nélkül a bíróságra, mely előtt azon perek megindítottak és tárgyalottak, — egyaránt illeték-kötelesek;“ az az, a megszabott bélyegekkel ellátott papirosra irandók.

²⁾ A házasságvédői intézmény nem fordul elő a József-féle rendeletben. Ez intézmény a kánonjogból ment át a szokásjogba s kormányshatározatok által jött gyakorlatba. Az 1803. decz. 20-án kelt királyi rendelet szerint a házasságvédő kirendelése nélkül hozott házasságfelbontási ítélet érvénytelen, ennél fogva az ily ítélet alapján elválasztott házaspár új házassága is érvénytelen. A bíróság ítéletében tehát említést kell tenni a házasságvédőnek ténykedéséről.

Az ev. lelkész kötelessége, ha a bíróilag elválasztott fél új házasságra akar lépni, őt csak akkor kihirdetni, ha az előmutatott hiteles alakban kiállított ítéletet megtekintette s benne a házasságvédő ténykedése fordul elő. Ha ez tévedésből kimaradt volna, a hiány utólag pótlendő.

iránt, ha felperes a házasság érvénytelensége czímén indította a pert. (Curiai döntv. 1890-ben.)

A felperes a válókeresetet visszavonhatja és az alperes elállhat viszonykeresetétől addig, míg a legfelső törvényszék ez ügyben nem ítelt.

3. A törvényszék előtti békéltetést II. József rendelete határozottan csak akkor szabja meg, ha a perlekedők a végleges elválást az engesztelhetlen gyűlölség alapján kérik; de az 1822. évi augusztus 6-kán kelt királyi rendelet azt rendeli, hogy e békéltetési kísérlet ne mellőztessék. Ugyanezt kívánja a törvényszéki gyakorlat is, kivéve a hűtlen elhagyás esetét. Ha a törvényszéki békéltetésre a felperes meg nem jelenik s elmaradását ügyvéde által sem indokolja, a per beszüntetendő; de az alperes a megjelenésre kényszeríthető. Az engesztelhetlen gyűlölség alapján megindított válóperekben a törvényszék előtti békéltetés háromszor történik, más esetekben pedig csak egyszer.!

4. Ha a törvényszék előtti békéltetés nem sikerült, a bíróság a per tárgyalására határidőt tűz ki, melyre a perlekedő feleket és a házasságvédőt megidéri. A felek ügyvédek által képviseltethetik magukat, de személyesen is vehetnek részt a tárgyalásban. A tárgyalás a perrendtartás és a törvényszéki gyakorlat szerint történik.

A bíróságok a válóperekben ítéleteket hoznak, melyek vagy érdemlegesek vagy közbenszólók; az előbbieket által a per érdemét döntik el és a kereseti kérelemnek vagy helyt adnak vagy azt elutasítják, az utóbbiak által pedig csak az ágy- és asztaltól való elválasztást mondják ki. Az ítéleteket indokolni kell s ha a házasság felbontatik, egyidejűleg meg kell engedni a házasságfeleknek, hogy új házasságra léphetnek.

Midőn a házassági kötelék felbontása engesztelhetlen

gyűlölség alapján kéretik, a bíróság a házasságot egyelőre csak az ágy- és asztaltól választja el, de azt is kijelenti, hogy ez ítélet kézbesítésétől számítva három hónap múlva kérelmeket ismételhetik. Ha másodízben is kérelmeket ismételnek s „a házastársakat békére s egyetűlésre bírhatni semmi remény nem mutatkozik : akkor a bíróságok teljes elváltást határozhatnak“ (Józs. r. 58. §-a.)

5. A törvény gondoskodott arról, hogy a bíróság a házassági kötés felbontását meg ne engedje addig, míg a gyermekek tartása és nevelése iránti kérdés akár a felek közt szabályszerűen kötött s a bíróság által megerősített egyességgel, akár bírói határozattal vagy a vagyon tényleges kihasításával is el nem intéztetett. Innen foly, hogy a gyermekek tartása s nevelése iránti kérdésnek az elválással együttesen kell eldöntetnie.

Ez oknál fogva a lelkész az elváltott félnek új házasságra lépése alkalmával, még a kihirdetés előtt megvizsgálja a hiteles alakban bemutatott bírói jogerős ítéletet, a melyben a gyermekek tartása és nevelése iránt is a bíróság intézkedett. A József-féle rendelet 59. §-a szerint „Semmi házassági kötés felbontása meg nem engedhető, míg a született gyermekek tartása és nevelése iránti kérdés el nem intéztetett; és senki a lelkészek közül, különbeni elmozdítás büntetése alatt, oly házastársat össze ne adjon, mielőtt a gyermekek részére tett (vagyon) kihasítás ki nem mutattatnék.“

6. A József-féle r. 59. §-a gondoskodott arról is, hogy a házassági felbontás esetében egyuttal a házasság által kölcsönösen támasztott vagyoni követelések is elintéztessenek.

7. Az első folyamodású törvényszéknek érdemleges ítélete vagy helyt ad a felperes kérelmének vagy azt elutasítja. A perköltségek kölcsönös megszüntetése szokásos,

de a házasságvédőnek a bíróság által megállapított díját a felek kötelesek megfizetni.

A királyi törvényszéknek házasságfelbontó ítélete hivatalból felebbeztetik a királyi táblához s tudomásvétel végett közöltetik a perlekedő felekkel. A kir. tábla vagy helyben hagyja a kir. törvényszék ítéletét vagy megváltoztatja s hivatalból felebbezi a magyar királyi Curia-hoz, melynek ítélete a mint jogerőre emeltetett a pert befejezte.

A curiai ítélet az anyakönyvben leendő feljegyzés végett azon evang. lelkészi hivatallal közlendő, melynél a házasság megkötött, de a r. kath. lelkészszel az ítélet nem közöltetik.

ÖTÖDIK CZIKK.

Az ev. lelkésznek az egyházi és polgári viszonyokra vonatkozó köteleességei.

169. §.

1. *Temetők.*

A temetők- és temetkezésre vonatkozó ügyekben szabályozó törvények és ministeri rendeletek a következők: az 1791. évi XXVI t. cz.; az 1868. LIII. t. cz. 22. §-a; az 1879. XL. t. cz. 54. §-a; közegészségi szempontból az 1867. XIV. t. cz. és erre vonatkozólag az 1876. évi július 14-kén 31025. sz. a. kelt belügyministeri rendelet. Ezeken kívül több ide vágó kormányrendelet s egyházi intézkedés.

A keresztyén egyház kezdetben a zsidók temetkezési szokását elfogadván, elhunyt tagjainak holttetemeit vagy az áldott földbe ásott vagy a sziklákba vésett sírokba temette el. E szokás inkább illet a keresztyéneknek a halottak feltámasztására vonatkozó hitéhez, mint a pogány rómaiaknak szokása, kik halottjaiknak holttetemeit megégették. A temető hely neve: „κοιμητήριον“, innen a latin „Cimiterium“ vagy „dormitorium“, tehát nyugvó- vagy hálólhely, mert a keresztyén hit szerint az

ember testi halál által meg nem semmisült, halhatatlan lelke örökké él, teste pedig, mely élve a szentlélek temploma volt, most nyugvóhelyén várja a holtak feltámadását.

Eleinte a temetés helye iránt az elhunytak családja szabadon intézkedett, üldözések korában az elhunyt keresztyéneknek holttetemei országutak vagy a vértanúk sírjai mellett eltakarítottak. Nagyvárosokban, pl. Rómában, Nápolyban, kedvencz temetkező helyek voltak a katakombák, azaz, földalatti sikátorok vagy kőbányák. A középkorban azon hit volt uralkodó, hogy az elhaltak üdvössége biztosabb, ha holttetemeik közel fekszenek a templomhoz, a melyben a keresztesháborúk kora óta a vértanúk és szentek ereklyéi őriztettek. A templom alatti sírboltokban csak a papok és a patronusok holttetemei takarítottak el, a többi hívek a templom körül keletkezett temetőkbe temették el.

1. Az 1791. évi XXVI. t. czikk 1. §-a szerint a temetők és temetkezés szabad használata az evangélikusok nyilvános és szabad vallásgyakorlatának kiegészítő része. Az 1647-ki vallástügyi törvény csak a temetkezés szabadságáról szól.

2. Új temetőket felállítani vagy a létezőket nagyobbítani avagy megszüntetni az ev. egyházközségnek csak a polgári hatóság beleegyezésével szabad. — Rendtartásaink szerint a közhasználatnak átadott új temető, ünnepléses egyházi szertartással avattatik fel.

3. A templom alatti sírboltokban, vagy a község belterületén létező sírboltokban és temetőkben a temetkezés csak a polgári hatóság engedélye mellett történhet meg. — Új temetőket a templomok körül állítani nem szabad. E tilalom nem vonatkozik a temetői kápolnákra.

4. A helységen kívül fekvő temetők, kőfallal vagy élősövénynyel vagy legalább mély árokkal veendőik körül s megóvándók mindentől, a mi az elhunytak iránti kegyelettel ellenkezik. (1765. febr. 13. és 1777. szept. 21.

4723. sz. a. r.) A temető sírkertté alakítandó s főleg a marhajárástól megóvandó.

5. A régi sírok helyén újakat nyitni 30 évnek letele előtt nem szabad. (1794. május 30. r.) A régi sírből kiásott csontokat vissza kell tenni az új sír aljára.

E rendelkezés szabályszerű végrehajtása követeli, hogy a temető területe s beosztása legyen papiroson leábrázolva s a sorok és sírhelyek számokkal jelölve, — a lelkész pedig az illető anyakönyvi rovatban jegyezze fel, hogy azon évben melyik sorban volt az első temetés.

A dűghalálban elhunytak sírjait 30 év múlva sem szabad felásni; mi a veszélyesen ragályos járványokban meghaltak sírjaira is alkalmazható.

6. A sírokat két méter (6 láb = 1 öl) mélységben és sorban kell ásni, még pedig helykimézési szempontból a felnőttek és gyermekek számára külön-külön. — Soron kívül csak a temetőtulajdonos engedélyével szabad sírokat ásni és egyes sírhelyeket 30 évre egyes családoknak átengedni.

7. Ha a temető az ev. egyházközség tulajdona, akkor az eltakarítás módjára és a temetkezési szertartásokra nézve az ev. egyházi rendszabályok megtartása mellett intézkedik az egyházközség, mely közegészségi és tulajdonjogi ügyekben (pl. telekkönyvi) tartozik az országos törvényekhez s kormányrendeletekhez alkalmazkodni.

Ha a temető a polgári község tulajdona, akkor annak használata közös. Ennélfogva az evangélikusok követelhetik, hogy halottjaik sorban ásott sírokban temetessenek el s hogy az ily közös temetőkből valamely egyháznak saját jelvényei ne alkalmaztassanak. — Az egyes sírok jelvényei azonban különbözők lehetnek.

8. Minden halott a temetőbe temetendő. A keresztiség nélkül elhalt kisedek, az öngyilkosok és az egyházközségben meghalt idegenek is ugyanott temetendők el.

Eltemetés magánbirtokon csak polgári hatóság engedélyével történhetik.

9. Magyarhonban a temetők az 1868. évi LIII. t. cikk 22. §-a szerint közös nyughelyek, melyeket minden keresztyén egyház egyenlő joggal vehet használatba. Nemcsak azon helységeekben, a melyekben valamely egyháznak saját temetője nincsen, de azokban is, a melyekben külön temetője van, elhalt hivei idegen egyház temetőjében „vegyesen és akadálytalanul temetkezhetnek“. Ilyen alkalommal nem kell engedélyért folyamodni, erre elégséges az egyszerű bejelentés s ha valaki a temetkezést nem akarja megengedni, a polgári hatóság (első sorban a község, második sorban a szolgabíró) tartozik a törvényt végrehajtani. „Vegyesen temetkezhetnek“, az az, a sírok sorban ásandók. — Ennélfogva a római és görög katolikusok, valamint a görögkeletiek temetési s azoknak az ő szertartásaik szerinti végzése az ev. temetőkben készséggel megengedendők. — Viszont az idegen vallású egyházközség tulajdonát képező temetőben az ev. halottnak ev. szertartás szerinti eltemetése az ev. lelkész által végzendő.

Az 1879. XL. t. cikk 54. §-a szerint: „A ki az 1868. LIII. t. cikk 22. §-ában foglalt intézkedés ellenére a meghaltnak eltemetését erőszakkal vagy fenyegetéssel megakadályozza, 300 forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.“

10. Sírboltok a temetőben vagy magánbirtokon csak polgári hatóság engedélyével állíthatók. — Hatósági engedély akkor is szükséges, ha a sírokból a holtak maradványai kiásatnak s más helyre szállítatnak.

11. Ha a sírboltok templom vagy kápolna alatt vannak, a bejárás kívülről legyen s azokba temetkezés alkalmával csak azok bocsáttassanak, kik a koporsót viszik be.

A fülkéket azonnal be kell falazni s 30 évig érintetlenül hagyni.

Dögvész idején senkit sem szabad a sírboltba temetni. (1771. és 1777. szept. 21. — 1723. r.)

170. §.

2. Temetkezés.

A ker. egyház első három századában a megholtak eltemetésénél következő szertartások voltak szokásban: a rokonok befogták a megholtnak szemét, mert a keresztyén hit szerint a halál rövid álom, mely után következik a holtak feltámadása és az örök élet; a testvéri csók azon hitből származott, hogy az élők és holtak közti testvéri közösség a halál által meg nem szakadt, a holtak megkoszorúzása pedig jelképe a halál feletti győzelemnek. A IV. század óta a sír feletti szeretetlakomának s úrvacsorának helyébe a halotti tor lépett, a középkorban pedig a megholtakért való áldozat vagy mise.

A magyarhoni ev. egyházban a XVI. században az egyes községek a német birodalmi ev. rendtartásokat követték s a halottak eltakarításáról rendelkeztek. A zsolnai zsinat után ez ügyet az esperességek szabályozták. Az éjszaknyugoti 10 megyében az ev. esperességek a temetkezési szertartásokra nézve meghatározták, hogy a holtak énekszóval s ha a megholtnak rokoni kívánják beszéddel temettessenek el. A rózsahegyzi zsinat megszüntette azon szertartásokat és szokásokat, melyek az ev. egyház szellemével ellenkeztek, meghagyván az éneklést, zenét és halotti beszédet.¹⁾

A temetésekre nézve megtartandók:

1. A halálesetek legalább 24 órával a temetést megelőzőleg jelentendők be a lelkésznek, ki a temetés idejét és módját tekintettel a helyi szokásokra és a gyá-

¹⁾ „Tolluntur nocturnae sepulturae, ad caput et pedes mortui appositae et servari solitae cereae candelae, . . . cruces per scholasticos alibi praeferri solitae, assumptio Albae per Parochos. Caveatur etiam ne e sepulchris ob spectra, arte diabolica deambulantia, quod alibi observatum est, cadavera effodiantur et capitibus plectantur.“ (XV. Canon.)

szoló család elfogadható méltányos kívánságára megállapítja.

2. Minden temetéshez a tetemlátó (vagy tetemvizsgáló)¹⁾ által kiállított írásbeli bizonyítvány szükséges, mely nélkül senkit sem szabad eltemetni. (Az 1876. XIV. t. cikk és az 1876. évi jul. 14-ről 31625. sz. a. kelt belügyministeri r.)

A tetemlátást rendszerint orvos vagy sebész végzi. — Ha a helységben nincsen orvos, akkor értelmes embereket kell a halál ismertető jeleire megtanítani s általok a holtak tetemeit megvizsgáltatni. Ezek által kiállított vagy aláírt bizonyítvány a lelkészi levéltárban őrizendő. (Az 1827. jun. 11-én 15751. és 1828. nov. 26-án 25003. sz. a. r.)

3. A holtak eltemetése a halál bekövetkeztétől számítva 48 óra letelte előtt tilos.

Ha a holttest minősége, kivált melegebb időszakban, annak korábbi eltemetetését tenni szükségessé, orvosi írásbeli engedély mellett az eltakarítás 36 óra után is megtörténhetik.

A bebalzsamozás vagy szándékolt máshová elszállítás esetében az eltemetési időt 60 órára meghosszabbítani szabad. — Vélt halál (tetszhalál!?) esetében a holtat csak akkor szabad eltemetni, mikor a rothadási folyamat biztos jelei mutatkoznak.

4. A holtakat egyik helyről a másikra vinni csak az illető polgári hatóságok engedelmével szabad (az 1876. XIV. t. cikk és 1777. szept. 21. r.) — Ily alkalommal a temetési szertartást azon lelkész végzi, a kinek községében az illető elhúnyt.

5. Erőszakos halál, mérgezés és öngyilkosság esetei-

¹⁾ A „halottkém“ és „halottkémlő“ szavak nyelvi szempontból tekintve rosszak. Az orvos nem kémkedik, hanem vizsgálja a halottat.

ben a holtakat csak a hatósági és orvosi vizsgálat megtörténte után szabad eltemetni.

6. Ragályos járványok áldozatainak eltemetésénél a polgári hatóságok rendszabályai megtartandók.

Ilyen ragályos nyavalyák: dögvész, rothadt- és sárgaláz, hójagos-, veres- és skarlát himlő, vérhas, vízkórság, süly, belpoklosság és bujasenyvek, (az 1813. ápr. 27-én 9846. sz. a. intézv.)

7. A temetés úgy az anya- mint a leányegyházakban a helyi szokás szerint mindenkor a lelkész által kegyeletesen és épületesen végzendő. Kivétel csak ritka esetekben, igen távol fekvő leányközségekben s rendkívül rossz időjárásnál engedtetik meg, s akkor is a tanító által végzendő éneklés és imádkozás mellett.

Meg nem engedhető oly szokás, mely az emberi érzetet sérti vagy a jelenlévők egészségét veszélyezteti, pl. a koporsónak a temetés alkalmával fedél nélkül való hagyása; a gyászolóknak a ragályos betegségben elhunyt koporsójára borulása és a koporsónak a templomban felállítása. — Az utóbbi csak a temetői kápolnáknak engedhető meg s ott is csak annyiban, a mennyiben a gyászkeséret egészségére veszélylyel nem jár.¹⁾

8. A hol a népnek szellemi és anyagi kárával járó czéltalan virasztás és torozás van szokásban, ezek megszüntetésén a lelkész szilárd kitartással működjék.

9. Evangélikus temetőben csak az illetékes ev. lelkésznek és tanítónak szabad vallási szertartásokat végezni

¹⁾ Hogyan kell az öngyilkosokat eltemetni? Erre érvényes zsinati határozataink nincsenek. A pesti zsinat 25. kánona szerint: „Autochiri honeste quidem, sed in silentio sepeliendi sunt.“ E bñ ellen az egyház fegyelmileg járjon el, úgy azonban, hogy rendelkezései által az ártatlan rokonokat s az emberi méltóságot ne sértse; ennél fogva az öngyilkos tisztességesen, de egyszerűen s lehető csendben temetessék el.

s ev. egyházi jelvényeket használni, a nemlelkésznek pedig csak az illetékes egyházközségnek vagy a lelkésznek engedélyével szabad szónokolni vagy politikai pártok és egyesületek jelvényeit használni.

10. Nyugdíjas katona halván meg s temettetvén el, a lelkész annak irományait tentával húzza keresztül s ott, hol nyugpénzének utolsó felvétele van felírva, az elhalás évét és napját jegyezze fel, az iratokat vegye át és a hálalesetről az iratok bektildésével az illető közigazgatási polgári hatóságot hivatalból értesítse.

Hasonlóan bejelentendő a nyug- vagy kegydfjakkal ellátott katonai özvegyek és árvák meghalálózása. (Vallásügyi min. 1890. évi okt. 10-én 19686. sz. a. kelt r.)

Nyolcz nap alatt a polgári község előljárósága útján bejelentendő az illető katonai parancsnokságnak a szabadságot és tartalékos katonák halála is. (Vallásügyi min. 1870. márcz. 26-án 4288. sz. a. kelt r.)

11. Hivatalból jelentés teendő az illető közigazgatási hatóságnak, ha az állami nyug-, kegy- vagy ellátási díjakat élvező mindennemű polgári egyén temettetett el. (Vallásügyi m. 1876. jun. 8-án 10042. sz. a. kelt r.)

12. Minden haláleset a temetés után azonnal a helybeli községi előljáróságnak tudomására hozandó, (az 1873. IX. t. cz. 17. §-a.)

171. §.

3. *A betegek s elítéltek vigasztalásáról.*

Az 1791. XXVI. t. cz. 7. §-a szerint: „A miudkét hitvallású evangélikus lelkészek a saját hitvallású betegeket és rabokat, a rendőrség szokott óvakodásai mellett, mindenkor szabadon és mindentűt meglátogathatják, halálra készíthetik és a kivégzésre ítétek mellett nyilvánosan a vesztés helyén is, a nélkül azonban, hogy beszédet tart-

hatnának, jelen lehetnek; — a r. kath. papoknak pedig, midőn betegek, rabok és elítéltek által hivatnak, az oda menetel a rendőrség szokott óvakodásai mellett, semmikép se tagadtassék meg.“

A mult századokban s talán néhol most is a kórágó és a börtön azon helyek voltak, hol az evangélikusok legnagyobb térítési faggatásoknak voltak kitéve a r. kath. papok és szerzetesek részéről. Gyakori eset volt, hogy az eszmélet nélküli betegnek szájába erővel tolták a megszentelt ostyát s azt mint r. katolikust temették el. A térítés gyakori eszközeihez tartozott, hogy az elítélt evangélikusokat szabadon bocsátották, vagy büntetéseiket enyhítették, ha r. kath. vallásra áttértek.

E visszaéléseket a törvény és az országos kormánysszékek rendeletei többnyire megszüntették.

Az evangélikus lelkész a királyi törvényszékek börtöneiben az evangélikus rabokat meglátogathatja s vigasztalhatja. Hogy e kötelességét teljesíthesse, az állami ügyész-től kívánhatja, hogy az evang. rabok névjegyzékét közölje vele (1820. deczemb. 12-kén 31137. sz. a. r.) A rabokat látogató s távolabb helyről jövő lelkésznek előfogaton kívülapidj is adassék (1821. október 16-án 27296. sz. alatti r.).

Ha az ev. lelkész a fogházban az ev. rabok számára istentiszteletet tart, kívánhatja, hogy ez e czélra kellően berendezett teremben történjék, az úrvacsorával való éles alkalmával pedig a rabokról le kell szedetni a lánczokat (1772. nov. 30-ki r.) A halálra ítélt rabnak nem a kivégzés napján, hanem azelőtt szolgáltassék ki az úrvacsora.

A XXVI. t. cz. szerint a beteg és bebörtönzött evangélikusokat a r. kath. pap is meglátogathatja, de csak akkor, ha ezt magok kívánják. Erre tehát nem elégséges a rokonok vagy a cselédek kívánsága. Ugyan ilyen joggal bír az ev. lelkész a r. kath. betegek és rabok irányában.

172. §.

4. *Anyakönyvek.*

Anyakönyveknek („*Matriculae*“) azon jegyzőkönyveket nevezük, melyekbe a rendes lelkész saját egyházközségében véghez vitt parochialis cselekvényeket sajátkezűleg ír be.¹⁾

Az evang. egyházban először Nürnbergben 1533. évben hoztattak be a keresztelési anyakönyvek, főleg az újrakeresztelők ellen; a r. kath. egyházban pedig a tridenti zsinat hozta be a keresztelési és házassági anyakönyveket, melyekhez később a tartományi zsinatok a megholtak és béráltak anyakönyveit csatolták.

Az anyakönyvekbe beigtatott cselekvényeknek nemcsak egyházi, de polgári következményei is vannak; miért is azok egyházi és polgári jeleggel és fontossággal bírnak. Ennélfogva az anyakönyvek vezetése s őrzése körüli rendelkezés az egyházat és az államot illeti.

I. Általános szabályok:

1. Minden egyházközségben egyházi és állami rendelkezés folytán következő anyakönyvek legyenek: keresztelési (a szülöttek), esketési (a házasultak) és temetési (a halottak) s azonkívül egyházi rendelkezés folytán a confirmáltak és áttértek anyakönyvei.

A három első anyakönyvnek minden évfolyama két eredeti példányban vezetendő, az egyik magában az anyakönyvben, a másik pedig egy hasonló nagyságú és alakú külön fiuzetben, mely utóbbit az év végével a lelkész le-

¹⁾ E jegyzőkönyvek anyakönyveknek azért neveztetnek, mert a beigtatott egyházi cselekvények többnyire az anyaközségekben végeztenek s mert azon jegyzőkönyvek vezetésére csak az államilag elismert egyházak rendes lelkészei vannak feljogosítva.

Az anyakönyvekről lásd Binterim: *Comment. historico-cristicus de libris baptisatorum, conjugatorum, defunctorum, antiquis et novis, de eorum fatis ac hodierno usu.* Düsseldorf 1816.

zárván és aláírván, elismervény mellett januárhó végeig küldje át az illető polgári hatóságnak, u. m. az alispánnak és a törvényhatósági joggal bíró városokban a polgármesternek. (1827 : XXIII. t. cz.)

Az anyakönyveken kívül minden egyházközségben legyenek jegyzőkönyvek a köz- és presbyteri gyűlésekről és lelkészi jegyzőkönyv, melybe az egyházi hatóságok és országos kormány rendeletei, valamint az egyház nevezetesebb eseményei iratnak be.

2. Az anyakönyvek vezetésére csak a törvényesen bevett egyházak rendes lelkészei vannak feljogosítva. Ez az ev. lelkész parochiális jogaihoz tartozik, úgy, hogy saját egyházközségében csak ő van feljogosítva az anyakönyvek vezetésére, még azon esetben is, ha más lelkész végezte a beirandó cselekvényt. A lelkész azonnal írja be a véghezvitt cselekvényt, ha pedig más lelkész gyűléseztében végez egyházi cselekvényt, arról a pontosan feljegyzett adatokat adja át az illetékes lelkésznek az anyakönyvi bejegyzés végett.

Ha üresedésben van a lelkészi hivatal, akkor a lelkészi teendőket végező lelkészek az adatokat a tanítónál lévő jegyzékbe írják, a ki e jegyzéket az új lelkésznek szolgáltatja által az illető anyakönyvekbe leendő beiratás végett.

3. Az anyakönyveket az egyházi és állami főhatóságok által meghatározott rovatok szerint vezesse a lelkész, tartós (merített) papiroson, jó téntával, olvasható betűkkel, a neveknek, szóknak és számoknak világos kiírásával, tisztán, rövidítés, törlés, vakarás s minden illetlen közbeszúrás nélkül akár a szövegben akár a széleken, keménykötésben, számozott lapokkal s minden polgári év kezdetén újra kezdett folyó számokkal. (1818. apr. 7-én 9449. sz. a. r.)

4. Hazánkban 1840-ig az anyakönyvek latinul irattak, mert ez volt az államnak és az egyházi hatóságoknak hivatalos nyelve. Az 1840: VI. t. cz. szerint: „Oly helyeken is, hol a gyülekezetekhez szent beszédek magyar nyelven nem tartatnak, a jelen országgyűlésnek berekesztésétől számítandó 3 év múlva az anyakönyvek magyar nyelven irassanak . . . Ezentúl lelkészeknek és segédlelkészeknek olyanok alkalmaztassanak, kik a magyar nyelvet tudják.“

Az ev. egyház 1840-ki és 1841-ki egyetemes gyűlésein határozatilag kimondta: „Ezentúl senki hitszónoknak föl ne szenteltessék vagy tanítónak be ne fogadtassék, a ki a honi nyelvben való jártasságát a hazai törvény értelmében kellőképp be nem bizonyítja.“ Az egyetemes gyűlés e határozatát meg nem szüntette, sőt 1888-tól kezdve többször határozta, hogy az anyakönyvek mind a négy egyházkerületben magyar nyelven vezettessenek.

Az 1868: XLIV. t. cz. 14. §-a szerint: „Az egyházközségek anyakönyveik vezetésének nyelvét tetszés szerint határozhatják meg“, de a felsőbb egyházi hatóságoknak ez ügyre vonatkozó joga épségben marad.

Az úgynevezett nemzetiségi törvény ez ügyben való rendelkezése nem czélszerű, mert az anyakönyvek nem a helybeli, hanem a közhasználatra iratnak. Az egyházközség tagjai az anyakönyveket nem olvashatják, helybeli viszonyokban anyakönyvi kivonatokra szükségök nincsen, hanem csak kifelé s akkor a tót vagy német anyakönyv kivonatát magyar fordításban kell az ügyiratokhoz mellékelni, mi pénzbe kertil.¹⁾

¹⁾ A magyarhoni r. kath. egyházban 1836-ig az anyakönyvek latin nyelven vezettettek, azon évtől kezdve 1850. évig magyarul s ez évtől kezdve a mai napig ismét latinul.

5. Ha a beírásnál hiba történt, a hibás helyet nem szabad kivakarni sem befesteni, hanem úgy kell keresztül húzni, hogy azután is olvasható maradjon, a megtörtént javítás pedig a jegyzet rovatában megjelölendő.

A régibb hibákat csak szigorú vizsgálat, hiteles tanúk kihallgatása s a főesperes értesítése és engedélye után, esetleg a polgári hatóság segítségével szabad kiigazítani.¹⁾

6. „Az anyakönyvek és azokból kiadott hiteles alakú kivonatok és bizonyítványok közokiratot képeznek, és azok vezetésére s kiadására jogosított személyek, ezen cselekményeikre vonatkozólag közhivatalnokoknak tekintetnek“ (az 1878: V. t. cz. 397. §-a.)

Ennélfogva „minden tudatos és szándékos meghamisítása az anyakönyveknek egyházi és polgári fenyítő eljárás tárgyát képezi.“

Ha az anyakönyv meghamisításából valakire jogsérelem háramlik vagy háramolhatik s a meghamisítás azon célból követtetett el, hogy a hamisító magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen vagy valakit vagyonaiban károsítson, e bűntény 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő. (1878: V. t. cz. 391. és 392. §-a.)

7. Az anyakönyvek, valamint a hozzájuk tartozó okiratok²⁾ biztos helyen tartandók és őrzendők s azok

¹⁾ Anyakönyvi kiigazításnak van helye, midőn az adat már bejegyeztetéskor tévesen, hibásan, a tényállásnak meg nem felelően jegyeztetett be, később azonban a valódi tényállás kiderült.

Utólagos bejegyzés esete az, midőn az adatok eredetileg nem voltak tévesen beírva, de egy utóbb bekövetkezett esemény vagy cselekvény által módosítást szenvedtek, mit az anyakönyvben kell kitéüntetni.

²⁾ Az anyakönyvekhez tartozó s a lelkési hivataloskodásra vonatkozó fontosabb iratok a lelkési irattárban őrizendők. Ilyenek: az idegen lelkészek által kiadott hirdetési bizonyítványok s elbocsátó-

megmentése, tűzvész vagy árvíz eseteiben, a lelkész fő kötelessége.

8. Eredetiben az anyakönyveket senkinek még térítvény mellett sem szabad kikölcsönözni vagy kiadni; az egyházi felsőségeknek azonban vagy a hivatalból megjelenő közhivatalnokoknak, megbízó levelök előmutatása mellett, azok feltárandók.

A püspök vagy az esperes kötelességeihez tartozik, hogy az anyakönyvek rendes és pontos vezetésére ügyeljen fel. (1818. ápr. 7. 9449. sz. a. r.)

II. Keresztelési anyakönyv (m. baptisatorum, szülöttek a. = m. natorum).

1. A keresztelési anyakönyvek az egyházi és állami törvények s kormányrendeletek folytán következő rovatok szerint vezetendők: a) folyószám, b) a születés hónapja és napja, c) a keresztelésnek hónapja és napja, d) a szülöttnak családi és keresztnéve, e) neme, f) törvényes vagy törvénytelen származása, g) ha a gyermek törvényes, akkor mind a két szülőnek neve, vallása, polgári állása, nagyobb községekben azoknak lakhelye (utcza és házszám)¹⁾, ha a községben többen viselik e nevet, a mellé oly jelző teendő, mely a tévedést kizárja, h) a kereszt-szülők, i) a bába, ki a szülésnél hiteles tanú, ennél fogva jelen legyen a keresztelésnél és az anyakönyvi beiratásnál is, k) a keresztelő lelkész neve, l) egy külön rovat, a melybe a 32 éves korukig elhalt fizzemélyek halálzási éve és napja iratik be. Ha az ilyen egyén nem ott született volna, a hol eltemettetett, a temetést végzett

levelek, felmentvények, keresztelési, esketési, halotti és áttérési bizonyítványok, házassági elválásokra vonatkozó törvényszéki ítéletek, névváltoztatásokra engedélyt adó ministeri rendeletek stb.

¹⁾ A szülők lakhelyét akkor is kell jelezni, ha az a gyermek születési helyével nem azonos

lelkész 8 nap alatt tartozik a születési anyakönyvet vezető lelkészt az illetőnek haláláról hivatalosan értesíteni, hogy azt a születési anyakönyv rovatába vezesse be. (Vallásügyi m. 1872. május 4-kén 10,696. sz. a. r.)

2. A holtan született vagy a szülés közben meghalt gyermekek, mind a szülöttek mind a halottak anyakönyvébe bevezetendők.

3. A törvénytelen gyermekek anyjok nevére iratnak, az atya neve pedig csupán akkor iratik be a jegyzék rovatába, ha a lelkész előtt két tanú jelenlétében szóval vagy írásban atyának vallja magát.

A törvénytelen gyermek anyjának illetőségi helyét és a keresztszülők lakását és állapotát is be kell írni az illető rovatokba. (Vall. m. 1876-ki 17134. sz. a. r.)

Ha az ilyen gyermek később utólagos házasság által vagy más módon törvényesítettett, e törvényesítés az anyakönyv jegyzeti rovatába beirandó.

A 1879: XL. t. cz. 60. §-a szerint: „Egy hónapig terjedhető elzárással és 300 frtig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő azon anyakönyv-vezető, a ki az állam törvényei szerint érvényes házasságból született gyermeket — noha e körülményt tudta — az anyakönyvbe, mint az állam törvényei szerint törvényest be nem jegyzi, vagy viszont a törvénytelen gyermeket törvényesnek jegyzi be.“

4. A szülött ott, a hol született, habár másutt keresztesztetett is meg, vezetendő be az anyakönyvbe. (Vallásügyi m. 1879-iki jan. 12-kén 32889/78. sz. a. r.)

Nézetünk szerint a szülött azon egyházközség anyakönyvébe irandó, a hol szülei állandóan laknak s a születés helyét az illető rovatba kell írni.

5. A ministeri engedéllyel történt névváltoztatásokat az illető egyén kérelmére vagy a polgári hatóság megkeresésére be kell írni az anyakönyv jegyzeti rovatába. (Vall. m. 1869. márcz. 11-kén 1940. sz. a. r.)

III. Esketési anyakönyv. (A házasultak anyakönyve. M. copulatorum.)

1. Az esketési anyakönyv egyházi s állami törvények és felsőhatóságok rendeletei szerint pontosan vezetendő. II. József rendeletének 35. §-a szerint „Minden lelkész köteles az egyházközségében kötött minden házasságot a házasultak anyakönyvébe sajátkezűleg beírni.“ Bejegyzendő a vőlegény és a menyasszony vezeték és keresztnéve, kora, lakása, vallása, valamint állapotuk is azon megjegyzéssel voltak-e már házasok vagy sem? szülei és a tanúk vezeték és keresztnévei; továbbá az esketés napja s végtére az eskető lelkész neve és azon okiratok is megemlítendőek, melyeknél fogva az előgördült házassági akadályok elhárítottak.

2. Ha elbocsátó levél folytán történt az esketés, az eskető lelkész saját egyházközségének anyakönyvébe bevezeti e ténykedést, de folyó szám nélkül s a befejezett házasságkötésről 8 nap alatt értesíti az illetékes lelkészt.

3. A vándor mesterlegények házasságát be kell írni vándorkönyveikbe is.

4. Ha a házasság bírósági jogerejű ítélettel felbontott s e tény a lelkésszel hivatalosan közöltetett, a házasság felbontása beírandó az illető anyakönyv jegyzeti rovatába.

IV. Temetési anyakönyv. (A megholtak anyakönyve. M. mortuorum.)

1. A megholtak anyakönyvének rovatai: 1. folyószám, 2. a megholtnak vezeték- és keresztnéve, vallása, életkora, polgári állása, nős vagy nőtlen állapota, 3. a halálozás hónapja és napja, 4. utolsó betegsége, 5. temetés ideje, 6. temető lelkész.

Kiskorú egyéneknél, szülők neve is beírandó.

2. Azon esetben ha a községben teljesen ismeretlen idegen egyén temettetett el, a polgári hatóság által feljegyzett ruházatát s egyéb ismertető jeleket be kell írni az anyakönyv jegyzet rovatába.

3. A halott ott, a hol meghalt, hábár máshová vitetnék is eltemetés végett, bevezetendő az anyakönyvbe. (Vall. m. 1879. jan. 12-kén 32889. sz. a. r.)

4. A tartalékos és szabadságolt katonák, valamint a honvédek elhúnytáról szóló hivatalos és díjmentes bizonyítványok 8 nap alatt a polgári község előljáróságához beadandók. (Vall. m. 1879. febr. 9-kén 1280. sz. a. r.) „Az elhalt népfelkelési kötelezett halálozási anyakönyvi kivonatában a hátramaradt házastárs nevén kívül a szülők neveit is fel kell tüntetni.“ (Vall. m. 1888. jan. 26-ki rendelet.)

V. Az anyakönyvi kivonatok kiállítása.

1. Az anyakönyvi kivonatok országos törvények és kormányrendeletek által meghatározott alakban állítandók ki. Minthogy ezek folyvást változnak és szaporodnak, azoknak gondos megfigyelése és követése már csak a büntetés elkerülése szempontjából is, a lelkész kiváló kötelessége.

2. Az anyakönyvi kivonatok kiállítására csak az illetékes lelkész van feljogosítva és lekötelve. A polgári hatóság a megyei levéltárba letett második eredeti példányból kivonatot csak akkor állíthat ki, ha az egyházközségnek anyakönyve megsemmisült (az 1827: XXIII. t. cz.).

A lelkész 500 forintnyi pénzbírságra büntethető, ha a felek kérelmére, vagy a polgári hatóság megkeresésére vonakodik az anyakönyvi kivonatot kiállítani. (1868: LIV. t. cz. 558. §-a.)

3. Minden anyakönyvi kivonat szóról szóra, a nevek változtatása és csonkítása nélkül, az eredeti anyakönyv

nyelvén állítandó ki s benne a keresztelési, esketési s halálzási év betűvel is kiírandó és a kiállító lelkész neve aláírásával és a hivatalos pecséttel ellátva adandó ki.

4. Az anyakönyvi kivonatok azon a nyelven adtván ki szóról szóra, melyben az eredeti bejegyzés történt: azok a felek kívánságára az eredeti után magyarul is kiadhatók. Ezen kivonatok czíme és hitelesítő záradéka még azon esetben is magyar nyelven szerkesztendő, ha az anyakönyv kivonatozandó eredeti szövege más nyelvű.

5. Minden kivonat bélyegzett lapra irandó s a bélyeg a lelkész hivatali betűzőjével felülbélyegezendő. (Vall. m. 1875-ki 35408. sz. a. r.)¹⁾

Vannak azonban esetek, melyekben az anyakönyvi kivonatok bélyegmentesek. Ilyen esetek a ministerium 1877. évben kiadott rendeletében vannak elősorolva.

6. A katonák anyakönyvi kivonatai számára külön minták vannak. (Vall. m. 1873. aug. 12-kén 18524. sz. a. r.)

7. Az egyszerű anyakönyvi kivonatoktól különbözőnek a családi értesítők, melyek valamely egyénre vonatkozó összes anyakönyvi kivonatokat tartalmazznak egy iven. Ezek a ministerium által meghatározott minta szerint készítenők. (Vall. m. 1875. évi 1367. sz. a. r.)

¹⁾ „A bélyegilleték a megfelelő bélyegjegy szabályszerű használata által rovatik le, mely tekintetben az alapelv az, hogy a bélyegköteles okirat vagy irat, a szabályszerű bélyeggel eleve ellátott papíroson állíttassék ki, s a bélyegilleték lerovása végett a megszabott értékű bélyegjegy, az okirat vagy irat ívének első lapjára oly módon ragasztassék fel, hogy az irat szövegének legalább egy sora, nem pedig az irat czíme, a bélyegjegy alsó színes részén keresztülirassék.

„Az okiratra a kiállítás után utólag felragasztott bélyegjegy nem létezőnek tekintetik.“ (A pénzügyi törvények és szabályok hivatalos összeállításából a bélyegjegy-felragasztás és keresztülírás iránt. 35. §.)

8. Az anyakönyvi kivonatok elkészítéseért a lelkészt a hiány vagy az egyházi rendtartások s ministeri rendeletek alapján meghatározott díj illeti.

Vannak azonban esetek, midőn díj nélkül kell a kivonatot kiállítani, még pedig vagy megkeresésre vagy hivatalból minden felszólítás nélkül.¹⁾

Az 1877: XX. t. cz. 230. §-a szerint: „Az anyakönyvvezető egyházi közeg köteles a jegyző felszólítására, a kiskorú örökösök születésére vonatkozó bizonyítványt hivatalból díjmentesen kiszolgáltatni.”²⁾

9. A külföldi illetőségű egyenek számára kiadandó anyakönyvi kivonatok formáit az illető államokkal kötött szerződések szabályozzák, melyeknek e részbeli intézkedései közöltetvén a püspök által a lelkészekkel, ezek által is figyelemben tartandók. Belga és olasz alattvalók halotti levelei, ha nincsenek latinul szerkesztve, ilyen nyelvű fordítással is ellátandók s úgy ezek, mint a

¹⁾ Hivatalból kiállítandók: a nyugdíjasok és katonakötelesek halotti bizonyítványai, a hadköteles ifjak névsora október végeig, a tanév elején a tanköteles gyermekek névsora, a szegénységi bizonyítványok. Szegény az, a kinek összes évi jövedelme nem több, mint a lakhelyén szokásos közönséges napszám egész éven át.

Az 1868: XL. t. cz. 43. §-a szerint: „Az anyakönyvvezető az ujonczállítási lajstromokhoz tőle kívántató segédokiratok valódiságáért felelős lévén, a sorozás alá kerülő korosztálynak az anyakönyvből való kiírására nagy figyelem fordítandó, mert a gondatlanságból eredő hiba is büntetettik.” (Az ily hiba okirathamisításnak, vagy a hadköteles megszojtetése előmozdításának tekinthető.)

„A lelkészek a népfelkelésről szóló 1886: XX. t. cz. 10. §-ából kifolyólag a népfelkelési parancsnokságtól vagy a polg. hatóságtól népfelkelési ügyekben követelt okiratokat épenúgy, mint az az egyéb katonai ügyekre nézve előírva van, az illető parancsnokságoknak vagy hatóságoknak azonnal díjtalanul megküldeni kötelesek.” (Vall. m. 1888. jan. 26-ki r.)

²⁾ E rendelkezés a lelkészekre nézve sérelmes, mert csak ők tartoznak ez ügyben a teendőket a vagyonos örökösök számára is ingyen végezni s mert ezek nem állami köz- hanem pénzügyek vagy magán természetű ügyek.

horvát-, szlavyon- és dalmátországi, bajor-, szász- és württembergi királlysági, bádeni, meklenburgi és szász nagyhercegségi illetőségű egyének számára bélyeg- és díjmentesek, s az illető lelkészek által mindannyiszor külön megkeresés nélkül terjesztendőik fel, az ezt hitelesíteni köteles püspöki hivatal útján a m. kir. vallástügyi miniszteriumhoz.

HATODIK CZIKK.

Iskolaügy.

173. §.

Az iskolaügyről általában.

1. A keresztyénség már szervezett iskolaügyet s oktatásügyre vonatkozó irodalmat is talált. A római birodalomban a városokban voltak nyilvános nép- és tudós iskolák. A tudós iskolák tantárgyai: a hét szabad művészet (= „artes liberales“) u. m. grammatica, (= latin és görög nyelvészet) dialectica, rhetorica, geometria, arithmetica, astronomia és musica. E tanulmányok kötelezők voltak a római polgárok gyermekeire s azokra, kik bármely állami hivatalra vagy politikai ténykedésre készültek. Ezeken az iskolákon kívül voltak a mostani egyetemekhez hasonló tudós főiskolák Athénben, Alexandriában, Rhodus szigetén.

A ker. egyházi oktatás a katechumenok tanításával kezdődött s kezdetben a kik az egyházi hivatalra készültek, a szükséges ismereteket mint lectorok vagy diakonok gyakorlatilag, a tudományos képzettséget pedig a pogány főiskolákban szereztek. Első ker. tudományos főiskola az alexandriai katechéták iskolája, melyet Pantáenus alapított s melynek legnevezetesebb tanára Origenes volt.

A középkor kezdetén nagy Károly intézkedései időszakot alkotnak az oktatásügyben. Rendeletei folytán a püspököknek köteleességek volt gondoskodni, hogy minden egyházközségben legyen népiskola, a melyben a gyermekek ingyen oktatást nyertek olvasásban, írásban, vallásban, egyházi éneklésben és imádkozásban, minden kolostorban és püspöki városban pedig legyen

tudósiskola a szerzetesek és papok oktatására. E tudósiskolák tanárai („scholastici“) a középkori tudománynak s irodalomnak ápolói s fejlesztői. A középkori egyház inkább gondoskodott a szerzetesek és papok iskoláiról, mint a népiskolákról, melyek nagy Károly gyenge utódai alatt hanyatlásnak indultak, később pedig megszűntek.

A XV. században a tudományok ujjaszületése s később a reformatió nagy változásokat idézett elő az oktatásügyben. Luther a birodalmi városokkal és a protestáns fejedelmekkel egyetértve számos nép- és tudósiskolát hozott létre, Melanchthon pedig az oktatásügyet rendezte, mely iskolai szervezet alapelveiben fentartotta magát a XIX. századig.

2. A magyarhoni evang. egyház a reformatió óta a mai napig nagy gonddal ápolta az iskolai ügyeket s nagy áldozatokat hozott az iskolák fentartására s kormányzására főleg e század második felében, néha az egyház nevezetes érdekei és jogai rovására is. A bécsi és linczi békekötések és az ezeken alapuló országos alaptörvények az iskolaügyet az ev. egyház nyilvános és szabad vallásgyakorlatához számítják. Az ev. szülők gyermeke születésénél fogva tagja az ev. egyháznak, mely isteni és emberi jognál fogva fel van jogosítva és lekötelezve mind nagykorú mind kiskorú tagjainak oktatására. A magyarhoni ev. egyház az ev. szülők által alkotott egyházközségek egyesülete. A szülők egyházi és állami törvények folytán kötelesek gyermekeik neveléséről gondoskodni; ennél fogva joguk is van azok oktatására szükséges tanintézetek felállítására s kormányzására. A magyar állam az ev. egyháznak az iskolákra vonatkozó jogát elismerte; az evangélikus egyház pedig Ő Felségének főfelügyelési és a magyar országgyűlésnek az iskolai ügyekre vonatkozó rendelkezési jogát mindenkor a legnagyobb készséggel elismerte.

3. Az 1790/1-ki országgyűlésen az evangélikusok, az általok készített törvényjavaslat 5. pontjában kijelentették: hogyha az oktatásügyben gátoltnak s azon iskolákat, melyekkel bírnak, meg nem tarthatják s újakat bárhol nem állíthatnak és azokban a tanítás és tanulás módját saját tetszésük szerint el nem rendezhetik, úgy nem is bírnak vallás-szabadsággal. Az 1790/1-ki XXVI. t. cz. 5. §-a szerint: „Az evangélikusok mind alsó mind grammatikai iskoláikat, melyekkel bírnak, megtarthatják, újakat

és felsőbbeket mindenütt, hol szükségesnek tartják, állíthatnak a tanítás és tanulás módját elrendezhetik, az igazgatókat és tanárokat megválaszthatják, a rendek alázatos felterjesztése nyomán Ő Felsége által meghatározandó közoktatási rendszer azonban ezen iskolákra is ki fogván terjesztetni, de ide nem értve a vallási tárgyakat.¹⁾ E törvény szerint az evangélikusoknak szabad mindennemű iskolákat felállítani, nevezetesen az egyház szükségeit tekintetbe véve: népiskolákat, közép- és főiskolákat, de az országos törvény által megállapított oktatási rendszerhez tartoznak alkalmazkodni. Az ev. iskolákban az egyháznak joga van az általa fentartott tanintézetével, mint elidegeníthetlen tulajdonával legjobb belátása szerint rendelkezni, a tanítás és tanulás módját — az országos törvényhez alkalmazkodva — megállapítani, a tanárokat és tanítókat megválasztani és ítéletileg elmozdítani s a tanintézeteket a szabadon választott igazgatók s felügyelők által kormányozni.

1) E záradék által az országgyűlés jogot nyert, mit eddig nem gyakorolt. Mária Terézia és II. József az iskolai ügyeket kormányrendeletek által szabályozták, II. Lipót e jogáról az országgyűlés részére lemondott. — Az országos Rendek a koronázó hitlevélbe 22. pont alatt ezt akarták bevezetni: „A közoktatási rendszert soha, sem mi, sem örökösaink, nem fogjuk saját tetszésünk szerint meghatározni, sem semminemű udvari bizottságnak vagy bármilyen udvari avagy külföldi kormányzéknek alá nem rendeljük, hanem az országgyűlésileg megszabandó általános nemzeti közoktatási elvek szerint fogunk intézkedni. A országba és kapcsolt részeibe semmi idegen nyelvet, ennél fogva a németet sem fogjuk behozni s a nemzetet annak tanulására kötelezni.“

A király kijelentette, hogy ő csak oly koronázó hitlevelet fog adni a melyet közvetlen elődei adtak. Ennek folytán e tétel a koronázó hitlevélből kimaradt s helyette az 1791. XV. t. cz. jogot ad az országgyűlésnek, hogy a közoktatást törvény által rendezze. A XXVI. t. cz. 5. §-ában előforduló záradék a XV. t. cikkre vonatkozik, mely szerint az evangélikusok csak azon tanrendszerhez tartoznak alkalmazkodni, melyet az országgyűlés megállapított.

Az 1848. évi egyetemes gyűlés és az evangélikus egyház közös tanácskozmánya kijelentette, „hogy az egyházi iskolák megszüntetésére vonatkozólag jövőre is mindaddig, míg az 1848. XX. t. cz. 2. §-ában kimondott egyenlőség és viszonyosság minden tekintetben életbe léptetve s ily módon állásunk úgy az állam, mint más egyházak irányában teljesen biztosítva nem leend, e tárgyról egyházi létünk veszélyeztetése nélkül nem tanácskozhatunk.“

174. §.

Népiskolák.

I. A népiskola ügyeit az 1868: XXXVIII. t. cz., a ministeri rendeletek s az ev. egyház rendtartásai szabályozzák.

1. Az országos törvény 8. §-a szerint: „Népoktatási tanintézetek: az elemi és felsőbb népiskolák, polgári iskolák és tanítóképezdek“; a 9. §. szerint ezek „vagy nyilvános vagy magániskolák.“ (Az ev. egyházi tanintézetek a nyilvános vallásgyakorlathoz tartozván, nyilvánosak.)

„Népoktatási nyilvános tanintézeteket a törvény által megszabott módon állíthatnak és fentarthatnak a hazában létező“ törvényesen bevett egyházak. (10. §.)

„A hitfelekezetek (egyházak) mindazon községekben, hol híveik laknak, saját erejükből tarthatnak fenn és állíthatnak föl nyilvános népoktatási tanintézeteket; az ily tanintézetek felállítására és fentartására híveik anyagi hozzájárulását a saját képviselők által meghatározandó módon és arányban, a mint eddig szokásban volt, ezen-túl is igénybe vehetik; azon intézetekben a tanítókat és tanárokat maguk választhatják, azoknak fizetését maguk határozhatják meg, a tankönyveket maguk szabhatják meg, s a tanítási rendszer és módszer iránt is, tekintetbe véve a 45. §. rendelkezését, intézkedhetnek, a következő feltételek alatt:

a) hogy iskolai épületeik építésére és átalakítására nézve e törvény 27. és 28. szakaszai rendeleteinek eleget tegyenek;

b) hogy e törvénynek (29. és 34., 133. és 141.) a fiu- és leánytanulók elkülönzéséről, az egy tanító által tanítandó gyermekek számáról, a tanító képességéről és másnemű foglalkozásáról szóló szakaszait szem előtt tartásuk;

c) hogy a törvényben meghatározott tantárgyak taníttassanak;

d) hogy az iskola a legszükségesebb taneszközökkel föl legyen szerelve;

e) a szorgalomidő faluhelyen éven át legalább nyolcz, városban legalább kilencz hónap legyen.

2. Az egyházi hatóságok az országos törvény szabványaihoz alkalmazkodván, a népiskolákat következőleg szabályozták:

a) Minden anya- és leánygyülekezet tartozik népiskolát fentartani s benne legalább egy képesített rendes tanítót alkalmazni.

b) A népiskolai oktatás 9 évig tart, hat évig a mindennapi és 3 évig az ismétlő.

c) Minden szülő vagy gyám köteles gyermekeit vagy gyámoltjait életidejük 6-dik évének betöltésétől a 12. év betöltéséig iskolába járattani.

Ezen népiskolai tankötelezettség alól ki vannak véve azok, a kik a középiskolákba, polgári iskolába, mielőtt 12. éves korukat betöltötték vagy pedig megfelelő magánoktatásban részesülnek, mely utóbbi esetben azonban kötelesek évenként vizsgálatot tenni valamely megfelelő nyilvános népiskolában. A testileg vagy szellemileg gyenge gyermekeket is felmentheti az iskolaszék a tisztí orvos bizonyítványa alapján rövidebb vagy hosszabb időre az iskolába járás kötelezettsége alól, ragályos bajban vagy elmebetegségben szenvedők pedig egyenesen kizárandók a nyilvános iskolákból.

d) Az ismétlő-iskolának feladata a népiskolában szerzett ismereteket és ügyességeket megszilárdítani s lehetőleg gyarapítani. Ez oktatásban kötelesek részt venni azon 12 és 15 év közt lévő gyermekek, kik a hat

éves tanfolyamot elvégezték s a tanulást valamely magasabb tanintézetben nem folytatják.

e) „Ha a szülő vagy gyám az iskolaköteles gyermeket az iskolától visszatartja, az arra rendelt iskolaszéki közeg által ebbeli kötelességének teljesítésére figyelmeztetendő; mely figyelmeztetés ha sikertelennek bizonyulna, a kötelességmulasztó szülő vagy gyám, esetleg polgári hatóság segédletével, első ízben 50 krajczárra, második ízben 1 frtra, harmadik ízben 2 frtra, negyedik ízben 4 frtra büntetendő; s ha még ez is siker nélkül maradna, az ily gyermek számára külön gyámnak elrendelése szorgalmazható.“ (Dunáninneri r. 432. §-a.)

Úgyszintén feleletre vonatnak az iskolaszék által a szülők (gyámok vagy gazdák) az indokolatlan iskolamulasztásokért. Iskolamulasztások, betegség eseteit kivéve, a tanító által egy napi tanórától, egy hétre az iskolaszék elnöke, ennél is hosszabb időre csak az egész iskolaszék által engedhetők meg.

f) Minden tanév elején az iskolaköteles gyermekek az anyakönyv alapján, de más segédeszközök igénybevételével is, összeíratnak.

g) Az év. ünnepeken kívül engedendő leczkeszünetnek, valamint a nyári nagy iskolaszünetnek idejét és tartamát, a helyi körülményeknek és a legnagyobb mezei munkaidőnek tekintetbe vételével, az iskolaszék javaslatára az egyházközségi közgyűlés állapítja meg az esperesség beleegyezésével. A tanévnék ünnepélyes közvizsgálatlalt történt befejezése előtt a gyermekeket az iskolából elvonni nem szabad.

Az évváró közvizsgálat idejét a dékán az iskolaszékkel egyetértőleg állapítja meg s azt az iskolaszék elnökével közösen vezeti.

II. A népiskolák fentartása s szervezete.

1. Egyházi rendtartásaink szerint minden anya- és leányközség köteles népiskolát állítani s fentartani.

a) Iskolának külön csak e célra szánt épület szolgáljon, mely azonkívül még csak a tanító lakását foglalhatja magában, de más célokra nem fordítható. Az iskolaházak építésénél úgy az országos törvények mint az egyházi hatóságok rendelkezései megtartandók.¹⁾

b) Minden iskola mellé kertre és tornászati gyakorlatokra alkalmas hely is kijelölendő.

c) A népiskola alapítására és fentartására szükséges költségek alól az egyházközségnek egy tagja sem vonhatja ki magát. A ki e terhet viseli, az nem köteles a netalán helyben létező községi iskola költségeit viselni, vagy csak annyiban, a mennyiben azon összeg, melylyel saját egyházi iskolájának fentartásához pénzben vagy terményekben járul, egyenes adója öt százalékát nem meríti ki. (1868 : XXXVIII. t. cz. 44. §-a.)

d) A mely polgári községben valamely más vallásfelekezeti iskola a község vagyonából és jövedelméből tartatik fenn, ott az ev. vallásu lakosoknak is joguk van iskolájuk fentartására a községi jövedelmekből igazságos arányú részt követelni. (1868 : LIII. t. cz. 23. §-a.)

2. A népiskolák szervezete :

a) Rendes tanítókul oly magyarhoni polgári joggal bíró ev. egyének alkalmazhatók, kik elméleti és gyakorlati képességüket tanításra képesítő oklevéllel igazolhatják és erkölcsileg kifogástalanok s hol azzal meg vannak bízva, az orgonászi és kántori teendőket is végzik. (1868 : XXXVIII. t. cz. 141. § a.)

¹⁾ Az iskolai épülettől nem kell sem országos sem községi adót fizetni, de a tanító lakása nem adómentes.

A törvényesen megválasztott tanító a lelkész, felügyelő és presbyterek által aláírt s az esperes által megerősített hivány elfogadása után igtattatik be hivatalába.

A tanítók fizetését az egyházközség anyagi erejéhez, a tanító teendőihez és a tisztesség megélhetés helyi viszonyaihoz képest a gyülekezet közgyűlése állapítja meg. A megállapított fizetés lejjebb nem szállítható.

Mellék hivatalokat, jelesül polgári községi jegyzőséget, nem viselhet, azonban országos, vármegyei, városi, községi képviselő s esküdtszéki tag lehet.

A tanítók nyugdíjazásáról, özvegyeik és árváik gyámoltásáról az iskola-fentartói tartoznak gondoskodni, (1875 : XXXII. t. cz.) vagy az által, hogy az állami nyugdíjpénztárba a törvényes befizetéseket teljesítik vagy pedig az által, hogy magok biztosítanak tanítóik részére megfelelő külön nyugdíjat. Különben az egyházkertületi, esperességi vagy községi nyugdíjintézetbe is beléphetnek.

A rendes tanító halála után, annak özvegye s árvái egy negyed évig maradnak az összes javadalom s a lakás élvezetében.

A leányok oktatására tanítóképesítési oklevéllel bíró nők is alkalmazhatók.

b) Segéd tanítókkul képezdét végzett ifjak az esperes tudtával és jóváhagyásával alkalmaztatnak ott, hol a rendes tanító teendőit vagy azoknak halmozottsága vagy aggkora vagy súlyosabb és tartósabb betegsége miatt maga végezni nem képes.

c) A hol az anyaközség oly szegény, vagy annyira megfogy tagjainak számában, hogy lelkészt és tanítót külön nem tarthat, ott a lelkészi és tanítói állás az esperesség beleegyezésével egyesíthető.

d) Az illetékes egyházi hatóság által megszabott tantárgyak hat évre osztandók be. Egyes évekre

való elosztásukat eszközölni s a szerint a tantervet elkészíteni az esperességi iskolai bizottságok feladata.

e) Az iskola a tanításhoz szükséges taneszközökkel elegendő mennyiségben ellátandó.

f) A népiskolákban csak oly tan- és kézikönyvek használhatók, melyek az egyházkerületi bizottság által jóváhagyva és ajánlva vannak.

Az országos kormány által eltiltott tankönyvek vagy taneszközök az iskolákból eltávolítandók. Azon tanítóra, ki ily tankönyvet vagy taneszközt használna az országos törvény 300 forintig terjedhető bírságot, 2 hóig terjedhető fogságot, sőt hivatalvesztést is szab.

g) Egy teremben egy tanító 80 gyermeknél többet rendesen nem taníthat. A hol kétszer vagy többször 80 vagy legalább ezen számokhoz közel járó iskolaköteles gyermek van, ott ugyanannyi tantermet kell be rendezni s ugyanannyi tanítót alkalmazni.

A mely iskolában több tanító van, ott a fiúk másnak s a leányok ismét másnak tanítására bízandók s külön termekben oktatandók. Az egy tanító alatti iskolákban is a fiúk a leányoktól elkülönözött padokban üljenek.

III. Népiskolai hatóságok. Az egyházi népiskolák fölött a fentartó egyházközségen kívül a fokozatos egyházi közigazgatási hatóságok gyakorolnak felügyeletet s ellenőrködést.

1) Minden egyházközség saját népiskolájára vonatkozó jogait közgyűlésén s átruházott hatáskörben lelkésze és felügyelője, illetőleg a presbyterium és iskolaszék útján gyakorolja.

a) Az iskolaszék legalább öt tagból áll, kik a község által 3 évre választatnak. Elnöke a lelkész, ha többen vannak, ezek mindnyájan az iskolaszék tagjai. Hivatalból tagja a tanító, s ha ezek is többen vannak,

kebelökből a vezető tanítón kívül még egy iskolaszéki tagot választanak. — Alelnököt és jegyzőt maga az iskolaszék választ, s ha szükségesnek találja, iskolaatyákat is, kik a szülőkkel gyermekeik s az iskola érdekében közvetlenül érintkeznek.

b) Az iskolaszék az egyházközségnek van alárendelve, ettől veszi utasításait, ennek felelős intézkedése miatt s neki terjeszti be jegyzőkönyveit.

c) Az iskolaszéknek teendői:

aa) Általában az iskolaügyre fennálló egyházi és állami rendelkezéseknek az egyházközségben foganatosítását eszközli; különösen pedig

bb) Gondoskodik, hogy az iskolaköteles gyermekek pontosan összeírassanak, az iskolába vezettessenek s azt rendszeren látogassák, az elmaradottak szülőit feleletre vonja s a hanyagokkal szemben a törvény szigorát is alkalmazza.

cc) Gondoskodik az egyházközség által megállapított tandíjak beszedéséről, a szegényeket pedig azok fizetésétől felmenti. Gondoskodik arról is, hogy az iskola a szükséges taneszközökkel s minden tanuló a szükséges tanönyvekkel legyen ellátva.

dd) Feltűgyel arra, hogy a tanítók a tan- és órarendet és a tanításra kiszabott időt pontosan megtartsák. A kötelességüket mulasztó tanítókat megint, feleletre vonja, esetleg ellenök a közgyűlés előtt panaszt emel.

ee) Meghatározza az iskolai évnél kezdő és bezáró idejét, a szünnapokat s a dékánal egyetértve a vizsgálatok idejét is.

ff) A szülők és tanítók, vagy magok a tanítók közt fenforgó ügyekben elsőfokúlag, az iskolás gyermekek fegyelmi ügyekben másodfokúlag intézkedik.

gg) Gondoskodik az iskolai épületek fentartása és javításáról, azoknak felszereléséről s a tantermek tisztántartásáról.

2. Az esperesség mint népiskolai hatóság.

a) Az esperesség a népiskolák és azok tanítói felett való hatóságát részint közgyűlésen, részint a főesperes, részint az esperességi iskolai bizottság részint az iskolalátogatók (dékánok), részint törvényszéke által gyakorolja.

b) Az iskolai bizottság elnökei a főesperes és esp. felügyelő; tagjai a dékánok s más az iskolatígyekhez értő s irántok érdekekkel viseltető 6 évre választott férfiak.

Feladata:

aa) Az iskolai oktatás alapjául szolgáló tantervet, az országos törvénynyel és egyházi rendeletekkel egybehangzólag összeállítani s az iskoláknak megtartásul kiadni.

bb) A dékáni jelentések nyomán az iskoláknál szükségeseknek talált intézkedéseket az esperességnél javaslatba hozni.

cc) A felsőbb hatóságoknak a kívánt adatokat beszoalgtatni, s viszont a tőlök leérkező rendeletek foganosítása felett örködni.

dd) Egyházi iskolák polgári községi iskolákká átváltoztatásánál az egyházi érdekek megóvására felügyelni.

3. Az egyházkerület, mint népiskolai hatóság.

Az egyházkerület mint másodfokú egyházi hatóság ezen fenhatósági jogát a népiskolák és azoknak tanítói felett, közgyűlésén, püspöke és egyházkerületi felügyelője, népiskolai bizottsága s törvényszéke által gyakorolja. A bizottság elnöke: a püspök, tagjai s jegyzője az egyházkerületi gyűlés által választatnak.

A bizottság állítja egybe s terjeszti fel elnöke által az egyetemes gyűléshez és az egyetemes felügyelő utján

a vallás- és közoktatástügyi m. kir. ministeriumhoz az évenkénti iskolai jelentéseket.

4. A magyarhoni egyetemes ev. egyház az összes ev. népiskoláknak is főhatósága s ezen jogát közgyűlésén, az egyetemes felügyelő, egyetemes tanügyi bizottság és harmadik fokú törvényszéke által gyakorolja.

IV. Állami felügyelet. Az ev. iskolák felett legfelsőbb felügyelési jog a törvényesen megkoronázott magyar királyt illeti, melyet ő az 1791: XXVI. t. cz. 5. §-a értelmében az ország törvényes főkormányzszékei, az 1848: III. t. cz. szerint pedig a vallás- és közoktatástügyi magyar királyi minister által gyakorol.

A minister iskolai ügyekben közvetlenül a püspökkel érintkezik, közvetett felügyelési közege pedig a tanfelügyelő.

A tanfelügyelő az országos törvény s ministeri utasítások szerint jár el tisztében, de az ev. egyháznak az iskolákra vonatkozó autonóm jogait tiszteletben tartani köteles. Joga van az iskolákra felügyelni, de joga nincsen azokban rendelkezni.

V. Ha valamely egyházközség nem volna képes a maga iskoláját az országos törvény kívánalmaihoz képest szervezni s e miatt kénytelen volna annak községivé átalakításába beleegyezni; ez csak az 1870. évi Egyetemes Gyűlés által megállapított feltételek mellett történhetik.

a) Az ily átadási szándék mindig az esperességnek előlegesen bejelentendő, melynek kötelessége az egyház érdekei felett őrködni.

b) Az iskolának feladása addig meg nem engedhető, míg az egyházközség az iskolában működött tanító ellátásáról jogszerűleg nem gondoskodott.

c) Az egyházközség tartozik az istentiszteleti orgo-

nálás és énekvezetés ellátásáról a változott viszonyokhoz képest kellőleg gondoskodni.

d) Az iskolai vagyonnak, álljon az bár fekvő birtokból vagy alapítványokból, mint ev. iskolára adottnak vagy alapítottanak, az egyház tulajdonának kell maradnia s egyházi célokra fordíttatnia. E vagyon az esperességi iskolai bizottság felügyelete alatt pontosan összeirandó s az illető egyházközség által kezelendő.

e) A községi iskolába járó ev. gyermekek vallási oktatásáról a körülmények szerint kell gondoskodni.

175. §.

Tanítóképezdek.

1. A tanítóképezdek az 1868 : XXXVIII. t. cz. szerint a népiskolák közé számíttatnak. Tanítóképezdeket e törvény 10. §-a szerint a törvényesen bevett egyházak is állíthatnak. Az egyházi népiskolában működendő néptanítók kellő kiképzése céljából tanítóképezdeket egyes ev. egyházközségek, esperességek, egyházkerületek állíthatnak. Ilyen képezdek nyilvánosak. Minden ilyen intézet mellé gyakorló iskola gyanánt egy népiskola csatoltatik.

2. A tanárok száma: egy igazgató és kizárólag itt alkalmazott legalább két rendes tanár. A tanárok fizetését a fentartó testület határozza meg. A rendes tanárok élethosszigan választatnak.

3. A tanfolyam három évre terjed. A köteles tantárgyakat az egyházkerület által készített és elfogadott szabályzat állapítja meg.

4. Rendes tanulóknak felvétetnek oly éptestű és feddhetlen erkölcsű növendékek, kik 15 éves korukat betöltötték, de 20-dik életévüket még teljesen el nem érték;

a kik a magyar nyelv, történet, számtan, földrajz és természettanok ismereteiből legalább annyit sajátítottak el, a mennyi a középiskola 4 alsó osztályában tanítatik és ezen ismereteiket érvényes bizonyítvánnyal vagy a felvételi vizsgálaton kellően igazolják.

5. Minden tanév végén nyilvános vizsgálat tartatik.

A rendes tanfolyamot sikerrel elvégzett tanulók egy évi gyakorlat után képesítő vizsgálatra bocsáttatnak s annak megállása után képesítő oklevelet nyernek.

6. A képezde a tanári szék, az igazgató tanács, a fentartó testület s annak felsőbb egyházi hatóságai által igazgattatik.

a) A tanári szék az igazgató elnöklete alatt a fegyelmi, tanulmányi és rendtartási ügyeket kezeli és gondoskodik a tanulók felvételéről.

b) A tanári szék felett áll az igazgatótanács, mely két osztályból áll. Ezek közül az egyik a képezde anyagi, a másik pedig szellemi ügyeit intézi az egyházi főhatóságok szabályrendeletei értelmében.

E két osztály a szükséghez képest együttesen is intézkedik.

176. §.

Középiskolák.

1. A középkor kezdetén nagy Károly rendelete folytán minden püspök és kolostor köteles volt középiskolát fentartani. Ez iskolákban Alcuin tanterve szerint nemcsak a leendő papok, hanem a világiak is oktatást nyertek az úgynevezett szabad művészetekben. A középkor végén a humanisták nagyban mozdították elő a középiskolák fejlődését, főleg az által, hogy a görög és latin remekírók munkáinak alapján általános műveltséget terjesztettek, mely nemzeti, felekezeti és szaktudományi érdekek mellőzésével a tudomány érdekét ápolta.

A humanizmus árnyoldala, hogy a pogány írók műveivel pogány gondolkozást is terjesztett s gyakran összeütközésbe jött a keresztyén vallás elveivel. A vallási léhaságból szükségképpen fejlődött ki az erkölcsi is. E keresztyénelles irányt megszüntette a reformatió, különösen a Melanchthon készítette iskolai rendszer, a melyben az igazi keresztyén vallás elvei összhangzásban vannak az igaz tudomány érdekeivel. Az igazi tudományok újjászületése tulajdonképpen csak a reformatióval kezdődik, a kitűnő humanisták pedig a reformatiónak útkészítői valának.

Hazánkban a reformatió kezdetén a szabad kir. városok és főurak számos közép- és főiskolát alapítottak, a melyekben Melanchthon tanrendszere szerint tanítottak.

Jelenleg Magyarországon vannak állami és egyházi középiskolák, az utóbbiak nagyobb számmal, mint az előbbieket. A római kath. gymnasiumok kétfélek, u. m. olyanok, melyek a szerzetesrendek vezetése alatt állanak és az úgynevezett „királyi kath. gymnasiumok“, melyek az országos tanulmányi alaptól tartatnak fenn, melyeknek tanárai többnyire r. kath. világi férfiak. Mind a két nemű gymnasiumok feletti felügyelet az államot illeti.

Az evangélikus egyháznak gondoskodnia kellett az ev. lelkészek, tanárok és tanítók kellő kiképzetéséről, ez oka, hogy a XVI. és XVII. században fősúlyt fektetett a főiskolákra, különösen a theologiai és bölcsészeti tudományok előadására s minden főiskolához középiskola volt csatolva mint a főiskolára előkészítő tanintézet.

Az 1791. XXVI. t. cz. 5. §-a törvényes alpra fekteti az ev. iskolák viszonyát az államhoz; biztosítja Ő Felségének ez iskolákra vonatkozó, az ország törvényes főkormányzásai által gyakorlandó főfelügyelési jogát, de egyszersmind biztosítja az evang. egyháznak az iskolákra vonatkozó jogát is, melyet a nyilvános és szabad vallásgyakorlathoz számít. Az ev. egyház és az ev. iskolák a legszorosabb viszonyban állanak egymással. Az egyház az iskola alapítója, fentartója és védője, az iskolák pedig az ev. tudománynak és vallásnak ápolói s terjesztői lévén, nevelnek az ev. egyház számára ev. lelkészeket, tanárokat és tanítókat, valamint általában egyházi és polgári hivatalokra

készülő ifjakat is. Az idézett törvény szerint az evangélikusok úgynevezett „grammatikális iskolákat“ akárhol minden folyamodás nélkül szabadon állíthatnak fel. A „Schola grammaticalis“ akkor két osztályból állt (grammatica és syntaxis) négyéves tanfolyammal. A törvényben említett felsőbb iskola alatt, a felső gymnásiumi osztályokat és a főiskolákat (lyceum, collegium, academia) kell érteni, melyeknek felállítására „előlegesen megszerzendő királyi jóváhagyás“ szükséges.

Az új középiskolák felállítására nézve az egyetemes gyűlés 1867-ben a dunáninzeni egyházkerület indítványa folytán következőleg rendelkezett: „Hogy az egyházegyetem az összes hazai ev. tanügyet s tanintézeteket kellő figyelemmel kíséresse s azok fölött őrködhessék; bárhol szándékoltatnék is valamely új középiskola felállítása, az még az alakulás előtt az egyetemes gyűlésre bejelentendőnek határoztatik.“

Az evangélikus egyház e században nagy gondot fordított az iskolai ügyek rendezésére. Gróf Zay Károly egyetemes felügyelő meghívása folytán az ev. fő- és középiskolák küldöttei Zay-Ugrócson szervezték az ev. nép-, közép- és főiskolákat, mely szervezetet csekély módosításokkal az 1846. évi egyetemes gyűlés elfogadott s minden ev. iskolára kötelezővé mondott ki.

Az osztrák közoktatásügyi minister, Thun Leo gróf 1850. évben a gymnasiumok rendezéséhez fogott s hazánk középiskolai rendszerét lényegesen megváltoztatta. E közoktatási rendezésnek politikai céljai is voltak, melyek hazánk történelmi múltjával, valódi természetével s részben a középiskola feladatával is ellenkeztek.

A mint hazánk alkotmányos szabadságát visszanyerte, 1860. évi október 10-kére egybehívott egyetemes gyűlés alkalmával az ev. iskolák tanárai is meghivattak, „hogy tanodáink szervezetének átalakítása s illetőleg új szervezése felett tanácskozzanak s javaslatot készítsenek, melyet az egyetemes közgyűlés elé lehessen terjeszteni.“ A tanácskozmány azon elvből indult ki, hogy „minden oly iskolai intézkedés, mely nem a mi törvényes egyházi organumainktól ered, törvénytelen s bennünket jogilag nem kötelező. Az iskolák az egyháznak lényeges kiegészítő részei, melyeket attól elszakasztani vagy a köztök létező kapcsolatokon csak tágítani is mind az egyház, mind az

iskolák érdekeinek veszélyeztetése nélkül nem lehet. Ez okokból az osztrák ministerium által kiadott iskolai szervezet és tanrendszer törvénytelen s annál kevésbé bírhat tanodáinkra nézve kötelező érvénnyel, mennél bizonyosabb, hogy az sem általában a tanítás és tudományos kiképezés igényeinek meg nem felel, s hogy az, mint a tíz évi tapasztalás mutatta, minden anyagi és szellemi erő megfeszítése mellett sem eredményezte az óhajtott sikert.“ Minthogy a zay-ugróczy rendszer „az előhaladott kor kívánalmainak sok tekintetben meg nem felelhet“, szükséges egy új iskolai szervezet kidolgozása. A tanácskozás tárgyát főleg a gymnasiumok szervezése s az egyes tantárgyak kellő beosztása képezte, mely szervezetet az egyetemes gyűlés lényeges módosítással elfogadott. Változást szenvedett az új szervezet azon indítványa, hogy az első osztályból a latin nyelv kihagyassék s csak a második osztályban kezdessék meg annak tanítása, midőn a tanulók már az első osztályban a magyar nyelv szabályait megismerték s ennek alapján a nyelvtani általános alapfogalmakat elsajátították. Ez indítvány indokolásán azt mondják, hogy a népiskolák csak gyéren vannak úgy berendezve, hogy a növendékeket a gymnasiumra kellőleg elkészíthessék; továbbá hazánk s egyházunk viszonyait nyelvi szempontból tekintve, a gymnasium első osztályába belépő növendékek anyanyelve különböző, a gymnasiumi tanításnak pedig nemzeti magyar nyelven kell folyania, ennél fogva az első osztályban főleg a magyar nyelv szellemképező és fejlesztő módon taníttassék, mi által a növendék a nyelvtani fogalmakkal és alapformákkal megismerkedvén, a többi nyelveket s így a latint is a második osztálytól kezdve már öntudatosan, nagyobb sikerrel tanulhassák, mint az előbbi tanrend szerint, midőn a növendékek az első osztályban egyszerre három nyelvet kényszerültek tanulni, a harmadikban pedig négyet. Ez minden neveléstani okszerűséggel ellenkezik s következménye az, „hogy felette sok idő fordítatik a nyelvek tanítására s a növendékek még sem tanulják meg kellőleg az illető nyelveket. A sok nyelvtannak egyszerre való tanulása még a legjobb felfogású növendékeket is megzavarja, a sikertelen munka elfojtja bennök a tanulási kedvet, a helyett hogy azt fölébresztené s megedzené.“

Újabb gymnasiumi tanterv készült az acsai értekezleten,

mely nagyméltóságú báró Prónay Gábor egyetemes egyházi és iskolai főfelügyelő úr meghívása folytán 1868. évi júliushó 4—6. napjain megtartott s melyen jelen voltak a négy püspök s az összes ev. fő- és középiskolák küldöttei. E tanterv egységes középiskolát akar. „A nagygynasium összesen 6 osztályból áll, melyekből a 4 alsó osztályt a kisgynasium képezi“, s a maga növendékeit előkészíti a tulajdonképi lyceumra, melynek feladata bifurcationalis alapon növendékeit részint az egyetemre s részint a műegyetemre is előkészíteni.

2. Az 1883. évi országgyűlés XXX. törvénycikke a középiskolákat az állam és a jelenkori tudományos érdekek tekintetbe vételével rendezte.¹⁾

E törvény 5 fejezetet s 74 szakaszt foglal magában. Az 1. fejezet szól a középiskolák szervezetéről 27 szakaszban; a 2. fejezet a középiskolák igazgatásáról és felügyeletéről 28—54. szakaszaiban; a 3. fejezet a magán középiskolákról 55—59. szakaszaiban; a 4. fejezet a középiskolai tanárok képzéséről 60—70. szakaszaiban és az 5. fejezetben a vegyes intézkedésekről 71—74. §§-ban.

3. A középiskolák szervezete. E törvény 1. §-a szerint kétféle középiskola van, gymnasium és reáliskola, mely két tanintézetnek feladata a tanulóifjúságot magasabb általános műveltségre juttatni és a felsőbb tudományos képzésre előkészíteni. E feladatot a gymnasium főleg az ó-classicai tanulmányok segélyével, a reáliskola pedig főleg a modern nyelvek, a mennyiségtan és természettudományok tanítása által oldja meg.

Nézetünk szerint a középiskola feladata, hogy a tanuló ifjúságot az általános műveltséghez juttassa. De általános műveltség csak egy lehet s ennek közlésére csak egy középiskola kell. A jelenkori középiskolai rendszerben tehát ellenmondás

¹⁾ Czime: Törvénycikk a középiskolákról és azok tanárainak képzéséről. Szentcsitést nyert 1883. évi májushó 23-án. Kihirdettetett az „Országos Törvénytar“ 12. számában 1883. évi májushó 27-kén.

van, mely számos tévedéseknek forrása. A jelenkori középiskola tanrendszere több tantárgyat foglal magában, mint a mennyi az általános tudományos műveltséghez szükséges s részben olyanokat is, melyek a szakiskolák tantervéhez tartoznak, vagy olyanokat, melyek oly terjedelemben a középiskolai ifjúság szellemi képzettségét felülmúlják s melyeknek felfogására azon életkorban csak a rendkívüli szellemi tehetségekkel bíró ifjak képesek.

a) A teljes középiskola 8 osztályból áll ugyanannyi évfolyammal (2. §.). Kivételesen lehetnek hat- és négyosztályú gymnasiumok is.

b) „A felekezetek által fentartott tanintézeteknél a tantárgyakban az egész tanfolyam alatt elérendő vég-célt és a tanítandó ismeretek mértékét, a tanrendszert, tantervet és a tankönyveket az illető felekezeti főhatóság állapítja meg és azt esetről esetre a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bejelenti; a megállapított mérték azonban nem lehet kisebb, mint az, mely a közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló intézetekben alkalmazva van, és az illető intézetekre nézve csak a minimumot határozza meg.“ (8. §.)

E törvény értelmében a köteles tantárgyakat és tantervet az egyetemes gyűlés állapítja meg, valamint az iskolai törvények általános elveit is.

„A rendes tantárgyak tanulása alól felmentésnek helye nincs; kivéve testi fogyatkozás miatt a testgyakorlat, a mértani rajz és szépírási tanulása alól. A felmentést, a tanári testület felterjesztésére az illetékes egyházi főhatóság adja meg.“ (5. §.)

A görög nyelv viszonylagosan kötelező tantárgy.

Egyházunk illetékes hatóságai által maga határozza meg egyházi gymnasiumainak tannyelvét. (7. §.)

Az állami és más vallású gymnasiumoknál az evangélikus tanulókat a vallástanban az evangélikus egyház

által kinevezett és a közoktatásügyi miniszter által elfogadott evang. egyén oktatja. (9. §.)

„Ha valamely középiskolában használt tankönyv állam-, alkotmány- vagy törvényellenes tanokat foglal magában, joga és tiszte a közoktatásügyi miniszternek, annak használatát eltiltani, szűkség esetén annak elkobozása és az illetők megfenyítése végett a törvény rendes útján a további intézkedéseket megtenni.“ (49. §.)

c) A gymnasiumok berendezése. Mindenek előtt szükségesek tágas, tiszta, világos tantermek, alkalmas padokkal, táblákkal s egyéb tanszerekkel kellően felszerelve; a nyári és téli testgyakorlásra szolgáló alkalmas és kellően felszerelt helyiségek; a tanárok és tanulók használatára szánt alkalmas könyvtárak és muzeumok.

d) Tanulók. A középiskola „első osztályába csak oly növendékek vétetnek fel, kik életük kilencedik évét már betöltötték és arról, hogy a népiskola négy alsó osztályát jó sikerrel végezték, nyilvános népiskolától nyert bizonyítványt mutatnak elő, vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló mérvű képzettséggel bírnak.“ (10. §.) A felvételi vizsgálatért az illető középiskola által megállapított külön díj fizetetik.

aa) „Ugyanazon középiskola egyik osztályából a következő felsőbb osztályba csak azon tanuló léphet, ki az elvégzett osztálybeli rendes tantárgyak mindenikéből, — nem számítva ide a szépírást és testgyakorlatot, — legalább is elégséges osztályzatot nyert.“

„Azon tanulónak, ki egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az intézet tanári testülete megengedheti, hogy amaz osztályzat kijavítása végett a következő iskolai év kezdetén vizsgálatot telessen. A ki két tárgyból kapott elégtelen osztályzatot: az csak a tanintézet egyházi főhatósága (az illetékes ev. püspök) engedélyével bocsátható

javító vizsgálatra. A ki kettőnél több tárgyból kapott elégtelen osztályzatot: az javító vizsgálatra semmi esetre sem bocsátható. A javító és a pótvizsgálatot is rendszeren azon tanintézetben kell a tanulónak letennie, a melyben az elégtelen tanjegyet kapta. Indokolt esetekben az iskola felekezeti főhatósága (ev. egyetemes tanügyi bizottság) megengedheti, hogy ezen vizsgálatok más tanintézetben tétessenek le.“ (11. §.)

bb) Egyik középiskolából a másikba való átmenet rendszeren csak a tanév kezdetén történik; ilyen változtatás a tanév folyamában csak fontos okok alapján engedtetik meg, melyeknek megítélésére a felvevő iskolának tanárikara az illetékes bíróság.

cc) Osztályok összevonását csak kivételesen előhaladott korú és jeles növendékeknek a tanári testületnek és az egyházi főhatóságnak indokolt ajánlatára engedheti meg a közoktatástügyiminister. — „Az engedélyt megnyert tanuló mindkét, vagy legalább egyik osztályból magánvizsgálatot tesz.“ (14. §.)

dd) A magántanulók kötelesek magukat az iskolai év elején azon nyilvános gymnasiumnál bejegyeztetni, a melyben a vizsgálatot tenni szándékoznak. A magánvizsgálatra jövő magántanulók kötelesek bizonyítvánnyal igazolni, hogy a közvetlenül lefolyt tanévet hol „illetőleg mily rendszerű tanulmányozással töltötték.“ (15 §.)

„A magánvizsgálatokról szóló jegyzőkönyvek a készített írásbeli dolgozatokkal és a vizsgálattevőnek minden igazolványaival felterjesztendők a tanintézet egyházi főhatóságához.“

ee) „A középiskolák egy-egy osztályában hatvan tanulónál több rendszerint nem lehet.“ (17. §.)

ff) A mely tanuló az ev. egyház főhatósága által megállapított renddel és törvényekkel összettközésbe jött,

az fegyelmi úton kizártható vagy csupán azon tanintézetből, melyben tanult („consilium abeundi“) vagy az összes hazai tanintézetekből. Ez utóbbi esetben az ügy az illetékes polgári hatóságnak s a püspök útján a közoktatásügyi miniszternek is tudomására hozandó. (18. §.)

gg) A tandíjt az illetékes egyházi hatóság állapítja meg. (19. §.)

hh) A tanév megnyitása, tartama, szünetek.

„Az évi szorgalomidő tiz hónap. Az évi nagy szünetidő július és augusztus hónapokban tartatik.“ (20. §.)

Az egyházi ünnepeken és vasárnapokon kívül lehetnek egyes tanintézeteknek helyi érdekű külön iskolai ünnepélyei. A tanári kar köteles az ev. vallásu tanuló ifjúsággal a tanév folyamában ősszel és tavasszal az úr asztalához testületileg járulni.

e) Vizsgálatok:

aa) Minden osztályban minden növendékkel minden egyes tantárgyból félévenként vizsgálat tartandó s az ezen vizsgálaton adott felelet a tanulóknak az illető tantárgyból nyerendő osztályzatára nézve mérvadó.

A vizsgálatok eredménye a rendes osztályzati táblákba irandó be, következő jelzéssel: 1 = jeles, 2 = jó, 3 = elégséges, 4 = elégtelen; az erkölcsi magaviselet osztályzatai: jó, szabályszerű, kevésbé szabályszerű, rossz

Minden tanév végén nyilvános osztályvizsgálatok tartatnak. A nyolczadik osztályt végzett növendékek az osztályvizsgálaton kívül érettségi vizsgálatot is tesznek. (21. §.)

bb) Érettségi vizsgálat. Az érettségi vizsgálat elnöke vagy maga a püspök, vagy az általa kiküldött helyettes.

Az érettségi vizsgálat írásbeli és szóbeli. (22. §.)

Az írásbeli dolgozatokra az alkalmas tételeket és feladványokat a tanári kar javaslata alapján a püspök tűzi ki. Ezen dolgozatok nemeit s a szóbeli vizsgálat tárgyait az egyes feleleteknek s dolgozatoknak osztályozására szolgáló osztályzati fokozatokat és ezeknek jelzését, valamint a vizsgálat egyéb módozatait is, az országos törvényekkel és ezekben gyökerező ministeri rendeletekkel egyezően s az egyetemes tanügyi bizottság meghallgatásával az egyetemes gyűlés állapítja meg.

Az érettségi vizsgálatokhoz a vallás- és közoktatásügyi minster kormányképviselőt rendel ki, mely okból a püspök az érettségi vizsgálat idejét legalább egy hónappal előbb a minsternek bejelenti. „A ministeri képviselőt semmiféle rendelkezési jog nem illeti“, hanem csak felügyel arra, hogy a törvény intézkedései s az ezeken alapuló ministeri utasítások megtartassanak. (23. §.) „E végből megtekinti az érettségi vizsgálatához szerkesztett írásbeli dolgozatokat; jelen van a szóbeli vizsgálaton s joga van minden tárgyból minden tanulóhoz kérdéseket intézni; részt vesz a vizsgáló testületnek mind az írásbeli, mind a szóbeli vizsgálat eredménye felett tartandó tanácskozásában; eljárásáról és tapasztalatairól kimerítő jelentést tesz a minsternek.“

„A tanuló rendesen csak azon intézetben teheti le az érettségi vizsgálatot, melyben a nyolczadik osztályt végezte. Más intézetben leteendő érettségi vizsgálatra rendkívüli esetekben a közoktatásügyi minster adhat engedélyt.“ (25. §.)

„Az írásbeli vizsgálaton megbukott tanuló szóbeli vizsgálatra nem bocsátható. A ki a szóbeli vizsgálaton egy tárgyból bukott, az a következő tanév első hetében javítóvizsgálatra bocsátható; ellenben az írásbeli vizsgálaton, vagy a szóbelin több tárgyból bukott tanuló egy

évre visszavetendő. Ezen év leteltével az egész érettségi vizsgálatot ismételheti. Ha ez alkalommal akár az írásbelin, akár a szóbelin több tárgyból bukott, érettségi vizsgálatra többé nem bocsátható. A javítóvizsgálaton megbukott, valamint az ismétlő vizsgálaton egy tárgyból visszautasított tanuló a vizsgálatot ezen egy tantárgyból 3 hó eltelte után még egyszer ismételheti.“ (27. §.)

„A gymnasiumi érettségi vizsgálat általában a főiskolákba való felvételre, a reáliskolai érettségi vizsgálat azonban csak a műegyetemre és a tudomány-egyetemek matematika-természettudományi karára (illetőleg bölcsészeti karának ezen szakosztályára) s a tanárképző intézet ugyanezen szakosztályára, nemkülönben a bányászati, erdészeti és gazdasági akadémiákra való felvételre jogosít. Azon tanulók, kik a reáliskolában az érettségi vizsgálatot jó sikerrel letették, valamely nyilvános főgymnasiumban a latin, vagy a latin és görög nyelvből vizsgálatra bocsáthatók; a kik ekkor a latin nyelvből a vizsgálatot jó sikerrel kiállják: az egyetemnek orvosi és jogi karába; azok pedig, kik a vizsgálatot latin és görög nyelvből sikerrel kiállják: az egyetemnek bármely karába felvehetők.“ (26. §.)

4. Igazgatás és felügyelet.

a) **Tanárok.** A középiskolában az igazgatón és a vallásánáron kívül legalább annyi rendes tanárnak kell lennie, a hány osztályú a középiskola s ezeken kívül alkalmazhatók rendkívüli vagy segédtanárok is. (32. §.) — A rendes tanárok választása, évi fizetésük s kötelességeiknek hivány általi megállapítása az intézetet fentartó és kormányzó testület joga.

Rendes tanároknál oly feddhetlen erkölcsű, magyar polgári joggal bíró evang. szakférniak élethossziglan alkal-

maztatnak, kik az illetékes tanárvizsgáló bizottságtól képesítő oklevelet nyertek. A vallástant csakis lelkészképesítő vizsgálatot tett egyének adhatják elő. Rendkívüli vagy helyettes tanárokul ideiglenesen oly ev. vallású tanárjelöltek és szakférfiak alkalmazhatók, kik tanárképesítő oklevelet még nem nyertek.¹⁾

A tanárvizsgáló bizottságot a magyar egyetemeken a közoktatásügyi minster szervezi, melynek „tagjai oly felsőbb iskolai tanárok, kik a vizsgálatok tárgyainak előadásával és szakszerű művelésével foglalkoznak.“ (60. §.)

Középiszkolai tanárságra képesítést nyerhet, a ki igazolja, hogy „a középiszkolai tanfolyam elvégzése után egyetemen vagy műegyetemen négy éven keresztül tanulta a saját szakjához tartozó tárgyakat, és ezeken felül: magyar irodalmat s annak történetét, különös tekintettel a magyar nemzet művelődéstörténetére; a nevelés és oktatástant s ezek történelmét; a szorosan bölcsészeti tárgyakból legalább logikát, psychológiát és a bölcsészet történetét.“ (61. §.) Kimutatni tartozik azt is, hogy „a felsőbbiskolai tanfolyam elvégzése után még legkevesebb egy évet vagy gyakorlatilag középiszkolai tanítással töltött, vagy akár hazai, akár külföldi egyetemen tanulmányai folytatására fordított.“

A tanárvizsgálatok „írásbeliek és szóbeliek s kiterjednek: oly tárgyakra, melyek ismerete az általános művelt-

¹⁾ Az egyetemes gyűlés végzése szerint rendes hívánnyal csak a tanári vizsgálatot kiállott tanárok láttassanak el. (1865. évi j. 10. sz.). A tanárvizsgáló bizottság tagjait az egyetemes gyűlés nevezi ki, mely annyi külön osztályból áll, a hány superintendentia van. — „A tanári hivatal fontossága és méltósága tekintetéből a tanári pályára lépni kívánótól akár bel- akár külföldi főiskolákban végzett teljes akadémiái cursus („triennium academicum“) követeltetik; vizsgálatik pedig általános vizsgálatnál a neveléstanból s előadási képességből, különösen pedig a választott két szakból.“ (1867. évi j. 14. sz.)

ség érdekéből és a tanári hivatás tekintetéből kívántatik; azon tanszakok körébe tartozó ismeretekre, melyek tanítására a jelölt képesíttetni kíván; az illető tanszakok tanításának módszerére és gyakorlatára.“ (63. §.)

„A képesítő vizsgálatok nyelve a magyar.“ (70. §.)

„A szakismeret tekintetéből megkívántatik: hogy az illető két vagy három középiskolai tantárgyban, melyek egy-egy szakcsoportot alkotnak, oly tanultságot mutasson ki, melyből kiténik, hogy legalább is a középiskolában tanítani kellő tananyagot teljesen megszerezte.“ (66. §.)

„Minden egyes tárgyból a vizsgálat a középiskola összes osztályaiban tanítandókra kiterjed.“

Az egyházak „által fentartott nyilvános középiskolákban úgy a tanulókra, mint a tanárookra vonatkozó fegyelmi szabályzatokat (a fegyelmi eljárást is beleértve) azok egyházi főhatóságai állapítják meg; kötelesek azonban azokat, valamint az azokon időnkint eszközölt változtatásokat a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez tudomás végett fölterjeszteni.“

„Ha hitfelekezeti tanintézet igazgatója vagy tanára hivatalától fegyelmi úton elmozdított, az ily eset az illető egyházi főhatóság által a közoktatásügyi miniszternek az indokolt ítélet közlése mellett haladéktalanul feljelentendő. Minden elmozdítási esetben az elmozdítást kimondó ítélet közzététele és szigorú megtartása iránt a nevezett miniszter intézkedik.“ (38. §.)

„Fegyelmi eljárás útján hivataltól elmozdított igazgató és tanár, az elmozdítástól számítandó hat évig semmiféle tanintézetben nem alkalmazható.“ (40. §.)

b) **Igazgató.** A gymnasium igazgatója az intézetet fentartó egyházi testület által a rendes tanárok sorából meghatározott időre választatik. Főteendői:

aa) a jelentkező tanulókat felveszi, beírja, illetve azok felvételi s javító vizsgálatai iránt intézkedik,

bb) a tandíjat s a tanulók által fizetendő egyéb iskolai fizetéseket beszedi s az illető pénztárba beszolgáltatja,

cc) ő a tantügynek őre, az általános fegyelem kezelője s általában az iskolai törvények s felsőbb rendeletek végrehajtója,

dd) a tanári értekezletnek és széknek elnöke,

ee) az iskolai bizonyítványokat kellően felszerelve s az iskola pecsétjével ellátva kiadja,

ff) az összes tanári kart fegyelmi ügyekben a felmerülő szükséghez képest, didaktikai ügyekben pedig havonként egyszer értekezletre hívja össze, melyen ő elnököl s melyről jegyzőkönyv vezetetik,

gg) köteles az osztályokat koronként meglátogatni s a tanítás menetét figyelemmel kísérni,

hh) érintkezik tantügyekben a felsőbb egyházi hatóságokkal, a ministeriummal az illető püspök útján,

c) Iskolai tanács. Az iskolai tanács az illetékes egyházi hatóság által meghatározott időre s megállapított szabályok szerint választatik. Az iskolai tanács hatáskörét s teendőit megszabja a középiskolát fentartó egyházi testület.

5. A középiskolák feletti egyházi és állami felügyelet. Az ev. középiskoláknak közvetlen felügyelői az 1790/1: XXVI. t. cz. 5. §-ának értelmében a püspökök és az egyházkertületek felügyelői és a magyarhoni ev. egyházak és iskolák egyetemes főfelügyelője. Az állami legfelső felügyeleti jog Ő Felségét, a törvényesen megkoronázott magyar királyt illeti, ki e jogát az 1848: III. t. cz. értelmében a vallás és közoktatásügyi magyar királyi minister által gyakorolja.

Az 1883 : XXX. t. cz. 46. §-a szerint: „a főfelügyeleti jog gyakorlása szempontjából a minister az egyházi tanintézeteket megbizottjai által bármikor meglátogattathatja. A kirendelt megbizott jelen lehet ezen középiskolák nyilvános vizsgálatain s a nevezett minister ezen iskolák szervezetéről, felszereléséről s az oktatás eredményéről, valamint általában arról, hogy a törvények és törvényes rendeletek megtartottak-e, ez úton is egyenes tudomást szerez.“

„Az állami felügyelet jogánál fogva a vallás és közoktatási ministernek jogában áll“ az ev. középiskolákról és pedig illető egyházi főhatóságoktól:

a) statistikai adatokat beszerezni;

b) tanévenként jelentéseket kivánni, melyekben a tanrend és felosztás (a vallástani tárgyakat kivéve) a tanárok létszáma, képezése és működési köre, az osztályonkinti népesség, óraszám s az oktatás eredményei, valamint az érettségi és egyéb zárvizsgálatokról szóló kimutatások által feltüntetve legyenek;

c) a megállapított tanrendszerben (a vallástani tárgyakat kivéve) minden lényegesebb változásnak, valamint az iskola előbbi jellegében s a tanfolyam körében történt minden változásnak bejelentését megkivánni;

d) a használt tankönyveket, legyenek azok nyomtatásban vagy kéziratban, bekövetelni s állami szempontból megbiráltatni.

A minister felügyel arra, hogy minden tanintézeti vagyron és különösen iskolai czélokra tett alapítványok biztosan elhelyezve, rendeltetési czéljukra rendesen fordítottassanak: ennél fogva jogában áll az iskolai vagyron állásáról, mikénti elhelyezéséről és kezeléséről időnként hiteles kimutatást kivánni.“ (48. §.)

Ha valamely iskola erkölcs s államellenes irányban működik s ezek ellenében az egyházi főhatóság útján gyökeres orvoslás nem szereshető, a közoktatásügyi miniszternek joga és kötelessége azon iskolától a veszélyes egyének eltávolítását követelni, sőt ha a baj az egyesek eltávolítása által nem orvosolható, magának az iskolának egy időre vagy végleges bezáratása iránt Ő Felségéhez előterjesztést tenni. Az ilyen tanintézet vagyona az illető egyházi főhatóság kezelése alatt marad, végleges bezáratás esetében pedig azt közoktatási célokra fordíthatja. (50. §.)

6. „Oly középiskolát, melynek fennállását országos műveltségi vagy fontos helyi érdekek kiválóan igénylik, és a melyet az illetők nem bírnak saját erejükből a törvényes kellékeknek megfelelően fentartani, a közoktatásügyi miniszter segíyezheti és illetőleg gondjai alá veheti a következő lényegesebb feltételek alatt és módon:

a) az iskolának az időszerint meglevő minden alapítványa és tőkepenze, épületei és mindennemű ingó- és ingatlan birtoka továbbra is az intézet tulajdona marad, s annak jövedelmei azontúl is ugyanazon intézet céljaira fordítandók;

b) az ily államsegélylyel fennálló középiskolában a miniszter közvetlen vezetése alatt álló középiskolák tanterve alkalmazandó;

c) azon tanárokat, kik az egyházi hatóság által díjaztatnak, továbbra is mindig az intézet hatósága választja a tanári pályára képesített egyének közül; a tanárok fizetését is ugyanazon hatóság határozza meg, csupán a fizetés legkevesebbjét kell megállapítani a miniszterrel a segíyezés iránt kötött szerződésben.

Az állam által fizetett tanárokat a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki;

d) ha az állam az iskola törvényszabta évi szükségének felénél kevesebbel vagy legföllebb felével járul a segélyezett tanintézet fentartásához, azon esetben a tanintézet felett való összes igazgatási és rendelkezési jog az intézet egyházi hatóságát illeti s a minister csupán a felügyeleti jogot gyakorolja.

e) Az ev. középiskolát a minister csak azon esetben gyámolíthatja, ha azon iskolát fentartó testület, illetőleg az egyházi főhatóság önkényt elfogadja vagy kéri a segélyezést.

ÖTÖDIK RÉSZ.

A magyarhoni ág. hitv. ev. egyház vagyonáról.

177. §.

Az egyházi vagyonról általában.

1. Az egyháznak mint valóságos társulatnak, hogy a maga céljait a világban elérhesse, szüksége van nemcsak szellemi de anyagi javakra is. Az egyház jogtulajdona alatt értjük azon külső eszközöknek összegét, melyekkel az egyház a maga céljai valósítására tényleg bír, tulajdonjoga pedig jog ezen eszközök megszerzésére, megtartására és kizárólagos használatára. A tulajdonjogtól különbözik a birtok, mely azon külső dolgoknak összege, melyek valakinek rendelkezése alatt állanak, ennélfogva magában tekintve, csak tényleges viszony a birtokló és a külső dolog között, miért is magában véve még nem adhat tulajdonjogot. Ugyanis a birtok hatalmilag ugyanaz, mi a tulajdonjog tényleg és jogilag. Az egyház tulajdonjogát egyházi vagyonnak nevezzük, a melynek lényegét kepezi az egyház külső javainak kizárólagos birtoklása s használata; ennélfogva benne foglaltatik a saját jog (jus proprietatis) vagy teljes tulajdonjog, melynélfogva a tulajdonos rendelkezhetik a dologgal magával, ennek alakjára és alkatrészeire nézve és a haszonvételi jog (jus utendi, fruendi), melynélfogva a birtokos a dolgokat eszközül használhatja bizonyos célokra s rendelkezhetik a dolog terményeiről is.

2. Az apostoli korban az egyház vagyona a keresztyén hívek azon önkénytes adományaiból állott, melyeket az apostolok lábaihoz raktak le s melyeknek kezelésére s a szükölködők közti kiosztására a diakoni hivatal állíttatott fel. A második

és harmadik században ez adományokat a gyülekezet püspöke kezelte s osztotta ki az egyházi hivatalnokok, szegények és jótékony intézetek között. Az élelmi szerekből álló adományok „sportula” név alatt voltak ismeretesek s naponként vagy hetenként osztattak ki, a pénzbeli adományok hónaponként osztattak ki s „divisio menstrua” nevet nyertek. A harmadik században az egyes keresztyén gyülekezetek fekvő vagyont is szereztek, u. m. épületeket, temetőket s telkeket. Minthogy az egyház államilag nem volt megengedve, testületi jogokkal nem bírt, miért is fekvő birtokait az állami hatóságok gyakran elkobozták. Licinius és nagy Konstantin edictuma (313) elrendelte e birtokok visszaadását s az utóbbi megengedte, hogy az egyház adományozás s örökösödés útján vagyont szerezhessen és kezelhessen, s maga is részint állami, részint pogány vallási célokra alapított ingatlan vagyon egy részét adományozta az egyháznak. Ez időtől kezdve a keresztyén császárok az egyházi vagyon szerzésére s birtoklására nézve az egyházat különféle kiváltságokkal ruházták fel, pl. Justinian császár rendelete szerint a kegyes alapítványok keresetei csak száz év múlva évültek el. Az egyház vagyonszerzési joggal ruháztatván fel, rendszabályokat alkotott az egyházi vagyon kezelésére s használatára. Az egyház jövedelmeihez tartoztak a tizedek is. A zsidókból lett keresztyének az ószövetségi rendelkezés folytán minden terményeiknek tizedét a gyülekezet szükségleteinek fedezésére a püspöknek szolgáltatatták át. A VIII. század óta a tized egytetemes egyházi adóvá lőn. A középkorban a papság tizedek, hagyományok, kegyes célokra tett alapítványok s fejlődési adományozások következtében roppant fekvő birtokra tett szert. Az „investitura” miatti viták az V. Henrik császár és II. Calixtus pápa között kötött „vormsi concordatum”-mal (1123) fejeztetvén be, lassanként az egyházi vagyon tulajdonjoga a pápára ment át. Midőn III. Sándor és III. Incze pápák óta a papság a hűbéri viszonyból eredett terheken kívül semmi adót nem fizetett és csak rendkívüli esetekben a pápa engedélyével ajándékot adott az állami szükségletek fedezésére: a nemzetek kényszerítve voltak az egyház vagyonszerzési jogát általában vagy legalább a fekvőségekre nézve korlátozni. Így keletkeztek a XIII. század óta „a holt kéz” elleni törvények („leges amorti-

sationis“¹⁾) nemzetgazdasági s állam fenntartási célokból. Ugyanis az egyház soha sem hal meg, ennél fogva egyszer megszerzett birtokát soha sem idegeníti el és nagy birtoka lassanként a kisebbeket elnyelvén, idővel az állam területe az egyház területévé változnék s mivel ez adómentes, az adózó állampolgárok igazságtalanul s tulságosan terheltetnének.

3. Hazánkban az egyház I. István királytól kezdve vagyonszerzési joggal birt. Az első „amortisationalis törvényt“ nagy Lajos 1351-ben hozta, a másodikat pedig az 1498. évi országgyűlés (55. t. cz.). E törvény szerint a főpapság világi javakat sem királyi adomány által, sem bármily más módon akár maga, akár egyháza számára nem szerezhethet, sőt azokat zálogkép sem bírhatja. E két törvényt megerősítette az 1647: XVII. t. cz., az 1715: XVI. és LXXI. t. cikkek szerint pedig, ha valamely egyháznak, vagy szerzetrendnek a szerzést tiltó törvények ellenére ingatlan javak adományoztattak vagy hagyományoztattak, azokat bármely nemes ember illő becsáron megválthatja. A magyar törvények abban is korlátozzák a r. kath. főpapságot, hogy saját szerzett vagyonuk felől tetszésök szerint végrendeletet tehessenek.²⁾ Nevezetes e tekintetben Kolonich Lipót primásnak a királyi kamarával 1703-ban kötött szerződése („conventio Kolonichiana“), mely az 1715: XVI. t. cz. által országos törvény erejére emeltetett s mely szerint a király által kinevezett főpapok végrendeletileg tiszta szerzeményöknek csak egy harmadrészéről rendelkezhetnek, a második harmad azon egyházi testületnek marad, melyet igazgattak, a harmadik pedig a királyi kincstárt illeti.

¹⁾ A „holt kéz“ („manus mortua“) kifejezés alatt oly jogi személyt kell érteni, a mely birtokával szabadon nem rendelkezhetik, pl. az egyház, tudományos és jótékony intézetek.

²⁾ E korlátozó törvények dacára a „holt kéz“ roppant vagyont halmozott össze s ennek jövedelmeivel a nemzetek nyugalmát is gyakran veszélyeztette. Ez oknál fogva az újkorban főleg a r. kath. vallású nemzetek az egyház fekvő birtokait elkobozták, az az „saecularizálták.“ Magyarországon II. József a kolostorok lefoglalt jószágait tanulmányi célokra fordította, az 1848-ik évi országgyűlés pedig a főpapság tizedét megszüntette s birtokait adó alá vetette. Később a veszteségért teljes kárpótlás adatott földtehermentesítési papirokban (19 millió forint a főpapságnak.).

4. A reformatió kezdetén az egyház szervezésével szoros viszonyban állt az egyházi vagyon kérdése is, különösen azon kérdés, mit kell tenni a megszüntetett kolostorok és püspökségek, meg apátságok vagyonával. A reformátorok úgy tekintették e javakat, mint a visszaállított igazhitű egyház tulajdonát, mely az állam védelme alatt a lekipásztori hivatalok és iskolák alapítására, a szegények segélyezésére s a magasabb tudományos intézetek s ösztöndíjak alapítására fordítandó. Mint-hogy e javakat a polgári hatóság kezeli, megengedhetőnek tartották, hogy e hatóság az ama célok betöltése után megmaradt felesleget saját céljaira fordíthatja.¹⁾

5. A reformatio kezdetével felmerült azon kérdés: „Kicsoda az egyházi vagyon alanya?” E kérdést kezdetben nem elvek, hanem tényleges viszonyok szerint oldották meg, úgy, hogy a reformatióhoz csatlakozott községek, községi vagyonnak tekintvén az egyházi vagyont, maguk céljaira fordították a templomokat, egyéb fekvőségeket és alapítványokat, mert ők mint igaz keresztyén egyház részei, az igaz ker. egyház céljaira tett alapítványoknak jogosult örökösei s tulajdonosai.

A kánonjog írói két lényegesen különböző szempontból tekintik e kérdést. Az egyik nézet szerint a római katolikus egyházi vagyonnak főtulajdonosa az egyetemes egyház s annak feje, a római pápa, a másik nézet szerint pedig az egyházi vagyon tulajdonosai egyes egyházközségek, testületek és intézetek. Az első nézet veszélyes az állam függetlenségére s területének épségére nézve, ennélfogva a gyakorlatban nem érvénye-

¹⁾ Melanchthon 1537-ben így nyilatkozott: „So die Obrigkeiten die un-rechten Gottesdienst abthun, bleiben die Güter der rechten Kirche, und hat also die Kirche dominium derselbigen Güter, aber die weltliche Obrigkeit ist Schützer darüber und hat dieselben zu bestellen wie andere publica bona. Dabei ist die Obrigkeit schuldig, dieselben Güter nicht den Kirchen zu entfremden, sondern sie treulich zu erhalten, und davon erstlich das Predigtamt und Schulen nach Nothdurft zu bestellen, zum anderen soll davon Hilfe geschehen den armen Leuten, und so es grosse Güter sind, ist billig, dass man davon der armen Jugend, Edlen und Unedlen, Hilfe thut zum Studio. Ist nun etwas übrig, so mögen auch die Obrigkeiten als patroni dasselbe mitgeniessen, dieweil sie solche Güter schützen müssen, tragen auch grosse Unkosten der Religion halber, sofern sie zuvor die Pfarrer, Schulen, Studia, Armen versorgen.“ („Corpus Ref. T. IV. p. 1042.“)

síthető. Az evangélikus egyház elveiből s községi szerkezetéből következett azon nézet, hogy az egyházközség és az egyházközségek egyesületéből keletkezett felsőbb egyházi testületek tulajdonosai az egyházi vagyonnak, de teljes tulajdonjoguk az alapítvány célja által van korlátolva. Innen foly, hogy az ev. egyházban a községek, esperességek, kerületek és nemzeti egyház tulajdonosai s haszonélvezői saját vagyonuknak, de az alsóbb testületek vagyona felett a felsőbbek felügyelési joggal bírnak. Ha valamely vagyon tulajdonjoga vitás, akkor e vagyon eredete és természete szerint az illetékes bíróság által kell megállapítani a tulajdonost. Bizonyos egyházi, iskolai és jótékonyossági célokra tett alapítványok tulajdonosa maga az alapítvány, mint külön jogi személy, mert az alapítványok az alapítónak az alapítólevélben meghatározott akarata szerint kezelendők s használandók.

Hazánkban a XVI. században az ev. községek megmaradtak a templomok és a községi fekvőségek, dolgok és alapítványok birtokában. Az 1619. évi Bethlen Gábor által egybehívott pozsonyi országgyűlés határozata szerint a templomok s egyházi vagyon tulajdonosa azon egyház, a melyhez a polgári község lakosainak többsége tartozik. Az ellenreformatio időszakában I. Lipótól kezdve II. Józsefíg a r. katolikusok erőszakosan foglalták az ev. templomokat, iskolákat és alapítványokat. Az 1790/1: XXVI. t. cz. 12. § a megszüntette ez erőszakos foglalásokat azt rendelvén, hogy az ev. és r. kath. egyházak vagyonára nézve, „a jelen birtokállapot vétessék fel zsinórmértékül oly móddal, hogy a katolikusok alapítványai a katolikusokra, az evangélikusok alapítványai pedig az evangélikusokra fordíttassanak.“ Ez országgyűlésen az evangélikusok csak azon feltétel alatt állottak el a mult időkben erőszakosan elfoglalt templomok, iskolák, paplakok, fekvőségek és alapítványok visszakövetelésétől, ha nyilvános és szabad vallásgyakorlatuk örökre biztosítatik s ha az 1647. évi XIV. t. cz. szabta 600 frtnyi büntetéssel mindazok sujtatnak, kik e törvény által biztosított jogokat megsértik.

178. §.

Egyházi javak.

1. A r. kath. egyházban az egyházi javak rendeltetésök-höz képest kétfélék, u. m.:

a) szent dolgok (res sacrae), melyek az istentiszteletnél közvetlenül használatnak s vagy ünnepélyesen a püspök által felszenteltetnek (res consecratae) pl. a templomok, oltárok, kelyhek, vagy csak egyszerűen megáldatnak (res benedictae).

b) Az egyszerű egyházi javak (res ecclesiasticae), melyek csak közvetve szolgálnak az istentiszteletre, közvetlenül pedig az egyházi szükségletek fedezésére, pl. a kegyes célokra tett mindennemű alapítványok.

2. Az egyházi javaknak eme felosztása az evang. egyházi javakra nézve tulajdonképi értelemben nem alkalmazható, mert az istentiszteletnél használt eszközök nem szenteltetnek fel chrismával, sem nem áldatnak meg megszentelt vízzel; de e két elnevezés egyházunkban is használják egyrészt azért, hogy azon mély tisztelet fejeztessék ki általa, melylyel az egyház e tárgyakat kezeli, másrészt pedig azért, hogy azon szigorúság jeleztessék, melylyel eme tárgyak megsértése fenyítetik.

3. A szent dolgokhoz tartozik :

a) mindenek előtt a templom. Az 1790/1-ki XXVI. t. cz. 1. és 2. §-a szerint a nyilvános vallásyagkorlathoz számítatik a templom birtoka s használata, ennélfogva az evangélikusok saját templomaikat megtarthatják s szabadságukban áll jövőben mindentűt, „a hol szükségesnek tartják templomokat tornyokkal vagy azok nélkül minden további folyamodás nélkül építtetni“, úgy azonban, hogy „a kath. községek az ily templomok felállításához költséggel vagy igás avagy kézi napszámmal járulni semmikép sem kényszeríthetők.“

Az ev. egyházkerületi rendtartások szerint a templomok mindig jókarban tartandók; a hol pedig „új templom építése szándékolatik, onnan az bejelentendő az esperességnek, mely bizottságot küld ki a hely színeire, lehetőleg egy vagy több szakértő részvétele mellett. Ezen bizottságnak feladata megvizsgálni, hogy az illető község

bír-e tényleg legalább három negyedrészen a szándékolt építkezésre megkivántató anyagi eszközökkel, és a tervezett épület megfelelő-e céljának. A bizottság jelentése alapján az esperességi gyűlés az építkezést megengedi vagy meg nem engedi.“ (Dunáninneri r. 406. §-a.)

Az új templom bizonyos ünnepélyességgel adatik át a közhasználatnak, mit a nyelvszokás felszentelésnek nevez, ámbár ez inkább az Istennek tett felajánlás (dedicatio) mint a r. kath. egyház értelmében vett felszentelés vagy megáldás.

b) Szent dolgokhoz számíttatik: az oltár, az orgona, a szent edények (kelyhek, kannák, tányérkák = „patena“) s más templomi szerek (feszítletek, gyertyatartók, csillárok, oltárterítők).

c) A temető, melyeknek birtoka a nyilvános vallásgyakorlathoz tartozik.

d) A temetői kápolnák, a leányegyházak imaházai (oratorium).

e) „Az iskolaházak építésénél különös tekintet legyen az 1868: XXXVIII. t. cz. 27. §-ára, a középiskolai házak építésénél s felszerelésénél pedig az 1883: XXX. törvényczikkre.

f) A harangok.

„Az egyházi épületek mindig jó karban tartandók s a tűzkár ellen biztosítandók. A mely egyházközség a biztosítást elmulasztja, az megkárosulás esetében a községre nem tarthat számot.“

4. A közönséges egyházi javak jövedelmei az egyházi szűkségletek fedezésére, különösen a lelkészek, tanítók, tanárok s egyéb egyházi hivatalnokok és szolgák fizetésére szolgálnak.

Ide tartoznak:

a) Az egyházi telkek (egyházközségi, lelkészi, taní-

tői szántóföldek, rétek, kertek stb.), melyek mesgyékkel ellátandók s a víz által okozható károk ellen lehetőleg megóvandók. — „Bérbe adatván az egyházi telkek, a szükséges előgondoskodás megteendő, hogy azoknak jövedelmezési képessége a bérlet ideje alatt ne csökkenjen s a bérletidő letelte után az egyházközség kezeire ép állapotban szálljanak vissza.“

Az egyházi hivatalnokokat a rendes jövedelem azon naptól kezdve illeti, a melyen hivatalaikba beigtattattak s tart addig, míg hivatalaikról lemondtak vagy meghaltak. Ugyanezen szabály szerint kell számítani s felosztani a jövedelem nyerésére fordított kiadásokat is. A lelkész, tanító és tanár családja egy negyedévig a megholtnak jövedelmét húzza.¹⁾

„Az egyházi ingatlan birtokot elidegeníteni tilos, s a kivételképen csak az esperesség engedélyével s csak akkor történhetik meg, ha az eladott tárgy árán azonnal más hasonló értékű szereztetik, vagy a kapott pénz nagyobb hasznot ígérő, de szintoly biztos más birtokba ruháztatik.“

„Az egyházi telkektől járó adót s egyenértéki díjat az egyházközség fizeti; általában minden azokkal egybekötött terheket ő viseli. Bérbeadás esetében ezek teljesítésére a bérlő kötelezendő.“²⁾

b) Az egyházi tőkék s pénzbeli jövedelmek kezelése. Az alapítványok akár pénzből, akár ingatlanokból álljanak, alapítóik által meghatározott módon kezelendők s kitűzött céljaikra fordítandók. Ehez képest

¹⁾ Ezek „időközi jövedelmeknek“ (proventus intercalares) nevezetnek. Ha a megholt lelkésznek családja nincsen, az időközi jövedelem az esperességi lelkészi özvegyárva-intézetet illeti.

²⁾ Az egyenértéki adó pápai találmány. Ugyanis II. Pál pápa (1469-ben) ezen adót „Quindeniae“ czím alatt oly egyházi birtokokra vetette, melyek adományozás alá nem estek.

nemcsak külön jegyzék mellett folytonosan nyilván tartandók, de a többi egyházi vagyontól elkülönözten is kezelendők s rólok külön számadás vezetendő.“

Ha az alapítvány eredeti célja megszűnt, azon esetben annak jövedelmei csak egyházi rokon célokra fordíthatók, addig, míg az eredeti cél visszaáll.

A pénztár lehető legnagyobb biztosságot nyújtó helyen őriztessék. A pénzszekrénynek egyik kulcsa a felügyelőnél, vagy ha ilyen nincsen avagy nem lakik helyben, a lelkésznél, a másik a gondnoknál s ha két gondnok volna, a harmadik a másik gondnoknál legyen. A gondnok csak kisebb összegeket tarthat rövid ideig magánál, p. o. „a perzselypénzt.“ Az értékpapírok és az anyakönyvek elhelyezésére tűz- és feltörésmentes szekrények szükségesek.

„A gondnok minden bevételt és kiadást bevezet mindjárt a számadási naplóba, vagy maga, vagy ha ezt tenni képes nem volna, a lelkész segítségével; mely segílyt az utóbbi nyujthat ugyan neki, de maga a pénztár közvetlen kezelésével nem foglalkozhatik.“ — „A pénztári számadások minden naptári év végével bezárandók s szabályszerű megvizsgálás alá bocsátandók.“

179. §.

Az egyházi szükségletek fedezése.

1. Az evangélikus egyháznak országos törvények által biztosított nyilvános és szabad vallásgyakorlatából szükségképen foly joga a vagyon megszerzésére, kezelésére és használására. E jogát az 1647-ik évi XI. és XII. t. cz. és az 1790/1. évi XXVI. t. cz. 10. §-a biztosítja.

2. Az evangélikus egyház, mint a helyreállított igaz egyház, az egyházi vagyont megtartotta s kezdetben a kánonjogi

szabványok szerint kezelte s használta. Minthogy minden munkás díjt érdemel, az egyházi vagyon jövedelmét főleg a lelkészek és tanítók illő díjazására fordította. Egyházi javadalom (beneficium) alatt az egyházi hivatallal összekötött jövedelmek összegét értjük. Egyházunkban is azon elv uralkodik, hogy egyházi javadalom nem adományozható hivatal nélkül és hogy a lelkészi s tanítói rendes fizetéseket csökkenteni nem szabad. Az egyházkerületeknek újabb rendtartásai megszüntették azon „minimumot“ („portio congrua“), melylyel a lelkészek és tanítók ellátandók.

3. Minden ev. egyházközségnek joga van egyházi és iskolai szükségek fedezésére a szükséges eszközöket és jövedelmeket az egyházi és állami törvények értelmében megállapítani. Ilyen bevételi forrásokhoz számítatik:

a) a palástdíj (stola), mely a lelkészi ténykedésért az egyházközség által meghatározott s a hiványban biztosított mennyiségű terményekben és pénzben adatik s mely mindig a rendes lelkészt illeti, még akkor is, ha a szent cselekvényt helyette más lelkész végezte. Az 1790/1: XXVI. t. cz. 6. §-a megszüntette az evangélikusok által a r. kath. lelkészeknek fizetett palástdíjt és párbért; az 1647: XII. t. cz. 4. §-a szerint pedig a lelkészi cselekvényekért járó egész fizetéseket az ev. lelkész a maga összes hallgatóitól szedi be.

b) A párbér vagy ágybér (lecticale) azon illetmény, melyet az egyházközséghez tartozó házaspár vagy özvegy a volt urbéri telkektől az egyházközség által meghatározott mennyiségben részint terményekben (meghatározott gabonanemben) részint pénzben fizetni tartozik. — Ezen illetéket a hosszabb időre szabadságolt katonák is tartoznak fizetni (1870. febr. 6-án kelt vallás- és közokt. min. r.). A párbér személyi teher s alapja az adózó családnak viszonya saját egyházközségéhez s azon lelkészhez vagy tanítóhoz, „a kinek szolgálatával él.“

A párbér csak akkor lesz dologi teherré, ha szerződés vagy más jogalkotó tény folytán alakult azzá. Innen foly, hogy az evangélikusok az országos alap-törvények értelmében a r. kath. lelkésznek nem tartoznak párbért fizetni azon telkekért, melyeket r. kath. embertől vettek. A r. kath. püspöknek „canonica visitatiója“ a párbér személyes terhét épen úgy nem változtathatja meg dologi teherré, a mint ezt az ev. püspöknek canonica visitatiója sem teheti. A r. kath. hívek föld-birtoka csak addig lehet az egyházi adózás tárgya, míg annak tulajdonosa a r. kath. egyház tagja. (E tárgyról s az egyházi adóról általában szoltunk e munka 359—369. l.)

c) A föld birtok bérletjövödelme, illetve házi kezelés mellett annak termése. A lelkési s tanítói telkeket kötelesek az illetők okszerűen mivelni.

d) Az egyházi épületeknek bérjövödelme.

e) A takarékmagtárak kamatjövödelme.

f) A tőkék s értékpapírok kamatja s a részvények után járó osztalék.

g) Offertoriumok, perselypénz, egyesek és testületek önkénytes adományai.

h) Egyéb birtoki czímen és jogon befolyó jövödelem, pl. malomvám, failleték a lelkész és tanító számára.

i) A polgári községtől kijáró évi segély. A szabad kir. városokban a község nemcsak a r. kath., hanem az ev. egyházközség irányában is tartozik a patronatusi terheket viselni, mert az 1868: LIII. t. cz. 23. §-a szerint azon községekben és városokban, melyek házi pénztáraikból valamely egyház céljaira segélyt szolgáltatnak ki, e segélyben igazságos arány szerint minden ottan létező egyház részesítendő.

k) A mennyiben az a)—i) jövödelmi források az egyházi és iskolai szükségek fedezésére nem volnának

elegendők, az egyházközségnek joga van az egyházközség tagjaira adót kivetni s beszédni. — „Azok, kiknek valamely egyházközség területén birtokuk van, habár nem ott laknak is, felhivandók, hogy az egyházi szükségletek fedezéséhez önkénytelenül járuljanak.“ (Tiszai rendt. 332. §-a.) E határozat megegyező az országos alaptörvényekkel, különösen az 1647 : XI. és XII. t. czikkkel s azon két század óta létező joggyakorlattal, mely szerint az egyházi adó személyi teher, melyet a telek birtokosa azon lelkésznek vagy tanítónak tartozik fizetni, „a kinek szolgálatával él“, mert a munkás érdemes a jutalomra és „beneficium datur propter officium.“

Az 1868 : LIII. t. cz. 20. §-a szerint az evangélikusok, „kik külön egyházközséget nem képeznek, kötelesek a magyar állam területén létező azon ev. egyházközséghez csatlakozni, mely lakhelyükhöz legközelebb esik; ennél fogva tartoznak ezen egyházközség terheit is viselni. A vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1890. évi deczember 30-kán 22,204. sz. a. kelt rendelete szerint az állami tisztviselők is tartoznak egyházi adót fizetni.

A leányegyházak a szerződés vagy szokás által megállapított bizonyos összegekkel járulnak az anyaegyház terheinek viseléséhez. „A törvényesen és jogérvényesen kivetett egyházi kötelezettségeket tartozik minden egyháztag pontosan és időre leróvni; a vonakodók vagy kése delmezők kötelezettségök teljesítésére hivatalból hivatnak fel, — ha ezen megintés is eredménytelen maradna, ellenök a polgári hatóság segédkezése is igénybe vehető.“

4. Az esperességek, egyházkertületek és a magyarhoni egyetemes ev. egyház szükségeinek fedezésére az illetékes egyházi hatóságok szabályszerű és jogerős határozataik folytán az egyes anyaegyházak tartoznak a reájok kivetett terheket pontosan és időre leróvni; pl. a „cathe-

draticum“, az „agentionale“-féle állandó illetményeket valamint a rendkívüli vagy új terheket is.

A magyar királyi pénzügyi közigazgatási bíróságnak 1889. évi ápril hó 26-án kelt döntvénye szerint „az egyházi nyugdíjalapok, melyek az egyházi hatóságok felügyelete alatt állanak, a tőkekamatadó alá nem tartoznak.“

180. §.

Az egyházi vagyon ellenőrzése.

Az alapítványok és egyéb egyházi s iskolai vagyon törvény- és szabályszerű kezelésére felügyelni a fokozatos alsóbb egyházi hatóságokon kívül (egyházközségi és esperességi gyűlések s azoknak elnökségei) főleg a püspököknek, egyházkertületi felügyelőknek és az egyetemes felügyelőnek joga és kötelessége. A püspök főleg a „canonica visitatio“ alkalmával köteles az egyházközségek és iskolák vagyonát s főleg az alapítványokat szigorúan megvizsgálni.

A legfelsőbb felügyeleti jog az egyházi vagyonra nézve, az 1790/1. évi XXVI. t. cz. 10. §-a értelmében. Ő Felségét a magyar királyt illeti.

FÜGGELÉK.

I. A linczi békekötés s az 1646/7-ki országgyűlésen hozott vallásügyi törvények. (E mű 121. l.)

ARTICULUS 5. Quandoquidem sua Majestas Sacratissima, pro paterna sua Clementia, nuper exortas in hoc Regno internas dissensiones, placidis mediis componere, ac cum Illustrissimo Principe Transylvaniae, Domino Georgio Rákóczy, et sibi adhaerentibus, medio certorum Commissariorum suorum, sub certis conditionibus pacem facere, elementer dignata fuerit; Diplomati-que super eadem pace emanato, ut Status et Ordines Regni assensum suum praeberent, ab iisdem benigne postulaverit; iidem fideles Universi Status et Ordines Regni, benignae suae Majestatis requisitioni humillime annuentes, idem Diploma Majestatis suae sacratissimae praesentibus Constitutionibus inserendo (Contradictionibus Dominorum Cleri et aliorum quorumvis Secularium Catholicorum non obstantibus, imo iisdem in perpetuum nullum Vigorem habentibus) acceptarunt, approbarunt et confirmarunt.

§. 1. Cujus quidem Diplomatis haec est Series:

§. 2. „Nos Ferdinandus III. Dei Gratia Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniae, Ungariae . . Rex etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, Universis:

§. 3. Quod cum superioribus proxime elapsis temporibus, certi motus intestini et hostilitates in Regno nostro Ungariae exortae fuissent, exindeque pax et tranquillitas, Regnique quies

perturbata extitisset; Nos paterna et benigna affectione moti, ejusmodi suscitatos tumultus, ut christiani sanguinis effusioni parceretur, sublatisque in Regno quibusvis dissidiis, indigenae quiete et tranquillitate perfruerentur; placidioribus potius Transactionis mediis, quam armorum vi sopitos et compositos esse cupientes; ad postulata et praetensiones Illustrissimi Georgii Rákóczy, Principis Transylvaniae, quarundam Partium Regni Hungariae Domini . . ac eidem adhaerentium Ungarorum, Nos clementer declaravimus."

§. 4. „Quarum etiam benignarum concessionum nostrarum Series (quemadmodum tam in Tractatu Tyrnaviensi, quam etiam ultimate medio Ablegati ad praefatum Principem Transylvaniae, fidelis nostri Egregii Joannis Törös, alias Camerae nostrae Ungaricae Consilarii, conventum est) sequitur in hunc modum“ :

§. 5. „Primo: Quantum ad negotium Religionis attinet: Articulo I. anni 1608 ante Coronationem edito et Diplomatum Regionum Conditione 6 aliisque subsequentibus superinde Regni Statutis in Vigore relictis; diversisque hactenus impediementis et interpretationibus non obstantibus, declaratum et conclusum est: Quod omnes Status et Ordines Regni, ipsaeque Liberae Civitates, nec non oppida privilegiata, et milites Ungarici in Confiniis Regni, liberum habeant ubique suae Religionis exercitium, cum libero Templorum, Campanarum et Sepulturae usu, nec quisquam in libero suae Religionis exercitio, a quoquam, quovis modo, aut quovis sub praetextu turbetur et impediatur.“

§. 6. „Secundo, de non impediendis seu turbandis Rusticis, in sua Confessione declaratum et conclusum est: Ut illi quoque propter bonum pacis et tranquillitatem Regni, sive sint confiniarii sive oppidani, sive Villani, in quorumcunque Dominorum Terrestrium et Fisci Bonis, juxta vigorem praescripti Articuli, et conditionis, in libero suae Religionis exercitio ac usu modoque ut supra simili, a sua Majestate Regia, vel ejusdem Ministris, aut Dominis suis Terrestribus, quovis modo, aut quovis sub praetextu non turbentur aut impediantur: Hactenus autem impediti, coacti et turbati, liberum Religionis ipsorum usum reassumere, exercere et continuare per-

mittantur, neque ad alias Religioni ipsorum contrarias Caeremonias peragendas compellantur.“

§. 7. „Tertio; Concordatum etiam est inter Nos, ut in Posterum, ab eorundem oppidanorum et Villanorum Parochiis, Ecclesiae Pastores, sive Concionatores, per quoscumque amoveri et exturbari neutiquam possint: Qui autem haecenus amoti fuissent; liceat ipsos reducere, vel alios loco ipsorum substituere.“

§. 8. „Quarto; Quaestiones vero, circa gravamina, negotium Religionis et occupationes Templorum concernentia: tam quae in anno 1638 suae Majestati exhibita sunt, quam post subsequuta; in futura primitus celebranda Regni Diaeta, propter Regni tranquilliores permansionem unionemque animorum, ut vel amabili Dominorum Regnicolarum compositione sopiantur, vel auctoritate suae Majestatis finaliter complanentur, cum satisfactione Evangelicorum: Ac pro quibus usus Templorum determinabitur; proventus Parochiarum quoque ad eosdem pertineant: Nec ultra occupationes Templorum fiant: Ea autem Tempora, quae hoc disturbiorum tempore violenter utrinque occupata fuerunt; statim post permutationem Diplomatum, praedictis Evangelicis restituantur, prouti etiam Catholicis. Gravamina autem futuris quoque temporibus, in eodem negotio Religionis emergentia, tam catholicorum, quam Evangelicae Confessionis hominum; quam etiam alia gravamina Regnicolarum tam Evangelicorum quam Catholicorum; secundum septemdecim Conditiones, sua Majestas singulis Diaetis plenarie complanabit absque injuria Evangelicorum.“

§. 9. Quinto; Accordatum quoque est, ut sua Majestas, contra Transgressores Statutorum etiam in negotio Religionis, in futura Diaeta, vel Articulum 8, Decreti 6 Uladislai Regis renovandum et observandum curabit; vel etiam condignam poenam, cum certo Executore statuere dignabitur.“

§. 10. Sexto; Praemissa autem omnia, pro uberiori declaratione Statutorum, tollendis quoque ulterioribus Regnicolarum dissensionibus, ut in primitus celebranda Diaeta confirmantur; publicisque Regni Statutis inserantur; conclusum est.

§. 11. Septimo; Caetera sub hac Pacificatione utrinque agitata et tractata; utpote Sedis Spiritualis Status,

Patrum Jesuitarum personalis a Regno abstinencia: Decreti Andreae secundi per Ludovicum primum facta confirmatio, de arendationibus decimarum, Articuli 61 Anni 1548 renovatio, et cum effectu observatio; de non abalienationibus Bonorum Aviticorum per Ecclesiasticos, sive Saeculares, factis vel fiendis; De personarum ad Diaetam convocari solitarum discretionem, atque vocum in eadem Diaeta collectione et suffragiorum examine; de militis extranei; juxta Articulum 24 Anni 1625 e Regno educatione: Similiter de non educatione militum Ungarorum de Confiniis Regni; de distributionibus Honorum et Officiorum Regni, majorum vel minorum, sine Religionis discrimine; de administratione Juris et communis Justitiae; nec non omnium Tractatum ratione Ungariae cum Turcis, vel aliis quibusvis vicinis Nationibus, per nativos Ungaros saeculares institutione; ac aliis etiam omnibus, Libertates Patriae, atque defensionem et conservationem Regni et Regnicolarum concernentibus negotiis: ut primis statim Comitibus, aliquid certi de iis statuatur, vel jam statuta, ibidem de facto effectuentur; simile modo conclusum est."

§. 12. Octavo; Eandem autem Generalem Regni Diaetam, ut sua Sacratissima Caesarea et Regia Majestas, intra spatium Trimestre, a die finiti praesentis Tractatus, et commutandorum Diplomatum (sedatis tumultibus cum Principe Transylvaniae) clementer promulgare; et sine ulteriori dilatione seu rejectione ita celebrari facere dignabitur; ut omnibus ad Diaetam Regni, juxta articulum I. anni 1608 post Coronationem editum vocari solitis, tuti ibidem comparandi et agendi potestas, cum solita ab antiquo libertate Diaetae fiat. In qua etiam caeteri Articuli, bonum Regni concernentes, hactenus non effectuat; juxta articulum 72 Anni 1638 realiter effectuentur et observentur."

§. 13. Nono; Amnystiam generalem, omnibus et singulis Regnicolis sua Majestas Sacratissima juxta formam Amnystiae prioris Pacificationis Viennensis concedere dignabitur: ita ut etiam Bona Universis et Jura possessionaria, sub his disturbiorum temporibus, per suam Majestatem, vel Dominum Palatinum Regni, vel alios, quibuscunque donata, collata et inscripta; vel per quoscunque fideles suae Majestatis, quovis modo occupata et adempta; prioribus possessoribus vel eorum haeredi-

bus statim et defacto remittantur; Similiter etiam ex parte Regnicolarum supplicantium, reddantur. Et super hujusmodi Amnystia, peculiare Diploma, sua Majestas S. concedere dignabitur.“

§. 14. „Nos itaque praescriptas universas et singulas Concessionones et Articulos, ac omnia et singula in eis contenta, prouti iidem tractati et conclusi sunt, atque hisce literis nostris de Verbo ad Verbum inserti, acceptamus, approbamus et ratificamus: Assecurantes praefatos Principem Transylvaniae eique adhaerentes, ac etiam Universos et singulos Status et O. Inelyti Regni nostri Ungariae, in Verbo nostro Regio et bona fide Christiana; quod eos omnes et singulos Articulos, in omnibus eorum punctis et clausulis, tam Nos ipsi sancte et inviolabiliter observabimus; quam etiam per alios omnes subditos nostros, quorum interest, vel intererit cujuscunque Status et Conditionis sint observari faciemus. Ad quod observandum etiam Successores nostros, legitimos scilicet Ungariae Reges obligatos esse volumus: Harum nostrarum, manus nostrae subscriptione roboratarum, vigore et testimonio literarum mediante. Datum in Arce nostra Lincensi, Austriae Superioris, die 16. M. Decembris Anno Domini 1645. Regnorum nostrorum Romani nono, Ungariae et reliquorum Vigesimo, Bohemiae vero Anno decimoctavo.

ARTICULUS 6. „Optime recordantur S. et O. Regni, quantae hactenus fuerint inter Regnicolas, ratione occupationis Templorum dissensiones: Quae ut in posterum praecaveantur; discordiarumque Civilium fomes exstinguatur; ac Regnicolae pace et concordia mutua potius fruantur; post varias ultro citroque factas disputationes et propositiones inter S. et O. Regni, tandem ad extremum, ratione occupationis Templorum ac aliorum accessoriorum (interveniente etiam Majestatis suae Sacratissimae autoritate) ita, et hoc modo est conventum: Ut Evangelicis ex Templis in gravaminibus Anni 1638 exhibitis, ac post etiam subsecutis, specificatis, haec nonaginta Tempia restituantur.

§. 1. In Abaujvariensi: Somogy, Misle, Alsó-Meczenzéff.

§. 2. In Zempliniensi: Varano, Garan, Kuchin.

§. 3. In Sárosiensi: Sz.-Péter, Fel-Sebes.

§. 4. In Scepusiensi: Káposztaffalva, Templum una cum Sanctuario, Dunavec, Krompak, in Sacellum Chötörtökheliense, pro Catholicis fiat ingressus ab extra, et non e templo Parochiali.

§. 5. In Hontensi: Bátth, Füzes - Gyarmath, Viazoka, Princzffalva.

§. 6. In Barsiensi: Velikapolya, Marótt, Nagyherestyén, Keresztur, Fenyőkosztolyán, Kyskeszy, Semlien.

§. 7. In Nitriensi: Komjáthi, unum Templum extra Oppidum adjacens, Sancti Petri nuncupatum pro Evangelicis et loca idonea, ac sufficientia pro Structura Parochialis domus et Scholae in Oppido assignentur. Sopornii cum filialibus, Negyed, Kass, Poruba, Hendlova; Kraszna cum filialibus, in Galgócz Templum Hospitale, una cum Schola et Domo Parochiali, in eodem fundo Hospitali habita, cum proventibus ad Hospitale pertinentibus, et Sepultura extra Oppidum, Szerdahel, prope Pöstyén, Udvarnok, Bajna, Ujlak, Pásztó, Deáky.

§. 8. In Trinchiniensi: Alsó-Hricskó, Jeszenicze, Predmyr ad Kis-Szuchan.

§. 9. In Thurociensi: Sz.-András, Sz.-Márton, Mosócz, Turány.

§. 10. In Comaromiensi: Nagy-Megyer, Apáczaszakállos, Bálvánszakállos.

§. 11. In Posoniensi: Nagy-Magyar cum filialibus, Német-Guráb, Limpak, Süll, Taxon, Nagy-Máchéd, Nagy-Szelli, Víz-közykürt, Tarlós, Nagyszeg, Sz.-Ábrahám, Ivány. In Szerdahely siquidem Templum Parochiale pro Catholicis cessit; pro structura Templi, Parochiae et Scholae Evangelicorum, assignantur Sessiones Providorum Joannis Megyeri et Stephani Borbély ac deserta quaedam Sessio prae manibus Georgii Enyedi, in pignore existens, cum pertinentiis earundem et exemptione, nec non particula fundi Matthaei Kálló. In Szempcz, locus sufficiens circa Turrim in medio Oppidi habitam pro structura Templi, Coemeterii vero extra Oppidum, si commode intra Oppidum fieri non potest: Pro Domus vero Parochialis et Scholae structura: sessio Joannis Verboy cum universis ejusdem pertinentiis et exemptione per oppidanos Evangelicos, possessoribus de condigno precio ejusdem contentatis pro Helveticae Confessionis Incolis assignantur; Pro Augustanae vero Con-

fessionis hominibus; sessio altera ex jam demonstratis, pro Templo, Schola et Parochia (si quidem ipsi ultro acceptassent) permaneat.

§. 12. In Simigiensi: Kis-Comár in Oppido.

§. 13. In Castriferrei: Gyarmath, Neuzild, Sz.-Gróth, Opár, Perenye, Pusztasenth-Mihály, Kuken, Merény, Kyczladen, Bolffau, Chém, Hornsdorff, alias Samfalva, in Oppido Vép restituitur sessio illa, ex qua Concionator amotus fuisset, cum sessione sibi vicina Pauli Sipos (per oppidanos Evangelicos, justo pretio deposito) adjacente, pro structura templi, Parochiae et Scholae, cum eorundem pertinentiis et exemptione.

§. 14. In Soproniensi: Sándorff.

§. 15. In Mosoniensi: in Óvár, Templum minus pro duabus Nationibus, Ungarica et Germanica: Pro Parochia vero et Schola; loca idonea et sufficientia assignentur per commissarios exmittendos, Miklosdorff, Levél, Németjagendorff, Kémlye, Kánok, Szolnok, Czundorff: In Lében, minus templum extra Abbatiam; Mechér.

§. 16. In Jauriensi: Zámoly.

§. 17. In Veszprimiensi: Vaszar, Dobron.

§. 18. In Strigoniensi: Farnad, Eölvéd.

Jegyzet. E sorozatból kimaradt: Tepla, Liptóme gyében és Máskfalva Nógrádmegyében. — Az 1649: 11. t. cikk szerint e két templom a 90-hez számítatik.

ARTICULUS 7. Ad praescripta autem nonaginta Tempora, quae hactenus prae manibus eorundem Evangelicorum habebantur, et quae sub disturbiis proxime praeteritis, fuissent occupata; nulla alia filialia restituenda, quam quae possident et quae cum dictis Nonaginta Templis specificè iisdem Evangelicis cessa fuissent.

§. 1. Hoc declarato: quod si Mater Ecclesia sit apud Catholicos et filia apud Evangelicos, et e converso Mater apud Evangelicos et filia apud Catholicos; una pars ab altera non molestetur; Ita tamen; ut licitum sit Rusticis Evangelicis, si voluerint, Religionis ipsorum Ministrum eo inducere et intertenere, aut ad Conciones audiendas alio ire.

ARTICULUS 8. Quoad perturbatos et laesos status; Primo; ut Helveticae et Augustanae Confessionis hominibus

in Libera et Regia Civitate Szakolczeni commorantibus, restituti aedibus, pro exercitio Religionis eorundem ordinatis; liceat reassumere praescriptae Religionis ipsorum Exercitium: Non obstantibus literis executionalibus, Dominorum Commissariorum suae Majestatis, nuper Senatui praescriptae Civitatis Szakolcza extradatis.

§. 1. Secundo; ut fundi Templorum et Domorum Parochialium, cum Scholis Evangelicorum Tyrnaviensium et aliorum, a quibuslibet Contributionibus et Censibus Civilibus libertentur et exempti habeantur.

§. 2. Tertio; Ne Opifices, seu Mechanici Evangelici Tyrnaviae et alibi commorantes ac in Cehis constituti, ad Caeremonias Religioni ipsorum contrarias compellantur; Et, si qui post acceptationem Diplomatis, sub hac Dieta mulctati fuissent, in integrum restituantur.

ARTICULUS 10. „Quoad Structuram; quandoquidem ex occupatis ac in Gravaminibus specificatis Templis multo plura, quam quae Evangelicis restituta essent, prae manibus Catholicorum remansissent; liceat in talibus locis Evangelicis pro Exercitio Religionis ipsorum, alia Tempa, Parochias et Scholas aedificare, sufficientibus et ad id idoneis locis; pro talibus Templis, Parochiis et Scholis, per Dominos Terrestres, Coram Vice-Comitibus Comitatum et potioribus Nobilium, pari numero ex Catholica sicut et Evangelica Religione, iisdem per Universitates Comitatum adjungendis, intra spatium Trimestre, a publicatis Articulis; assignandis et libertandis.

§. 1. Sepulturae tamen et Campanarum usu pro iisdem etiam Evangelicis, consimili cum Catholicis et aequali taxa, communiter deservientibus.

§. 2. Quam quidem structuram Templorum, Parochiarum et Scholarum, quancumque Evangelicis talium locorum continuare opportunum et commodum visum fuerit; id ipsis, absque quorumvis impedimento facere liceat.

ARTICULUS 11. De solutionibus; prout. Evangelici Status, Catholicis Plebanis; ita et Status Catholici Evangelicis Ministris, ad nullas solutiones pendendas sint obligati.

ARTICULUS 12. Quantum ad solutiones miserae plebis: ubicunque aliqui Parochiarum vel Templorum proven-

tus (quos videlicet Plebani Catholici pro sustentatione ipsorum perciperent) habentur, puta: Coloni, Inquilini, Molendina, Terra, Vineae, Prata vel id genus alia; in talibus locis Evangelici ad nullam solutionem cogantur: Verum Plebanus illius loci contentus sit hujusmodi proventu Parochiali et Auditorum suorum Catholicorum solutione; sicuti et Ministri Evangelici in locis Parochiarum eorundem.

§. 1. Ubi vero Parochias non haberent, Auditores Evangelici solutionem pendant suae Religionis Ministris, quorum videlicet ministerio seu opera usi fuerint; sicut et Catholici: Parochis Catholicis.

§. 2. Ubi autem hactenus Auditores Evangelici non solvisent Plebanis Catholicis; in posterum etiam ad nullas solutiones praestandas, ullo sub praetextu cogantur; prouti nec Catholici, Evangelicis.

§. 3. Quibus vero in locis, nulli plane Proventus Parochiarum haberentur, verum Plebani ex solutionibus dumtaxat personalibus seu sessionalibus sustentationes habuissent; ut in ejusmodi locis, pro bono pacis deinceps, tales per Catholicos et Evangelicos Incolas praestandae solutiones, per Judices locorum talium exigendae, in duas rectas et coaequales partes dividantur, eorumque una Parocho catholico, altera autem Ministro Evangelico ejus, vel alterius loci, cujus videlicet ministerio usi fuerint, absque defectu aliquo assignetur.

§. 4. Stolares autem Proventus, seu solutiones; in quibusvis locis, Plebani Catholici et Ministri Evangelici, a suae Religionis Auditoribus totaliter percipiant.

ARTICULUS 13. „Restitui promissa Tempora, sicut et alia; quae sub disturbiorum temporibus, aut post, occupata, et nec ad praesens, ad binariam etiam suae Majestatis Commissionem, Evangelicis essent restituta; vel post restitutionem iterum occupata; una cum Scholis, Parochiis, bonis et proventibus eorundem; sicut et illorum Templorum, quae etiam hactenus prae manibus Evangelicorum haberentur, quoquo modo nuncupata; per Commissarios utriusque Religionis, aequali numero e medio Regnicolarum, ad id sub praesenti adhuc Diaeta, quantocius exmittendos; restituantur.“

ARTICULUS 14. „Quoad poenam: Quicumque, sive sint Ecclesiasticae, sive Secularis Dignitatis, de caetero Tempa, Parochias, Scholas et Proventus, bonaque ad easdem pertinentia occupare; campanarum et sepulturae usu, Status vel plebem privare, comperti fuerint; aut praescripta Tempa una cum Parochiis, Scholis, Bonisque et Proventibus earundem non restituerint; locaque seu fundos idoneos ac sufficientes, pro extruendis Templis, Parochiis et Scholis, modo supra specificato, Evangelicis non assignaverint; vel Structuras eorundem in praescriptis locis impediverint; Status vel plebem in libero Religionis Exercitio turbaverint; vel Statuta Regni et Diploma Regium super Religione violaverint:

§. 1. Tales primum et ante omnia, ubi querela ad Vice-Comites delata fuerit, per eosdem admoneantur; ut occupata Tempa, aliaque restituant ac transgressa complanent. Quod si fecerint; nulli poenae subjacebunt.

§. 2. Si vero ne ad ejusmodi quidem admonitionem ea restituerint, aut complanaverint; ex tunc in Comitatus, per Vice-Comites, Judices Nobilium et aequali numero potiores Nobiles, per universitates Comitatum, utriusque Catholicae videlicet et Evangelicae Religionis, deputandos, comperta prius rei veritate, toties-quoties, in poena Sexcentorum florenorum Ungaricalium, in quinque ad Confinia Regni, in sexta vero partibus, ipsis Executoribus, cedentibus una cum restitutione Templorum et aliorum occupatorum (abscissis omnibus juridicis remediis) convincantur: Admissa nihilominus extra dominium unica Appellatione, per S. et Ordines Regni, in Generali Diaeta Regni revidenda.

§. 3. Ad cujus quidem Revisionis tempus praescripti quingenti floreni, ad Confinia cedere debentes, pro tutiori conservatione, in Liberis Civitatibus deponi, vel alias ubi Universitatibus Comitatum, magis opportunum visum fuerit conservari; Si vero poena eadem, in bonis exempta fuerit, tum praescripti Vice-Comites, rationes supra proventus bonorum executorum, ad terminum revisionis Appellationis, perceptis, Comitatus reddere debent: Idemque Vice Comites, Judices Nobilium et Jurati Assessores, una cum sibi adjungendis ex utraque Religione potioribus Nobilibus, quibus videlicet, vi statuti praesentis,

ad praemissa inspicere et invigilare incumbet, ad eadem exequenda, sub amissione officiorum et bonorum eorundem, Confiniis per Supremos et Vice-Generales Regni applicandorum, et nonnisi communi aestimatione mediante redimendorum, obligari esse intelligantur.

§. 4. Hoc per expressum declarato; quod si qui essent, qui praescriptae Executioni sese opponere praesumerent; extunc tales, Dominus Comes Regni Palatinus, vel Comes Judex Curiae Regiae, aut Supremus illarum Partium Generalis, per Universitatem Comitatus, in quo videlicet ejusmodi violenta oppositio, aut executionis turbatio facta fuerit (qui nimirum, in praemissis interessatus non exstiterit) requisitus; ex dictamine officiorum suorum, super admittenda executione admoneat: Qui si paruerint; nulli propterea poenae subjacebunt: Si autem ejusmodi admonitioni non obtemperaverint; vel vero praefatus Dominus Comes Palatinus, vel Comes Judex Curiae Regiae, aut Supremus illarum Partium Generalis, admonitionem facere recusaverint; extunc contra tales Executionum oppositores Ulad. Regis Decr. VI. Art. 8. observandus, poenaeque in eodem declarata, exequenda erit.“

Jegyzet. Ulászló 1507-diki 8. t. czikke szerint az ilyen zavargó, Főlségsértő s hazaáruló, s ezért minden jószágainak, méltóságainak és hivatalainak elvesztésével büntettetik.

ARTICULUS 15. „Decernunt etiam S. et Ordines Regni, ut causae Testamentariae, factum bonorum mobilium et immobilium, debitorum, ac aliorum similium negotiorum concernentes; in foro seculari ventilentur et dijudicentur, juxta Titulum 52 Part. 2 Tripartiti. Salva duntaxat Revisione Solennitatis Testamenti, penes forum Spirituale remanente.

§. 1. Fulminatoria vero mandata, contra Judices Seculares, in officiis procedentes expediri; iisdemque legitimi processus nullo modo imposterum impediri possint; et expedita nullius sint vigoris.

§. 2. De mandatis porro Declinatoriis, strictissime observetur Art. 70. Anni 1618 et 31 Anni 1638. Quibus extra solas Causas Matrimoniales, sub amissione Beneficiorum locus detur: Quae etiam ex Superabundanti cum Evocatione,

Judices Regni Ordinarii, eorundemque Magistri Protonotarii ad instantiam Partium, ex debito officii ipsorum extradare sint obligati.

§. 3. Evangelicis vero, de vigore Articuli Anni 1608 ante Coronationem ad primum editi; in Matrimonialibus, in usu consueto permanentibus.“

II. Az 1681. soproni országgyűlés 25. és 26. t. czikke.

Leopoldi I. Decretum III. anni 1681. (126. laphoz).

ARTICULUS 25. „Et quia propter bonum Pacis tranquillitatemque Regni publicam, in negotio Religionis quoque sua Majestas sese benigne resolvere dignata esset; ideo eandem etiam Resolutionem Articulis Regni Status et Ordines inserunt.

§. 1. Ac imprimis quidem cum liberum Religionis Exercitium, jam antea in Anno 1606 vigore Pacificationis Viennensis concessum, his motibus a parte nonnullorum interturbatum fuisset, Ideo confirmato hoc loco Articulo I. dictae Pacificationis; idem exercitium omnibus et ubique per regnum (salvo tamen Jure Minorum Terrestrium) juxta Artic. I. Anni 1608 ante Coronationem editum; liberum permititur.

§. 2. Ac Praedicatoribus quoque et Scholarum Magistris, alias vel proscriptis, vel propter certas Reversales munia suae Professionis exercere non valentibus; liber in Regnum reditus, liberaque Religionis suae Professio et Exercitium (cassatis eatenus etiam ipsorum Reversalibus) conceditur:

§. 3. Et nullus Regnicolarum in libero suae Religionis Exercitio amodo imposterum quoquo modo turbetur:

§. 4. Sed neque Augustanae et Helv. Confessioni addicti, ad Caeremonias Confessioni suae contrarias compellantur.“

ARTICULUS 26. „Ad haec; Tempora quoque per Augustanae et Helv. Confessioni addictos aedificata, et ritu Catholico necdum reconciliata; per certos Commissarios eisdem assignanda; in aliis vero locis juxta benignam suae Majestatis Resolutionem loca pro aedificandis Templis, Scholis et Parochiis erigendis, pro commoditate eorundem Aug. et Helv. Confessioni

addictorum, per eosdem Commissarios designanda ordine infrascripto decernuntur.

§. 1. Quoadmodum etiam in omnibus Regni Comitatus; et quidem signanter in Comitatu Castriferrei pro illis, qui Augustanam Conf. sequuntur: in Demölk és Nemes-Csó. Pro Helv. vero Confessionis incolis: in Felső-Eőr.

§. 2. In Com. Soproniensi: in Vadosfalva et Nemeskér.

§. 3. In Posoniensi: in Rhéte et Puszta-Födémes.

§. 4. In Nittriensi: in N.-Szerdahely et Strázsa penes Vagum.

§. 5. In Barsiensi: in Simonyi et Szelezsén.

§. 6. In Zoliensi: in Osztro-Luca et Garamszegh.

§. 7. In Turociensi: in Neszpál et Ivankafalva.

§. 8. In Liptoviensi: in Hybe et Nagy-Palugya.

§. 9. In Arvensi: In Felső-Kubiny et Sztebnye. (Iszt.)

§. 10. In Trinchiniensi: in Szulow et Zaj-Ugrócz.

§. 11. In Scepusiensi: in Gerghő et Toporecz, vel Batisz-ffalva; non obstante, quorumvis Contradictione, sunt permissa.

§. 12. In aliis vero Comitatus, veluti in Szaladiensi, Veszprimiensi, Jauriensi, Comaromiensi, Abaujvariensi, Sárosiensi, Zempliniensi, Ughócjensi, Bereghiensi, Thornensi, Gömöriensi, Borsodiensi, Hontensi, Neogradiensi, Szolnok et Heves, nec non Pest, Pilis et Sólt unitis: item Szabolcsensi, Ungh et Szathmariensi; si quidem de praesenti essent in actuali usu omnium fere Templorum ibidem habitorum; ideo eadem pro actualibus eorumdem possessoribus usuanda relicta sunt.

§. 13. Praeterea in Confiniis Regni et quidem in Generalatu contra Canisam; in Szentgrót.

§. 14. In Generalatu Jauriensi: in Tihány, Váson, Pápa, Veszprim, Jaurini et Comaromii.

§. 15. In Generalatu Antemontano; Levae, Carponae et Fülekini. In Generalatu Superioris Hungariae; in Putnok, Onod, Szendrő, Tokaj, Kálló et Szathmár.

§. 16. In Liberis vero Civitatibus; utpote Posoniensi Aug. Conf. addictis, liceat aedificare suis sumptibus Templum in suburbio in loco per eosdem Commissarios designando.

§. 17. Civitas porro Soproniensis; maneat in possessione et exercito suae Religionis, quam modo profitetur, nec in hoc turbetur.

§. 18. Ac tandem in Liberis et Montanis Civitatibus; utpote: Trinchiniensi, Modrensi, Cremniciensi et Novizoliensi; ac in Superiori Ungaria omnibus ibidem Civitatibus similiter loca pro aedificandis Templis, Scholis et Parochiis assignanda conceduntur.

§. 19. Tempa demum, in quorum actuali possessione iidem Aug. et Helv. Conf. addicti defacto sunt; modo praevio prae manibus eorundem, una cum Parochiis et Scholis, Proventibusque eorundem, propter bonum pacis, ut nimirum quiete et pacifice vivant; reliquuntur: usu sepulturae et Campanarum, pro Catholicis ibi degentibus, aequae ac ipsis, libero relicto.

§. 20. Interea vero; nec Catholici, Ministris Aug. et Helv. Confessioni addictis, nec vero horum sequaces Plebanis Catholicis ad mentem Articuli 11 anni 1647 solvere obligentur.

§. 21. Omnibus porro Magnatibus et Nobilibus in Regno degentibus, in Arcibus et solitis Residentiis suis, pro ritu cuiusque Professionis, Oratoria et Sacella aedificare et dotare liberum sit.

§. 22. Posthac vero, nullae Templorum, Scholarumque et Parochiarum occupationes, vel exercitii turbationes, ab utrinque, sub poena in Art. 8 Uladislai Decreti 6 expressa, fiant.

§. 23. Per hancque articulare Concessionem, iisdem Aug. et Helv. Confessioni addictis, ulterior praetensionum suarum via, in futuris Diaetis instantias suas promovendis (non obstantibus Cleri et aliorum Secularium Catholicorum Contradictionibus) minime praecludatur.

§. 24. Salvis semper catenus Legibus Regni, Diplomate Regio firmatis.“

III. Resolutio data die 2 Aprilis, Anno 1691.

Explanatio Leopoldiana (129. laphoz).

„Sacratissimae Regiaeque Maj. Domini Domini nostri Clementissimi Nomine, Augustanae et Helv. Confessionis ad Augustissimam Aulam cum gravaminibus pro eorundem compla-

natione ablegatis plenipotentariis et agentibus hisce significandum. Alte memoratam Suam Maj. S. gravamina haereditarii sui Regni Hungariae, Aug. et Helv. Confessioni addictorum fidelium subditorum suorum circa turbationis, aliasque molestias ipsis in Religionis exercitio contra articulorum diaetalium Soproniensium de Anno d. 1681 tum Poseniensium de Anno 1687 crebrius instanterque delatas, prouti alia etiam, quae ad religionem spectare videbantur, puncta, eorumque circumstantias rite matureque pensitasse, considerasse ac denique ita resolvisse, nimirum : siquidem universi praefatae Aug. et Helv. Confessioni addicti Quaerulantes, praecitatis articulis adhaerentes, eorundem effectuationem, una cum Catholicis, articulari commissione mediante genuino praeattactorum articulorum sensu fiendam adurissent, ejusmodi autem Commissio actu etiam jam peracta esset, eidemque praesertim in Cisdanubianis etiam partibus et districtibus, utraque pars acquievisset, nihilominus aliqua contra sensum ipsorum articulorum per dictos Commissarios facta, aliqua non effectuatata, alia denique ex post per abusum quorumvis ab utraque parte propria auctoritate introducta fuisse exponeretur. Ideo de praesenti etiam eadem Sua Caesarea et Regia Majestas eorundem articulorum benigna reflexione habita, propter bonum pacis, internamque regni tranquillitatem in eo, ubi publico exercitio se prorsus destitutos iidem Quaerulantes lamentarentur, ibi Sua Sacr. Maj. ulterius articulari determinationi ita standum esse censuit, ut videlicet in locis articulariter pro libero publico exercitio expresse denominatis, liberum ejusmodi publicum Religionis exercitium iisdem Quaerulantibus admittatur, ita tamen, ne debitos limites excedere et ad loca articulariter omissa excurrere praesumant, secure tamen plebs talium locorum templa in ejusmodi articularibus locis assignata frequentare, ministros suos accedere, publiceque exercitio suo ibidem uti possit ac valeat. In quibus locis, veluti articulariter pro exercitio eorundem expressis, parochi catholicorum ex aerario communi, ad quod ipsi Quaerulantes contribuunt, non interteneantur. Imo ibidem Xenodochiis, sepulturis, campanis pro communi usu destinatis cum praescitu parochi et aeditui uti fruique permittantur; neque ad amplectendam fidem catholicam ubicunque per totum regnum cogantur, attamen ferias et festivi-

tates Catholicorum quoad publicum et forum externum observare teneantur, et id tanto magis opifices, seu mechanici, in quorum privilegiis id ipsum per expressum inseri assolet, ideoque, si placet in reliquo gaudere ejusmodi privilegiis, praescriptae quoque conditionis onus subire tanto minus displicere debet. De reliquo Ministri Aug. et Helv. Confessioni addicti, ab omnibus actibus parochialibus, uti est baptizare, copulare, sepelire et similibus tanquam ad exercitium publicum spectantibus in locis, ubi articulariter iisdem concessum non est, omnino supersedeant, neque eo excurrant, siquidem plebi in ejusmodi locis degenti liberum esset eosdem Ministros et templa in locis articularibus habita accedere, seseque ibidem baptizari, copulari, sepeliri curare et alias devotiones facere, proventibus tamen stolaribus parcho loci catholico praevis depositis. Quibus decimas etiam in toto Regno Hungariae a sanctissimis regibus Deo et ecclesiae catholicae Ministris duntaxat ordinatas, praestare sunt obligati, praeter decimas, si quas forsitan ipsi, aut suae religionis praedecessores a terris et vineis suis propriis nobilitaribus et intertentione suorum olim ministrorum deputassent. Quod vero ad generalia puncta, quae universi Aug. et Helv. Conf. sequaces diversimode interpretari videntur, et cum facultate in arcibus, castellis curiisque nobilitaribus, capellas et oratoria erigendi, in quovis tali loco praedicantes intertentioni auctoritatem se habere; praeterea vigore articularis clausulae: „salvo jure dominorum terrestrium“, de subjectione solummodo jobbagionali, jureque servitutis corporalis intelligi, non vero ad conscientias trahi debere putarent: ea taliter intelligenda esse, atefata Sua Majestas Sacr. declaravit, et quidem quoad primum; Facultatem erigendi capellas et oratoria pro privatis duntaxat inibi habendis precibus et sepulturis concessam, et in illis cum familia sua, prout et in locis articulariter omissis cuivis in domo sua orare, postillas legere, nullatenus tamen vicinos vel proprios subditos, tanto minus praedicantes eos tanquam ad privatum duntaxat suae domus aut residentiae orationis locum admittere integrum esse aut licere. Non secus quoad secundum et quidem praedictae clausulae (salvo jure dominorum terrestrium) non obstante praemissa ipsorum Querulantium ratione, veluti in articulis expressae omnino standum esse et consequenter ipsos quera-

lantes eidem se submittere debere: siquidem omnis clausula Regalis in eo sumenda censetur sensū, quo debitum suum sortiri queat effectum, in sensu autem ipsorum querulantium effectu prorsus destitueretur: nam jus dominiū terrestris in subditos, quod servitutem corporalem, aliaque quaecunque temporanea, qualitercunque mutato religionis statu absque hoc salvam et immutabile semper manet, praesertim cum hoc ipso clausulae ipsius sensu ipsi quoque Aug. et Helv. Confessionis sequaces olim pluraritate et potentia Dominorum terrestrium praepollentes, in ejusmodi effectum antea usi fuissent, adeoque quod semel iisdem placuit ac pro justo et aequo positiva lege agnitiū recognitiūque fuisset, id modo displicere aut Catholicis iniquum reputari minime posset.

Ad quorum nimirum debita modo fiendam executionem, rectificationem et accomodationem, quam primum certos deputandos fore Commissarios, coram quibus particularia quaecunque alia gravamina iidem querulantes in facie loci, et parte altera praesente producere poterunt. Juxta rei aequitatem resolutionemque hanc ipsis intimatam postulatiū suorum effectum praestolaturi, quibus de caetero Eadem Sacratissima Majestas C. et Regia Gratia sua propensa semper permanent.

IV. II. Józsefnek házassági rendelete. (150. laphoz.)

Nos Josephus Secundus Dei Gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae Croatiae et Slavoniae Rex Apostolicus, Archidux Austriae, Dux Burgundiae et Lotharingiae, Magnus Dux Hetru-
riae, Magnus Princeps Transilvaniae, Dux Mediolani, Mantuae, Parmae etc. etc. Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis etc. etc. etc.

Damus pro Memoria, quod Nos gravitatem Contractuum matrimonialium, eorumque in singularium non minus familiarum, quam et ipsius Status publici felicitatem influxum animo clementer revolventes, Constitutionesque hac in materia praeexistentes intento fini haud satis accomodas esse perspicientes, clementer decreverimus quoad Sponsalia non minus, ac validitatem, vel invaliditatem Contractuum matrimonialium, effectusque eorundem Civiles, atque adeo etiam, quatenus susceptae proles pro

legitimis, vel illegitimis considerandae veniant, relate etiam ad Magnum Nostrum Principatum Transilvaniae Partesque eidem reapplicatas interea quoque, donec hanc in rem in subsecutura Regni Diaeta communi Statuum et Ordinum Regni Consilio ulteriora concludi valeant, certiora Principia praesenti Constitutione Nostra defigere. Quod proinde Sponsalia attinet, cum haec nec Statui publico, nec privatis utilia, ast potius utrisque reflexe ad coacta Matrimonia plurimum damnosa sint, idcirco clementer statuimus, ut

1mo Quaelibet Sponsalia, id est Contractus illi, per quos vir et mulier se praevis ad contrahendum Matrimonium obligant, pro nullis et irritis habeantur.

2do Si proinde Sponsalia ejusmodi hoc non obstante contrahantur, Contractus talis quocunque demum modo conceptus, et quibuscunque solennitatibus provisus nec obligationem quoad matrimonium ineundum post se trahere, nec secus vel minimum legalem effectum habere possit.

3tio Eo minus autem ex impraegnatione post contracta sponsalia intercedente, obligatio ad ineundum matrimonium oriri valebit, verum impraegnatio talis non secus, ac alia, quae absque praecedentibus Sponsalibus intercessit, consideranda erit.

4to Sponsalia per quempiam e Subditis Nostris in exteris Provinciis ubicunque contracta in ditionibus Nostris nullum sortientur vigorem.

5to Omnes Contractus matrimoniales in futurum taliter concinnandi erunt; quod postquam NN. cum NN. matrimonio jungi decrevit, quod sequentes Conditiones inter ipsos coalitum sit, quae post subsecutam Copulationem vigorem suum obtinebunt.

Quod autem ipsum Matrimonium concernit.

§. 1. Matrimonium in se ipso ut Contractus Civilis consideratum, prout et ex Contractu hoc fluentia, et Contrahentibus invicem competentia jura, et obligationes vim, et efficaciam omnem ex toto, et unice a praesenti Constitutione pro futuro obtinebunt, ac proinde decisio etiam litium eatenus oriundarum foris Nostris judiciariis Civilibus competere debet.

§. 2. Cuius integrum est Contractum Matrimonii inire, quem Nos per hanc infra declarandam Constitutionem pro incapaci non declaramus, et quidem.

§. 3. *Primo*: Ad ineundum Contractum Matrimonii incapaces sunt Minorenes, nisi praevis Patris sui legitimi, vel eo non praeeistente avi Paterni Consensum impetrent.

§. 4. Si tamen Pater, vel avus consensum suum denegat, et proles post aliquod temporis spatium petitum suum incassum reiterent, clementer concedimus, ut haec, vel Pars illa, quaecumque ineundum matrimonium difficultatur, prout et Pater, vel Tutor ejusdem semet eatenus ad competens iudicium Saeculare convertere possit.

§. 5. Si Iudicium audito Patre, vel avo causas denegati Consensus fundatas esse adinveniat, petitum modalitate Circumstantiis accomodanda rejiciet. Quodsi nihilominus hi fundatas negati Consensus causas adducere nequirent, experimentum praevis faciendum erit, annon iidem placida modalitate, aut etiam concessio aliquo pro re uberius expendenda tempore ad praebendum Consensum permoveri valeant. Hoc vero itidem absque effectu tentato Iudicium Consensum suum ex officio elargietur, ac Matrimonium in his Circumstantiis initum non modo plenam consequetur validitatem, verum illud neque prolihus relate ad iura earundem ulla ratione praeejudicare valebit.

§. 6. Si contra Minorenes absque consensu Patris, vel avi, aut contra expressam eorundem prohibitionem absque implorato Iudicis consensu, vel plane in obversum denegati per Iudicium petiti matrimonium contraherent, illud ob defectum requisiti Consensus simpliciter, et penitus nullum erit, adeoque omni effectu destituetur.

§. 7. In Casu attamen eo, quo Pater, vel avus paternus in vivis quidem esset, Iudicium nihilominus eos a tutela sive ob spontaneam eorundem Renunciationem, sive ex alia fundata Reflexione removendos adinvenisset, per consequens alium Tutorem constituisset, proles ultra Consensum Patris, vel avi, Tutoris quoque Consensum exoperari tenebuntur. Si hi inter se differant, res per Iudicium decidenda erit.

§. 8. *Secundo*: mortuo Patre, vel avo Paterno proles minorenes absque consensu eorum, sub quorum cura constituentur, Matrimonium inire nequeunt. In hoc tamen casu solus Tutoris consensus non sufficiet, verum Iudicii quoque annutus implorandus erit.

§. 9. Si tamen nec ipse Tutor Consensum praebere, nec Iudicium concernens eatenus adire vellet, liberum esto Minorenni, aut nomine mine ejus alteri modalitate in §: 4 attacta semet ad Iudicium convertere; quod subin audito Tutore id, quod aequum videbitur, ordinandum habebit.

§. 10. Tertio: Matrimonium inter subditum Nostrum Religioni Christianae addictum, et alium Religioni huic non addictum pro nullo, et invalido declaramus.

§. 11. Quarto: Vir cum muliere, vel mulier cum viro jam semel matrimonii vinculo nexa tamdiu donec Matrimonium tale durat, secundum Matrimonium inire nequit, hocque si initum sit, pro nullo habendum est.

§. 12. Si proinde personae, quae jam conjugatae erant, novum Matrimonium inire vellent, tales nisi de morte primi conjugis in loco illo, ubi Matrimonio jungi volunt, publica notorietate constet, ad secundum Matrimonium tamdiu admitti nequeunt, donec mortem prioris conjugis sufficienter, et legaliter edocuerint.

§. 13. Quinto: Sanguine junctos ad ineundum inter se Matrimonium pro incapacibus modo sequenti declaramus: In Linea descendenti incapacitas haec in infinitum, in Linea vero collateralis non ultra semet extendet, quam inter fratrem, et sororem, nec non inter fratrem, et alterius fratris, vel sororis filiam, uti et vice versa inter sororem, et hujus fratris, vel sororis filium, demum inter proles duorum fratrum, vel sororum; aut vero fratris, et sororis.

§. 14. Incapacitas haec ad ineundum Matrimonium inter collaterales absque discrimine intelligenda est non solum in eo casu, si fratres, et sorores ab uno eodemque Patre, ac ab una eademque matre descendant, sed etiam tunc, si solummodo Patrem, vel matrem communem habuerit, id quod de Consanguineis non tantum ex legitimo, sed etiam illegitimo Thoro natis intelligitur.

§. 15. Sexto: Affinitas quoque personas sibi invicem proxima affinitate junctas ad ineundum Matrimonium incapaces reddit; haec tamen incapacitas solum ad personas §. 13 et 14 memoratas restringenda est; utpote marito cum ibidem denotatis Consanguineis uxoris suae, et viceversa mulieri aequae cum ibi-

dem memoratis Consanguineis mariti sui conjugium inire integrum non est. Affinitas haec relate ad Contractum Civilem ex valido duntaxat Matrimonio, non autem ex illegitimo Concubitu oritur, et hinc Concubitus hujusmodi impedimentum Matrimonii, ut contractus civilis respectu praedeclearatorum consanguineorum neutiquam constituit.

§. 16. Si nihilominus in peculiari quopiam casu graves omnium rationes Matrimonium inter personas consanguinitate, aut affinitate juxta praemissa junctas admittendum suadentes occurrerent, Casus ejusmodi praevie semper Nobis repraesentandus erit, et nonnisi post obtentum benignum Indultum nostrum eatenus forum Ecclesiasticum interpellare liberum erit, Illae e contra Personae consanguinitate, vel affinitate sibi invicem junctae, quas Nos ad contrahendum Matrimonium hisce pro incapacibus non declaramus, semet eatenus solum apud Episcopum suum Diaecesanam, si stimulos conscientiae senserint, insinuare possunt.

§. 17. Septimo: Qui mulierem aliquam violenter rapuit, validum cum ea matrimonium contrahere nequit, si tamen illa postquam extra potestatem raptoris fuerit, in Matrimonium cum eo contrahendum consentiat, matrimonio tali nullum amplius impedimentum ponendum erit.

§. 18. Octavo: Non absimiliter adulterum, et adulteram pro incapacibus ad ineundum mutuo Matrimonium declaramus, si commissum adulterium ante contractum Matrimonium judicialiter edoctum fuit.

§. 19. Nono: Incapaces pariter sunt illi, qui conjugem partis unius intento Matrimonio obicem ponentem occiderunt, seu dein occisio per se ipsos, seu vero medio alterius ipsis committentibus, seu praeterea acedente partis utriusque Consensu, seu vero per unam solum partem absque scitu, et voluntate alterius perpetrata sit.

§. 20. Decimo: Personae militares absque Regiminis, Corporis vel alterius Superioritatis suae scripto indultu Matrimonium contrahere nequeunt, et non modo Matrimonium contra hocce Interdictum Nostrum initum invalidum, et nullum erit, verum insuper Partes, et Parochus, Pastor, vel Popa, qui militares Personas absque praescripto indultu copulaverint, pro ratione Circumstantiarum punientur.

§. 21. Intuitu Incapacitatis ineundi Matrimonii in Ecclesia Catholica cum Statu Ecclesiastico, vel Religioso, et cum emissis Ordinis votis connexae, nihil haec Constitutione Nostra immutandum clementer decrevimus.

§. 22. Contractus Matrimonialis per id concluditur, si vir, et mulier mutuo consentiant ad ineundam indissolubilem unionem fine eo, ut proles generent, et juribus Statui huic cohaerentibus fruantur.

§. 23. Consensus in Matrimonium clare, et perspicue exprimendus, ac per ipsas Partes dandus est; Benigne equidem concedimus, ut Matrimonium medio etiam Plenipotentiarum concludi valeat, tale attamen Matrimonium in illo duntaxat Casu validum erit, si Plenipotentia ad Matrimonium determinata alicujus personae directa sit, et si illud eodem tempore, dum Plenipotentiarum Matrimonium conclusit, revocatum non fuerit.

§. 24. Quidquid consensum impedit, id etiam valorem Matrimonii infringit. Quamobrem illi, qui rationis compotes non sunt, nisi lucida intervalla habeant, sub quibus jura, et obligationes Status conjugalis perspicere valeant, Matrimonium valide contrahere nequeunt. Surdi attamen et muti, qui consensum suum per signa manifestare possunt, ab ineundo Matrimonio neququam arcendi sunt.

§. 25. Irritum, et nullum est Matrimonium etiam tunc, dum quoad Personam, quacum Matrimonium initur, error intercedit: Error tamen in accidentalibus aut qualitativis Personae interveniens validitatem Matrimonii non impedit, nisi qualitas ejusmodi essentialem in persona mutationem faciat, et Parte ex una consensus ad hanc qualitatem expresse restrictus, ex altera vero Parte qualitas talis falso simulata fuisset.

§. 26. Nullitatem Matrimonii ad eum quoque casum extendimus, si mulier tempore contracti Matrimonii a tertio gravida esset, et Circumstantia haec futuro ejusdem Marito ignota fuisset, isque ut primum de graviditate probae eidem suppetebant, id ipsum in sua competentia remonstrasset, ac una edocuisset, sibi antea nihil eatenus constituisse.

§. 27. Obstat etiam valori Matrimonii, si Consensus metu, et vi extortus esset, et metus fine extorquendi Consensus in-

cussus, ac talis fuisset, ut Persona metum incussum allegans eidem resistere non potuerit.

§. 28. Ius Matrimonium ex errore, aut metu contractum velut irritum impugnandi ei soli competit, qui in errore versatus, aut cui metus incussus est, neququam vero alteri parti, respectu cuius nec error, nec coactio intercessit, sed nec Pars in errore versata, aut coactionem passa deinceps audienda est, si post detectum errorem, vel cessantem metum Consensum suum vel expresse, vel per spontanee continuatam conjugalem cohabitationem renovasset.

§. 29. Clementer nihilominus declaramus Nos non quemlibet expressum Consensum pro sufficienti ad contrahendum Matrimonium agnoscere, sed pro substantia Contractus Matrimonii, et Conditione inevitabiliter necessaria statuere, ut mutuus in Matrimonium Consensus praesente Parocho, Pastore, aut Popa, in cujus Parochia, vel Districtu Sponsi resident, praesentibus item duobus Testibus exprimatur, eo tamen Parochis, Pastoribus, vel Popis admissio, ut hi loco sui alium etiam nomine suo Matrimonio ineundo interfuturum constituere possint.

§. 30. Ubi Sponsus, et Sponsa sub diversas Parochias pertinent, sufficit, si Consensus in Matrimonium coram Parocho, Pastore, vel Popa seu Sponsi, seu Sponsae declaretur.

§. 31. Quodlibet Matrimonium priusquam ineatur, in Ecclesia Parochiali personarum desponsatarum die quopiam Dominico, aut Festo de praecepto tempore Concionis, aut dum secus Populus sufficienter congregatus est, publice promulgari, occasione Promulgationis hujus Sponsi aequae, ac Sponsae Nomen, Cognomen, Locus Natalis, et status, seu Conditio clare denotari, haecque Promulgatio duabus adhuc Dominicis, vel Festis diebus repeti debet, ut quilibet cognitum fors sibi Matrimonium tale dirimens impedimentum debite detegendi tempus habeat.

§. 32. Si Personae desponsatae sub diversas Parochias pertineant, trina Promulgatio in utriusque Parochia praemittenda est, quin imo si alterutra Pars in actuali Parochia sua nondum sex hebdomadas exegisset, Promulgatio in illa quoque Parochia, sub qua Pars talis antea constituebatur, fieri debet.

§. 33. In Casibus tamen extraordinariis, et vere momentosis, aut ubi periculum in mora esset, benigne admittimus, ut

Partes pro relaxanda trina Promulgatione recurrere possint, hanc nihilominus semper apud saecularem, eamque politicam Competentiam petendam habebunt, cui haece facultatem tribuimus, in ejusmodi Casibus petitam Relaxationem impertiendi, ea tamen ratione, ut haec eo intenta sit, quo promulgatio, in quantum fieri potest, semel ad minus fiat, super relaxata autem promulgatione scriptum Testimonium partibus dispensationem obtinentibus expedietur, ut eadem semet eam Testimonio tali apud concernentem Parochum, Pastorem, vel Popam legitimare valeant, quo obtento, nisi Partes sponte, et proprio motu Ecclesiasticam quoque Dispensationem petere vellent, ad eam inpetrandam nulla ratione adigi poterunt, verum per Parochum, Pastorem, vel Popam juxta praescriptum ordinem copulari debebunt.

Activitatem vero Dispensationes hujusmodi elargiendi in loco illo, ubi Gubernium Nostrum Regium existit, eidem, alibi autem concernentibus Comitatus, clementer deferimus. In omni attamen dispensationis Casu coram eadem, quae Dispensationem elargitur, Politica Competentia Juramentum per Partes Matrimonio jungi volentes super eo deponendum erit, quod ipsis nullum inter se subversans haec Constitutione Nostra expressum Matrimonii impedimentum notum sit. Eadem autem Competentiae in Disquisitionem occultorum Matrimonii impedimentorum se neutiquam miscebunt, hoc enim ad ipsos Episcopos spectat.

§. 34. In Cunctis Casibus, ubi promulgatio in pluribus, quam una, Parochiis praemitti debet, incumbit Parocho, Pastori, vel Popae, in cujus praesentia Matrimonium initur, testimonium factae etiam in alia Parochia Promulgationis sibi exhiberi facere, sine promulgatione autem nemo Parochorum, Pastorum, aut Poparum sub gravi poena Personam aliquam copulare praesumat, nisi a Saeculari Competentia obtenta Relaxatio, aut si Persona Militaris sit, a Regimine, Corpore, aut alia superioritate concessa facultas scripto exhibita fuerit. Unde Matrimonium absque praescripta trina Promulgatione, vel obtenta hujus Relaxatione, vel demum praedeclarata facultate initum simpliciter nullum, et irritum est.

§. 35. Quilibet Parochus, Pastor, vel Popa obligabitur omnia in Parochia sua inita Matrimonia cum clara denominatione Conjugum, et Testium, qui praesentes erant, designatione

item Loci, ubi Matrimonium initum est, et an tale coram ipso, vel alio suo nomine, et quo initum sit, Libro, seu Matriculae Copulatorum hoc fine servando propria manu inserere, ut ita quodlibet intuitu Matrimonii talis, aut temporis, quo contractum est, sobortum dubium illico plene tolli possit.

§. 36. Matrimonia occulta, seu sic dicta Mariages de Conscience penitus sublata volumus, neque dehinc ullus semet promulgationi, aliisque universaliter praescriptis regulis subducere poterit, Matrimoniumque tale omnes illas obligationes ex Contractu profuentes, quibus caetera Matrimonia subjacent, post se trahet.

§. 37. Minorenes subditi haereditarum Nostrarum Provinciarum, et in servitio Nostro existentes Militares Personae in exteris etiam Provinciis Matrimonium relate ad tales Provincias validum non secus inire possunt, quam si juxta praescriptum hujusce Constitutionis Minorenes quidem Consensum Patris, Avi, Tutoris, vel Jurisdictionis illius, cui superinspectio Tutelae competit, Militares autem Personae indultum Regiminis, Corporis, aut alterius Superioritatis suae praevie obtinuerint.

§. 38. Si impedimenta superius §phis. 10. 11. 13. 15. 17. 18. 19, 21 expressa subversentur, Subditi Nostri nec in extera aliqua Provincia Matrimonium pro Ditionibus Nostris validum inire possunt.

§. 39. Defectus Promulgationis, aut requisitae eatenus juxta Constitutionem hanc Dispensationis Matrimonium per quempiam e Subditis Nostris in exteris Provinciis contractum pro Ditionibus Nostris tunc duntaxat irritum reddit, si in Provincia illa, ubi Matrimonium initum est, promulgationes requiruntur, vel si Subditi Nostri juxta Leges ibidem vigentes Dispensationem modo in talibus Provinciis praescripto non obtinuissent.

§. 40. Circa modum Copulationis Subditi Nostri quoad Matrimonia per ipsos in exteris Provinciis contrahenda, Constitutioni huic alligati non sunt, verum sufficit, si eatenus Leges Provinciae illius, ubi Copulatio fit, observentur.

§. 41. Contractus Matrimonii modo hactenus ordinato ineundus indissolubilis erit, et vinculum hocce, donec ambo Conjuges vivunt, nullo sub praetextu dirimi valebit.

§. 42. Si tamen contingeret, ut alterutra pars maxime

essentialem Matrimonii obligationem, copulam videlicet carnalem ob impotentiam explere nequiret, parti per id laesae Jus in salvo erit coram iudicio Saeculari ad declarandam Matrimonii nullitatem agendi.

§. 43. In hujusmodi Casibus Iudicium soli partis incusatae de impotentia sua factae confessioni nunquam acquiescet, sed veritas praetensae impotentiae semper pro diversitate Personarum per expertos Medicos, Chyrurgos, et obstetrices indaganda erit. Idem de caeteris etiam Casibus, ubi solutio vinculi Matrimonialis ex quocunque alio in praesenti Constitutione expresso impedimento petitur, intelligendum venit, nec unquam impedimentum tale etiamsi ab utrinque agnitum, pro vero habendum erit, nisi illud praevie debito modo disquisitum, et probis sufficientibus edoctum fuerit, quin imo Partes comperto eo, quod mutua ejusmodi Confessio veritate haud nitatur, insuper puniendae etiam erunt.

§. 44. Quod si facta indagatione signa certa perpetuae impotentiae observentur, seu impotentia haec absoluta, seu respectiva duntaxat relate ad alteram partem sit, Matrimonium pro irritato, et nullo declarandum est; si vero ex signis externis evidenter statui nequit, an impotentia temporanea tantum, vel perpetua sit, Conjuges adhuc per triennium ad cohabitandum inviandi, et hoc solum elapso, si impotentia eousque duraverit, a vinculo Matrimonii solvendi erunt.

§. 45. Comperto autem eo, quod Impotentia temporalis tantum sit, et per adhibenda congrua Medicamenta tolli possit, petitum rejiciendum est; pari modo Matrimonium dissolvi nequit, si evenerit, Impotentiam tempore initi Matrimonii non praeeexistisse, sed duntaxat postea durante Matrimonio per Morbum, aut alios Casus fortuitos causatam esse.

§. 46. Si validitas initi Matrimonii in dubium vocetur, Contractus attamen Matrimonialis pro valido comperiat, Conjuges, qui forte facto proprio semet ab invicem separassent, ad domesticam Cohabitationem stringendi sunt. Si econtra Matrimonium pro irritato declaretur, fora Nostra Iudiciaria eo invigilandum habebunt, ut domestica Cohabitatio Personis antea conjugatis praeccludatur, et omnis suspecta Conversatio impediatur.

§. 47. Si Matrimonium ob impedimentum quoddam inter Conjuges subversans invalidum, hocque partibus ignotum esset, impedimentum tale in quantum possibile fuerit, semper occulte tollendum est. In iis vero Casibus, ubi Partes subversans impedimentum sciverunt, Matrimonium attamen eo non obstante iniverunt, non modo Matrimonium irritum erit, verum partes insuper pro ratione status, et Conditionis suae etiam triennali Arresto, et Labore, aut alia commensuranda poena plectendae venient.

§. 48. Ut primum Matrimonium aliquod pro irritato declaratur, omnia inter Personas ejusmodi conjugatas ex Contractu Matrimoniali profluentia Iura, et obligationes cessant. Proles attamen fors natae sub potestate Patris semper manebunt, ac id, quod pro earundem intertentione, et educatione ex Substantia utriusque partis excindendum erit, illico proportionate determinabitur, et tam eatenus, quam et quoad detentionem allaturae, damnum item ex irritato ejusmodi Matrimonio enatum, aut alias exhinc emergentes praetensiones fora Iudiciaria id, quod Iuris est, decernent.

§. 49. Quamquam secundum tenorem §phi 41. vinculum Matrimonii inter Conjuges toto vitae tempore durat, neutiquam tamen ea est benigna mens Nostra, ut iisdem adimpletio obligationum ipsis vi Contractus Matrimonialis incumbendum etiam in Casibus illis imponatur, ubi haec gravibus difficultatibus obnoxia est. Pro talibus nihilominus Casibus, sequentes regulas exacte observandas clementer statuimus.

§. 50. Si una Pars Conjugata per alteram dure tractaretur, vel periculum inductionis ad Scelera, et corruptos mores subiret, parti laesae integrum esto consveta Juris via Auxilium, et Securitatem quaerere, separatio tamen a Mensa, et Thoro inter Conjuges nunquam secus admittenda erit, quam si ambae partes quoad separatam habitationem inter se convenerint, et insuper eadem intuitu ratae, quam utraque Pars retinendam, vel percipiendam habet, praevie coaluerint, quin hoc in passu judiciali Inquisitioni, aut Sententiae locus sit; Unde sequitur, nullum existere posse Casum, ubi Judex in decernendam hujusmodi Separationem semet immittere posset.

§. 51. Praehabito quoad praemissa utriusque Conjugis Consensu iidem semet adhuc ante separationem coram Superioritate sua, seu Judicio personaliter sistent, et absque eo, ut id, super quo conventum est, remonstrare teneantur, id solum declarabunt, quod utraque Pars in Separationem sponte consentiat, et provisione mutuo facta contenta sit, ad praecavendam nihilominus Separationum ejusmodi frequentiam Superioritas, seu Judicium Conjuges tales non secus audiet, quam si per eos una Scriptum Testimonium a Parocho, Pastore, vel Popa suo allatum fuerit.

§. 52. Hunc in finem ambae Partes, antequam semet intuitu Separationis apud Superioritatem, seu Judicium insinuent, Parochum, Pastorem, vel Popam suum in Persona interpellabunt, hic autem ejusmodi Conjuges per inculcandum ipsis obligamen Conscientiae, aliaque possibilia media ad reconciliationem disponere sataget, et nonnisi tunc, si conatus hic inefficax esset, iidem Testimonium Scriptum super eo expediet, quod incumbenti huic muneri satisfecerit, sed vel ipse quoque separationem pro justa habeat, vel quod non obstante omni adhibita Industria Partes a Separatione dimovere non potuerit.

§. 53. Separatis taliter Partibus liberum semper erit erga nudam apud Superioritatem, vel Judicium faciendam insinuationem iterum ad unionem redire, omnesque inter ipsas conclusi Contractus Matrimoniales vigorem suum retinebunt, Intuitu susceptarum Prolium vero id observandum veniet, quod §. 48. praescriptum est.

§. 54. Universim omnes Subditi Nostri Constitutionem hanc absque discrimine observare tenebuntur; illos attamen, qui Catholicae Religioni addicti non sunt, ab observatione ejusdem quoad sequentia puncta benigne eximimus.

§. 55. Primo: Admittimus, ut in Casu, quo unus Conjugum alterius Vitae insidiatus fuisset, aut Adulterium commisisset, pars laesa totalem Vinculi Matrimonialis Solutionem petere possit, et si factum comprobatum fuerit, Judex Matrimonii Vinculum pro sublato declaret.

§. 56. Secundo: Par jus etiam illi Conjugi competit, qui ab altera parte malitiose derelictus est. In hoc Casu attamen pars absens praevie ternis vicibus juxta praescriptum ordinis Judiciarii ad legitimandam absentiam suam per publica

Edicta citanda, et pars derelicta non prius pro libera ab eisdem praetensionibus declaranda est quam si absens intra praefixum Terminum semet haud legitimaret.

§. 57. Tertio: Solutionem vinculi Matrimonialis in eo quoque Casu admittimus, si inter Conjuges capitale odium, aut insuperabilis aversio enata fuisset, ac utraque Pars Divortium postulare. In ejusmodi attamen Casibus Judicia petitem Divortium nunquam illico concedent, verum praevis ad tempus aliquod Separationem a Mensa et Thoro ordinabunt, hancque pro ratione Circumstantiarum etiam repetent.

§. 58. Si denique omnia adhibita media in irritum caderent, nullaue spes adesset Conjuges tales aliquando rursus ad pacem, et unionem reducendi, tum Judicia ad totalem quidem Separationem procedere possunt, haec tamen tunc solum locum habebit, si ambae partes conjugatae eandem adhuc petierint, et Prohibus ex Connubio tali progenitis nulla per id Injuria illata fuerit.

§. 59. In quolibet separationis quoad Vinculum Casu simul etiam omnes per unam, aut alteram partem formatae praetensiones superandae sunt. Speciatim autem nulla Vinculi Matrimonialis Solutio concedenda est, usque dum quaestio quoad intertentionem, et educationem susceptarum fors Prolium, seu mediante Contractu coram Judicio per Partes confirmando, seu per Judiciariam determinationem, et excisionem superata fuerit, neque ullus Parochus, Pastor, aut Popa sub poena amotionis divortiatum aliquem Conjugem ex primo Matrimonio Proles habentem secus copulare praesumat, quam si prius factam pro Prohibus excisionem, aut emensionem sibi exhiberi fecerit.

§. 60. Facta quoad vinculum separationem utriusque Parti liberum relinquitur Matrimonium rursus inire. In illis nihilominus Casibus, ubi Crimen per unum conjugem contra alterum commissum Divortio Causam praebuit, Criminis ejusmodi reo cum tali Matrimonium contrahere nunquam licebit, quem Crimini huic implicitum fuisse coram Iure edoctum fuit.

§. 61. Dum Mulier a Marito divortiatam ad alia vota transire vult, tempus debitum semper praestolandum erit, ne videlicet intuitu Proli ex priori Matrimonio fors conceptae, error aliquis, aut dubium interveniat.

§. 62. Si divortiatu Coniuges post tempus aliquod Consilium mutare, et solutum Matrimonii vinculum rursus restabilire velent, id ipsum non secus fieri valeat, quam si iidem circa novum suum Matrimonium omnia ea denuo observaverint, quae ad in-eundum quodvis primum Matrimonium requiruntur.

Haec est benigna Mens, et Voluntas Nostra, quam pro futuris Casibus in decisione objectorum quorumvis Matrimonialium exacte observari clementer praecipimus.

Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae Die Sexta Mensis Martii Anno Domini Millesimo Septingentesimo Octuagesimo Sexto, Regnorum Nostrorum Romani Vigesimo Primo, Hungariae, Bohemiae, et reliquorum Anno Sexto.

JOSEPHUS, m. p.

(L. S.)

Comes Carolus Pálffy, m. p.

Josephus Nagy, m. p.

V. Az 1790/91-ki XXVI. t. cz. (156. laphoz).

Cum Status et Ordines Regni fine stabiliendae inter se perpetuae Harmoniae, ac Unionis justum esse agnoverint, ut negotium Religionis, intra ambitum Regni Hungariae solum, ad statum legum annorum 1608. et 1647. reponatur, ac ut per consequens pro basi et fundamento in perpetuum restabiliti liberi Religionis exercitii Regnicolarum Evangelicorum, tam Augustanae, quam Helveticae Confessioni addictorum adsumantur et renoventur tenores Pacificationis Viennensis Article primo ante Coronationem anni 1608. citati ac in Legum Tabulas relati, Pacificationis item Lincensis Article V. 1647. insertae; hinc Clementer annuente Sua Majestate Sacratissima (contradictionibus Dominorum Cleri et alicujus partis Saecularium Catholicorum non obstantibus, imo iisdem in perpetuum nullum Vigorem habentibus) statuitur:

1. Ut non attentis posterioribus Constitutionibus et Articulis, uti et privilegiis, Resolutionibus et Explanacionibus a modo in posterum Religionis Exercitium, cum libero Templorum, Turrium, Campanarum, Scholarum, Coemeteriorum et Sepulturae usu, tam Baronibus, Magnatibus et Nobilibus, quam Liberis

etiam Civitatibus universisque Statibus et Ordinibus in suis et Fiscionis, Oppidis item, ac Villis ubique liberum relinquatur; nec quisquam omnium cujuscunque Status et Conditionis existat, in libero ejusdem usu ac exercitio quovis sub prae-textu a Sua Majestate, aut aliis quibusvis Dominis Terrestribus quovis modo turbetur aut impediatur; Rustici quoque, sive sint oppidani sive villani, in quorumcunque Dominorum Terrestrium et Fiscionis, propter bonum pacis et tranquillitatem Regni, in libero Religionis exercitio, usu, et modo simili a Sua Majestate Sacratissima vel ejusdem Ministris, aut Dominis suis Terrestribus quovis modo aut quovis sub prae-textu non turbentur, aut impediuntur.

2. In uberio-rem taliter declarati liberi Religionis exercitii corroborationem ultro declaratur, nullibi jam privatum, sed ubique publicum esse, et hinc distinctione inter privatum et publicum exercitium penitus cessante, liberum fore Evangelicis modo infra notato in posterum ad illa etiam loca, quae hactenus pro filialibus habita sunt, et cuncta illa, in quibus Evangelici necessarium existimaverint, Ministros introducere, templa cum vel sine Turribus, parochiasque et Scholas prout indistinctim in illis etiam locis, ubi exercitium habent, sine ullo ulteriori recurso erigere, aut reparare, ea nihilominus sub cautela, ut cum conservatio contribuentis plebis praecipuam publicae providentiae partem constituat, in locis illis, ubi de hinc cum introductione liberi Religionis exercitii novum quodpiam templum vel oratorium exstruendum, aut Minister illocandus veniret, prae-vie ope mixtae Deputationis, per concernentem Comitatum exmittendae, absque tamen influxu hominis Dioecesani, necessarii sumptus et expensae, numerus item sive animarum sive familiarum ibidem sedem fixam habentium, intertenendo deinceps etiam publico Religionis exercitio suppar, in concursu Domini Terrestralis investigentur, cognoscantur et Comitatu referantur, ubi obtentis super eo testimonialibus, quod fundo sufficienti provisi sint, ad-sit item congruus intertenendo Religionis exercitio numerus, Dominus Terrestris nonnisi convenientem fundum intravillanum vel cespitem pro ecclesia, ministro et schola adsignare tenebitur, Communitates autem catholicae ad erectionem vel dotationem similium ecclesiarum vel scholarum sumptibus, seu operis currulibus seu manualibus concurrere nulla ratione obligabuntur;

quod ipsum ex parte etiam Dominorum Terrestrium ac Communitatum Evangelicorum relate ad neo erigendas ecclesias aut parochias Romano-Catholicas observabitur; jure Nobilium aut Dominorum Terrestrium Evangelicorum quoad introductionem liberi Religionis exercitii, erectionem item aut restorationem templorum et parochiarum semel pro semper pro irrestricto et illimitato declarato.

3. In sequelam liberi Religionis exercitii Evangelicis competentis, seu sint hi opifices, aut alterius cujuscunque status et conditionis homines, non attentis privilegiis caehalibus, nec ad missae sacrificium, nec ad processiones, neque ad alias ceremonias et actus Religionis suae contrarios ullo titulo, ullisque mulctis adigantur aut datias cujuscunque nominis hoc titulo praestandas compellantur.

4. Evangelici utriusque confessionis in iis, quae ad religionem pertinent, unice a Religionis suae superioribus dependant; ut autem haec gradualis in re religionis superioritas suo certo ordine consistat, reservat sibi Sua Majestas Sacratissima tam relate ad coordinationem praedictae superioritatis, quam et relinquas disciplinae partes, intacta caeteroquin Religionis libertate, eum stabilire ordinem, qui communi virorum ejusdem Religionis tam saecularium, quam religionis Ministrorum maxime congruus reputabitur.

Hinc Sua Majestas Caesario-Regia pro suprema inspectionis sibi competentis potestate Evangelicos utriusque Confessionis ulterius audiet, atque una curabit, ut hac in re certus, principiisque ipsorum Religionis accomodatus ordo constabiliatur; interea vero statuitur, ut canones circa religionem per synodos suarum confessionum suo modo conditi, in quorum nempe actuali usu existunt, et deinceps ratione per hanc legem definita condendi, neque per Dicasterialia Mandata, nec per Regias Resolutiones possint alterari; liberum proinde illis futuram non modo consisteriorum quorumvis celebrationem, sed et synodorum, — praevis tamen tam quod numerum personarum ad illas concurrentium, quam etiam objecta ibidem pertractanda, per Suam Majestatem Regio-Apostolicam de casu ad casum determinanda, ad locum, quem ipsi praevis Altefatae Suae Majestatis adsensu delegerint, — convocationem, ita tamen, ut ad has superinten-

dentiarum Evangelicorum unius aut alterius Confessionis synodos, praevis ut dictum est Suae Majestati insinuandas, si Altesatae Suae Majestati ita visum fuerit, regium quoque hominem sine religionis discrimine, non quidem pro directione aut praesidio, sed solum pro inspectione admittere teneantur, Canonesque et statuta taliter condita non nisi postquam superinspectionem regiam transiverint et approbationem obtinuerint, robur sortiantur firmitatis, salva alioquin in omnibus supremae regiae inspectionis via legalium regni dicasteriorum exercendae potestate, salvis item reliquis juribus regis Altesatae Suae Majestatis circa sacra Evangelicae Ecclesiae utriusque Confessionis competentibus, quibus summe facta Sua Majestas praepjudicium aliquod inferri nullo unquam tempore patietur.

5. Scholas quoque tam triviales, quam grammaticas non solum quas habent retinere, sed et novas, ubicunque iis necesse visum fuerit, prout et altiores, accedente tamen praevis quoad hasce adsensu regio, erigere, ibique ludimagistros, professores, rectores, subrectores vocare et dimittere, numerum eorum augere vel minuere, nec non directores, seu curatores scholarum quarumvis tam locales, quam superiores et supremos e suae Confessionis hominibus eligere, rationem, normam et ordinem docendi atque discendi (salva Altesatae Suae Majestatis quoad scholas etiam hasce Regiae supremae inspectionis, uti praemissum est, via legalium Regni Dicasteriorum exercendae potestate) ordinare futuris semper temporibus liceat Evangelicis utriusque Confessionis; coordinatione tamen literariae institutionis erga demissam Statuum et Ordinum propositionem per Suam Majestatem determinanda ad has perinde scholas, huc tamen haud intellectis Religionis objectis, quae cuivis Religioni propria manere debent, extendenda.

Studiosis praeterea ipsorum non modo benefactores eorum pro recipienda stipe et adjuvando ministerio tuto accedere, sed etiam studiorum causa peregre ad Academias exterorum sine ullo impedimento proficisci, eaque, quae sibi constituta habent stipendia percipere permittantur. Libros porro tam Symbolicos quam Theologicos et ad pietatis exercitium spectantes, sub inspectione peculiarium per ipsos constituendorum ac Consilio Regio nominatenus referendorum censorum suae Confessionis libere

typis excudi facere, ea tamen lege admittantur, ut nulla in Religionem Catholicam scommata vel sarcasmi libris his inserantur, onere responsionis quoad eadem scommata vel sarcasmos imprimi admittentes mansuro; ordinatione item regia, ut librorum novitus excussorum tria semper exemplaria via Regii Locumtenentialis Consilii Suae Majestati submittantur, ad hos etiam libros extensa.

6. Solutio Stolae aut Lecticalis hactenus per Evangelicos parochis catholicis et ludimagistris, aut aliis Ecclesiae servitoribus seu in aere parato seu in naturalibus seu in laboribus praestita, in posterum ex integro cesset, et a trimestri publicationis Articulorum praesentis Diaetae computando nusquam amplius exigi valeat, nisi Evangelici opera dictorum Parochorum sponte usi fuerint, quo casu pro illis actibus stolam cum catholicis aequalem deponere tenebuntur. Quonam autem modo Catholicis Parochis pro amissis hisce redditibus resarcitio praestanda sit? de super Consilium Locumtenentiale audietur, una vero illi significabitur: nunquam Suam Majestatem ad id accessuram, ut hujus indemnisationis titulo aut contribuenti populo, aut Aeraio Regio Camerali quidpiam oneris adcreseat. Occasione autem erectionis aut reparationis Templorum, Paroehiarum aut Scholarum nec catholica plebs Evangelicis, nec evangelica plebs catholicis manuales aut currules operas dare obligetur, eatenusque initi Contractus pro cassatis habeantur.

7. Ministri utriusque Confessionis Evangelici aegrotos et captivos suae Confessionis adhibitis solitis politiae cautelis libere semper et ubique visitare, ad mortem praeparare, ac ad supplicium condemnatis publice etiam in loco Supplicii, quin tamen ad concionem dicant, adistere poterunt. Sacerdotibus autem Romano Catholicis, dum per aegrotos, captivos et condemnatos advocati fuerint, accessus adhibitis solitis politiae cautelis, nulla ratione denegetur.

8. Quoad officia publica tam majora quam minora statuitur, ut illa patriae filiis de Republica Hungarica bene meritis, ac requisitas per legem Qualitates habentibus nullo interposito Religionis discrimine conferantur.

9. Evangelici etiam a Depositione Juramenti Decretalis,

quoad clausulam (Beatam Virginem Mariam, Sanctos et Electos Dei) immunes declarantur.

10. Foundationes Evangelicorum pro Ecclesiis eorumque Ministris, Scholis item cujuscunque nominis, Nosocomiis, Orphanotrophiis et quibuscunque pauperibus, vel juventuti Augustanae et Helveticae Confessionis constitutae, aut in posterum constituendae, prout etiam Eleemosinae ab iisdem nulla ratione adiuntur, nec e manibus et administratione eorum ullo sub praetextu eximantur, directio praeterea harum foundationum iis de ipsorum medio, quibus de recto ordine competit, salva et illibata relinquatur, illae vero foundationes, quae Evangelicis utriusque Confessionis sub ultimo regimine nefors ademtae fuissent, iis illico restituantur, superinspectione Regia, ut hae foundationes ad mentem fundatorum administrentur ac dispensentur, ad eadem quoque extensa.

11. Universae Causae Matrimoniales Evangelicorum utriusque Confessionis propriis ipsorum Consistoriis dijudicandae relinquuntur, Sua tamen Majestas Sacratissima pro regio suo munere auditis ipsis Evangelicis utriusque Confessionis congruam praeviditura est rationem, nonmodo ut ad omnigenam litigantium partium securitatem Consistoria haec debite organisentur, sed et ipsa principia, juxta quas consistoria haec suo tempore causas matrimoniales dijudicandas habebunt, sine inspectionis et confirmationis sibi exhibeantur. Interea autem causae hae matrimoniales judicabuntur secundum principia posterioribus his annis vigentia per Fora Saecularia, quippe in Comitatibus et Districtibus foro proprio judiciario provisus, per Sedes eorundem Judiciarias, in Liberis autem ac Regiis et Montanis Civitatibus coram eorundem Magistratu, Salva ad Tabulam Regiam, ac pro re nata etiam ad Septemviralem appellata: eo tamen per expressum subnexo quod Divortii Sententiae nonnisi quoad effectus civiles ubique pro validis habeantur, Episcopus autem ad agnoscendam talismodi vinculi nullitatem, illamque ad catholicos extendendam obligare nequeant. Quantum ad dispensationes in gradibus lege patria prohibitis, secundum principia vero Evangelicorum permissis, eosdem Evangelicos Sua Majestas Sacratissima a necessitate Dispensationum, quippe in tertio vel quarto gradu, quemadmodum jam antea per piae memoriae Augustum

Imperatorem et Regem Josephum Secundum fratrem suum desideratissimum constitutum erat, apud se quaerendarum semel pro semper eximit.

12. Evangelicis utriusque Confessionis penes conditae hac ratione ac perpetuo duraturae Legis provisionem circa Religionis suae exercitium, conservationem item templorum, scholarum et parochiarum suarum, nec non foundationum, omni ratione securis redditis, pro amplius confirmanda inter illos ac Romano-Catholicam Religionem profitentes regnicolas pace et concordia statuitur, ut quoad proprietatem dictorum templorum, scholarum, parochiarum et foundationum (salva tamen quoad foundationes Szirmayanam et Hrabovszkyanam, uti et Apaffyanam, in quantum illam probis fulcire possent, pro Evangelicis praetensione) status possessionis actualis utrinque pro Cynosura ea ratione adsumatur, ut foundationes catholicorum pro Catholicis, Evangelicorum autem pro Evangelicis deinceps convertantur, adeoque nonmodo ab ulteriori harum repetitione pro futuro ab utrinque praescindatur; verum etiam nullae unquam deinceps quocunque sub praetextu admitti possint templorum, scholarum ac parochiarum occupationes; illos autem, qui talium violentarum occupationum se reos fecerint, poena 600. florenorum ungaricalium Articulo XIV. 1647. sancita maneat.

13. Quum Transitus a catholica religione ad alterutram ex Evangelicis in sensu pacificationum receptis catholicae religionis principiis adversetur, ne is temere fiat, occurrentes ejusmodi casus ad Sacratissimam Suam Regiam Majestatem referendi venient; injungatur praeterea sub severa poena, ne quisunque demum ullum catholicum ad amplectendam religionis evangelicae professionem quocunque praesumat allicere medio.

14. Jam superius declaratum est Jura haec Evangelicorum solum intra ambitum regni Hungariae suum habere vigorem, Regna proinde Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae, in ulteriori usu municipalium suarum legum relinquuntur, adeoque Evangelici intra eorundem regnorum limites nec bonorum, nec officiorum sive publicorum, sive privatorum sint capaces; liberum tamen maneat Evangelicis Augustanae et Helveticae Confessionis avita sua jura possessionaria in medio eorum etiam regnorum ordinaria juris via revindicare, in qua si possessionem ali-

quam adepti fuerint, sua Majestas sibi reservat, de eorum indemnisatione providere, praeterea illae aliquot in inferiori Sclavonia possessiones partim Augustanae, partim Helveticae Confessioni addictae, ultro etiam non modo nulla ratione molostentur, sed et in libero Religionis exercitio, ea, qua uno perfruuntur, ratione ultro relinquuntur; denique commercii aut fabricarum causa liberum maneat Evangelicis utriusque Confessionis domicilium jure locationis, adeoque absque ulla seu nobilitaris, seu civilis fundi proprietatem ibidem sumere.

15. Proles e mixtis matrimoniis, quae semper coram parochis catholicis ineunda erunt, quibus tamen impedimenta quaequam quocunque sub praetextu in contrarium ponere cautum esto, susceptae et suscipiendae, si pater catholicus fuerit, illius religionem sequantur, si vero mater fuerit catholica, tunc non nisi proles masculae patris religionem sequi possint.

16. Causae matrimoniorum tam eorum, quae jam tempore, quo illa inita sunt, mixta erant, quam et eorum, quae per transitum alterutrius partis a sacris Evangelicis ad sacra Catholica mixta effecta essent, cum utrobique de veri nominis sacramento agatur, Sedibus Catholicorum spiritualibus deferuntur.

17. Festivitates Catholicorum nunc usitatas quoad forum externum non tamen in privato, ubi praeter strepitosos quivis alii labores peragi poterunt, ad evitandas publicas offensiones Augustanae et Helveticae Confessioni addicti observandas habebunt, eo addito, ut Dominis Terrestribus cunctisque Patribus Familias sub actione fiscali interdictum sit subditos ac servitores suos seu catholicos seu Evangelicos ab observatione Festorum, sui que ritus ac devotionis impedire.

VI. Az 1843/4-diki III. t. czikk. (173. laphoz.)

A bécsi és linczi békekötések alapján az 1791: 26. t. czikk következőiben bővítették s illetőleg módosították.

1. §. Kijelentetik, hogy azok, kik 18 éves koruk eléréseig az evangélika vallásban neveltettek, a nőszemélyek pedig férjhez menetelük után, habár még ezen időkort el nem érték is, sem maguk sem maradékaik vallásos kérdés alá többé nem vétethetnek.

2. §. A jelen törvény kihirdetése után keletkező azon egyes házasságok is, melyek ev. lelkipásztor előtt kötöttek, törvényesek.

3. §. Azon egyes házasságok, melyek r. katolikus és az evangélikai vallás bármelyikéhez tartozó felek között az 1839-dik évi márczius 15. napjától kezdve, a most folyó 1844-dik évi november 10-dik napjáig kötöttek, és nem római katolikus, hanem az evangélikai vallás bármelyikének lelkipásztora által adattak össze, törvényesítettettek jelentetnek ki.

4. §. Az illető törvényhatóságok kötelesek a jelen törvény kihirdetésétől számítandó egy év alatt ily házasságokat hitelesen összeírni, az összeírást a felek és maradékaik jövő biztosítása végett levéltáraikba betétetni s mennyiben e házasságok az illető egyházi anyakönyvben beírva nem lennének, ezen anyakönyvbe beírni.

5. §. A r. kath. vallásból az evangélikai vallások bármelyikére leendő átmenet eseteit illetőleg rendeltetik:

6. §. Az átmenni kívánó ebbeli szándékát önmaga által választott két tanú jelenlétében azon vallásbeli lelkipásztor előtt, kinek egyházi községéhez addig tartozott, nyilatkoztassa ki.

7. §. Ezen első kinyilatkoztatástól számítandó négy hét eltelte után, ugyanazon vagy más szinte általa meghívott két tanú jelenlétében ugyanazon egyházi községnek lelkipásztora előtt újlag nyilatkoztassa ki, hogy átmeneti eltökélt szándéka mellett továbbá is megmaradott.

8. §. Átmenni akaró mind első mind másodízben nyilatkozata felett azon lelkipásztortól, ki előtt átmeneti szándéka iránt nyilatkozott, mindkét ízben külön-külön bizonyáglevelet kérjen.

9. §. Ha a lelkipásztor a kívánt bizonyáglevelet akár a 6. §. akár a 7. §. esetében bármi oknál fogva azonnal ki nem adná: mind az első, mind a másodízben tett nyilatkozat felől bizonyáglevelet a jelen volt tanúk adjanak.

10. §. Az átmenni akaró a 8-dik vagy 9-dik §§-ok rendelete szerint vett bizonyágleveleket azon vallásbeli lelkipásztornak, mely vallásra átmenni szándékozik, bemutatván, ez által az átmenet egy vallásról a másikra teljesen befejeztetett. Ezen bizonyáglevelek előmutatása nélkül azonban az átmenet meg nem történhetik.

11. §. A megtörtént átmenetek az illető püspöki hivatalok által a helytartótanács útján tudomás végett félvéneként fognak Ő Felségének bejelentetni.

I.

VII. Az 1868 : XLVIII. és LIII. t. cz. (208. laphoz.)

XLVIII. törvénycikk a vegyes házassági válóperekről.

1. §. A vegyes házassági válóperek, a mennyiben a házassági kötelék érvényességét és az ideiglenes elválást vagy a végképi fölbontást tárgyazzák, az alperes illetékes bírósága előtt indítandók meg, és miután az alperes felett kimondott ítélet jogerőre emelkedett, a pör legfőlebb harmincz nap alatt hivatalból átteendő a felperes illetékes bíróságához, mely viszont a felperes felett hoz ítéletet. Mindenik félre nézve egyedül saját illetékes bíróságának az illető fél saját hitelvei alapján hozott jogerejű ítélete kötelező.

2. §. Házassági ügyekben a kötelék érvényességének kérdésében a római- és görög-katholikusokra és görög-keleti hitvallásukra, valamint az erdélyi két evangélikus egyház híveire és az unitáriusokra nézve a jelenleg fenálló egyházi törvényszékek az illetékes bírák, a két evang. hitfelekezetű egyház magyarországi híveire nézve pedig az illető világi törvényszékek.

3. §. Ezen törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatási s az igazságügyi miniszterek bizatnak meg.

II.

LIII. törvénycikk a törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonzosságáról.

Addig, míg a vallásfelekezetek egyenjogúsága törvény útján általánosan szabályoztatnék, az 1848-ik évi XX. t. cz. alapján a keresztyén vallásfelekezetek viszonzosságát illetőleg rendeltetik :

1. §. A törvény által megállapított föltételek és formaságok megtartásával mindenkinek szabadságában áll más hitfelekezet kebelébe s illetőleg más vallásra áttérni.

2. §. Áttérni annak szabad, a ki életkora 18. évét már betöltötte. Azonban a nők férjhez menetelök után, ha e kort el nem érték volna is, áttérhetnek.

3. §. Az áttérni kívánó, bármely egyház tagja legyen, ebbeli szándékát önmaga által választott két tanu jelenlétében saját egyházközségének lelkésze előtt nyilatkoztatja ki. S ezen első nyilatkozattételtől számítandó 14 nap eltelte után és legfőlebb 30 nap eltelte előtt ugyanazon vagy más szintén általa választott két tanu jelenlétében ismét saját egyházközségének lelkésze előtt jelenti ki, hogy áttérési szándéka mellett továbbra is megmarad.

4. §. Az áttérni akaró mind első mind másodízben tett nyilatkozata felől azon lelkésztől, ki előtt áttérési szándékát kijelentette, mindkét ízben külön-külön bélyegmentes bizonyítványt kér.

5. §. Ha a lelkész a kívánt bizonyítványt bármelyik esetben akármely okból ki nem adná, mindkét ízben tett nyilatkozatról külön-külön a jelen volt tanuk adnak bélyegmentes bizonyítványt.

6. §. Az így nyert bizonyítványokat az áttérni akaró azon vallásfelekezet lelkészének, melybe át akar térni, bemutatván, ez által az illető egyház teljesen fel van jogosítva őt kebelébe felvenni.

7. §. Azon lelkész, kinél az áttért bizonyítványait előmutatá, tehát a kinél az átmenet befejeztetett, köteles erről értesíteni azon egyházközség lelkészét, melyhez az áttért előbb tartozott.

8. §. Az áttértnek áttérése utáni minden cselekvényei azon egyház tanai szerint ítélendők meg, melybe áttért, s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezők.

9. §. Különböző keresztyén hitvallásu egyének egybekeléséből származó vegyes házassagoknál a háromszori kihirdetés eszközzésére mindkét fél lelkésze felszólítani. Ha azt valamelyik fél lelkésze megtagadná, két tanunak a felől adott bélyegmentes bizonyítványa mellett, hogy azon lelkész a kihirdetésre felszólított, egyik fél lelkészének kihirdetése is elégséges.

10. §. Ha a háromszori kihirdetés megtörtént, de valamelyik fél lelkésze vonakodnék kiadni az elbocsátó levelet: a

házasulandó felek részéről két tanu nála megjelenvén, kéri az elbocsátó levél kiadását, melynek megtagadása esetében a tanuk egyike azon kérdést intézi a lelkészhez, hogy a szándékolt egybekelés ellen jelentetett-e be akadály vagy nem? A lelkész által e kérdésre adott vagy megtagadott válaszról a tanuk bélyegmentes bizonyítványt adnak, mely teljesen pótolja az elbocsátó levelet. — A netalán bejelentett akadály eltitkolásáért a lelkész, a saját egyházi hatósága által reá szabható fenyítéken kívül, 500 forintig fokozható bírsággal és fél évig terjedhető fogsággal büntetendő.

11. §. Vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők.

12. §. A vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiuk atyjoknak s a leányok anyjoknak vallását követik. — A törvénnyel ellenkező bármely szerződés, térítvény vagy rendelkezés ezentul is érvénytelen és semmi esetben sem birhat jogerővel.

13. §. A gyermekek vallásos nevelését se a szülők bármelyikének halála se a házasságnak törvényszerű felbontása nem változtathatja meg.

14. §. Ha a szülők valamelyike más vallásra tér át, mint a melyet előbb követett, a hetedik évet még be nem töltött gyermekek nemök szerint követik az áttértet.

15. §. A házasság előtt született, de az egybekelés által törvényesített gyermekek vallásos nevelés tekintetében a törvényesen született gyermekekkel egyenlő szabály alatt állanak.

16. §. Házasságon kívül született s így törvénytelen gyermekek, ha atyjok által elismertetnek hasonlóul a törvényes gyermekekkel egyenlő szabály alá esnek; ellenkező esetben anyjok vallását követik.

17. §. A jelen törvény életbe lépése előtt kötött vegyes házasságokból született vagy születendő gyermekek vallásos nevelésére nézve azon törvény határozata marad érvényben, a mely az ily házasságok, kötése idejében hatályban volt.

18. §. Lelenczek s általában oly gyermekek, kiknek szülője nem tudatik, annak vallását követik, a ki őket felfogadta. Ha lelenczházba adattak, s az intézet valamely vallásfelekezeté, azon felekezet vallásában neveltetnek. Ha az ezen §-ban emlí-

tett esetek egyike sem fordul elő, az ily lelenczek azon vallásban neveltetnek, mely a találás helyén többségben van,

19. §. Egyik vallásfelekezetnek tagjai sem kötelezhetők arra, hogy más vallásfelekezetbeliek egyházi szertartásait és ünnepeit megtartsák vagy hogy ezen napokon bárminemű munkától is tartózkodjanak. Vasárnapokon azonban minden nyilvános és nem elkerülhetetlenül szükséges munka felfüggesztendő. Ugy szintén bármely vallásfelekezetnek ünnepén a templom közelében s egyházi menetek alkalmával azon téreken és utczákon, melyeken az ily menet keresztül vonul, mindaz mellőzendő, a mi az egyházi szertartást zavarhatná.

20. §. Bármely vallásfelekezethez tartozó oly hitsorsosok, a kik külön egyházközséget nem képeznek, kötelesek csatlakozni a saját vallásfelekezetökhöz tartozó s hozzájuk legközelebb eső oly önálló egyházközséghez, mely a magyar állam területén belől létezik.

21. §. A hadseregnél s állami közintézetekben (p. o. katonanőveldekben, vakok intézetében, lelenczházakban stb.), úgy szintén a polgári s katonai kórházakban minden vallásfelekezet tagjai saját egyházuk lelkészei által részesítendőek a vallásos tanításban és minden lelkészi szolgálatban.

22. §. Temetőekben a különböző vallásfelekezetűek tagjai vegyesen és akadálytalanul temetkezhetnek.

23. §. Különböző vallásfelekezetűek által lakott községben és városban, mely házi pénztárából egyházi célokra vagy valamely felekezeti iskola javára segélyt szolgáltat ki, e segélyben igazságos arány szerint minden ottan létező vallásfelekezet részesítendő.

24. §. Új egyházgyülekezetek alakítása s leányegyházaknak anyaegyházakká vagy viszont ezeknek leányegyházakká átváltoztatása a vallásfelekezetek kizárólagos jogai közé tartozik.

TÁRGYMUTATÓ.

A számok a lapot jelentik.

A.

- Abrahamides Izsák 103.
Akadémia (theol.) 426.
Adók. (Illetmények) 333.
Adoptio 826.
Adulterium 754. 849.
Advocata ecclesiastica 340.
Affinitas 747.
Ág vagy vonal 734.
Agenda 607.
Ágostai hitvallás 12.
Ágyas 682.
Ágyastartás 815.
Ágybér 360.
Ágy- és asztaltól való elválasztás 843.
Alapítványok 332.
Ápостoli törvények 31.
Alesperes 476.
Álizidori törvénygyűjtemény 40.
Alkotmány 809.
Állam főtulajdonjoga 340.
Állami nyugdíjazottak halála 884.
Állami oltalom 341.
Annullatio matrimonii 830.

- Balkézre kötött házasság 792.
Bánatpénz 697.
Baptismus flaminis 430.
Barbiano 87.
Bécsi békekötés 14. 83. 91. 96.
Békkeltetés (házasok közt) 875.
Belánszky József 806.
Belépés az egyházba 583.

Egyházjogtan.

- Annulus piscatoris 65.
Anyakönyvek 886.
Anyakönyvi kiigazítás 889.
Anyakönyvi kivonatok 889. 893.
Anyakönyvek nyelve 888.
Anyaközség 385.
Apologia Aug. Conf. 13.
Apostoli constitúciók 31.
Apostoli kánonok 32.
Apostoli symbolum 12.
Appellatio tanquam ab abusu 296.
Approbaták 18.
Ara 681.
Arany menyegző 815.
Archidiakonok 271.
Arrha (jegyzálog) 697.
Arrogatio 736.
Articuli gallicani 296.
Athanasiusféle symbolum 12.
Áttérés 587.
Autonomia 327. 332.
Aversio 853.

B.

- Benedek Lajos 203.
Bérmálás 665.
Berzeviczy Gergely 316.
Betegek vigasztalása 884.
Bethlen Gábor 116. 311.
Bevezetés az evang. egyház alkotmányába 309.
Bibornokok 268.

Bigamia 732.
 Biróság 344.
 Bocskay István 88.
 VIII. Bonifacius tgyelevei 50.
 Bontó h. akadályok 701.
 Börtönbüntetés 756.
 Brévék 65. 85.

Calisch 142.
 Camera apostolica 62.
 Cancellaria apostolica 63. 65.
 Canones apostolorum 32.
 Capitale odium 853.
 Capitulariák 38.
 Caraffa 128.
 Carolina resolutio 138. 141.
 Cardinales 268.
 Carpvz Benedek 695.
 Catechismus romanus 214.
 Causae honestae 764.
 Chirotesia 665.
 Clausula 92.
 Clementinák 50.
 Clerus 255.
 Cognatio naturalis, civilis 734.
 Cognatio spiritualis 735.
 Collegiale systema 302.
 Compiláták 19.
 Concilium 33.
 Concomitantia 669.

Dataria 62.
 Datio in adoptionem 737.
 Debitum conjugale 820.
 Debreczeni zsinat 20. 321.
 Decanus 481.
 Declaratio nullitatis matrimonii 830.
 Defensor viuculi matrimonialis 874.
 Desertio malitiosa 852.
 Diaconus 253.
 Didascalía 32.

Ecclesia militans 214.
 Egyenes ág 738.
 Egyetemes felügyelő 506.

Bruderlade 363.
 Brunczvik Tóbiás 116.
 Bullarium 64.
 Bulla consistorialis 64.
 Bűnbánat 673.
 Büntetések 533.
 Büntett mint h. akadály 754.

C.

Concordatum 66. 192.
 Concordiae formula 14.
 Concordiae Liber 14.
 Concubinatus 682. 815.
 Confarreatio 768.
 Confessio 11.
 Confirmatio 665.
 Congregatio Conc. Trid. Interpretum 63.
 Congrua 935.
 Consanguineitas 733.
 Consecratio 441.
 Consensus parentum 715.
 Consistorialis alkotmány 278.
 Conventio Kolonichiana 928.
 Corpus juris canonici 47. 51.
 Cresconius 39.
 Crudy Dániel 23.
 Családi értesítő 894.
 Családfa 735.
 Csalás 711.
 Curia romana 61.

D.

Dimissoriales 782.
 Diploma Leopoldi I. 19.
 Dioecesis 404.
 Discordantium Canonum Concor-
 dantia 48.
 Dispensatio 763.
 Divisio menstrua 927.
 Divortium 836.
 Dolus 711.
 Dósa Elek 24.

E.

Egyetemes gyűlés 411.
 Egyetemes zsinatok 53.
 Egyház és állam közti viszony 286.303.334.

- Egyházi 471.
 Egyház fogalma s tulajdonítmányai 211.
 Egyházi bíróság 534. 843.
 Egyházi büntető hatalom 530.
 Egyháziak 374.
 Egyházi fegyelem 499.
 Egyházi hatalom 224.
 Egyházi hivatal 378.
 Egyházi főnökség 261.
 Egyházi javak 931.
 Egyházi rend 229.
 Egyházi végrehajtó hatalom 525.
 Egyházjog fogalma 4. nemei 5.
 Egyházjogtan fogalma 8. ismeretforrásai 11.
 Egyházjogtan rendszere 20. irodalma 22.
 Egyházkerületi felügyelő 501.
 Egyházkerületek 372. 404. 545.
 Egyház kormányzása 246.
 Egyházközség 276. 382. gyűlés 392.
 Egyházszerkezet 240. 247. 260. 273.
 Egyház tagjai 388.
 Elbocsátó bizonylat 788.
 Elbocsátó levél 782.
 Elévülés 17.
- Eljárás (törvényszéki) 551. 870.
 Elítéltek vigasztalása 884.
 Eljegyzés 693.
 Ellenszenv 853.
 Elkeresztelés 646.
 Elnökség 380.
 Elválás 162. 836.
 Emsi punctatio 299.
 Énekes könyv 626.
 Engesztelhetlen gyűlölség 853.
 Episcopale systema 279.
 Erdődi zsinat 73.
 Erkölcsei épség 753.
 Error 709.
 Erőszak 703.
 Értesítő (családi) 894.
 Érvényes házasság 790.
 Esketés 779.
 Esketési anyakönyv 892.
 Esperes 472.
 Esperességi felügyelő és gyűlés 399.
 Esperességi törvényszék 543.
 Esztergomi zsinat 807.
 Explanatio 129. szövege 952.
 Extravagantes 50.
 Ezüst menyegző 815.

F.

- Farbaky József 316.
 Febronianismus 297.
 Fegyelmi jog 332. 344.
 Fegyelmi bíróságok 541. 545.
 Fegyelmi vétségek 533.
 Felbontása a házassági köteléknek 848. 857.
 Felelősség 550. 876.
 Feleség jogai 821.
 Felfüggesztés 562.
 Félelem 705.
- Felmentési jog 331. 524. 763.
 Felmentési folyamodványok 763.
 Feltűgyelet 304. 332. 488.
 Felvigyázó hatalom 526.
 Ferdinand I. 77. III. 119. V. 170.
 Ferencz I. 166.
 Fok 735.
 Forgách Ferencz 86. tiltakozása 108.
 Formula Concordiae 14.
 Frigiditas 713.

G.

- Gallicanismus 296.
 Geduly Lajos 318.
 Genu 735.
 IX. Gergely ügylevelei 49.
 XVI. Gergely 805.
- Gondnok 469.
 Gonosz elhagyás 852.
 Gradus 735.
 Gratianus decretuma 48.

Gyakorlat (törvényszéki) 18.
 Gyakorlati theologia 4.
 Gyámhatóság 865.
 Gyermekágyas avatása 664.
 Gyermek joga 822. 848. 876.
 Gyermektartás 865.

Halálos gyűlölség 853.
 Halientica 4.
 Halottak vasúti szállítása 882.
 Halottkémlő 892.
 Hamaljár Márton 314.
 Harangok 430.
 Hatalom forrása 377.
 Házasság fogalma 677. célja 678.
 Házasság megsemmisítése 830.
 Házasfelek jogai 819.
 Házasság érvénytelennek nyilvánítása 830.
 Házasság felbontása 848.
 Házasság nemei 790. jogeredményei 819.
 Házassági akadályok 699.
 Házassági bíróságok 859. 868. 876.
 Házassági tartozás 820.

I. János 77.
 Ideiglenes elválasztás 843.
 Igazság-szolgáltatási jog 332.
 Illedelmi sógorosság 748.
 Illésházy István 88. 96.
 Imádkozás 626.
 Impedimentum catechismi 759.
 Impedimentum ligaminis 752.
 Impotentia 712.
 Incapaces 420. 422.
 Incestus 744.
 Interdictum ecclesiae 758.
 Intézkedések 15.
 Irregularitas 420. 422.
 Isidorus Mercator 40.
 Iskolák 381. 896.
 Iskolaszék 904.
 Istenige hirdetése 621.
 Istentisztelet fogalma 603.

Gy.

Gyermektörvényesítés 824.
 Gyónás 672.
 Gyűlések 16.
 Gyűlekezet 382. 385.
 Gyűlekezeti hivatalnokok 417.
 Gyűrváltás 696.

H.

Házasságkötés 767. 777.
 Házasságtörés 754. 849. 856.
 Házasságvédő 874.
 Havi osztalék 927.
 Heidelbergi káté 681.
 Helyettes lelkész 446.
 Herétek házassága 713.
 Heuchelin Simon 104.
 Hitvallás 12.
 Hitvesgyilkolás 755.
 Hivatalos levelek 459.
 Holtkéz 305. 927.
 Holtnak nyilvánítás 827.
 Holttetem-vizsgáló 882.
 Hozomány 864.
 Hütlenséghagyás 852. 856.

I. J.

Istentisztelet részei 621.
 Izek számitása 735.
 Javak 931.
 Jegyváltás 696.
 Jegyzők 476. 478. 503. 508.
 Jezsuiták 98.
 Joannes Scholasticus 37.
 Joghatósági hatalom 331.
 Josephinismus 299.
 I. József 134.
 II. József 146.
 II. József házassági rendelete 150. 955.
 Jótékony intézetek 460.
 Judicium delegatum 124.
 Jura in sacra 324. 335.
 Juramentum decretale 355.
 Jus cavendi 304. reformandi 330.
 Justinus Febronius 297.

Kanon 7.
 Kánonjog 6.
 Kánontörvénytár 47. 51.
 III. Károly 135. 692.
 Káptalanok 270.
 Katechetika 4.
 Katechizálás 625.
 Káté (római) 214.
 Katona (Gelei) 107.
 Katonák nőülése 718.
 Katona özvegyek 884.
 Kényszer 706.
 Keresetlevél 873.
 Kereszttség 629. 630. 635. 660.
 Keresztelési anyakönyv 890.
 Keresztstüle 661.
 Kézbesítés 562. 577.
 Kézfogás 693.
 Kihirdetés 771.

Laicus 295.
 Lambruschini 805.
 Laniena 128.
 Lányi Illés 103.
 Lectica 360.
 Lecticale 935.
 Legitima missio 441.
 Legfőbb felügyelés 336.
 Lelkés 417.
 Lelkeszi békéltetés 870.
 Lelkeszi kiváltságok 453. 461.
 Lelkeszi vizsgálat 768.
 Lelkeszjelöltek 421.
 Lelkeszválasztás 433. szentelés 441.
 498.
 Lelki kényszer 706.

Magántanulók 916.
 Magisterium 229.
 Magtalanság 712.
 Magyarázat (bibliai) 626.
 Malitiosa derelictio 852.
 Manifestum (1851.) 188.
 Mária Therezia 143.
 Második házasság 829.

K.

Kilépés az egyházból 567.
 Kiváltságok 523.
 Klein Sámuel 23.
 Kolonich Lipót 129.
 Komjathii zsinat 19. 106.
 Konstanci zsinat 36.
 Kossuth Lajos 177.
 Korhiány (kiskorúság) 714.
 Körlelkész 481.
 Köteléki per 870.
 Középkorok 909.
 Közzsinatok 32.
 Krmann Dániel 132.
 Krypták 878. 880.
 Kulcs hatalom 226.
 Kuzmányi Károly 23. 203.
 Külkalandozók 50.
 Kürti István 104.

L.

Lelkipásztorokodástan 4. -
 Lelki rokonság 735.
 Lelencz 640.
 Letenyey István 317.
 Lentz Pál 104.
 Levéltárnok 506.
 Levita 468.
 Lex amortisationis 305.
 Liber Concordiae 14.
 Linea recta 734.
 Linczi békekötés 118. 939.
 I. Lipót 122. II. 152.
 Liturgia 604.
 Lonovics László 805.
 Luther Traubüchlein 694.
 „ Tractat 797.

M.

Mátkaság 696.
 Matricula 886.
 Matrimonium ad legem salicam 792.
 Matrimonium ad Thala 816.
 Matrimonium ratum 789.
 Matrimonium consummatum 791.
 Megelőzési jog 304.
 Megerősítés 665.

Meghatalmazásképeni házasság 814.
 Megkülönbzés 843.
 Megsemmisítés 890.
 Megszöktetés 709.
 Megújított házasság 813.

Nagyszombati zsinat 113.
 Nászajándék 696.
 Nemzeti zsinat 66. 513.
 Nemzetség fája 765.
 Népiskola 899.
 Népiskolai hatóságok 904.
 Nikolsburgi béke 14. 116.
 Nomocanon 37.

Oecumenicum concilium 32.
 Okiratok általi bizonyítás 769.
 Oláh Miklós 82.
 Önkormányzás 332. 341.
 Ordinatio 441.

Pálásdíj 360. 935.
 Paleák 48.
 Panasz 546.
 Pápa 264.
 Papbér 360. 935.
 Papnövendék 458. 461.
 Paráznság 754.
 Párbér 360. 366. 368.
 Parochus 271. 451.
 Paszita 662.
 Patena 932.
 Patens (1859) 192.
 Patriarchák 259.
 Paucopalea 48.
 Pázmány Péter 113.
 Pellex 682.
 Pénztáros 470. 479. 504.
 Perek 546.
 Perorvoslatok 573.
 Perujítás 560.
 Pesti zsinat 161.
 Petrőczy István 131.

Qualitas accidentalis 710.

Melikius Sámuel 103.
 Mercator 40.
 Metropolita 259.
 Morgengabe 681.

N.

Normanapok 609.
 Nőrablás 708.
 Nősztehetetlenség 679
 Nőtartási igények 864.
 Nőtlenység 679.
 Nyilvános vallásgyakorlat 353.
 Nyugdíjazott katonák nősülése 718. 724.
 Nyugdíjazott katona halála 884.

O. Ö.

Orgonista 466.
 Ország-gyűlés (1790/1) 152.
 Országos alaptörvények 15.
 Ostffy Mihály 142.

P.

Photius 37.
 Pilárik István 132.
 VIII. Pius 804.
 Pilleges 682.
 Poenitentia 673.
 Poenitentiaria ap. 62.
 Polgári házasság 686.
 Polgári sógorság 748.
 Potestas ordinis 229.
 Potestas jurisdictionis 231.
 Potestas gladii 327.
 Pozsony 364.
 Praefecta (fiúleány) 824.
 Presbyter 253.
 Presbyterium 394.
 Presbyteri rendszer 302. 375.
 Primások 269.
 Prisca translatio 38.
 Proclamatio 771.
 Proventus intercalares 933.
 Puerpera 664.
 Püspök 252. 256. 482.

Q.

Quasi affinitas 747.

Rabok 885.
 Radvánszky János 142. 314.
 Ragályos járványok 883.
 II. Rákóczy Ferencz 130.
 I. Rákóczy György 118.
 Ranicher János 23.
 Raptus 708.
 Ratio educationis 169.
 Raymundus 49.
 Recopulatio 789.
 Religio lege recepta 324.
 Rendeletek 15.

Sacerdotes 232.
 Sacratum tempus 758.
 Sardikai zsinat 88.
 Sbardala István 82.
 Scholastikus János 37.
 Schopper György 644.
 Schuler (Libloyi) 24.
 Segédlelkészek 447.
 Segédtanítók 903.
 Semptei consistorium 116.
 Senior 472.
 Senioratus 71. 398.
 Sibrik Gergely 82.
 Signatura gratiae 62.
 Siketnémák 704.
 Sirásó 471.

Szabadalom 523.
 Szabálytalanság 422.
 Számvevő 479. 504.
 Szatmári békekötés 14. 135.
 Szatmári zsinat 107.
 Személyiségi jog 325.
 Szent dolgok 931.
 Szent idő 758. 784.
 Szentírás 11.

Tábori lelkészek 448.
 Taneszközök 904.
 Tanfelügyelő 907.
 Tanítás joga 357.
 Tanító 902.

R.

Rendszabályok 521.
 Rendtartások 16.
 Rendi hatalom részei 328.
 Rendszer, főpapi 289.
 Rendszer, földterületi 300.
 Rendszer, társi 302.
 Rendszer, zsinati 375.
 Res ecclesiae 931.
 Respectus parentelae 741. 746.
 Romanismus 115.
 Rota romana 62.
 Rózsahegy zsinat 16. 131.

S.

Sírboltok 878. 880.
 Sírok 879.
 Smalkaldi cikkek 13.
 Sógorság 747.
 Soproni ország-gyűlés 125. 950.
 Sponsalia 693. 705. 759.
 Sportula 927.
 Status 28.
 Stemma cognationis 785.
 Sterilitas 712.
 Stola 935.
 Superintendens 482.
 Symbolum 12.
 Symmetria legum 313.
 Systema 278. 282.

Sz.

Szentségek 627.
 Szepesváralljai zsinat 16. 105.
 Szertartások 603.
 Szervezési jog 332. 344.
 Szirmay Tamás 142.
 Szokás 17.
 Szükségbeli keresztség 639.
 Szüzességi fogadalom 759.

T.

Tanítóképezdek 908.
 Tantárgyak 903. 914.
 Tanulók 915.
 Tárgyalás (törvényszéki) 551.
 Temetkezés 881.

Temető 877.
 Templom 617.
 Tempus sacratum 758.
 Territoriale systema 300.
 Térítvény 803.
 Tetemlátó 882.
 Tévedés 709.
 Thun Leó 191.
 Thurzó György 102.
 Thurzó Kristóf 105.
 Thurzó Szaniázló 116.
 Tilalom 758.
 Tiltó házassági akadályok 701.
 Tiltott sógorsági fokok 750.
 Tiltott vérrokonsági fokok 741. 746.
 Titkos házasság 791.

Ultramontanismus 115.
 Unterricht der Visitatoren 68.
 Uralkodó vallás 249.
 Úrvacsora 669. 671.
 Utánzott rokonság 736.
 Utánzott sógorság 747.

Vadházasság 815.
 Vágykereszttség 430.
 Vagyon 926.
 Vagyon követelések 876.
 Vakok 704.
 Valláskülönbség 786.
 Vallásváltoztatás 587.
 Vasárnap 614.
 Vatikáni zsinat 54.
 Végelválás 848. 857.
 Vegyes házasság 642. 793. 807. 857.
 Vélthalál 582.
 Verantius 82.
 Vérág 734.

Xylander 105.
 Zabeler Jakab 132.
 Zabler Péter 105.
 Zápolya János 75.
 Záradék 92.
 Zárt idő 758.

Tized 927.
 Torres (Turrianus) 42.
 Tököly Imre 125.
 Többszörös rokonság 740.
 Törvényes házasság 790.
 Törvényesítés 824. 826.
 Törvényhozás 509.
 Törvényszék előtti békéltetés 875.
 Törvényszéki gyakorlat 18.
 Törvénytelen gyermek 658.
 Tribunal Signaturae 62.
 Tridenti zsinat 53.
 Trullai zsinat 37.
 Turrecremata 41.
 Türelmi rendelet 146.

U. Ū.

Utasítások 16.
 Utólagos bejegyzés 889.
 Utólagos házasság 824.
 Ügyészek 480. 505.
 Ünnepek 609.

V.

Verbőczy István 75.
 Vérfertőztető házasság 814.
 Vérség fája 733.
 Versio hispana 32.
 Vetitum ecclesiae 758.
 Vétségek 531.
 Világiak 374.
 Vis compulsiva 706.
 Visitatio canonica 72. 495. 526.
 Viszonkereset 874.
 Visszahelyezés 560.
 Votum castitatis 759.
 Vőlegény 681.

X. Z. Zs.

Zay Péter 145. 418.
 Zsidók áttérése 599. 632.
 Zsinatok 16. 66. 510.
 Zsinat (eperjesi) 73.
 Zsitvatoroki béke 93.
 Zsolnai zsinat 16. 102.

